

વર્તમાન વિશેષ™

GPSC 360°

CONTENTS

Cover Story

- GSTનાં 5 વર્ષ 05

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 1 :

- ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો 15
- બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 23
- આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના..... 30

સામાન્ય અભ્યાસ - 2 :

- ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન 34
- ભૂગોળ અને પર્યાવરણ 53
- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 58
- અન્ય 80

મુખ્ય પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 1 :

- ભૂગોળ 93

સામાન્ય અભ્યાસ - 2 :

- બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 95
- લોક પ્રશાસન અને શાસન 103

સામાન્ય અભ્યાસ - 3 :

- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 108
- અર્થતંત્ર અને આયોજન 111
- અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ 132

નોલેજ જંકશન

- Calender 148
- Map 149

Editor in Chief & Director

વિકાસ પટેલ

Co-Editor

જીજ્ઞેશ ગઢિયા, રવિરાજ ડાહી,
જય ડોબરિયા, કાનજી કુછડિયા

Content Team

ધ્રુપદ પટેલ, સંદીપ પ્રજાપતિ, દક્ષાબા રાણા, ક્રિષ્ના ધોરાજીયા, ઝાલા
યોગેશકુમાર, ચંદ્રસિંહ રાઠવા, મહેન્દ્ર પઢિયાર, સુરજ પટેલ, ચૌહાણ
કુલદીપસિંહ, પ્રકાશકુમાર પ્રજાપતિ, જીગર દરજી, પટેલ મયુરભાઈ,
સંજય સોનગરા, અપૂર્વ પાંચોટીયા, યશવંતકુમાર પરમાર, ચાંદની
ઠેસિયા, મયુર ગઢીયા, દીપલ મેવાડા, મહમદઆશીફ મલેક, કરણ પટેલ

Typing Team

પ્રિયંકા લેઉવા, હિતેન્દ્રસિંહ રાજપાલ, હિમાંશીબેન રાઓલ,
કોમલ પરમાર, કોમલ પ્રજાપતિ, મિતલ નાણાવટી, નરેન્દ્રભાઈ
ગોહિલ, ઋત્વિકા દવે, વાઘેલા ધારાબેન, પ્રકાશભાઈ પરમાર, મહેમદ
ઇલિયાસ દાણી, અંસારી બસીરુદ્દીન નિઝામુદ્દીન, કરણસિંહ ગોહિલ,
સુરેખાબેન બરંડા, ભાવનાબેન પટેલ, દેવેન્દ્રભાઈ ઠક્કર,
ચેતનભાઈ નાયી

Designing Team

અંશ વાઘાણી, ખુશ્બુ સોલંકી, કોમલ રાવળ, હાર્દિક
લાખાણી, શુભ જગડ, નિતિન વાલાણી, કુંદન પટેલ,
નિકુંજ સગર, મયંક ઘેલાણી, રિદ્ધિ સુંવાળા

Managment Team

મહેશ રખિયાણીયા, મનસ્વી ગઢવી, મેહુલ ચૌહાણ,
ક્રિષ્ના પટેલ, કિશન ભુટાણી, દેવ્યાની પોકાર

વર્તમાન વિશેષ™ GPSC 360°

ગુજરાતના તમામ મહેનતુ વિદ્યાર્થીઓને અર્પણ

Book Name : વર્તમાન વિશેષ GPSC 360°

Copyright© : WebSankul®

Pages : 152

Price : Rs. 130/-

Book Design : WebSankul

Email : publication@websankul.com

Contact No : 77 77 99 13 48, 96 01 60 83 48

Website : www.websankul.com

© Strictly reserved with the Editor

No Part of this Publication may be reproduced or distributed in any form or by any means, electronic, mechanical, photocopying, recording or otherwise or stored in a database or retrieval system without prior written permission of the publishers.

સંપાદક તથા પ્રકાશક દ્વારા પુસ્તકના તમામ તથ્યોની યોગ્યતા તપાસમાં આવી છે, તેમ છતાં કોઈપણ ક્ષતિ માટે પ્રકાશક, સંપાદક, મુદ્રક જવાબદાર રહેશે નહીં.

સંપાદકીય ...

તાજેતરમાં જ એક ઘટના સામે આવી. એક યુવાન સરકારી નોકરીની ૩ વર્ષ તૈયારી કરે છે. આ તૈયારીમાં સતત નિષ્ફળ જાય છે તો બીજી તરફ ઘણી પરીક્ષા કોઈના કોઈ કારણોસર પછી હેલવાઈ છે. અંતે આ પળોજણથી કંટાળીને એ યુવાન આત્મ હત્યા જેવું દુઃખદ પગલું ભરે છે. આ ઘટનાક્રમ ઘણા યુવાઓના જીવનમાં હાલમાં જોવા મળ્યો છે. ક્યાંક સતત નિષ્ફળતાનો ડર, તો ક્યાંક પરીક્ષા ન લેવાવાનો ડર. એક તરફ દિવસે ને દિવસે સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષામાં સ્પર્ધાનું પ્રમાણ વધી રહ્યું છે, તો બીજી તરફ પરીક્ષાની તૈયારી કરનારા વિદ્યાર્થીઓ હતાશા વચ્ચે ઘેરાઈ ગયા છે. આવા સમયે હરીન્દ્ર દવે રચિત 'માઘવ ક્યાંય નથી' માં અર્જુને કહેલું વાક્ય દરેક વ્યક્તિને સ્પર્શે છે, જેમાં અર્જુને કહ્યું છે કે, "તમે પણ કૃષ્ણને શોધો છો અને કૃષ્ણ ક્યાંય મળતા નથી. અમે પણ કૃષ્ણને જ ઝંખીએ છીએ અને છતાં હજી તે મળ્યા નથી." સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાની તૈયારી કરનારા વિદ્યાર્થીઓને શ્રીકૃષ્ણ રૂપી ગુરુ મળી જાય તો તેની નૌકા પર થઈ જાય. પણ એમ કઈ કૃષ્ણ મળે ખરા? કૃષ્ણને મેળવવા પોતાનામાં પણ અર્જુન રૂપી અનુરાગ, ધૈર્ય અને વિદ્યા મેળવવાની ઉત્કંઠા જગાવવી પડે. યોગ્ય ગુરુ મેળવવા માટે સૌપ્રથમ યોગ્ય વિદ્યાર્થી બનવું પડે. જીવનમાં ઉતાર-ચડાવ તો આવતા જ રહેવાના છે, પરંતુ જો યોગ્ય માર્ગદર્શન આપનાર ગુરુ મળી જાય તો, જીવનની મુશ્કેલીઓ સરળ બની જાય છે, અને ભવિષ્યની રાહ સ્પષ્ટપણે દેખાવા લાગે છે. કોઈ માણસની સહનશક્તિ, ધીરજ, દૃષ્ટિ, તેજસ્વિતા કે બૌદ્ધિક ક્ષમતાના માપદંડો પર કદી ઈશ્વરે આપેલું જીવન ટૂંકાતું નથી, પરંતુ જ્યારે ઈશ્વરે રચેલા રંગમંચ પર કોઈ વ્યક્તિની ભૂમિકા પૂરી થઈ જાય, ત્યારે કોઈ ઘટના કે પરિપ્રેક્ષ્યને નિમિત્ત બનાવીને તે આ ઝાકમઝોળવાળી દુનિયાને છોડી નીરવ શાંતિના માર્ગે નીકળી જાય છે. પૃથ્વી પર પ્રજ્વલિત દરેક જીવન માત્રનો દીપક ક્યારેક બુઝાવાનો છે તે સનાતન સત્ય છે, પરંતુ બુઝાતાં પહેલાં જો 'દીપક' પૂર્ણ સ્વરૂપે પ્રકાશિત થઈ પોતાનાં માતા-પિતા, ભાઈ-બહેન અને તમામ સ્નેહીજનોને ખુશી અને આનંદ-અસ્મિતાના પ્રકાશમાં ઉજ્જવળ કરી દે, તો જીવનયાત્રાનો આ સંઘર્ષ સફળતાનો શણગાર ગણાશે. આથી સૌને કૃષ્ણ રૂપી કોઈ ગુરુ મળે અને તેમનું જીવન સફળ બને તેવી શુભેચ્છા.....

© S. Patel

વિકાસ પટેલ

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

PSI/ASI (PRE+ MAINS)

Date **24-01-2023**

Time **8:30 to 10:30**

Fees **30000** (~~40000~~)

(Offer Valid till 24 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

Cover Story

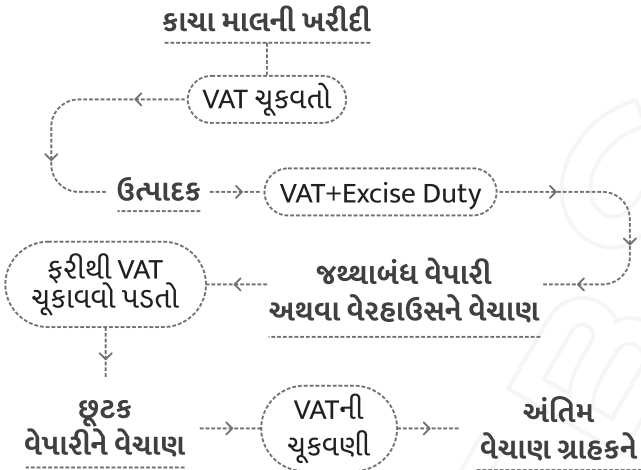
GSTનાં પાંચ વર્ષ

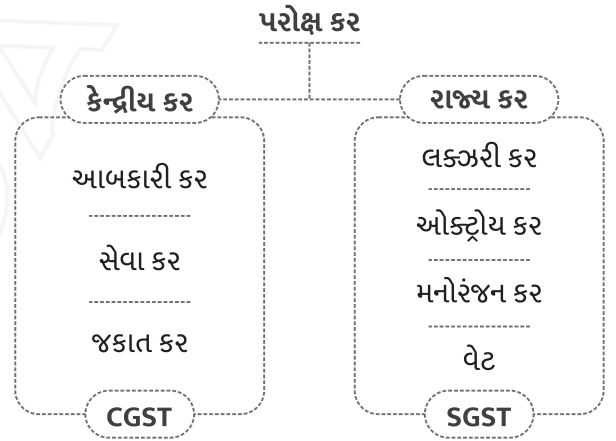
I GST શું છે ?

- GST ને ગૂડ્સ એન્ડ સર્વિસ ટેક્સ તરીકે ઓળખવામાં આવે છે. તે એક પરોક્ષ કર છે, જેણે ભારતમાં ઘણા પરોક્ષ કરોનું સ્થાન લીધું છે. જેમ કે, આબકારી જકાત, VAT, સેવા કર વગેરે. GST એક્ટ 29મી માર્ચ, 2017ના રોજ સંસદમાં પસાર કરવામાં આવ્યો હતો અને 1લી જુલાઈ 2017 ના રોજથી અમલમાં આવ્યો હતો.
- GST એ ક્રેડિટ ઈનવોઈસ પદ્ધતિ પર આધારિત એક વપરાશ કર છે, જ્યાં સપ્લાય ચેઈન સાથે ક્રેડિટના સીમલેસ ફ્લો સાથે દરેક તબક્કે માત્ર મૂલ્યવર્ધન પર જ કર લગાવવામાં આવે છે.
- GST એ માલ અને સેવાના પુરવઠા પર લગાવવામાં આવે છે. ભારતમાં GST કાયદો એક વ્યાપક, બહુ-સ્તરીય, ગંતવ્ય આધારિત (Destination based tax) કર છે. જે દરેક મૂલ્ય વધારા (value addition) પર વસૂલવામાં આવે છે. GST સમગ્ર દેશ માટે એકલ ઘરેલુ પરોક્ષ કર કાયદો છે.

I GST પહેલાનું પરોક્ષ કર માળખું

I GST પછીનું પરોક્ષ કર માળખું

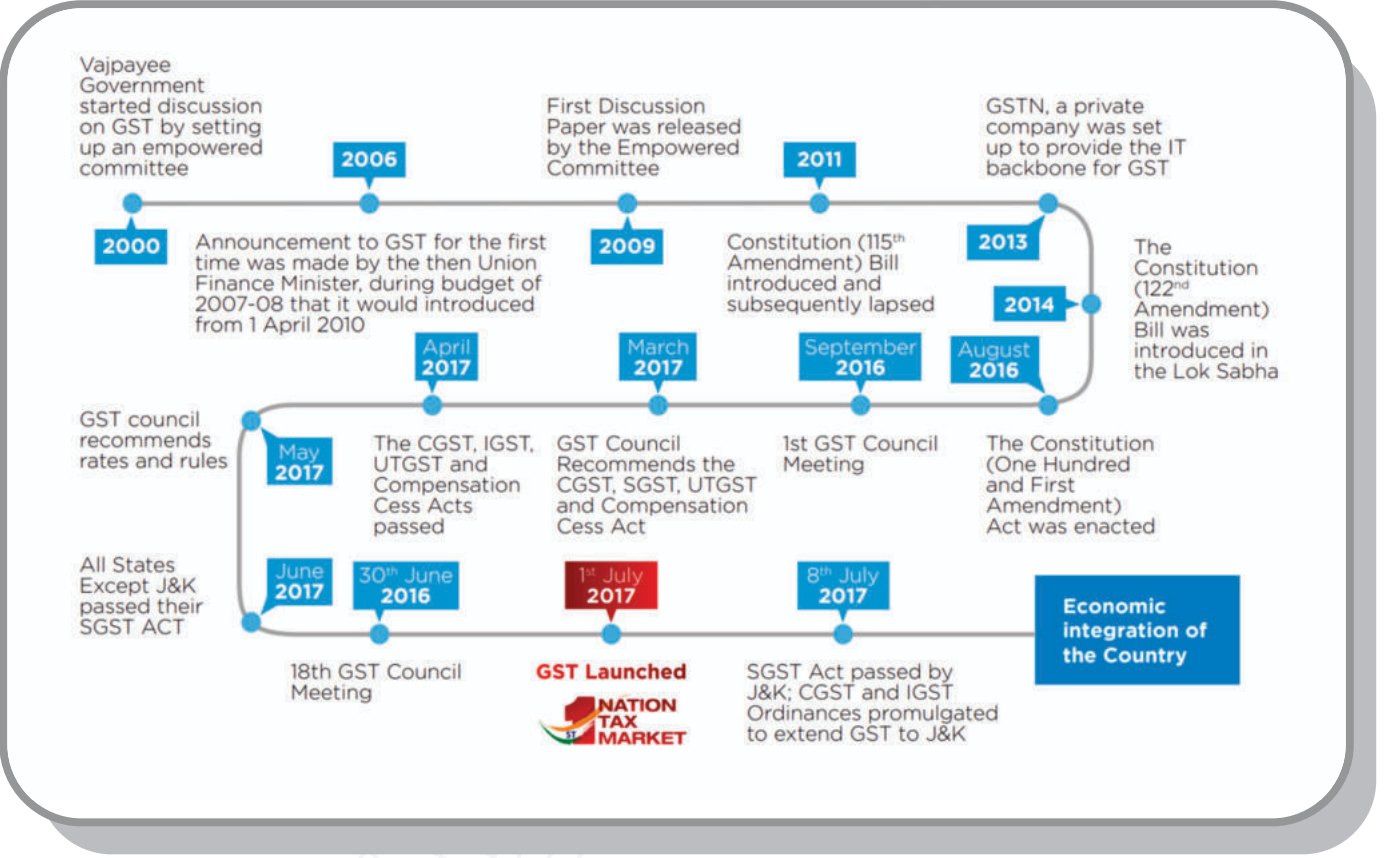

I History of GST (Timeline)

- **2000** : પ્રધાનમંત્રી અટલ બિહારી વાજપેયી દ્વારા એક સમિતિનું ગઠન અસીમદાસ ગુપ્તાની અધ્યક્ષતામાં કરાયું હતું.
- **2004** : વિજય કલકરની પ્રતિનિધિત્વમાં બનાવાયેલી ટાસ્ફફોર્સે તેનો રિપોર્ટ આપી જણાવ્યું કે GST લાગુ કરવું જોઈએ એ દેશની અર્થવ્યવસ્થા માટે ખૂબ લાભદાયી થશે.
- **2006** : ત્યારના નાણામંત્રી પી.ચિદમ્બરમે તેમની બજેટ સ્પીચમાં એપ્રિલ 2010 થી GST લાગુ કરી દેવા અંગેની જાહેરાત કરી, પરંતુ GST 2010 થી લાગુ કરી શકાયું નહીં.
- **2007** : GST લાગુ કરવા તૈયારીઓ શરૂ કરી દેવાઈ જેમાં સૌપ્રથમ Central Sales Tax (GST) ના દરોમાં ઘટાડો કરવામાં આવ્યો.
- **2008** : GST માટેની EC (એમ્પાવર્ડ કમિટી) એ કહ્યું કે ભારતમાં દ્વિસ્તરીય (dual structure) GST માળખું લાગુ કરવામાં આવશે. રાજ્ય અને કેન્દ્રમાં અલગ અલગ GSTની વ્યવસ્થાની વાત કરવામાં આવી.
- **2010** : એક પ્રોજેક્ટ શરૂ કરવામાં આવ્યો. જે કોમ્પ્યુટરાઈઝ્ડ કોમશિયલ કર માળખાને લાગુ કરવા માટે હતો. કર માળખામાં કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન શરૂ થયું પણ 2010 માં GST લાગુ કરી શકાયો નહીં.
- **2011** : બંધારણીય સુધાર બિલ 115th લોકસભામાં રજૂ કરી બંધારણમાં સુધારો કરવાનું નક્કી કરાયું, જે GST ને લાગુ કરવા માટે હતો, જેમાં કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની કર વસૂલી અંગેના સુધારા કરવાના હતા. ઉદા. કેન્દ્ર સરકાર સેવા ટેક્સ વસૂલે છે, માટે સુધારો કરી કેન્દ્ર અને રાજ્ય બંને ટેક્સ વસૂલી શકે તેવી જોગવાઈ કરવામાં આવી.

Cover Story |

- **2012** : સ્ટેન્ડિંગ કમિટીએ GST લાગુ કરવા માટે ચર્ચા વિચારણા શરૂ કરી દીધી.
- **2013** : સ્ટેન્ડિંગ કમિટીએ GST લાગુ કરવા અંગેનો તેનો રિપોર્ટ સોંપ્યો.
- **2013** : GSTNની રચના.
- **2014** : GST બિલને (122th સુધારો) સંસદમાં મૂકવામાં આવ્યું.
- **2015** : GST બિલ લોકસભામાંથી પસાર થઈ ગયું, પરંતુ રાજ્યસભામાં પસાર થવાનું બાકી હતું.
- **2016** : GST ના ઉપયોગ માટે GSTN નેટવર્કને શરૂ કરવામાં આવ્યું.
- **2016** : 101th બંધારણીય સુધારને સંસદના બંને ગૃહોમાંથી મંજૂરી મળી અને રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા પણ તેનો સ્વીકાર કરવામાં આવ્યો. (રાજ્યોમાં સૌપ્રથમ આસામે GST બિલનો સ્વીકાર કર્યો અને ગુજરાત છઠ્ઠા નંબરનું રાજ્ય હતું)
- **2017** : 4 GST બિલ (CGST/SGST/IGST/UGST) લોકસભા અને રાજ્યસભામાંથી પસાર થયાં, અને
- **1 July 2017**થી GST લાગુ થયો.

| GST લાગુ થવાથી નીચેના કર તેમાં સામેલ થયા છે :

કેન્દ્રીય કર	રાજ્ય કર	કેન્દ્રીય કર	રાજ્ય કર
સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ ડ્યુટી	સ્ટેટ વેટ	આબકારીની વધારાની ડ્યુટી (ટેક્સટાઈલ અને ટેક્સટાઈલ ઉત્પાદનો)	મનોરંજન કર
આબકારીની ડ્યુટી	સેન્ટ્રલ સેલ્સ ટેક્સ ખરીદી કર	કસ્ટમ્સની વધારાની ડ્યુટી	લોટરી પર કર, શરત અને જુગાર
આબકારી ની વધારાની ડ્યુટી (ખાસ મહત્વની વસ્તુઓ)	એન્ટ્રી ટેક્સ, લક્ઝરી ટેક્સ	કસ્ટમ્સ પર વિશેષ વધારાની ડ્યુટી સર્વિસ ટેક્સ	જાહેરાતો પર કર

I GSTને લગતી બંધારણીય જોગવાઈઓ

- GST ને 101 માં બંધારણીય સુધાર દ્વારા ભારતમાં લાગુ કરવામાં આવ્યો. (122મો સુધાર ખરડો)

અનુચ્છેદ : 246(A)

- સંસદ અને રાજ્ય વિધાનસભાઓને GST વિશે કાયદા બનાવવાની સત્તા રહેશે, પરંતુ આંતર-રાજ્ય વેપાર અંગે કાયદો બનાવવાની સત્તા માત્ર સંસદના હસ્તક રહેશે.

અનુચ્છેદ : 269(A)

- એવી જોગવાઈ કરાઈ છે કે આંતર-રાજ્ય વેપારના કિસ્સામાં કેન્દ્ર દ્વારા કર વસૂલવામાં આવશે જે પાછળથી રાજ્યો - રાજ્યો વચ્ચે વહેંચવામાં આવશે. જે વહેંચણી GST પરિષદની ભલામણના આધારે કરવામાં આવશે.

અનુચ્છેદ : 279(A)

- આ અનુચ્છેદની જોગવાઈ અનુસાર રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા આ કાયદો લાગુ થયાના 60 દિવસમાં GST પરિષદનું ગઠન કરવાનું રહેશે.

અન્ય સુધારા

1. કેન્દ્રીય GST બિલ, 2017 (CGST Act - 2017)
2. સંકલિત GST બિલ, 2017 (IGST Act - 2017)
3. સંઘરાજ્ય ક્ષેત્ર GST બિલ, 2017 (UTGST Act - 2017)
4. રાજ્ય GST બિલ, 2017 (SGST Act - 2017)
5. GST વળતર અધિનિયમ, 2017

I GST લાવવા પાછળના ઉદ્દેશ્યો

1. એક રાષ્ટ્ર, એક કર :

દેશમાં બહુવિધ કરના બદલે એક જ કર. જેમાં દરેક રાજ્ય ચોક્કસ ઉત્પાદન અથવા સેવા માટે સમાન દરને અનુસરે છે. દરેક રાજ્ય માટે સમાન કાયદો હોવાથી કર વહીવટ સરળ બને છે. સાથે સાથે કરદાતાઓને પણ બહુવિધ રિટર્ન ફોર્મ્સ ભરવામાંથી છૂટકારો મળતાં કર અનુપાલન સરળ બને છે.

2. બધા પરોક્ષ કરનો એક કરમાં સમાવેશ :

ભારતમાં અગાઉ સર્વિસ ટેક્સ, વેલ્યુ એડેડ ટેક્સ (VAT), સેન્ટ્રલ એક્સાઈઝ વગેરે અસ્તિત્વમાં હતા, જે બહુવિધ સપ્લાય ચેઈન તબક્કામાં વસૂલવામાં આવતા હતા. કેટલાક કર રાજ્યો દ્વારા સંચાલિત હતા અને કેટલાક કેન્દ્ર દ્વારા માલ અને સેવાઓ બંને પર કોઈ એકીકૃત અને કેન્દ્રીય કર વ્યવસ્થા ન હતી. GST આવવાથી બધા કરોને એકીકૃત કરી દેવામાં આવ્યા.

3. કરની કાસ્કેડિંગ અસરને દૂર કરવી :

અગાઉ એક વસ્તુ પર ચૂકવાતા કર પર ફરીથી કરની ચૂકવણી કરવી પડતી હતી. આમ કરનું ભારણ વધી જતું હતું. GST આવવાથી કર પરનો કર નાબૂદ થશે.

4. વ્યવસાયની સરળતા માટે ઓનલાઈન પ્રક્રિયા :

અગાઉ વિવિધ કર માળખા અંતર્ગત કરદાતાઓને સત્તાવાળાઓ સાથે કર સંબંધી મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડતો હતો. જ્યારે રીટર્ન ફાઈલ ઓનલાઈન કરવામાં આવતું અને તેની આકારણી અને રીફંડ પ્રક્રિયા ઓફલાઈન થતી હતી. GST આવવાથી બધી પ્રક્રિયા ઓનલાઈન થઈ ગઈ છે. ઉદા. રજિસ્ટ્રેશન, ઈ-વે બિલ, ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટ વગેરે.

5. કરદાતાઓની સંખ્યા વધારવી :

અગાઉ દરેક કરકાયદામાં ટર્નઓવરના આધારે નોંધણી માટે અલગ અલગ મહત્તમ મર્યાદા હતી. GST એ માલસામાન અને સેવાઓ બંને પર લાદવામાં આવેલ એકીકૃત કર હોવાથી તેણે કર-પાત્ર વ્યવસાયોની નોંધણીમાં મદદ મળી છે. આ ઉપરાંત ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટને લગતા કડક કાયદાઓને લીધે અમુક અસંગઠિત ક્ષેત્રોને કરવેરા હેઠળ લાવવામાં મદદ મળી છે. ઉદાહરણ તરીકે, ભારતમાં બાંધકામ ઉદ્યોગ.

6. કરચોરી અટકાવવા :

GST કાયદો અગાઉના કાયદાઓ કરતા વધુ કડક છે. ઈનપુટ ટેક્સ ક્રેડિટનો દાવો કરતી વખતે ઈનવોઈસ રજૂ કરવા પડે છે. જેની જવાબદારી સપ્લાયર્સ પર હોવાથી ડુપ્લિકેટ ઈનવોઈસ અપલોડ થવાની શક્યતા ઘટી જાય છે. આમ, GST ના આવવાથી પારદર્શિતામાં વધારો થયો છે.

7. સુધારેલ લોજિસ્ટિક્સ અને વિતરણ વ્યવસ્થા :

એકલ પરોક્ષકર પ્રણાલી દસ્તાવેજોની જરૂરિયાત ઘટાડે છે. GST ઈ-વે બિલના લીધે પરિવહનના સમયમાં ઘટાડો થાય છે. ઈ-વે બિલના આવવાથી આંતર-રાજ્ય ચેકપોસ્ટની જરૂરિયાત સમાપ્ત થઈ ગઈ છે. પરિણામે પરિવહન ઝડપી બનતાં સમય અને પૈસાની બચત થાય છે.

8. બજારમાં સ્પર્ધા અને વપરાશને પ્રોત્સાહન :

અગાઉ કાસ્કેડિંગ અસરને કારણે ભારતમાં માલસામાનના ભાવ વૈશ્વિક બજાર કરતાં વધુ હતા. GSTમાં સમાન દરો હોવાથી અને વધારાના કરો દૂર થવાથી ભાવ ઘટીને ઘરેલુ અને વૈશ્વિક બજાર માટે સ્પર્ધાત્મક બન્યા છે. આમ, ભારતની વસ્તુઓના વપરાશ અને નિકાસમાં વધારો થયો છે.

I GSTના મુખ્ય ઘટકો

CGST : કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા વેચાણ પર એકત્ર કરાયેલ કર

SGST : રાજ્ય સરકાર દ્વારા રાજ્યમાં વેચાણ પર એકત્ર કરાયેલ કર.

IGST : રાજ્ય - રાજ્ય વચ્ચે થતા વેપાર પર કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કર વસૂલવામાં આવે છે. (દા.ત. ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર વચ્ચે થતો વેપાર)

I GSTની અન્ય જોગવાઈઓ

ઇ-વે બિલ : ઇલેક્ટ્રોનિક વે-બિલ

- 1st April 2018 લાગુ કરવામાં આવ્યું.
- રાજ્ય - રાજ્ય વચ્ચે માલની હેરફેર કરવા માટે ઉત્પાદક, વેપારી અને ટ્રાન્સપોર્ટરને ઇ-વે બિલ જનરેટ કરવું પડે છે. ઇ-વે બિલ એ માલની હેરફેર માટેનો પુરાવો છે.
- ઇ-વે બિલ માટેની મુખ્ય જોગવાઈઓ :
  - 50,000 કે તેથી વધુના માલની હેરફેર માટે જરૂરી
  - દરેક ઇ-વે બિલને વિશેષ ઇ-વે બિલ ક્રમાંક (EBN) આપવામાં આવે છે.
  - સામાન્ય કાર્યો માટે 200 KM માટે 1 દિવસની માન્યતા અપાય છે.

E - Invoice

- અગાઉના નાણાકીય વર્ષોમાં (2017-18થી) રૂ.500 કરોડથી વધુનું વાર્ષિક કુલ ટર્નઓવર ધરાવતા વ્યવસાયો માટે ઇ-ઇવોઇસિંગ સિસ્ટમ 1 ઓક્ટોબર, 2020 થી લાગુ કરવામાં આવેલ છે. જે 1 જાન્યુઆરી, 2021 થી રૂ. 100 કરોડથી વધુનું વાર્ષિક ટર્નઓવર ધરાવતા વ્યવસાય માટે તે વિસ્તૃત કરવામાં આવી હતી.
- GSTN Portal નો ઉપયોગ કરી e-Invoice જનરેટ કરી શકાય છે. જ્યાં ઇનવોઇસને QR કોડ સાથે ડિજિટલ હસ્તાક્ષરનો ઉપયોગ કરીને અધિકૃત કરે છે.

GST ના દાયરાથી બહાર રખાયેલ વસ્તુઓ

ફૂડ તેલ, ઉચ્ચ ગતિ માટેનું ડીઝલ, મોટર સ્પિરિટ, કુદરતી ગેસ, વિમાનનું ટર્બાઇન ઈંધણ, માનવ ઉપભોગ માટે આલ્કોહોલ

I GST પરિષદ વિશે

સભ્યો

- અધ્યક્ષ : કેન્દ્રીય નાણામંત્રી
- અન્ય : રાજસ્વ વિભાગ (Revenue or finance) ના કેન્દ્રના રાજ્યસ્તરના મંત્રી અને રાજ્ય સરકારના નાણા મંત્રીઓ અથવા નામાંકિત સભ્યો.

કોરમ

- બેઠકમાં કુલ સભ્યોના 50% સભ્યો હાજર રહેવા જરૂરી છે.

કાયમી આમંત્રિત સભ્યો

- CBIC (Central Board of Indirect Tax and custom) ના અધ્યક્ષને આમંત્રણ અપાય છે.
- નાણા મંત્રાલયના રાજસ્વ વિભાગના સચિવને આમંત્રણ અપાય છે.
- GST પરિષદમાં એક મુખ્ય સચિવ અને 4 અન્ય સભ્યોની નિમણૂક.

મતાધિકાર

- કેન્દ્રને 1/3 જેટલો મતાધિકાર મળેલ છે. રાજ્યને 2/3 જેટલો મતાધિકાર

કોઈ નિર્ણય લેવા માટે જરૂરી મત : કોઈ પણ નિર્ણયને પસાર કરવા જરૂરી મતની સંખ્યા 75% (3/4) રાખવામાં આવેલ છે.

I GST સામે રહેલા પડકારો

- પેટ્રોલિયમ પેદાશોને હજુ GST અંતર્ગત લાવવામાં ન આવી હોવાથી અને અન્ય વપરાશની મુખ્ય વસ્તુઓ GST દાયરામાં ન હોવાથી ગ્રાહકોને ભાવ ઘટાડાનો લાભ પહોંચી શકતો નથી.
- GST માળખું એક કરતાં વધુ કરના દરોને લીધે જટીલ બની ગયું છે. જ્યારે વિશ્વની સમૃદ્ધ અર્થવ્યવસ્થાઓમાં માત્ર એક કે બે સ્તેબ ઉપયોગમાં લેવાય છે.
- GSTની જટીલ વ્યવસ્થાને લીધે નાના ધંધાર્થીના ખર્ચમાં વધારો થયો છે. જેથી નાના ધંધાર્થીઓમાં અસંતોષ પેદા થયો છે.
- GST નેટવર્કમાં અવારનવાર સર્જાતી તકનીકી ખામીઓ.
- Input Tax Credit ની ચૂકવણીમાં વિલંબ થવાથી GSTની પારદર્શકતા અને કાર્યશીલતા પર સવાલ ઉઠ્યા છે.

- રાજ્યોની કર આવકમાં ઘટાડો થવાથી નાણા માટે કેન્દ્ર પર નિર્ભરતા વધી છે. પરિણામે નાણાકીય સંઘવાદ (FISCAL FEDERALISM) પર જોખમ ઊભું થયું છે.
- વારંવાર બદલાતી નીતિઓના લીધે મોટા ધંધાદારી અને વેપારીઓને ભવિષ્યના આયોજન અને નિર્ણય કરવામાં મુશ્કેલી આવે છે. તેની સાથે આવી અનિશ્ચિતતાઓના લીધે વિદેશી રોકાણકારોમાં ભયનો માહોલ રહેતો હોય છે.

- Anti-Profiting Agency ની નિષ્ક્રિયતાને લીધે વસ્તુની કિંમતોમાં ઘટાડાનો વાસ્તવિક લાભ ગ્રાહકો સુધી પહોંચાડી શકાતો નથી.
- ગંતવ્ય (Destination) આધારિત કર હોવાથી ઉત્પાદક રાજ્યોમાં અસંતોષ પેદા થાય છે. ઉદા. ગુજરાત અને મહારાષ્ટ્ર મોટાં ઉત્પાદક રાજ્યો છે, પરંતુ GST નો વાસ્તવિક લાભ ઉપભોગ કરતાં રાજ્યને વધુ મળે છે. આમ, પછાત રાજ્યોને ઔદ્યોગિક રીતે વિકસિત બનવાનું પ્રોત્સાહન મળતું નથી.

I GST આવવાથી થયેલ ફાયદા

1 કાસ્કેડિંગ અસર દૂર થતાં કર પર કર નાબૂદ થયો છે.

2 GST નોંધણી સરળ બનતાં કરદાતાઓની સંખ્યામાં વધારો થયો છે. આમ, સરકારની મહેસૂલ આવકમાં પણ ખૂબ વધારો નોંધાયો છે.

3 કોમ્પોઝિશન યોજનાથી નાના ધંધાર્થીઓને ફાયદો થયો છે. આમ, નાના ઉદ્યોગો પણ દેશના આર્થિક વિકાસમાં સહભાગી બન્યા છે.

4 GST અનુપાલન માટે સરળ ઓનલાઈન સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ થવાથી કર માળખામાં પારદર્શકતામાં વધારો થયો છે. કરદાતાઓ માટે સિસ્ટમ વધુ સરળ બનતી હોવાથી ભ્રષ્ટાચાર પર અંકુશ આવ્યો છે. ભ્રષ્ટાચારની ફરિયાદો ઓછી થવાથી કરમાળખું વધુ મજબૂત બન્યું છે.

5 ઈ-કોમર્સ પર વેચાતી વસ્તુઓ પરના GSTને ઈ-કોમર્સ એગ્રીગેટર દ્વારા વસૂલવામાં આવે છે. આમ, ઈ-કોમર્સનું વિશાળ બજાર GSTના નિયંત્રણ હેઠળ આવ્યું છે.

6 ઈ-વે બિલ અને ઈ-ઈનવોઈસ જેવી સેવાઓથી સામાનના પરિવહનને લગતી સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવ્યો છે. જેથી પરિવહન સેવા ઝડપી થઈ છે અને ભ્રષ્ટાચાર ઓછો થયો છે.

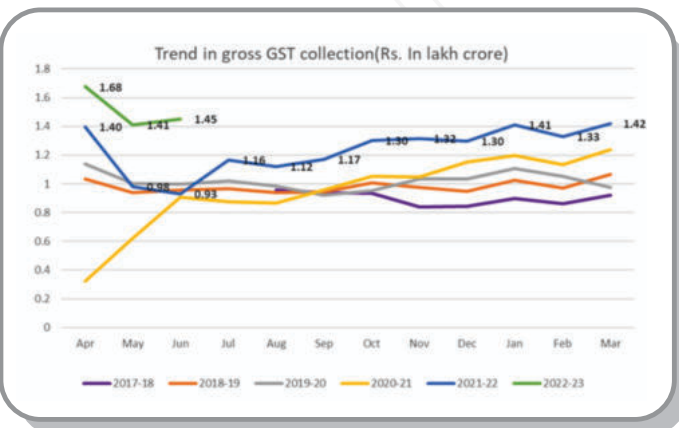
7 GST આવવાથી અસંગઠિત ક્ષેત્રોના નિયમન અને જવાબદેહિતામાં સુધાર થયો છે. ઉ.દા. કાપડ ઉદ્યોગ.

8 જીવન જરૂરિયાતની વસ્તુઓ સસ્તી થવાથી ગ્રાહકોને લાભ થયો છે.

9 એન્ટી પ્રોફિટરિંગ એજન્સીના કાર્યોથી બજારમાં વિક્રેતાઓની જવાબદેહિતામાં વધારો થયો છે.

એન્ટી પ્રોફિટરિંગ એજન્સી

આ GST હેઠળ બનાવેલી કાનૂની સંસ્થા છે. તેનો હેતુ GSTથી થતા કરના ઘટાડાનો લાભ ગ્રાહકો સુધી પહોંચે તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

I GSTને લગતા અન્ય મહત્વના મુદ્દાઓ

A. કમ્પોઝિશન યોજના :

- નાના કરદાતાઓને GSTની જટિલ જોગવાઈઓમાંથી છૂટકારો અપાવે છે. આમાં નિશ્ચિત ટર્નઓવર પર નિશ્ચિત ટકાવારીમાં GST ચૂકવવાની વ્યવસ્થા છે.

યોજના માટેની શરતો :

- જે કરદાતાઓનું ટર્નઓવર રૂ. 1.5 કરોડથી ઓછું છે તે કમ્પોઝિશન યોજનાનો લાભ લઈ શકે છે. ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો અને હિમાચલ પ્રદેશના કિસ્સામાં આ મર્યાદા 75 લાખ રૂપિયા છે. તેમને ટર્નઓવરના એક ટકા જ GST ચૂકવવો પડે છે.

Cover Story |

2. વસ્તુ અને સેવા બંને પૂરી પાડતા વેપારીઓને 50 લાખ સુધીના ટર્નઓવર પર 6 ટકા જ GST ચૂકવવો પડે છે.

3. 1.5 કરોડથી ઓછું ટર્નઓવર ધરાવતી હોટલોએ 5% GST ચૂકવવો પડે છે.

કોણ યોજનાનો લાભ ન લઈ શકે :

1. Ice-Cream, પાન મસાલા અને તમાકુના ઉત્પાદકો.

2. એવા વેપારીઓ જે રાજ્ય બહાર અન્ય રાજ્ય સાથે વેપાર કરે છે.

3. બિન-નિવાસી કરપાત્ર વ્યક્તિ.

4. ઈ- કોમર્સ વ્યવસાયીઓ

B. Input Tax Credit :

- Input Tax Credit એ માલ અથવા સેવાઓની ખરીદી પર ખરીદનાર દ્વારા ચૂકવવામાં આવતો ટેક્સ છે.
- આઉટપુટ પર ટેક્સ ચૂકવતી વખતે, તમે ઈનપુટ પર પહેલેથી ચૂકવેલ ટેક્સ ઘટાડી શકો છો અને બાકીની રકમ ચૂકવી શકો છો. જેથી કાસ્કેડિંગની અસર દૂર થાય છે.
- ઉ.દા : ધારો કે વસ્તુના વેચાણ પર 450 રૂ કર લાગે છે. આ વસ્તુ ઉત્પાદક પાસેથી ખરીદતી વખતે દુકાનદારે 300 રૂ. કર ચૂકવ્યો છે, તો હવે તે વ્યાપારીએ 450 - 300 = 150 રૂ. જ કર ચૂકવવો પડશે.

C. રિવર્સ ચાર્જ મિકેનિઝમ (RCM)

- સામાન્ય રીતે, માલ અથવા સેવાઓ પૂરી પાડનાર કંપની કર ચૂકવે છે. રિવર્સ ચાર્જ હેઠળ, માલ અથવા સેવાઓના ખરીદદાર ટેક્સ ચૂકવવા માટે જવાબદાર બને છે. એટલે કે ચાર્જિબિલિટી રિવર્સ થાય છે.
- RCMનો મુખ્ય ઉદ્દેશ વિવિધ અસંગઠિત ક્ષેત્રોને કરના દાયરામાં લાવીને કર વસૂલવાનો છે. ઉપરાંત, વિદેશથી પૂરી પડતી સેવા પર સરકાર દેશમાં રહેલા સેવાના પ્રાપ્તકર્તા પર કર લગાવી શકશે.
- RCMમાં સમાવેશ થતી ખરીદીઓ :
  - તમાકુના પાનની ખરીદી
  - સિલ્ક પાનની ખરીદી
  - કાચામાલ સ્વરૂપે કપાસની ખરીદી
  - ઈન્સ્યોરન્સ એજન્ટ, રીકવરી એજન્ટની સેવાઓ વગેરે.

D. GSTN Network

- સરકારે આ પોર્ટલ દરેક નાણાકીય વ્યવહારને ટ્રેક કરવા અને કરદાતાઓને GSTને લગતી સેવાઓ પ્રદાન કરવા બનાવ્યું છે, જેમાં નોંધણીથી માંડીને ટેક્સ ભરવા અને ટેક્સને લગતી તમામ માહિતી ઉપલબ્ધ કરાવાય છે.
- GSTN અંતર્ગત સમાવેલી બાબતો - ઈનવોઈસ, વિવિધ કર રિટર્ન્સ, GST નોંધણી, કર ચૂકવણી અને રિફંડ
- દરેક રજિસ્ટર થયેલા ગ્રાહકને 15 આંકડાનો GSTN નંબર અપાય છે.
- ઈન્ફોસિસ ટેકનોલોજીસ લિમિટેડ દ્વારા ભારત સરકાર માટે તેનો વિકાસ કરવામાં આવેલ છે.
- GST Network કંપની 2013માં રચવામાં આવી જે, GSTના સમગ્ર IT સિસ્ટમનું સંચાલન કરે છે.

E. વિવિધ કરના દરો

- GSTની રચના એ રીતે કરવામાં આવી છે કે જેમાં આવશ્યક વસ્તુ અને સેવા પર નિમ્ન કર, જ્યારે લક્ઝરી વસ્તુ અને સેવા પર ઉચ્ચ કર ચૂકવવો પડે છે.
- GST કાઉન્સિલ GST હેઠળ 5%, 12%, 18% અને 28%ના ચાર ટેક્સ સ્લેબ હેઠળ 1300 થી વધુ સામાન અને 500 થી વધુ સેવાઓને આવરી લેવાનો પ્રયત્ન કર્યો છે. જેમાં સોના માટે 3% વિશેષ દર નક્કી કરાયો છે. જ્યારે કાચા કિંમતી પથ્થરો અને અર્ધ-કિંમતી પથ્થરો પર 0.25%નો વિશેષ GST કર લાગે છે.

5 વર્ષમાં GST ની ઉપલબ્ધિઓ

મહેસૂલ આવકમાં વૃદ્ધિ

- GST આવ્યા પહેલા દર મહિને લગભગ 95 હજાર કરોડ જેટલું મહેસૂલ એકત્ર કરવામાં આવતું જે વધીને દર મહિને 1 લાખ કરોડને પાર જતું રહ્યું છે. એપ્રિલ 2022માં અત્યાર સુધીના સૌથી વધુ રૂ. 1.68 લાખ કરોડ મહેસૂલ એકત્ર કરવામાં આવ્યું હતું.

નાણાકીય સહકારથી સહકારી સંઘવાદમાં સુધાર

- GST કાઉન્સિલમાં રાજ્યોને 2/3 જેટલી ભાગીદારી આપવામાં આવી છે. તેમજ GST કાઉન્સિલના નિર્ણયોમાં રાજ્યો અને કેન્દ્રની મહત્વની ભૂમિકા હોવાથી દેશમાં સહકારી સંઘવાદનું માળખું મજબૂત બન્યું છે.

રાજ્યોની આવકમાં ઝડપી વૃદ્ધિ

- GST લાગુ થયાના પાંચ વર્ષોમાં (2017-18 થી 2021-22) રાજ્યોનો એકંદર આવક વૃદ્ધિ દર 14.8% રહ્યો હતો, જેની સામે 2012 થી 2015 વચ્ચે વાર્ષિક સરેરાશ વૃદ્ધિદર 9% હતો. આમ રાજ્યોની સ્થિતિમાં ઘણો સુધાર થયો છે.

વેપાર કરવાની સરળતાને પ્રોત્સાહન

- સરકાર GST હેઠળ કરવેરા અંગેની શંકાઓને દૂર કરવા અને વ્યવસાય કરવાની સરળતા સુનિશ્ચિત કરવા માટે સક્રિયપણે પરિપત્રો અને સ્પષ્ટતાઓ બહાર પડે છે. જેના કારણે વેપાર કરવામાં સરળતા આવી છે.

કરઅનુપાલનમાં સુધારો

- GST નેટવર્ક (GSTN) ની ટેકનોલોજીના ઉપયોગથી પરોક્ષ કર વ્યવસ્થા મજબૂત બની છે. તે કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા અને મશીન લર્નિંગનો ઉપયોગ કરી ડેટાનું ચોક્કસ પૃથક્કરણ અને મૂલ્યાંકન કરી આવકનો ચોક્કસ અંદાજ આપે છે. જેથી કર ચોરીમાં ઘટાડો થયો છે. આ ઉપરાંત ઈ-ઈનવોઈસ, ઈ-વે બિલ વગેરેના લીધે પણ કર અનુપાલનમાં સરળતા આવી છે. આમ, 2020-21ની સરખામણીએ GST to GDP ratio 5.8% થી વધીને 6.4% થયો છે.

I GSTમાં જોવા મળી રહેલી ખામીઓ/સમસ્યાઓ

1

AARs દ્વારા વિરોધાભાસી આદેશો :

કઈ વસ્તુ/સેવાને કયા ટેક્સ દર અંતર્ગત સમાવવામાં આવશે તે નિર્ધારિત કરવામાં વિવિધ રાજ્ય સ્તરની ઓથોરિટી ફોર એડવાન્સ રિવિંગ્સ દ્વારા વિવિધ કેસોમાં વિરોધાભાસી ચુકાદાઓ આપવામાં આવ્યા છે. ઉદા. પાપડ, ફાયમ્સ અને સોલાર પાવર પ્લાન્ટ અને મધ્યસ્થી સેવાઓ.

2

નકલી રસીદ અને રસીદ વિના વેપાર :

ઈ-વે બિલ અને ઈ-ઈનવોઈસિંગ લાગુ કરવામાં આવ્યા છતાં નકલી રસીદનું પ્રમાણ ઘટ્યું નથી. ઉદા. ફાસ્ટ મૂવિંગ ફન્ક્શનર ગૂડ્સ (FMCG) ના છૂટક વિક્રેતાઓ અને કેમિસ્ટ તેમના સુપર સ્ટોકિસ્ટો પાસેથી સ્ટોક ખરીદે છે. જેઓ કંપનીના મુખ્ય ડિસ્ટ્રિબ્યુટરો પાસેથી માલ ખરીદે છે, આ વિવિધ સ્તરોની વેપાર ચેનમાં સ્ટોકિસ્ટો વગેરે કોઈ રેકોર્ડ કે રસીદ રાખતા નથી.

3

કરદાતાઓ માટે મુશ્કેલીઓ :

નાણાકીય બાબતો, નોંધણીની મંજૂરી વગેરે માટે બિનજરૂરી અને વધુ પડતી કારણ બતાવ નોટિસ જારી કરવામાં આવે છે. જે કરદાતાઓ માટે ગંભીર મુશ્કેલીઓ ઊભી કરે છે.

4

કુગાવો અને મહેસૂલ વસૂલાત :

કેટલાક અર્થશાસ્ત્રીઓ દલીલ કરે છે કે GST વસૂલાતમાં વર્તમાન વધારો ઊંચા કુગાવાના કારણે છે. વાસ્તવિક દૃષ્ટિએ GST કલેક્શનનો વૃદ્ધિ દર ઘણો ઓછો છે. દા.ત. માર્ચ-2022માં GSTનો વાસ્તવિક વૃદ્ધિ દર માત્ર 3.7 હતો.

I ઉપાયો

- ઉભરતી ટેકનોલોજી સાથે વર્ચ્યુઅલ ડિજિટલ એસેટ્સ (VDA) અથવા ક્વિપ્ટો કરન્સી જેવા નવા એસેટ ક્લાસનો ઉદ્ભવ થયો છે. આથી, તેઓને માલ કે સેવાઓના પુરવઠા તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે અને તેના પર કરના દરોની સ્પષ્ટતા કરવામાં આવે.
- GSTને લગતી ફરિયાદોના નિવારણ માટે GST Tribunal ની સ્થાપના કરી શકાય. આ ઉપરાંત AARs ના વિરોધાભાસી ચુકાદાઓના ઉકેલ માટે કેન્દ્રીય સંસ્થાની સ્થાપના કરવી જોઈએ.
- પેટ્રોલિયમ વસ્તુઓ અને વીજળીને GSTના દાયરામાં લાવવા જોઈએ.
- કરદાતાઓની બિનજરૂરી હેરાનગતિ ટાળવા માટે યોગ્ય ચકાસણી બાદ જ નોટિસ રવાના કરવા અંગે કોઈ પગલાં લેવા જોઈએ.
- GST સિસ્ટમ અંતર્ગત રહેલ સમૃદ્ધ ડેટાબેઝનું યોગ્ય વિશ્લેષણ કરી શકાય. જેના આધારે નિયમન અને યોજના ઘડતર થઈ શકે.

% % % % % % સહકારી સમવાયતંત્ર અને GST % % % % % %

ચર્ચામાં કેમ?

હાલમાં જ સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયે મોહિત મિનરલ વિ. ભારત સરકાર ચુકાદામાં GST પરિષદની ભલામણો લાગુ કરવાની રાજ્ય પર બાધ્યતા ન હોવાનો ચુકાદો આપીને GST અને સમવાયીતંત્ર પર અસરો બાબતે નવી જ ચર્ચા છેડી છે.

GSTના દરો નક્કી કરી સંસાધનોની વહેંચણી માટેનો મુદ્દો કેન્દ્ર રાજ્ય વચ્ચે હંમેશા વિવાદમાં રહ્યો છે. આ સાથે જ દેશની પ્રગતિ માટે જરૂરી સમવાયી માળખાની અસરકારકતા પર પ્રશ્નચિહ્નો ઊભા થયાં છે.

I GSTની સમવાયી તંત્ર પર અસરો

- વસ્તુ અને સેવા કરે રાજ્યોની સ્વાયત્તા છીનવી લીધી છે. પરિણામે, દેશનું પરોક્ષ કર માળખું એકાત્મક બની ગયું છે.
- રાજ્યોની સ્વતંત્ર કર નિર્ધારણ સત્તા છીનવાઈ ગઈ છે. માત્ર બળતણ અને દાડ પર જ કેન્દ્રની મંજૂરી વિના કર લગાવવાની સત્તા છે.
- રાજ્યોએ પોતાનું નિશ્ચિત રાજસ્વ કેન્દ્રને સોંપી દઈને વળતર માટેની બાંહેધરી મેળવી છે, પરંતુ આ બાંહેધરીનું પાલન યોગ્ય રીતે ન થવાથી રાજ્યોને નુકસાની ભોગવવી પડે છે.
- જેમ કે, 2020માં રાજ્યોને વળતર બાંહેધરી કાયદા હેઠળ નિશ્ચિત રકમ કેન્દ્રએ ફાળવવામાં મોડું કરતા રાજ્યોની કોવિડ સામેની લડત અસરગ્રસ્ત થઈ હતી. તદ્દુપરાંત વળતર આપવાની સમય સીમા 2022માં પૂર્ણ થાય છે, જેને વધારવા માટે કેન્દ્ર તૈયાર નથી.
- 15મા નાણાપંચનો અહેવાલ ઔપચારિક રીતે સ્વીકારે છે કે GST તેનાં વચનો પૂરા પાડવામાં ખાસ સફળ થઈ શક્યો નથી.
- રાજ્યો અને કેન્દ્ર વચ્ચે રહેલ વિશ્વાસનો અભાવ GSTની મૂળભાષાને આહત કરી નિશ્ચિત લક્ષ્યો પ્રાપ્ત કરવા વિરુદ્ધ અડચણો ઊભી કરી રહ્યો છે.
- જ્યારે નોબલ વિજેતા અર્થશાસ્ત્રી ડેનિયલ કાન્હમેન અનુસાર અર્થવ્યવસ્થાની પ્રગતિ માટે વિશ્વાસ જ ખૂબ મહત્વપૂર્ણ છે.

I આગળનો માર્ગ

અભિગમ પરિવર્તન :

- કેન્દ્રએ રાજ્યોની ચિંતા અને મૂંઝવણ અંગે વધુ સમાધાનકારી પ્રયાસો કરવા જોઈએ. વિશ્વાસનો અભાવ દૂર કરવા માટે પરિષદે વધુ બેઠકો યોજીને સંવાદ આયોજવો અને એકમત ઊભો કરવો.

GST પરિષદમાં સુધાર :

- પરિષદ એ રાજકીય હરિફાઈ નહીં, પરંતુ સહકાર માટેનું માધ્યમ છે. પરિષદે રાજકીય શત્રુતાને તેની કામગીરી આડે ના આવવા દેવા માટે નિશ્ચિત આચાર અને નૈતિક સંહિતા બનાવવી. તદ્દુપરાંત દરેક પાસે અસહમતિનો અધિકાર હોવો જાડરી છે. જેને દૂર કરીને એકમત મેળવવા પ્રયાસો કરવો

I સર્વોચ્ચ ન્યાયલયનો GST પરિષદ બાબતે નિર્ણય અને મૂલ્યાંકન

મોહિત મિનરલ વિ. ભારત સરકાર ચુકાદામાં સંકલિત વસ્તુ અને સેવા કર બાબતે ગુજરાત ઉચ્ચ ન્યાયાલયના નિર્ણયને અકબંધ રાખતાં સર્વોચ્ચ અદાલતે કહ્યું કે, કાયદો બનાવવાનો કેન્દ્ર અને રાજ્ય બંનેને સમાન અને અનન્ય અધિકાર છે. આથી જ GST પરિષદની ભલામણો માનવા તેઓ બાધ્ય નથી.

આમ, સર્વોચ્ચ અદાલતનો નિર્ણય સહકારી સમવાયતંત્ર સ્થાપવામાં મહત્વપૂર્ણ માનવામાં આવી રહ્યો છે. GSTનું એકવાચીતંત્રનું સ્વરૂપ બદલીને વાસ્તવિક સમવાયતંત્રમાં પરિવર્તિત થવાની સંભાવનાઓ પેદા થઈ છે.

I ચુકાદાની સંલલિત અસરો

1. GST પરિષદની સલાહ બાધ્યકારી ન રહેતાં તેની મહત્તા ઘટશે.
2. GST બાબતે નક્કી કરાયેલા દર માનવા માટે રાજ્યો ઈન્કાર કરી શકે છે. પરિણામે કેન્દ્ર-રાજ્ય વચ્ચે વિશ્વાસનું સંકટ સર્જાશે.
3. રાજ્યની કુલ GSTની વાર્ષિક આવકમાં પડનારી ઘટને સરભર કરવા રાજ્ય સરકારો આવક વધારવાના પ્રયાસો કરશે.
4. GST પરિષદને પડકારવાનાં કેસોમાં અસાધારણ વધારો આવી શકે છે.

વિશ્વાસનો સેતુ :

- “વિશ્વાસ”નો સિદ્ધાંત દર્શાવે છે કે પરમાર્થ માટેનાં પગલાં શ્રેષ્ઠ આર્થિક પરિણામો તરફ દોરી જાય છે. જ્યારે “અસ્પષ્ટતા” નો હેતુ બધા માટે સૌથી ખરાબ પરિણામ તરફ લઈ જાય છે.

સહકાર વૃદ્ધિ :

- કેન્દ્ર - રાજ્ય અને રાજ્ય-રાજ્ય વચ્ચે વિવિધ સ્તરે સહકાર વધારવો પડશે. નીતિગત નિર્ણયો, કલ્યાણવાદી પગલાં અને પ્રશાસનિક સુધારા માટે સહકાર એ ચાવીરૂપ છે.

પ્રાથમિક પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો	15	આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના.....	30
બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા	23		

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન	34	વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી	58
ભૂગોળ અને પર્યાવરણ	53	અન્ય	80

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાજ્ય અભ્યાસ 1

ઇતિહાસ અને સાંસ્કૃતિક વારસો

SCO ક્ષેત્રની પ્રથમ સાંસ્કૃતિક અને પ્રવાસન રાજધાની : વારાણસી

- તાજેતરમાં ઉત્તરપ્રદેશના વારાણસી શહેરને વર્ષ 2022-23 માટે 'શાંઘાઈ કોઓપરેશન ઓર્ગેનાઈઝેશન (SCO) ક્ષેત્રની પ્રથમ સાંસ્કૃતિક અને પ્રવાસન રાજધાની' તરીકે જાહેર કરવામાં આવશે.

મુખ્ય મુદ્દા

- વારાણસી એ SCO દ્વારા શરૂ કરવામાં આવેલ નવી પહેલના ભાગરૂપે વર્ષ 2022-23 માટે SCO ની સાંસ્કૃતિક અને પ્રવાસન રાજધાની બનશે, જે સભ્ય દેશો વચ્ચે લોકો-થી-લોકોના સંબંધો અને પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવાનો પ્રયાસ કરે છે.
- આ પહેલ હેઠળ, સભ્ય દેશોની સાંસ્કૃતિક વારસો ધરાવતા શહેરને દર વર્ષે SCOની સાંસ્કૃતિક અને પ્રવાસન રાજધાની તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવશે. વારાણસી આ ખિતાબ મેળવનાર પ્રથમ શહેર બની ગયું છે.
- સભ્ય દેશમાંથી શહેરની પસંદગી કરવામાં આવશે, જે રોટેશનલ ધોરણે SCO ની અધ્યક્ષતા કરશે. શહેરોને તેની પ્રાધાન્યતા ઉજાગર કરવા માટે શીર્ષક આપવામાં આવશે.

આ પહેલ ક્યારે અમલમાં આવશે?

- SCOની સંગઠનની આ નવી પહેલ સમરકંદ સમિતિ 2022 પછી અમલમાં આવશે. SCOની સમરકંદ સમિતિ 15-16 સપ્ટેમ્બર 2022 દરમિયાન સમરકંદ, ઉઝબેકિસ્તાનમાં યોજાવાની છે.
- ભારત દ્વારા વર્ષ 2023માં SCO સમીટનું આયોજન કરાશે.

SCO વિશે

- SCO એ કાયમી આંતર - સરકારી આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા છે જેને શાંઘાઈ - 5ની અનુગામી સંસ્થા તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- તે યુરેશિયન રાજકીય, આર્થિક અને સૈન્ય સંગઠન છે જેનો ધ્યેય પ્રદેશમાં શાંતિ, સુરક્ષા અને સ્થિરતા જાળવી રાખવાનો છે. તેની રચના વર્ષ 2001 માં થઈ હતી. SCO ચાર્ટર પર વર્ષ 2002 માં હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા અને વર્ષ 2003 માં તેને અમલ શરૂ કરાયો છે.

- સભ્ય દેશ: કઝાકિસ્તાન, ચીન, કિર્ગિસ્તાન, રશિયા, તાજિકિસ્તાન, ઉઝબેકિસ્તાન, ભારત, પાકિસ્તાન અને ઈરાન.
- મુખ્યાલય : બીજિંગ (ચીન)
- SCO ની સત્તાવાર ભાષાઓ રશિયન અને ચાઈનીઝ છે.

વારાણસી વિષે

- વારાણસી, અથવા બનારસ (કાશી તરીકે પણ ઓળખાય છે) એ વિશ્વના સૌથી જૂના જીવંત શહેરોમાંનું એક છે.
- હિંદુ માન્યતા અનુસાર વારાણસીની ભૂમિ પર મૃત્યુ પામનાર વ્યક્તિ જન્મ અને પુનર્જન્મના ચક્રમાંથી મોક્ષ-મુક્તિ પ્રાપ્ત કરે છે.
- વારાણસી એ ત્રેવીસમાં તીર્થંકર પાર્શ્વનાથનું જન્મસ્થળ માનવામાં આવે છે.
- ભારતની સૌથી જૂની સંસ્કૃત કોલેજ એવી બનારસ સંસ્કૃત કોલેજ, 1791માં ઈસ્ટ ઈન્ડિયા કંપનીના શાસન દરમિયાન સ્થપાઈ હતી.
- એની બેસન્ટે 1898માં સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજની સ્થાપના કરી. 1916માં, મદન મોહન માલવિયાના પ્રયાસોથી સેન્ટ્રલ હિંદુ કોલેજનું બનારસ હિંદુ યુનિવર્સિટીમાં રૂપાંતરણ કરવામાં આવ્યું હતું. તે ભારતની પ્રથમ આધુનિક રેસિડેન્શિયલ યુનિવર્સિટી છે.
- કાશી વિદ્યાપીઠની સ્થાપના 1921માં કરવામાં આવી હતી, જે મહાત્મા ગાંધીના અસહકાર ચળવળના પ્રતિભાવરૂપે હતી.

માનગઢ ટેકરી અને રાષ્ટ્રીય મહત્વ

- તાજેતરમાં નેશનલ મોન્યુમેન્ટ્સ ઓથોરિટી (NMA) ના અહેવાલમાં રાજસ્થાનમાં માનગઢ પહાડીની ટેકરીને 1500 ભીલ આદિવાસી સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓના સન્માનમાં રાષ્ટ્રીય મહત્વના સ્મારક તરીકે જાહેર કરવાની માંગ કરવામાં આવી છે.

રાષ્ટ્રીય મહત્વના સ્મારકો શું છે?

- રાષ્ટ્રીય પ્રાચીન સ્મારકોને પ્રાચીન સ્મારક અને પુરાતત્ત્વીય સ્થળો અને અવશેષ અધિનિયમ, 1958 હેઠળ વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવ્યા છે.
- અધિનિયમ મુજબ 'પ્રાચીન સ્મારક એટલે કોઈ પણ માળખું, અથવા સ્મારક, અથવા કોઈપણ ગુફા, ખડક-શિલ્પ, શિલાલેખ અથવા મોનોલિથ કે જે ઐતિહાસિક, પુરાતત્ત્વીય અથવા કલાત્મક વિશેષતા ધરાવે છે અને 100 વર્ષથી વધુ સમયથી અસ્તિત્વમાં છે.'
- ભારતીય પુરાતત્ત્વ સર્વેક્ષણ (ASI) દ્વારા રાષ્ટ્રીય મહત્વના સ્મારકો જાહેર કરવામાં આવે છે. જે રાષ્ટ્રીય મહત્વનાં સ્મારકોની જાળવણી, રક્ષણ અને પ્રચાર માટે કેન્દ્રસરકારને અધિકૃત કરવામાં આવી.

માનગઢ ટેકરીની પૃષ્ઠભૂમિ શું છે?

- ગુજરાત-રાજસ્થાન સરહદ પર આવેલી આ ટેકરી એક આદિવાસી વિદ્રોહનું સ્થળ છે, જ્યાં વર્ષ 1913માં 1500 થી વધુ ભીલ આદિવાસી સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીઓનો નરસંહાર થયો હતો.
- દયાનંદ સરસ્વતી જેવા સમાજ સુધારકોથી પ્રભાવિત થઈને

ગોવિંદ ગુરુએ ભીલ આદિવાસીઓમાં 'ભગત ચળવળ' શરૂ કરી તથા તેમને શાકાહારનું પાલન કરવા અને તમામ પ્રકારના માદક પદાર્થોથી દૂર રહેવાનું કહ્યું.

- આંદોલને ધીમે ધીમે રાજકીય રંગ લીધો અને અંગ્રેજોની દમનકારી નીતિઓ સામે આંદોલનમાં ફેરવાઈ ગયું.
- ભીલોએ અંગ્રેજો દ્વારા લાદવામાં આવેલા કર અને બાંસવાડા, સંતરામપુર, ડુંગરપુર અને કુશલગઢના રજવાડાઓ દ્વારા લાદવામાં આવેલી ફરજિયાત મજૂરીનો વિરોધ કરવાનું શરૂ કર્યું. આદિવાસી બળવાથી ચિંતિત એવા અંગ્રેજો અને રજવાડાઓએ આ બળવાને કચડી નાખવાનું નક્કી કર્યું. ઓક્ટોબર 1913 દરમિયાન ગોવિંદ ગુરુએ તેમના અનુયાયીઓને માનગઢ ટેકરી પર એકઠા થવાનું કહ્યું.
- અંગ્રેજોએ તેમને 15 નવેમ્બર સુધીમાં માનગઢ ટેકરી ખાલી કરવા કહ્યું, પરંતુ તેઓએ તેનો વિરોધ કર્યો.
- 17 નવેમ્બર, 1913 ના રોજ માનગઢ ટેકરી ખાતે ભીલ સમુદાયના ગોવિંદ ગુરુની આગેવાનીમાં બ્રિટિશ હકુમતના વિરોધમાં એક સભાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું, ત્યારે બ્રિટિશ દળોએ ભીલ પર તોપો અને બંદૂકોથી ગોળીબાર કરતાં 1,500 થી વધુ લોકો માર્યા ગયા હતા.
- આ સ્થળને 'આદિવાસી જલિયાંવાલા' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે અને ત્યાં સ્મારક બનાવવાની પણ માંગ કરવામાં આવી છે.

અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસો

સમાચારમાં શા માટે?

- ભારતને વર્ષ 2022 થી 2026 ના સમયગાળા માટે UNESCO ના 2003 કોન્વેન્શન ડોર ધ પ્રોટેક્શન ઓફ ઈન્ટેલ્જીબલ કલ્ચરલ હેરિટેજ (ICH) ની આંતર સરકાર સમિતિ માટે ચૂંટવામાં આવ્યું છે.
- ભારતે 2006 થી 2010 અને 2014 થી 2018 સુધી બે વખત ICH સમિતિના સભ્ય તરીકે સેવા આપી છે. અગાઉ કોલકાતામાં દુર્ગા પૂજાને યુનેસ્કોની માનવતાની અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસા (ICH) ની પ્રતિનિધિ યાદીમાં અંકિત કરવામાં આવી હતી.

અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસો

- અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસો એ પ્રથાઓ, અભિવ્યક્તિઓ, જ્ઞાન અને કુશળતા છે, જેને સમુદાયો, જૂથો અને કેટલીકવાર વ્યક્તિઓ તેમના સાંસ્કૃતિક વારસાના ભાગ તરીકે ઓળખાવે છે. તેને જીવંત સાંસ્કૃતિક વારસો પણ કહેવાય છે અને સામાન્ય રીતે નીચેનામાંથી એક સ્વરૂપમાં વ્યક્ત થાય છે :

- ▶ મૌખિક પરંપરાઓ

▶ કળાનું પ્રદર્શન

▶ સામાજિક વ્યવહાર

▶ ધાર્મિક વિધિઓ અને ઉજવણીઓ

▶ પ્રકૃતિ અને બ્રહ્માંડ સાથે સંબંધિત જ્ઞાન અને વ્યવહાર

▶ પરંપરાગત કારીગરી

અધિવેશનમાં ચૂંટાયાનું ભારત માટે મહત્વ

- તે ભારતને સામુદાયિક સહભાગિતાને પ્રોત્સાહન આપવા, અમૂર્ત વારસા દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય સહયોગને મજબૂત કરવા, અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસા પર શૈક્ષણિક સંશોધનને પ્રોત્સાહન આપવા અને સંયુક્ત રાષ્ટ્રના ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકો સાથે સંમેલનના કાર્યને સંરેખિત કરવામાં મદદ કરશે.
- ભારતને 2003 ના સંમેલનના અમલીકરણ પર બારીકાઈથી દેખરેખ રાખવાની તક મળશે.
- ભારત જીવંત વારસાની વિવિધતા અને મહત્વને યોગ્ય રીતે પ્રતિબિંબિત કરવા માટે સંમેલન માટે આંતર - રાજ્ય આંતરરાષ્ટ્રીય સંવાદને પ્રોત્સાહિત કરવાનો પ્રયાસ કરશે.

અમૂર્ત વારસાના રક્ષણ માટે યુનેસ્કો સંમેલન

- યુનાઈટેડ નેશન્સ એજ્યુકેશનલ, સાયન્ટિફિક એન્ડ કલ્ચરલ ઓર્ગેનાઈઝેશન દ્વારા અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાના સંરક્ષણ પરના સંમેલનને વર્ષ 2003 માં અપનાવવામાં આવ્યું હતું, અને વર્ષ 2006 માં તે અમલમાં આવ્યું હતું.
- તે 24 સભ્યો ધરાવે છે અને સમાન ભૌગોલિક પ્રતિનિધિત્વ અને પરિભ્રમણના સિદ્ધાંતો અનુસાર સંમેલનની સામાન્ય સભા દ્વારા ચૂંટાય છે.
- સમિતિના સભ્યો ચાર વર્ષની મુદત માટે ચૂંટાય છે.

હેતુ

- વૈશ્વિકીકરણની પ્રક્રિયાઓ દ્વારા જોખમમાં મૂકાયેલા અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાનું રક્ષણ કરવું.
- સમુદાયો, જૂથો અને વ્યક્તિઓના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાના સન્માનની ખાતરી કરવી.
- અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાના મહત્વ વિશે સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે જાગૃતિ વધારવી.

પ્રકાશનો

- ▶ માનવતાના અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાની પ્રતિનિધિ સૂચિ.
- ▶ તાત્કાલિક રક્ષણની જરૂર હોય તેવા અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાની સૂચિ.
- ▶ સારી સુરક્ષા પ્રથાઓની નોંધણી.

ICH ના રૂપમાં માન્યતા પ્રાપ્ત ભારતીય વિરાસત

- ICH ની પ્રતિષ્ઠિત યુનેસ્કોની માનવતાની પ્રતિનિધિ યાદીમાં ભારતના 14 અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાનો સમાવેશ થાય છે. દુર્ગા પૂજા સિવાય, ભારતમાં UNESCO દ્વારા ICH તરીકે માન્યતા પ્રાપ્ત 13 પરંપરાઓ છે.

અમૂર્ત સંસ્કૃતિ

- અમૂર્ત સંસ્કૃતિ એ આપણા સમુદાય, રાષ્ટ્ર વગેરેની તે સંપત્તિ છે, જે સદીઓથી સમૃદ્ધ થતી રહી છે.
- અમૂર્ત સંસ્કૃતિ એ સમાજની માનસિક ચેતનાનું પ્રતિબિંબ છે, જે કલા, ક્રિયા અથવા અન્ય કોઈપણ સ્વરૂપમાં વ્યક્ત થાય છે.
- અમૂર્ત સંસ્કૃતિ સમયાંતરે તેની સમકાલીન પેઢીઓની લાક્ષણિકતાઓને આત્મસન્માન કરીને વર્તમાન પેઢીના વારસાના

રૂપમાં ઉપલબ્ધ થાય છે.

- ઉદાહરણ તરીકે, યોગ આ અભિવ્યક્તિનું એક સ્વરૂપ છે. ભારતમાં યોગ એ ફિલસૂફીની સાથે સાથે જીવવાની રીત પણ છે. તે વિવિધ શારીરિક પ્રવૃત્તિઓ દ્વારા વ્યક્તિની ભૌતિક અને અધ્યાત્મિક પ્રગતિનો માર્ગ મોકળો કરે છે.

યુનેસ્કો અને ભારતનો અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસો

- યુનેસ્કોની સ્થાપના વર્ષ 1945 માં સ્થાયી શાંતિ જાળવણીના સ્વરૂપ માં “માનવ જાતની બૌદ્ધિક અને નૈતિક એકતા” વિકસાવવા માટે કરવામાં આવી હતી.
- UNESCO સત્તાવાર રીતે સાંસ્કૃતિક અને પ્રાકૃતિક મહત્વ ધરાવતાં સ્થળોને વર્લ્ડ હેરિટેજ તરીકે માન્યતા આપે છે.
- નોંધનીય છે કે આ સ્થાનો ઐતિહાસિક અને પર્યાવરણીય દૃષ્ટિકોણથી પણ મહત્વપૂર્ણ છે.
- યુનેસ્કો દ્વારા માન્યતા પ્રાપ્ત અમૂર્ત સાંસ્કૃતિક વારસાની યાદીમાં સામેલ પરંપરાઓ :
  - ▶ વૈદિક મંત્રોચ્ચારની પરંપરા (2008)
  - ▶ રામલીલા : રામાયણનું પરંપરાગત પ્રદર્શન (2008)
  - ▶ કુટિયાદ્રમ : સંસ્કૃત રંગભૂમિ (કેરળ) (2008)
  - ▶ રામ્મન : ગઢવાલ હિમાલયનાંધાર્મિક તહેવારો અને વિધિઓ (હિમાચલ પ્રદેશ) (2009)
  - ▶ મુડીયેટ્ટ : કેરળનું ધાર્મિક થિયેટર અને નૃત્ય નાટક (2010)
  - ▶ કાલબેલિયા : રાજસ્થાનનાં લોકગીતો અને નૃત્યો (2010)
  - ▶ છાઉ નૃત્ય (2010)
  - ▶ લદાખનાં બૌદ્ધ મંત્રોચ્ચાર (2012)
  - ▶ સંકીર્તન : મણિપુરનું પરંપરાગત ગાયન, નગારા વાદન અને નૃત્ય (2013)
  - ▶ પંજાબના થાથેરા દ્વારા બનાવામાં પિત્તળ અને તાંબાના વાસણો બનાવવાની કળા (2014)
  - ▶ યોગ (2016)
  - ▶ નવરોઝ (2017)
  - ▶ કુંભમેળો (2017)
  - ▶ દુર્ગાપૂજા (કોલકાતા)(2021)

રાજા સેફોજી બીજા

- તાજેતરમાં રાજા સેફોજી અને તેમના પુત્ર શિવાજીનું 19મી સદીનું એક દુર્લભ ચિત્ર, જે તંજાવુરના સરસ્વતી મહેલમાંથી ચોરાયું હતું, તેને USAના પીબોડી એસેક્સ મ્યુઝિયમમાં શોધી કાઢવામાં આવ્યું છે.

મહારાજા સેફોજી કોણ હતા?

- મહારાજા સેફોજી તંજાવુરના મરાઠાઓના ભોંસલે વંશના શાસક હતા અને તેઓ છત્રપતિ શિવાજી મહારાજના સાવકા ભાઈ વેંકોજીના વંશજ હતા. તેમણે 1798 થી 1832 માં તેમના મૃત્યુ સુધી તંજાવુર પર શાસન કર્યું હતું. તેમના સમય દરમિયાન, તંજાવુર ભારતીય ઉપખંડના સૌથી વિકસિત રજવાડાઓમાંનું એક હતું.
- તેમના એકમાત્ર પુત્ર શિવાજીએ 1855 સુધી શાસન કર્યું. તેમને કોઈ પુત્ર ન હોવાના કારણે તત્કાલીન ગવર્નર જનરલ ડેલહાઉસીએ તંજાવુરને ખાલસા નીતિ હેઠળ બ્રિટિશ શાસિત ભારતીય પ્રાંતમાં ભેળવી દીધું હતું.

મહારાજા સેફોજીનું યોગદાન

- પુસ્તકાલય:** સરસ્વતી મહેલ લાઈબ્રેરીની સ્થાપના તંજાવુરના નાયક રાજાઓ (1535-1675) દ્વારા પેલેસ લાઈબ્રેરી તરીકે કરવામાં આવી હતી, જો કે સેફોજીએ તેને અમૂલ્ય કૃતિઓ, નકશા, શબ્દકોશો, સિક્કાઓ અને આર્ટવર્કથી સમૃદ્ધ બનાવ્યું હતું.
- શૈક્ષણિક સુધારાઓ:** સેફોજીએ નવવિદ્યા કલાનિધિ સાલા નામની શાળાની સ્થાપના કરી, જ્યાં વેદ અને શાસ્ત્રો ઉપરાંત ભાષાઓ, સાહિત્ય, વિજ્ઞાન અને કળા અને હસ્તકલા શીખવવામાં આવતા હતા.
- દવા:** સેફોજીએ ધનવંતરી મહેલની સ્થાપના કરી, જે એક સંશોધન સંસ્થા છે, જેણે મનુષ્ય અને પ્રાણીઓ માટે હર્બલ (સ્વદેશી દવા) દવાનું ઉત્પાદન કર્યું હતું.
- સેફોજીએ તંજાવુરથી લગભગ પચાસ કિલોમીટર દૂર મનોરા ખાતે શિપચાર્ડ બનાવ્યું. સેફોજીએ વેપારની સુવિધા માટે એક હવામાન મથકની સ્થાપના પણ કરી. તેની પાસે બંદૂકની ફેક્ટરી, નેવલ લાઈબ્રેરી અને તમામ પ્રકારના નેવિગેશનલ સાધનો સાથેનો નેવલ સ્ટોર હતો.
- તેમણે “કુમારસંભવ ચંપુ”, “મુદ્રારક્ષસચાય” અને “દેવેન્દ્ર કુરુવનજી” જેવી પ્રખ્યાત કૃતિઓ લખી અને કર્ણાટકી સંગીતમાં કલેરનેટ અને વાયોલિન જેવા પશ્ચિમી સંગીતનાં સાધનો રજૂ કર્યાં.

ખાલસાનીતિ શુ હતી?

- લોર્ડ ડેલહાઉસી વર્ષ 1848 થી 1856 દરમિયાન ભારતના ગવર્નર-જનરલ હતા ત્યારે લોર્ડ ડેલહાઉસી દ્વારા વ્યાપકપણે અનુસરવામાં આવેલી વિલયની નીતિ હતી.
- ખાલસાનીતિ મુજબ જો કોઈ ભારતીય શાસક પુરૂષ વારસદાર વિના મૃત્યુ પામે તો તેનું સામ્રાજ્ય બ્રિટિશ કંપનીના પ્રદેશ હેઠળ વિલય કરવામાં આવતું હતું.

- આ સિદ્ધાંતને લાગુ કરીને ડેલહાઉસી દ્વારા સતારા (1848), સંબલપુર (1850), ઉદયપુર (1852), નાગપુર (1853), ઝાંસી (1854)ને બ્રિટિશ પ્રાંત હેઠળ ભેળવી દેવામાં આવ્યા હતા.

G - 7 ગ્રુપના વડાઓને ભેટ

- તાજેતરમાં 26 થી 28 જૂન, 2022 દરમિયાન જર્મનીના બાવેરિયન આલ્પ્સ ખાતે આયોજિત 48 મી G7 સમિટ દરમિયાન આમંત્રિત મહેમાન તરીકે ભારતના વડાપ્રધાન દ્વારા G-7 ગ્રુપના દરેક વડાને ભારતના સાંસ્કૃતિક વારસાને ઉજાગર કરતી ખાસ ભેટ આપવામાં આવી હતી.

જો બાઈડેન માટે મેચિંગ બ્રોચની ભેટ

- નરેન્દ્રભાઈ મોદીએ અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ જો બાઈડેનને વારાણસીની ગુલાબી મીનાકારી ધરાવતા બ્રોચની ભેટ આપી છે.
- બાઈડેન ઇંપતી માટે વડાપ્રધાને મેચિંગ બ્રોચ બનાવડાવ્યું હતું.

આર્જેન્ટિનાના રાષ્ટ્રપતિને છત્તીસગઢની ખાસ ભેટ

- ભારતીય વડાપ્રધાને આર્જેન્ટિનાના રાષ્ટ્રપતિ અલ્બર્ટો ફર્નાન્ડિઝને છત્તીસગઢની નંદી થીમની ડોકરા કલા ભેટ આપી હતી.
- આ વિશેષ કલાકૃતિ ‘નંદી ઘ મેડિટેટિવ બુલ’ની એક આકૃતિ છે.

કુમિયો કિશિદાને ખાસ માટીનાં વાસણોની ભેટ

- જાપાનના વડાપ્રધાન કુમિયો કિશિદાને નિઝામાબાદના ખાસ માટીના વાસણો ભેટમાં આપવામાં આવ્યાં છે. આ વાસણ બનાવવામાં ખાસ ટેકનિક વપરાય છે.

દક્ષિણ આફ્રિકાના રાષ્ટ્રપતિને ડોકરા કલાકૃતિ ભેટ

- દક્ષિણ આફ્રિકાના રાષ્ટ્રપતિ સિરિલ રામાફોસાને રામાયણ થીમ ધરાવતી ડોકરા કલાકૃતિની ભેટ આપી છે. આ લોકકલા પણ છત્તીસગઢની છે. ભારતમાં આ કલા ઘણા વર્ષોથી પ્રચલિત છે.

ઇમેન્યુઅલ મેક્રોનને ખાસ અત્તરની ભેટ

- ફ્રાન્સના રાષ્ટ્રપતિ ઇમેન્યુઅલ મેક્રોનને લખનઉના ખાસ જરદોશી બોક્સમાં અત્તરની બોટલો ભેટ આપવામાં આવી છે. જરદોશી બોક્સને ફ્રાન્સના રાષ્ટ્રધ્વજના રંગોમાં ખાદી રેશમથી હાથવણાટ કરીને સજાવવામાં આવ્યું હતું.

જસ્ટિન ટ્રુડોને કાશ્મીરી કાર્પેટની ભેટ

- કેનેડાના વડાપ્રધાન જસ્ટિન ટ્રુડોને કાશ્મીરની હાથવણાટથી બનેલ મુલાયમ સિલ્કની કાર્પેટ ભેટમાં આપવામાં આવી છે.
- આ કાર્પેટ તેની કોમળતા (સોફ્ટનેસ) માટે વિશ્વભરમાં પ્રસિદ્ધ છે.

મારિયો ડ્રાઘીને આગ્રાના માર્બલ ટેબલ ટોપની ભેટ

- ઈટાલીના વડાપ્રધાન મારિયો ડ્રાઘીને ભારતીય વડાપ્રધાને ઉત્તરપ્રદેશના આગ્રાના સુપ્રસિદ્ધ માર્બલજડિત ટેબલ ટોપની ભેટ આપી છે.

સંભાજીનગર

- તાજેતરમાં મહારાષ્ટ્ર સરકારે ઔરંગાબાદ શહેરનું નામ બદલીને સંભાજીનગર અને હૈદરાબાદના છેલ્લા શાસક મીર ઉસ્માન અલીખાનના નામ પરથી આવેલા ઉસ્માનાબાદ શહેરનું નામ બદલીને ધારાશિવ રાખવાની મંજૂરી આપી.

ઔરંગાબાદ શા માટે?

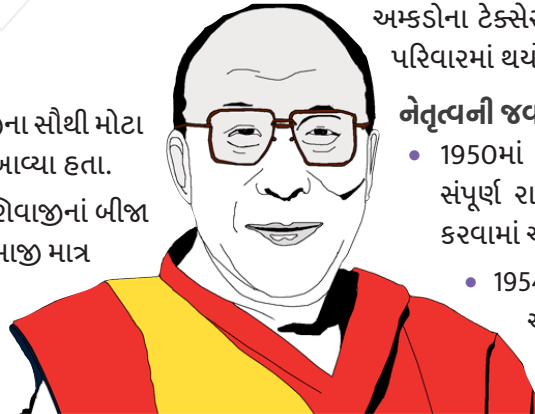
- અહમદનગરના નિઝામશાહી વંશના સિદ્દી સેનાપતિ મલિક અંબર દ્વારા 1610 માં ઔરંગાબાદની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી. તે સમયે આ શહેરનું નામ ખિરકી અથવા ખડકી રાખવામાં આવ્યું હતું અને 1626 માં મલિક અંબરના મૃત્યુ બાદ મલિક અંબરના પુત્ર ફતેહ ખાન દ્વારા તેનું નામ બદલીને ફતેપુર રાખવામાં આવ્યું હતું.
- 1653 માં મુઘલ સમ્રાટ ઔરંગઝેબે ડેક્કન પર આક્રમણ કર્યું અને શહેરમાં તેની રાજધાની સ્થાપી, જેનું નામ તેણે ઔરંગાબાદ રાખ્યું. ત્યારથી આ શહેર ઔરંગઝેબ સાથે તેના નામનું જોડાણ ધરાવે છે.

શહેરના નામ બદલવાની પ્રક્રિયા

- એક પ્રક્રિયા અંતર્ગત શહેરનું નામ બદલાવામાં આવે છે, જે નીચે મુજબ છે :
- તેના પ્રથમ પગલામાં કોઈપણ વિધાનસભા સભ્ય દ્વારા ઠરાવના રૂપમાં વિનંતી રજૂ કરવાનો સમાવેશ થાય છે, જે કોઈ પણ ચોક્કસ શહેર અથવા શેરીના નામ બદલવાની દરખાસ્ત કરે છે.
- ધારાસભ્યની વિનંતીના આધારે, આ મુદ્દા પર વિચારણા કરવામાં આવે છે અને તેના પરિણામોની ચર્ચા કરવામાં આવે છે. બીજા પગલામાં શહેર અથવા શેરીના નામ બદલવાની વિનંતી પર વિચાર વિમર્શનો સમાવેશ થાય છે.
- ત્યારબાદના અંતિમ તબક્કામાં ઠરાવની માન્યતાનું મતદાન સામેલ છે. જો ઠરાવની તરફેણમાં બહુમતી મતો પ્રાપ્ત થાય તો તે ઠરાવ પસાર થયો હોવાનું જાહેર કરવામાં આવે છે. જો ઠરાવ માટે બહુમતી મત પ્રાપ્ત ન થાય, તો ઠરાવ નિષ્ફળ જાહેર થાય છે અહીં બહુમતીમાં સાદી બહુમતીનો સમાવેશ થાય છે.
- આમ, બહુમતી મતના આધારે રાજ્યનો કાયદો શહેરના નામમાં જરૂરી ફેરફારો કરશે.

છત્રપતિ સંભાજી મહારાજ

- છત્રપતિ સંભાજી મહારાજ એ શિવાજીના સૌથી મોટા પુત્ર, જે શિવાજીના મૃત્યુબાદ ગાદીએ આવ્યા હતા.
- તેમના માતાનું નામ સર્ધબાઈ હતું, જે શિવાજીનાં બીજા પત્ની હતાં. સંભાજીના માતાનું મૃત્યુ સંભાજી માત્ર 2 વર્ષના હતા ત્યારે થયું હતું, આથી તેમનો ઉછેર જીજાબાઈએ કર્યો હતો.
- 1680માં સંભાજીએ શિવાજીના

મૃત્યુબાદ ગાદી સંભાળ્યા પછી ઔરંગઝેબે તેમને કાબુ કરવાના ઘણા પ્રયાસો કર્યા.

- 1882માં મુઘલોએ મરાઠાઓના રામસેઈ દુર્ગને ઘેરવાનો પ્રયાસ કર્યો હતો, પણ તેમાં સફળ થયા ન હતા, પરંતુ 1687માં વાઈના યુદ્ધમાં મુઘલો સામે મરાઠા નબળા પડ્યા અને 1689માં સંભાજી મુઘલોના હાથમાં આવ્યા.
- ઔરંગઝેબે સંભાજી મહારાજને ઈસ્લામ સ્વીકાર કરવા દબાણ કર્યું, પણ તે ઝૂક્યા નહીં. 1689માં ઔરંગઝેબે સંભાજી મહારાજની હત્યા કરાવી દીધી.
- સંભાજી મહારાજ એક વીર યોદ્ધા હોવાની સાથે સાહિત્યકાર પણ હતા. તેમણે બુદ્ધભુષણ, સમયનય, ધર્મ કલ્પલતા વગેરે કૃતિઓ રચી હતી.

દલાઈ લામા

- તિબેટીયનોના આધ્યાત્મિક વડા દલાઈ લામાએ તેમના 87મા જન્મદિવસની ઉજવણી હિમાચલ પ્રદેશના કાંગડા જીલ્લામાં સ્થિત પોતાના મુખ્યાલય મેકલોડગંજ મુખ્યાલયમાં પુસ્તકાલય અને સંગ્રહાલયનું ઉદ્ઘાટન કરીને કરી હતી.

દલાઈ લામા

- દલાઈ લામાને તિબેટના બૌદ્ધ અવલોકિતેશ્વર અથવા ચેનરેઝિંગનું સ્વરૂપ, કરૂણાના બોધિસત્વ અને તિબેટના આશ્રયદાતા સંત તરીકે માનવામાં આવે છે.
- બોધિસત્વો એ સાક્ષાત વ્યક્તિઓ છે, જે સંપૂર્ણ જ્ઞાન પ્રાપ્ત કરવાની ઈચ્છાથી પ્રેરિત છે. જેમણે તમામ જીવોને મદદ કરવા માટે વિશ્વમાં પૂર્નજન્મ લેવાની પ્રતિજ્ઞા લીધી છે.

14મા દલાઈ લામા

- પરમ પવિત્ર 14માં દલાઈ લામા, તેનઝીન ગ્યાત્સો, પોતાને એક સરળ બૌદ્ધ સાધુ તરીકે વર્ણવે છે. તેઓ તિબેટના આધ્યાત્મિક નેતા છે.
- તેમનો જન્મ 6 જુલાઈ, 1935ના રોજ ઉત્તરપૂર્વીય તિબેટના અમ્કડોના ટેક્સેરમાં સ્થિત એક નાનકડા ગામમાં એક ખેડૂત પરિવારમાં થયો હતો.

નેતૃત્વની જવાબદારીઓ

- 1950માં તિબેટ પર ચીનના આક્રમણ પછી, તેમને સંપૂર્ણ રાજકીય સત્તા ધારણ કરવા માટે આહવાન કરવામાં આવ્યું હતું.
- 1954માં તેઓ બેઈજિંગ ગયા અને માઓ ઝેદોંગ અને ડેંગ ઝિયાઓ પિંગ અને ચૌ એનલાઈ સહિત અન્ય ચીની નેતાઓ સાથે મુલાકાત કરી.

- છેવટે, 1959માં ચીની સૈનિકો દ્વારા લ્હાસામાં તિબેટિયન રાષ્ટ્રીય બળવાના કુર દમનને પગલે, તેમને દેશનિકાલમાં ભાગી જવાની ફરજ પડી હતી. ત્યારથી તે ઉત્તર ભારતમાં ધર્મશાળામાં રહે છે.

લોકશાહીકરણ પ્રક્રિયા

- 1963માં તેમણે તિબેટ માટે લોકશાહી બંધારણનો મુસદ્દો રજૂ કર્યો. ત્યારબાદ તિબેટના વહીવટને લોકશાહી બનાવવા માટે ઘણા બધા સુધારા કરવામાં આવ્યા. નવા લોકતાંત્રિક બંધારણને “દેશનિકાલમાં તિબેટનો ચાર્ટર” નામ આપવામાં આવ્યું હતું.

શાંતિ પહેલ

- તેમણે તિબેટમાં બગડતી પરિસ્થિતિના શાંતિપૂર્ણ ઉકેલ તરફના પ્રથમ પગલા તરીકે તિબેટ માટે પાંચ-બિન્દુ શાંતિ યોજનાનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો.

સાર્વત્રિક માન્યતા

- પરમ પવિત્ર દલાઈ લામા શાંતિ પ્રિય વ્યક્તિ છે. 1989માં તેમને તિબેટની મુક્તિ માટે અહિંસક સંઘર્ષ માટે નોબેલ શાંતિ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો. તેમણે ભારે આક્રમકતા વચ્ચે પણ સતત અહિંસાની નીતિઓની હિમાયત કરી છે. વૈશ્વિક પર્યાવરણીય સમસ્યાઓ માટે તેમની ચિંતા માટે ઓળખાતા તેઓ પ્રથમ નોબેલ વિજેતા પણ બન્યા.

મધુસૂદન પારેખ

- મધુસૂદન પારેખના જન્મને આવતા વર્ષે 2023 માં 100 વર્ષ પૂરાં થવા થઈ રહ્યા છે.

મધુસૂદન પારેખ વિષે

- મધુસૂદન પારેખ ગુજરાતી ભાષાના જાણીતા હાસ્યલેખક, વિવેચક, સંપાદક, અનુવાદક છે. તેમનો જન્મ 14 જુલાઈ 1923માં અમદાવાદમાં થયો હતો, જ્યારે તેમનું મૂળ વતન સુરત છે. તેમના સર્જન માટે તેમને 1972 માં કુમાર પારિતોષિક પ્રાપ્ત થયો હતો.

મધુસૂદન

- 1939 માં પ્રોપરાયટરી હાઈસ્કૂલ અમદાવાદથી મેટ્રિક પાસ કર્યું. 1945માં મુંબઈ યુનિવર્સિટીમાંથી ઈતિહાસ - અર્થશાસ્ત્ર વિષયો સાથે B.A. પાસ કર્યું. 1952 માં ગુજરાત યુનિવર્સિટીમાંથી ગુજરાતી સંસ્કૃત વિષયોમાં M.A. કર્યું. 1958 માં તેમણે

ગુજરાતી નવલકથા સાહિત્યમાં પારસીઓનો ફાળા પર PhD પૂર્ણ કર્યું.

- 1945 થી 1955 સુધી ભારતી વિદ્યાલય અમદાવાદમાં તેઓ શિક્ષક હતા. 1955 થી 1983 સુધી આર્ટ્સ કોલેજ અમદાવાદમાં ગુજરાતીના અધ્યાપક રહ્યા. 1983 માં તેઓ નિવૃત્ત થયા. 1961 થી “બુદ્ધિપ્રકાશ” ના તંત્રી બન્યા અને 1974 થી ગુજરાતી સાહિત્ય સભાના મંત્રી બન્યા.

સર્જન

- ગુજરાત સમાચાર ઉપરાંત “ગુજરાત ટાઈમ્સ”, “શ્રી” વગેરેમાં પ્રગટ થયેલા એમના હાસ્યલેખોમાંથી પસંદ કરેલા લેખોના સંગ્રહો પ્રકાશિત થયા છે.
  - ▶ હું, શાણી અને શકરાભાઈ (1965)
  - ▶ સૂડી સોપારી (1967)
  - ▶ રવિવારની સવાર (1971)
  - ▶ હું, રાધા અને રાઘજી (1974)
  - ▶ આપણે બધા (1975)
  - ▶ વિનોદાયન (1982)
  - ▶ પેથાભાઈ પુરાણ (1985)
- શાળા-કોલેજમાં ભજવી શકાય એવા એમના હાસ્યરસિક એકાંકીઓ “નાટ્યકુસુમો” (1962) અને “પ્રિયદર્શીના પહસનો” (1981) માં સંગ્રહિત છે. શેક્સપિયરના નાટકો પરથી વાર્તા સ્વરૂપે “શેક્સપિયરની નાટ્યકથાઓ” (1965) એમણે આપી છે. સંસ્કૃત નાટકોની રૂપાંતરિત “સંસ્કૃતિ સાહિત્યની નાટ્યકથાઓ” (1975) પણ નોંધપાત્ર છે.

કિશોરો અને બાળકો માટે એમણે નીચેના પુસ્તકો આપ્યા છે :

- ▶ શામળ ભટ્ટની વાર્તાઓ (1966)
- ▶ વૈતાલપચ્ચીસી (1967)
- ▶ સિંહાસનબત્રીસી 1/2 (1970)
- ▶ બુધિયાનાં પરાક્રમો
- ▶ ખાટી મીઠી વાતો (1973)
- ▶ ડાકુની દીકરી (1978)
- ▶ બાર પૂતળીની વાતો (1981)

સન્માન

- ▶ કુમાર સુવર્ણચંદ્રક (1972)
- ▶ જ્યોતીન્દ્ર દવે પારિતોષિક
- ▶ ગુજરાત સરકારના 5 પુરસ્કાર

અલ્લુરી સીતારામ રાજુ

- તાજેતરમાં (4 જુલાઈ, 2022)ના રોજ સ્વાતંત્ર્ય સેનાની 'અલ્લુરી સીતારામ રાજુ'ની 125મી જન્મજયંતિની ઉજવણી કરવામાં આવી હતી. આઝાદી કા અમૃત મહોત્સવ ઉજવણીના ભાગરૂપે વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા ભીમાવરમ નજીક પેડા અમીરામ ગામ (આંધ્ર પ્રદેશ) ખાતે અલ્લુરી સીતારામ રાજુની 30 ફૂટની કાંસ્ય પ્રતિમાનું અનાવરણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- સરકારે વર્ષભરની ઉજવણીના ભાગરૂપે શ્રેણીબદ્ધ પહેલ કરવાની યોજના બનાવી છે. વિઝિયાનગરમ જિલ્લાના પંડરંગી ખાતે અલ્લુરી સીતારામ રાજુનું જન્મસ્થળ અને ચિંતપલ્લી પોલીસ સ્ટેશન (રમ્મા વિદ્રોહના 100 વર્ષ નિમિત્તે - આ પોલીસ સ્ટેશન પરનો હુમલો રમ્મા વિદ્રોહની શરૂઆત તરીકે ચિહ્નિત થયેલ છે) પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવશે.
- સરકારે ધ્યાન મુદ્દામાં અલ્લુરી સીતારામ રાજુની પ્રતિમા સાથે મોગલ્લુ ખાતે અલ્લુરી ધ્યાન મંદિરના નિર્માણને પણ મંજૂરી આપી છે, જેમાં સ્વાતંત્ર્ય સેનાનીની જીવનગાથા દર્શાવવામાં આવી છે.

અલ્લુરી સીતારામ રાજુ વિશે

- તેમનો જન્મ 4 જુલાઈ, 1897ના રોજ હાલના આંધ્ર પ્રદેશના વિશાખાપટ્ટનમ જિલ્લાના પંડરંગી ગામમાં અલ્લુરી વેંકટ રામા રાજુ અને સૂર્યનારાયણામ્માને ત્યાં થયો હતો.
- સ્વાતંત્ર્ય સંગ્રામ દરમિયાન નિયમિત દેશભક્તિના પ્રવચનોએ તેમને ખૂબ પ્રભાવિત કર્યા હતા. પિતાના અવસાન બાદ તેમનું શાળાકીય શિક્ષણ ખોરવાઈ ગયું.
- તેઓ તીર્થયાત્રા પર ગયા હતા તે દરમિયાન પશ્ચિમ, ઉત્તર, ઉત્તર-પશ્ચિમ અને ઉત્તર-પૂર્વ ભારતનો પ્રવાસ કર્યો હતો. બ્રિટિશ શાસન હેઠળની ભારતની સામાજિક-આર્થિક પરિસ્થિતિઓ, ખાસ કરીને આદિવાસી વિસ્તારોની પરિસ્થિતિઓ, તેમને ખૂબ જ પ્રભાવિત કર્યા હતા.
- 18 વર્ષની ઉંમરે તેઓ સંન્યાસી બન્યા હતા. તેઓ ન્યાયમાં દ્રઢ વિશ્વાસ ધરાવતા હતા અને તેમણે ગેરકાયદેસર બ્રિટિશ નીતિઓ સામે ઘણી લડાઈઓ ચલાવી હતી.

- શરૂઆતમાં, સીતારામ રાજુએ ગાંધીજીના અસહકાર ચળવળના પ્રભાવ હેઠળ આદિવાસીઓને સ્થાનિક પંચાયત અદાલતોમાં ન્યાય મેળવવા અને વસાહતી અદાલતોનો બહિષ્કાર કરવા પ્રેરિત કર્યા હતા.

રમ્મા બળવો

- બ્રિટિશ સરકારે 1882માં મદ્રાસ ફોરેસ્ટ એક્ટ પસાર કર્યો હતો.
- આ એક્ટ અંતર્ગત આદિવાસીઓને પોડુ ખેતી તરીકે ઓળખાતી તેમની પરંપરાગત કૃષિ પ્રણાલીથી કૃષિ કરવા પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો તેમજ આદિવાસીઓને ચોક્કસ પ્રકારના પાક ઉગાડવાની ફરજ પાડવામાં આવી અને જંગલ વિસ્તારમાં તેમની હિલચાલ પર વ્યાપક નિયંત્રણો પણ મૂકવામાં આવ્યાં હતાં.
- અલ્લુરી સીતારામએ તત્કાલીન મદ્રાસ પ્રેસિડેન્સીના વિશાખાપટ્ટનમ-ગોદાવરી એજન્સી વિસ્તારમાં ફોરેસ્ટ એક્ટ વિરુદ્ધ 1922-1924માં પ્રખ્યાત 'રમ્મા વિદ્રોહ' અથવા 'મન્યમ વિદ્રોહ'ની શરૂઆત કરી હતી.
- તેમણે આદિવાસીઓને અંગ્રેજોના અન્યાય સામે લડવા માટે પ્રેરિત કર્યાં. રમ્મા બળવો મહાત્મા ગાંધીના અસહકાર ચળવળ સાથે એકરૂપ થયો હતો. અલ્લુરી સીતારામ રાજુએ લોકોને ખાદી પહેરવા અને દાડ પીવાનું છોડી દેવા સમજાવ્યાં. સાથે જ તેમણે ભારપૂર્વક કહ્યું કે ભારતને માત્ર બળના ઉપયોગથી જ આઝાદ કરી શકાય છે, અહિંસાથી નહીં.
- તેમણે ધનુષ-બાણ અને ભાલા જેવાં રમતગમતનાં પરંપરાગત શસ્ત્રોનો પણ ઉપયોગ કર્યો અને એકબીજામાં સંદેશાઓની આપ-લે કરવા માટે સીટી વગાડવા અને ડ્રમ મારવા જેવી યુક્તિઓનો ઉપયોગ કર્યો. અંગ્રેજો સામે જંગલ વિસ્તારમાં ગેરિલા યુદ્ધપદ્ધતિનો સફળ પ્રયોગ કરવા બદલ તેમને 'માન્યમ વીરુડુ' અથવા 'જંગલનો હીરો'નું બિરુદ આપવામાં આવ્યું હતું.
- લગભગ બે વર્ષ સુધી ભારે પ્રયત્નો કર્યા પછી, અંગ્રેજો ચિંતાપલ્લીના જંગલોમાં અલ્લુરીને પકડવામાં સફળ થયા. ત્યારબાદ તેમને એક ઝાડ સાથે બાંધીને જાહેરમાં ગોળી મારીને હત્યા કરી દેવામાં આવી, જેનાથી સશસ્ત્ર બળવો સમાપ્ત થયો.

બંદા સિંહ બહાદુર

- તાજેતરમાં નેશનલ મોન્યુમેન્ટ્સ ઓથોરિટી દ્વારા 25મી જૂનના રોજ મહાન યોદ્ધા બાબા બંદા સિંહ બહાદુરનો શહીદ દિવસ મનાવવામાં આવ્યો હતો.

બંદા બહાદુર વિશે

- બંદા સિંહ બહાદુર (1670 - 1716), એક શીખ યોદ્ધા અને ખાલસા સેનાના કમાન્ડર હતા.
- તેમણે ગોદાવરી નદીના કિનારે નાંદેડ (હાલમાં મહારાષ્ટ્રનો ભાગ) ખાતે એક મઠની સ્થાપના કરી, જ્યાં 1708માં તેઓ ગુરુ ગોવિંદ સિંહના શિષ્ય બન્યા, જેમણે તેમને બંદા બહાદુરનું નામ આપ્યું.
- શીખ ધર્મના દસમા અને છેલ્લા શીખ ગુરુ ગોવિંદ સિંહને મુઘલ સામ્રાજ્ય દ્વારા નાંદેડ ખાતે દેશનિકાલ કરવામાં આવ્યા હતા. તેમણે બંદા સિંહ બહાદુરને પંજાબમાં મુઘલ સૈન્ય સામે પ્રતિકાર કરવા માટે પંજાબ મોકલ્યા હતા.
- ત્યાં, બંદા સિંહે શીખ સ્વયંસેવકોને લશ્કર બનાવવા માટે ભેગા કર્યા, અને તેમની સાથે સતલજ અને યમુના નદીઓ વચ્ચે એક વિશાળ પરંતુ અસ્થાયી સામ્રાજ્યની સ્થાપના કરી હતી.
- તેમણે 1710માં મુઘલ પ્રાંતીય રાજધાની સરહિંદ સહિત પ્રદેશના ઘણા મહત્વપૂર્ણ શહેરો કબજે કર્યા અને આ વિસ્તારોના મુસ્લિમ સરદારોની જમીનો ત્યાંના ખેડૂતોને વહેંચીને પંજાબમાં જમીનદારી પ્રથા નાબૂદ કરી જમીન ખેડનારાઓને જમીન મિલકતના અધિકારો આપ્યા હતા.
- સરહિંદના મુઘલ ગવર્નર વઝીર ખાન અને બંદા સિંહ બહાદુરના ખાલસા સૈન્ય વચ્ચે 12 મે, 1710ના રોજ છપ્પર ચિરી (હાલના ચંદીગઢ નજીક)નું યુદ્ધ લડાયું હતું. જેમાં ખાલસા સૈન્ય દ્વારા શકિતશાળી મુઘલ સેનાને પરાસ્ત કરવામાં આવી હતી અને

સરહિંદ પર એકાધિકાર જમાવવામાં આવ્યો હતો.

- છપ્પર ચીરીના ઐતિહાસિક યુદ્ધની 3જી શતાબ્દીને ચિહ્નિત કરવા માટે પંજાબના છપ્પર છીરી ગામમાં બાબા બંદા સિંહ બહાદુરનું ફતેહ બુર્જ નામે 328 ફૂટનું સ્મારક પણ બનાવવામાં આવ્યું છે.
- અબ્દુસ સમદ ખાન (મુઘલ સમ્રાટ ફારુખસિયારનો સૂબેદાર) દ્વારા ગુરદાસ નાંગલ ખાતેના કિલ્લામાંથી બંદા બહાદુરને પકડવામાં આવ્યા હતા. આ અગાઉ અગાઉ, બંદા સિંહે રાજપૂત મહારાજાઓને મુઘલ સામ્રાજ્યને નાબૂદ કરવા માટે તેમના ધર્મયુદ્ધમાં જોડાવા માટે પત્રો પણ લખ્યા હતા. તેમણે 11 સપ્ટેમ્બર, 1711ના રોજ રાજા સવાઈ જયસિંહને એક પત્ર લખ્યો હતો, પરંતુ બંદા બહાદુરને સવાઈ જયસિંહ તરફથી કોઈ સમર્થન મળ્યું નહોતું.
- બંદા સિંહ બહાદુર અને તેમની સેનાના 700 શીખ સૈનિકોને સાંકળોથી બાંધીને દિલ્હી લાવવામાં આવ્યા હતા અને વર્ષ 1716 માં તેઓની હત્યા કરવામાં આવી હતી.
- સૌપ્રથમ વાર શીખ સામ્રાજ્યના સિક્કા બંદા બહાદુર દ્વારા બહાર પાડવામાં આવ્યા હતા. જેવા કે નાનક શાહી સિક્કા, ગોબિંદશાહી સિક્કા.
- આ સિક્કા ફારસી ભાષામાં કોતરાયેલા હતા તેના પર રાજાના શાસનકાળના સમયગાળા સાથે તેમની છબી અથવા નામનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો હતો, આ શીખ સિક્કાઓમાં શીખ ગુરુઓના નામ દર્શાવવામાં આવ્યા હતા.
- બંદા સિંહ બહાદુર (જન્મ લછમન દેવ) (1670 - 1716), એક શીખ યોદ્ધા અને ખાલસા સેનાના કમાન્ડર હતા. 15 વર્ષની ઉંમરે તેમણે હિંદુ તપસ્વી બનવા માટે ઘર છોડી દીધું અને તેમને 'માઘો દાસ' નામ આપવામાં આવ્યું.

**NEW
OFFLINE
BATCH**

ACF

વન અને પર્યાવરણ પર વિશેષ ભાર

**PRELIMS
SPECIAL
BATCH**

Batch Starting
08th Aug 2022,
08 am to 12.30 pm

FREE
₹7,000ની
ફિમતનો ઓનલાઇન
વિડિયો કોર્સ

FREE
₹5,000થી વધુનાં
સ્ટાન્ડર્ડ પુસ્તકો અને
સ્ટડી મટીરિયલ

FEES
Rs. 25000/-
RS. 20000/-
Offer valid to 08th Aug

1
250
to 300
hour

2
Daily
Test

3
Study
Material

4
Mock
Test Series
for Pre.

5
Expert
Faculty

6
Daily
4 Hour
Lecture

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79   77 77 99 13 67 / 63 56 23 91 65 / 90 54 52 27 76 / 90 54 52 27 75

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

રાજ્યસભામાં નામાંકિત સભ્યો

- તાજેતરમાં ઈલૈયારાજા, પી.ટી. ઉષા, વીરેન્દ્ર હેગડે અને વિજયેન્દ્ર પ્રસાદને રાજ્યસભાના સભ્યો તરીકે નામાંકિત કરવામાં આવ્યા છે.

રાજ્યસભામાં સભ્યોની નિમણૂક

- વર્તમાનમાં રાજ્યસભામાં સભ્યોની સંખ્યા 245 છે જેમાંથી 233 રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના પ્રતિનિધિઓ હોય છે જ્યારે 12 સભ્યોનું નામાંકન રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા થાય છે. (રાજ્યસભાની મહત્તમ સભ્યસંખ્યા 250 છે)

બંધારણીય જોગવાઈઓ

- ભારતીય બંધારણના અનુચ્છેદ 80(1) (a) હેઠળ ભારતના રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા રાજ્યસભામાં 12 સભ્યોના નામાંકન માટેની જોગવાઈ કરવામાં આવી છે.
- અનુચ્છેદ 80(3) મુજબ સભ્યો તરીકે નામાંકિત થનાર વ્યક્તિઓને સાહિત્ય, વિજ્ઞાન, કલા અને સમાજ સેવાના સંબંધમાં વિશેષ જ્ઞાન અથવા વ્યવહારુ અનુભવ હોવો આવશ્યક છે.
- નામાંકિત થયેલ સભ્યોનો કાર્યકાળ 6 વર્ષનો રહેશે (રાજ્યસભામાં દર બે વર્ષે 1/3 સભ્યો નિવૃત્ત થાય છે)

નામાંકિત થયેલ સભ્યોની સત્તાઓ અને વિશેષાધિકારો

- નામાંકિત સભ્યો પણ ચૂંટાયેલા સંસદસભ્યને ઉપલબ્ધ તમામ સત્તાઓ, વિશેષાધિકારો અને પ્રતિરક્ષાઓનો લાભ મેળવે છે.
- તેઓ કોઈપણ અન્ય સભ્યની જેમ જ ગૃહની કાર્યવાહીમાં ભાગ લે છે. જો કે નામાંકિત સભ્યો ભારતના રાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીમાં મત આપવા માટે હકદાર નથી, પરંતુ ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીમાં મતદાન કરવાનો અધિકાર ધરાવે છે.
- બંધારણના અનુચ્છેદ - 99 મુજબ નામાંકિત સભ્ય રાજકીય પક્ષમાં જોડાવા માટે તેમને છ મહિનાનો સમય આપવામાં આવે છે.

નામાંકિત સભ્યોની ઉપયોગિતા/લાભ

- રાષ્ટ્રીય મહત્વના મુદ્દા પર વિશેષજ્ઞો ચર્ચામાં મહત્વનો ફાળો આપી ચર્ચાના સ્તરને ઊંચું લઈ જવામાં મદદરૂપ થાય છે.

- સમાજમાં ઉત્કૃષ્ટ કાર્ય કરતા લોકોને રાજકીય કાર્ય પ્રણાલીમાં જોડાવવાની તક મળે છે. તેઓ દ્વારા થતાં કાર્યોથી સમાજ પર હકારાત્મક અસર ઉભી થાય છે.
- દેશના નાગરિકોને રાજ્યસભાના કાર્યો પ્રત્યે આકર્ષણ વધવાથી જનભાગીદારીમાં વધારો થશે. ઉદા. ભારતના મહાન ક્રિકેટર સચિન તેંડુલકર રાજ્યસભામાં જોડાવાથી તેમના ચાહકોમાં પણ ભારતીય સંસદ પ્રણાલી વિશે વધુ રસ જાગશે.
- આવા સામાજિક પ્રતિષ્ઠાનો લોકોમાં દેશના નાગરિકોને વધુ વિશ્વાસ હોવાથી લોકો અવાજ સંસદ સુધી પહોંચાડવા અને સરકારનો અવાજ લોકો સુધી પહોંચાડવામાં તેઓ મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.

નામાંકિત સભ્યો અંગેની સમસ્યાઓ

- એકવાર નામાંકિત થયા પછી રાજ્યસભામાં આવા સભ્યોની હાજરી ખૂબ ઓછી હોય છે.
- નિવૃત્ત થતા ઉચ્ચ પદાધિકારીઓ માટે સેફ હેવન અથવા નિવૃત્તિ બાદની નિમણૂક માટેનું પદ સ્થાન સ્વરૂપે જોવામાં આવે છે. ઉદા. નિવૃત્ત પૂર્વ મુખ્ય ન્યાયાધીશ રંજન ગોગોઈની રાજ્યસભામાં નિમણૂક
- રાજકીય પક્ષો પોતાના પક્ષના વિચારો અને કાર્યોને અનુરૂપ હોય તેવા સભ્યોની નિમણૂક થાય તેના પર વિશેષ ભાર આપે છે. જેથી નામાંકિત કરવા પાછળનો મૂળ હેતુ કે વિશેષજ્ઞનો ભારતીય રાજકારણમાં લાભ લેવો તે ચરિતાર્થ થઈ શકતો નથી.

ઈલૈયારાજા (આર. જ્ઞાનદેસીકન)

- ભારતીય ફિલ્મ સંગીતકાર, ગાયક અને લેખક. (તમિલનાડુના મદુરાઈ જિલ્લામાં જન્મ)
- તેમને ઈસૈજ્ઞાની(સંગીતજ્ઞાની)ઉપનામથી પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- તેમને પાંચ રાષ્ટ્રીય પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થઈ ચુક્યા છે. વર્ષ 2010માં ભારત સરકારે પદ્મભૂષણથી અને 2018માં પદ્મવિભૂષણથી સન્માનિત કર્યા છે.
- 1986માં ફિલ્મ 'વિક્રમ' માટે કમ્પ્યુટર મારફત ગીત રેકોર્ડ કરનાર પ્રથમ ભારતીય બન્યા.
- પાંચ દાયકાથી વધુની તેમની કારકિર્દીમાં, તેમણે 1000 થી વધુ ફિલ્મો માટે 7,000 થી વધુ ગીતો કંપોઝ કર્યા છે અને વિશ્વભરમાં 20,000 થી વધુ કોન્સર્ટમાં પરફોર્મ કર્યું છે.

વીરેન્દ્ર હેગડે

- કર્ણાટકના જૈન સમુદાયમાંથી આવતા વીરેન્દ્ર હેગડે સામાજિક કાર્યો અને દાન માટે જાણીતા છે. વર્ષ 2000માં પદ્મભૂષણ અને 2015માં પદ્મવિભૂષણથી સન્માનિત થઈ ચૂક્યા છે.

કે.વી. વિજયેન્દ્ર પ્રસાદ

- જાણીતા ફિલ્મ મેકર અને સ્ક્રિન રાઈટર.
- આંધ્ર પ્રદેશના કોવવુરમાં જન્મેલા કે.વી. વિજયેન્દ્ર પ્રસાદે ઘણી જાણીતી તેલુગુ અને હિન્દી ફિલ્મોની વાર્તા લખી છે. તેઓ દેશના સૌથી પ્રખ્યાત ફિલ્મ નિદેશકોમાંના એક એસ.એસ. રાજમૌલીના પિતા છે.

પી.ટી. ઉષા

- ‘પાયોલી એક્સપ્રેસ’ તરીકે પ્રખ્યાત, પી.ટી. ઉષા (પિલાવુલ્લાકાંડી થેકકેરાપરંબિલ ઉષા) એ ભારતનાં સૌથી પ્રતિષ્ઠિત રમતવીરોમાંનાં એક છે. તેઓ એક નિવૃત્ત ભારતીય ટ્રેક અને ફિલ્ડ એથલેટ છે. તેમનો જન્મ કેરળના કોઝિકોડના કુટ્ટલીમાં થયો હતો. તેમને ‘કવીન ઓફ ટ્રેક એન્ડ ફિલ્ડ’ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. તેણીએ મોસ્કો ઓલિમ્પિક્સ 1980માં 5મું અને લોસ એન્જલિસ ઓલિમ્પિક્સ 1984માં 400 મીટર વિદ્ય દોડમાં 4થું સ્થાન મેળવ્યું હતું.
- 1984ના વર્ષમાં તેમને અર્જુન એવોર્ડ અને 1985માં પદ્મશ્રીથી નવાજવામાં આવ્યા હતા.

વર્ષ	ટુર્નામેન્ટ્સ	મેડલ
1982	એશિયન ગેમ્સ (નવી દિલ્હી)	સિલ્વર
1983	એશિયન ચેમ્પિયનશીપ	ગોલ્ડ
1985	એશિયન ચેમ્પિયનશીપ જકાર્તા	5 ગોલ્ડ, 1 બ્રોન્ઝ
1986	એશિયન ગેમ્સ સિઓલ (દ. કોરિયા)	4 ગોલ્ડ, 1 સિલ્વર

અન્ય મહત્વનાં તથ્યો

- રાજ્યસભામાં નામાંકિત થનાર પ્રથમ ફિલ્મ અભિનેતા : પૃથ્વીરાજ કપૂર
  - રાજ્યસભામાં નામાંકિત થનાર પ્રથમ ફિલ્મ અભિનેત્રી : નરગિસ દત્ત
  - રાજ્યસભામાં નામાંકિત થનાર પ્રથમ રમતવીર : સચિન તંડુલકર
  - રાજ્યસભામાં સૌપ્રથમ મહિલા સચિવ (કાર્યકારી) : વી.એસ.રમાદેવી
- નોંધ : 104th બંધારણીય સુધારો, 2020 દ્વારા એંગ્લો - ઈન્ડિયન્સ માટે લોકસભા તેમજ રાજ્ય વિધાનસભામાં અપાતી આરક્ષિત બેઠકોની જોગવાઈ રદ કરવામાં આવી છે.

કે. એસ. ઝવેરી પંચ

- તાજેતરમાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા ગ્રામ પંચાયતોની ચૂંટણીમાં અન્ય પછાત વર્ગો (OBC)નું પ્રમાણ નક્કી કરવાના ઉદ્દેશ્યથી ગુજરાત હાઈકોર્ટના નિવૃત્ત ન્યાયાધીશ કે. એસ. ઝવેરીના વડપણ હેઠળ એક પંચની રચના કરવામાં આવી છે.

મુખ્ય મુદ્દા

- થોડા સમય અગાઉ રાજ્ય ચૂંટણીપંચ દ્વારા ગ્રામપંચાયતની ચૂંટણીમાં 10 % ઓબીસી અનામત કરવાના નિર્ણયને કોર્ટમાં પડકારવામાં આવ્યો હતો.
- જાન્યુઆરી 2022 માં સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા દેશના તમામ રાજ્યોને સ્થાનિક સ્વરાજ્યની સંસ્થાઓમાં OBC આયોગ મારફતે સર્વેક્ષણ અને સમીક્ષા કરાવીને વસ્તીના પ્રમાણના આધારે અનામત આપવા નિર્દેશ કરવાં આવ્યો હતો.
- તેમ છતાં ગુજરાત સરકાર દ્વારા આ બાબતે કોઈ પગલાં લેવામાં ન આવતાં અને ઓબીસી અનામત બેઠકોને સામાન્ય જાહેર કરતાં વિવાદ વધ્યો છે.
- આ પંચ સ્થાનિક સ્વરાજ્યના એકમોમાં અન્ય પછાત વર્ગની બેઠકો નક્કી કરતાં પહેલા પછાતપણાના સ્વરૂપ, તેની અસરો તેમજ રાજનીતિક સ્થિતિ અનુસાર આંકડા એકત્રિત કરીને સરકારને ભલામણ કરશે કે સ્થાનિક સ્વરાજ્યના એકમોની ચૂંટણીમાં ઓબીસીને કેટલું અનામત આપવું.

બંધારણ અંતર્ગત પંચાયતોમાં અનામત અંગે કરવામાં આવેલી જોગવાઈઓ

- 73મા બંધારણીય સુધારા, 1992 દ્વારા ભારતીય બંધારણમાં ભાગ - 9 ઉમેરવામાં આવ્યો, જેના અંતર્ગત પંચાયતોના માળખા સંબંધિત અનુચ્છેદ 243 થી 243-O સુધીની જોગવાઈ કરાયેલી છે. જે મુજબ,
- પંચાયતોના સભ્યોની કુલ બેઠકોમાંથી અનુસૂચિત જાતિઓ અને આદિજાતિઓ માટે અનામત રાખવાની રહેશે.
  - પંચાયતોના સભ્યોની કુલ બેઠકોમાંથી ઓછામાં ઓછી 1/3 બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવાની રહેશે.
  - રાજ્ય વિધાનમંડળને સત્તા છે કે તે પંચાયતોના સભ્ય પદની બેઠકોમાં અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખી શકે.
  - ત્રણેય સ્તરની પંચાયતોના અધ્યક્ષપદોમાં અનુસૂચિત જાતિઓ અને આદિજાતિઓ માટે અનામત રાખવાની રહેશે.
  - ત્રણેય સ્તરની પંચાયતોના અધ્યક્ષપદોમાંથી ઓછામાં ઓછી 1/3 બેઠકો મહિલાઓ માટે અનામત રાખવાની રહેશે.
  - રાજ્ય વિધાનમંડળને સત્તા છે કે તે ત્રણેય સ્તરની પંચાયતોના અધ્યક્ષપદોમાં અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત રાખી શકે.

દ્રૌપદી મુર્મૂ

- તાજેતરમાં જ ઓડિશાના મયુરભંજ જિલ્લાના રાયરંગપુરના આદિવાસી નેતા દ્રૌપદી મુર્મૂ એ ભારતના 15મા રાષ્ટ્રપતિ તરીકે શપથ લીધા, આ સાથે જ તેઓ ભારતનું સર્વોચ્ચ બંધારણીય પદ સંભાળનાર પ્રથમ આદિવાસી અને દ્વિતીય મહિલા બન્યા છે.
- (25 જુલાઈ 2022ના રોજ) દેશના 14મા રાષ્ટ્રપતિ રામનાથ કોવિંદનો કાર્યકાળ પૂર્ણ થતાં, દ્રૌપદી મુર્મૂએ દેશના 15માં રાષ્ટ્રપતિ તરીકે તેમનું સ્થાન લીધું હતું.
- સંસદના સેન્ટ્રલ હોલમાં તેમની શપથવિધિ દરમિયાન ભારતના મુખ્ય ન્યાયાધીશ એન.વી.રમન્ના એ તેમને રાષ્ટ્રપતિ પદના શપથ લેવડાવ્યા હતા.
- તેમણે રાષ્ટ્રપતિ પદની ચુંટણીમાં વિપક્ષના રાષ્ટ્રપતિ પદના ઉમેદવાર યશવંત સિંહા સાથે સ્પર્ધા કરી અને બહુમતી પ્રાપ્ત કરી હતી. જેમાં કુલ મત મૂલ્ય 10,86,431 માંથી તેણીને 6,76,803 અને યશવંત સિંહાને 3,80,177 મત પ્રાપ્ત થયાં હતા.
- ઉલ્લેખનીય છે કે દ્રૌપદી મુર્મૂ ભારતની આઝાદી પછી જન્મેલા પ્રથમ અને સૌથી યુવા રાષ્ટ્રપતિ બન્યા છે.

દ્રૌપદી મુર્મૂ

- પરિચય :** તેમનો જન્મ 20 જૂન, 1958ના રોજ ઓડિશાના મયુરભંજ જિલ્લામાં આવેલા ઉપરબેડા ગામમાં સંથાલી જાતિમાં થયો હતો.

પિતાનું નામ	બિરાંચી નારાયણ ટુડુ
પતિનું નામ	શ્યામ ચરણ મુર્મૂ
પુત્રી	ઇતિશ્રી મુર્મૂ
પુત્રો	લક્ષ્મણ અને સિપુન

અધ્યાપન કારકિર્દી

- તેણીએ વર્ષ 1994 થી વર્ષ 1997 સુધી રાયરંગપુરમાં આવેલી શ્રી ઓરોબિંદો ઈન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ ઈન્સ્ટિટ્યૂટમાં આસિસ્ટન્ટ પ્રોફેસર તરીકે કામ કર્યું હતું. ઉલ્લેખનીય છે કે તેણીને વર્ષ 1979 થી વર્ષ 1983 સુધી ઓડિશા સરકારના ઉર્જા અને સિંચાઈ વિભાગમાં જુનિયર સહાયક તરીકે પણ કાર્ય કર્યું હતું.
- નોંધનીય છે કે વર્ષ 2016 દરમિયાન તેણીએ પહાડપુરમાં આવેલા તેમના ઘરને ગરીબ બાળકો માટેની SLS રહેણાક શાળામાં રૂપાંતરિત કર્યું જેમાં ધોરણ 10 સુધી બાળકોને મફત આવાસ અને શિક્ષણ પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- SLS એ તેમના પતિ અને પુત્રોના નામ શ્યામ ચરણ-લક્ષ્મણ-સિપુનના નામે શરૂ કરાયેલું ટ્રસ્ટ છે તથા વર્તમાન સમયે આ ટ્રસ્ટ હેઠળ શાળાનું સંચાલન તેમની પુત્રી દ્વારા કરવામાં આવે છે.

રાજકીય કારકિર્દી

- તેણી વર્ષ 1997માં ઓડિશાના રાયરંગપુર જિલ્લામાંથી પ્રથમ વખત જિલ્લા કાઉન્સિલર તરીકે ચૂંટાઈ આવ્યા હતા.
- બાદમાં રાયરંગપુર વિધાનસભા બેઠકથી વર્ષ 2000 અને વર્ષ 2009માં એમ બે વખત ધારાસભ્ય બન્યાં હતાં.
- તેણીએ વર્ષ 2000 થી 2004 દરમિયાન ઓડિશા સરકારમાં સ્વતંત્ર હવાલો ધરાવતા રાજ્ય મંત્રી તરીકે પરિવહન અને વાણિજ્ય વિભાગ સાંભળ્યો હતો.
- વર્ષ 2007માં તેણીને ઓડિશા વિધાનસભા દ્વારા શ્રેષ્ઠ ધારાસભ્ય માટે નીલકંઠ પુરસ્કાર એનાયત કરવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 2002 થી 2009 તથા વર્ષ 2013 થી 2015 દરમિયાન તેઓ મયુરભંજ જિલ્લા ભાજપના અનુસુચિત જાતિ મોરચાના કાર્યકારિણી સભ્ય રહ્યા હતા.
- વર્ષ 2015 થી વર્ષ 2021 સુધી તેણીએ ઝારખંડનાં 9મા અને સૌપ્રથમ મહિલા રાજ્યપાલ તરીકે સેવા આપી હતી.
- તેણી ઓડિશાના પ્રથમ મહિલા આદિવાસી નેતા હતા જેમને કોઈ ભારતીય રાજ્યના રાજ્યપાલ તરીકે નિયુક્ત કરવામાં આવ્યા હોય. ઉલ્લેખનીય છે કે તેણી ઝારખંડ રાજ્યની રચના બાદ પાંચ વર્ષનો કાર્યકાળ પૂર્ણ કરનાર પ્રથમ મહિલા રાજ્યપાલ છે.
- ઝારખંડના ગવર્નર તરીકે દ્રૌપદી મુર્મૂ એ વર્ષ 2017 દરમિયાન છોટા નાગપુર ટેનન્સી એક્ટ, 1908 અને સંથાલ પરગણા ટેનન્સી એક્ટ, 1949માં સુધારા માટે ઝારખંડ વિધાનસભા દ્વારા મંજૂર કરાયેલ બિલને મંજૂરી આપવાનો ઇનકાર કર્યો હતો.
- આ બિલ હેઠળ આદિવાસીઓને તેમની જમીનની માલિકી બદલાય નહીં તેની ખાતરી સાથે જમીનના વ્યાપારી ઉપયોગ કરવાનો અધિકાર આપવા સંબંધિત જોગવાઈઓ આપવામાં આવી હતી.
- નીલમ સંજીવ રેડ્ડીનો જન્મ 19 મે 1913ના રોજ થયેલો અને તેમણે 25 જુલાઈ 1977ના રોજ રાષ્ટ્રપતિ તરીકે શપથ લીધા ત્યારે તેમની ઉંમર 64 વર્ષ, 2 માસ અને 6 દિવસ હતી. જ્યારે દ્રૌપદી મુર્મૂ 64 વર્ષ, 1 માસ અને 5 દિવસની વયે ભારતના રાષ્ટ્રપતિ બન્યા છે.
- સૌથી મોટી ઉંમરમાં રાષ્ટ્રપતિ બનનાર કે. આર. નારાયણન 77 વર્ષ 5 મહિના અને 21 દિવસની ઉંમરે રાષ્ટ્રપતિ બન્યા હતા.
- નોંધ :** રાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણી પ્રક્રિયા અને અન્ય માહિતી 360 ના જુલાઈના અંકમાં વિસ્તૃત આવરી લીધેલ છે.

ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી

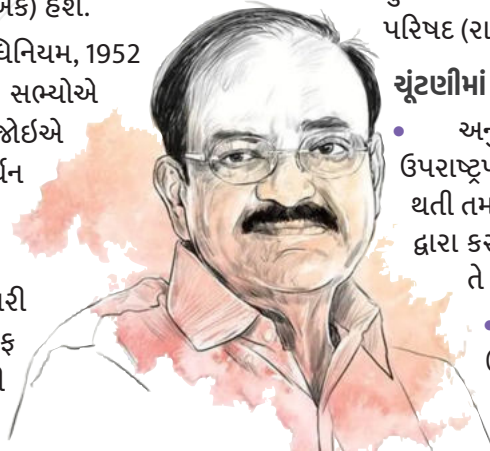
- ઉપરાષ્ટ્રપતિ શ્રી વૈકૈયા નાયડુનો કાર્યકાળ 10 ઓગસ્ટ 2022 ના રોજ સમાપ્ત થઈ રહ્યો છે. ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ 68 મુજબ, ઉપરાષ્ટ્રપતિના કાર્યકાળની મુદતની સમાપ્તિને કારણે ખાલી જગ્યા ભરવા માટેની ચૂંટણી મુદતની સમાપ્તિ પહેલાં પૂર્ણ કરવી જરૂરી છે.

ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી

- બંધારણના અનુચ્છેદ 324 તેમજ રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણી અધિનિયમ, 1952 અને રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણી નિયમો, 1974ના આધારે, ઉપરાષ્ટ્રપતિના પદની ચૂંટણી ભારતના ચૂંટણી પંચની દેખરેખ, દિશાનિર્દેશ અને નિયંત્રણ હેઠળ કરવામાં આવે છે.
- બંધારણના મૂળ સ્વરૂપમાં જોગવાઈ હતી કે ઉપરાષ્ટ્રપતિપદની ચૂંટણી સંસદના બંને ગૃહોની સંયુક્ત બેઠકમાં થશે, પરંતુ આ જોગવાઈને વર્ષ 1961માં 11મા બંધારણીય સુધારા દ્વારા દૂર કરાઈ છે.
- ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ 66 મુજબ, ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી મતદાર મંડળ (ઈલેક્ટોરલ કોલેજ)ના સભ્યો દ્વારા કરવામાં આવે છે.
- ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી પણ રાષ્ટ્રપતિ પદની માફક સપ્રમાણ પ્રતિનિધિત્વ (Proportional Representation) અને એકલ સંક્રમણીય મત (Single Transferrable Vote) જેવા સિદ્ધાંત ઉપર આધારિત છે.

મતદાર મંડળમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે

- રાજ્યસભાના તમામ સભ્યો. (ચૂંટાયેલા તેમજ નિમાયેલા)
- લોકસભાના તમામ સભ્યો. (104મા બંધારણીય સુધારા અંતર્ગત લોકસભામાં રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા કરવામાં આવતી બે એંગ્લો-ઈન્ડિયનની નિમણૂકની જોગવાઈ રદ કરવામાં આવી હોવાથી હવેથી લોકસભામાં ચૂંટાયેલા સભ્યો જ ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીમાં ભાગ લેશે)
- તમામ મતદારો સંસદના બંને ગૃહોના સભ્યો હોવાથી, દરેક સંસદ સભ્યના મતનું મૂલ્ય સમાન એટલે કે 1 (એક) હશે.
- રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિ ચૂંટણી અધિનિયમ, 1952 મુજબ મતદારમંડળમાંના કોઈપણ 20 સભ્યોએ ઉમેદવારના નામનો પ્રસ્તાવ મૂકેલો હોવો જોઈએ અને બીજા 20 સભ્યોએ તેને સમર્થન આપેલું હોવું જોઈએ, તો જ ઉમેદવાર ચૂંટણી માટે લાયક બનશે.
- ઉપરાષ્ટ્રપતિ પદની ચૂંટણીમાં ઉમેદવારી કરતા દરેક ઉમેદવારે રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયામાં રૂ.15,000ની સિક્યુરીટી ડિપોઝીટ જમા કરાવવાની રહેશે.

- જો ઉમેદવાર માન્ય મતોના 1/6 ભાગથી ઓછા મત મેળવે છે તો તેની ડિપોઝીટ જપ્ત થઈ જાય છે.

લાયકાત અને કાર્યકાળ

- અનુચ્છેદ 66(3) મુજબ એવી કોઈપણ વ્યક્તિ ઉપરાષ્ટ્રપતિના પદની ચૂંટણી માટે લાયક રહેશે જે:
  - ભારતના નાગરિક હોય છે.
  - પાંત્રીસ વર્ષની ઉંમર પૂર્ણ કરી હોય છે.
  - રાજ્યસભાના સભ્ય તરીકે ચૂંટાવા માટે લાયક હોય છે.
- અનુચ્છેદ 66(4) મુજબ જો કોઈ વ્યક્તિ ભારત સરકાર અથવા કોઈપણ રાજ્યની સરકાર હેઠળ અથવા આ સરકારોની કોઈપણ સ્થાનિક અથવા અન્ય સત્તાધિકારીઓના નિયંત્રણને આધીન કોઈપણ લાભનું પદ ધરાવે છે તો તે ઉપરાષ્ટ્રપતિ તરીકેની ચૂંટણી માટે લાયક નથી. વર્તમાનમાં કાર્યરત રાષ્ટ્રપતિ/ઉપરાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યોના રાજ્યપાલ, સંઘ/રાજ્યના મંત્રી, આ હોદ્દાઓને લાભના પદની વ્યાખ્યામાં લેવાયાં નથી.
- અનુચ્છેદ 67 મુજબ ઉપરાષ્ટ્રપતિ તેમનું પદ સંભાળે તે તારીખથી પાંચ વર્ષની મુદત માટે હોદ્દો સંભાળશે. જો કે, ઉપરાષ્ટ્રપતિ તેમની મુદત પૂરી થવા છતાં, તેમના અનુગામી તેમનું પદ સંભાળે ત્યાં સુધી હોદ્દો સંભાળવાનું ચાલુ રાખશે.
- ઉપરાષ્ટ્રપતિ રાષ્ટ્રપતિને રાજીનામું આપીને તેમની મુદતની સમાપ્તિ પહેલાં પદ છોડી શકે છે, 14 દિવસની નોટિસ પાઠવીને ઉપરાષ્ટ્રપતિને દૂર કરવા માટેનો પ્રસ્તાવ રજૂ કરી શકાય. આ પ્રસ્તાવની વિષેશતા એ છે કે તેને ફક્ત રાજ્યસભામાં જ શરૂ કરી શકાય. રાજ્યસભામાં આવા પ્રસ્તાવને કુલ સભ્ય સંખ્યાના 50% મત (સંપૂર્ણ બહુમતી) થી પસાર કરાય અને લોકસભાની સાદી બહુમતી મળતાં તેઓ હોદ્દા પરથી દૂર થયેલા ગણાશે. નોંધીએ કે, ઉપરાષ્ટ્રપતિને હોદ્દા પરથી દૂર કરવા માટે બંધારણમાં કોઈ જ કારણ ઉલ્લેખિત નથી.
- અનુચ્છેદ 64 મુજબ ઉપરાષ્ટ્રપતિ એ હોદ્દાની રૂએ રાજ્યોની પરિષદ (રાજ્યસભા)ના અધ્યક્ષ રહેશે.

ચૂંટણીમાં વિવાદ થાય તો?

- અનુચ્છેદ 71 મુજબ રાષ્ટ્રપતિ અથવા ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીથી અથવા તેના સંબંધમાં ઉત્પન્ન થતી તમામ શંકાઓ અને વિવાદોની તપાસ સુપ્રીમ કોર્ટ દ્વારા કરવામાં આવશે અને જે નિર્ણય લેવામાં આવશે તે નિર્ણય અંતિમ રહેશે”.
- સંસદ કાયદા દ્વારા રાષ્ટ્રપતિ અથવા ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણી સંબંધિત અથવા તેની સાથે જોડાયેલ કોઈપણ બાબતનું નિયમન કરી શકે છે.

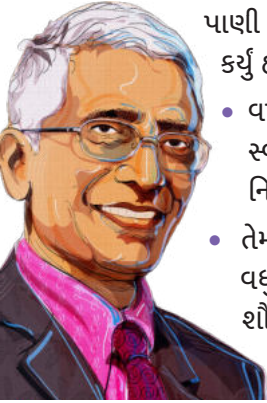

નીતિ આયોગના મુખ્ય કારોબારી અધિકારી - પરમેશ્વરન અચ્ચર

- તાજેતરમાં, કેન્દ્રીય કેબિનેટની નિમણૂક સમિતિ દ્વારા ઉત્તર પ્રદેશ કેડરના વર્ષ 1981 બેચના ભારતીય વહીવટી સેવા અધિકારી પરમેશ્વરન અચ્ચરની નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઇન્ડિયા આયોગના મુખ્ય કારોબારી અધિકારી (CEO) તરીકે આગામી 2 વર્ષ અથવા આગળના આદેશ સુધી નિમણૂકને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- પરમેશ્વરન અચ્ચરે, અમિતાભ કાંતના અનુગામી તરીકે નીતિ આયોગના નવા મુખ્ય કારોબારી અધિકારીનો કાર્યભાર સંભાળ્યો છે. આ અગાઉ અમિતાભ કાંત નીતિ આયોગની સ્થાપનાથી લઈને જૂન, 2022 એમ 6 વર્ષ સુધી આ પદ પર હતા.

પરમેશ્વરન અચ્ચર

- પરમેશ્વરન અચ્ચરે તેમની 17 વર્ષની સેવા પૂરી કર્યા બાદ વર્ષ 2009માં ભારતીય વહીવટી સેવા (IAS)માંથી સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ લીધી હતી.

- તેમણે સ્વૈચ્છિક નિવૃત્તિ બાદ વિશ્વ બેંક સાથે પાણી અને સ્વચ્છતા નિષ્ણાત તરીકે પણ કાર્ય કર્યું હતું.
- વર્ષ 2016 માં તેઓની પેયજળ અને સ્વચ્છતા મંત્રાલયના સચિવ તરીકે નિમણૂક કરવામાં આવી હતી.
- તેમણે ગ્રામીણ ભારતમાં 90 મિલિયનથી વધુ શૌચાલયોનું નિર્માણ કરીને ખુલ્લામાં શૌચક્રિયાને નાબૂદ કરવાના હેતુથી સ્વચ્છ ભારત અભિયાનમાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી હતી.

નીતિ આયોગ

- 1 જાન્યુઆરી, 2015 ના રોજ કેન્દ્રીય કેબિનેટના ઠરાવ દ્વારા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઇન્ડિયા (નીતિ) આયોગની રચના કરવામાં આવી હતી, જેણે 65 વર્ષ કરતાં પણ વધારે વર્ષોનો વારસો ધરાવતા આયોજન પંચ (Planning Commission)નું સ્થાન લીધું છે.
- નીતિ આયોગ એ ભારત સરકારની અગ્રણી નીતિ નિર્માણ સંસ્થા છે, જે દરેક રાજ્યોને રાષ્ટ્રીય હિત માટે એક સાથે કાર્ય કરવા પ્રોત્સાહિત કરે છે, તેમજ તેના દ્વારા સહકારી સંઘવાદને પ્રોત્સાહન આપે છે.
- નીતિ આયોગ એ કાર્યકારી પ્રસ્તાવ દ્વારા રચાયેલ સંસ્થા છે અર્થાત્ તેની રચના બંધારણ દ્વારા અથવા સંસદના કાયદા દ્વારા કરવામાં આવી નથી.

નીતિ આયોગનું વહીવટી માળખું

- અધ્યક્ષ :** ભારતના પ્રધાનમંત્રી
- ઉપાધ્યક્ષ :** ભારતના પ્રધાનમંત્રી દ્વારા નિયુક્ત કરવામાં આવશે. (વર્તમાન ઉપાધ્યક્ષ:- શ્રી સુમન બેરી, જુલાઈ 2022ની સ્થિતિએ)
- સંચાલક પરિષદ (Governing Council) :** તમામ રાજ્યના મુખ્યમંત્રીઓ અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરો.
- પ્રાદેશિક પરિષદ (Regional Council) :** ચોક્કસ પ્રાદેશિક મુદ્દાઓને સંબોધવા માટેની પરિષદ, જેમાં પ્રધાનમંત્રી અથવા તેમના નામાંકિતની અધ્યક્ષતામાં મુખ્યમંત્રીઓ અને લેફ્ટનન્ટ ગવર્નરોનો સમાવેશ થાય છે.
- હંગામી સભ્યપદ (Ad hoc Membership) :** રોટેશનલ ધોરણે અગ્રણી સંશોધન સંસ્થાઓમાંથી મહત્તમ 2 સભ્યોનો સમાવેશ.
- હોદ્દાની રૂએ સભ્યપદ (Ex – Officio Membership) :** કેન્દ્રીય મંત્રી પરિષદમાંથી વધુમાં વધુ ચાર સભ્યો પ્રધાનમંત્રી દ્વારા નામાંકિત કરવામાં આવશે.
- મુખ્ય કારોબારી (CEO) :** ભારત સરકારના સચિવના હોદ્દા પર રહેલ વ્યક્તિ કે જેની નિશ્ચિત કાર્યકાળ માટે પ્રધાનમંત્રી દ્વારા નિમણૂક.
- ખાસ આમંત્રિતો (Special Invitees) :** પ્રધાનમંત્રી દ્વારા નામાંકિત કોઈ ચોક્કસ ક્ષેત્રના વિશેષજ્ઞો અને નિષ્ણાતોનો સમાવેશ.

નીતિ આયોગના કેન્દ્રો

- ટીમ ઇન્ડિયા કેન્દ્ર :** જે રાજ્યો અને સંઘ વચ્ચે ઇન્ટરફેસ તરીકે કાર્ય કરે છે.
  - જ્ઞાન અને નવીનીકરણીય કેન્દ્ર :** નીતિ આયોગના થિંક-ટેન્ક કૌશલનું નિર્માણ કરે છે.
- નીતિ આયોગ દ્વારા ભાવિ આયોજન માટે નીચે મુજબના ત્રણ દસ્તાવેજોની રજૂઆત કરવામાં આવી છે:
    - 3 વર્ષનો એક્શન પ્લાન
    - 7 વર્ષની મધ્યમ – ગાળાની વ્યૂહરચના
    - 15 વર્ષનો વિઝન દસ્તાવેજ

નીતિ આયોગના ઉદ્દેશો

- રાજ્યોની સક્રિય ભાગીદારી સાથે રાષ્ટ્રીય વિકાસની પ્રાથમિકતાઓ, ક્ષેત્રો અને વ્યૂહરચનાઓની સહિયારી દૃષ્ટિ વિકસાવવી.
- મજબૂત રાજ્યો મજબૂત રાષ્ટ્ર બનાવે છે તે ઓળખીને સતત ધોરણે રાજ્યો સાથે માળખાગત સમર્થિત પહેલો અને પ્રણાલીઓ દ્વારા સહકારી સંઘવાદને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ગ્રામ્ય સ્તરે વિશ્વસનીય યોજનાઓ ઘડવા અને સરકારના ઉચ્ચ સ્તરે તેને એકીકૃત કરવા માટેની પદ્ધતિ વિકસાવવી.

નીતિઆયોગ સાથે સંકળાયેલ અને સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ

- વિકાસ દેખરેખ અને મૂલ્યાંકન કાર્યાલય (DMEO)
  - ભારત સરકારની યોજનાઓ, કાર્યક્રમો અને પહેલોના અમલીકરણનું સક્રિયપણે નિરીક્ષણ અને મૂલ્યાંકન કરવા.
- શ્રમ અર્થશાસ્ત્ર સંશોધન અને વિકાસની રાષ્ટ્રીય સંસ્થા (NILERD)
  - માનવ મૂડી આયોજન, માનવસંસાધન વિકાસ અને દેખરેખ તથા મૂલ્યાંકનનાં તમામ પાસાઓમાં વિકાસ શિક્ષણ અને તાલીમના સંબંધમાં સંશોધન અને માહિતી સંગ્રહ કરવો તેનો ઉદ્દેશ છે.
- નીતિ આયોગ દ્વારા તૈયાર કરાતા ઈન્ડેક્સ
  - ઈન્ડિયા ઈનોવેશન ઈન્ડેક્સ
  - સ્કૂલ એજ્યુકેશન ક્વોલિટી ઈન્ડેક્સ
  - સ્ટેટ હેલ્થ ઈન્ડેક્સ
  - કમ્પોઝિટ વોટર મેનેજમેન્ટ ઈન્ડેક્સ
  - સસ્ટેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ્સ ઈન્ડેક્સ - ઈન્ડિયા
  - એક્સપોર્ટ કોમ્પિટિટીવનેસ ઈન્ડેક્સ

નીતિ આયોગના કાર્યક્રમો અને મુખ્ય પહેલો

- અટલ ઈનોવેશન મિશન
  - ઈનોવેશન સંસ્કૃતિને અને ઉદ્યમિતાને પ્રોત્સાહન આપવા 2016માં શરૂ કરાયું.
  - તેમાં નીચેના સ્તંભોનો સમાવેશ :
    - અટલ ટિંકરીંગ લેબ્સ
    - અટલ ઈન્ક્યુબેશન સેન્ટર્સ
    - અટલ કમ્યુનિટી ઈનોવેશન સેન્ટર્સ
    - અટલ ન્યૂ ઈન્ડિયા ચેલેન્જ
- Life - Lifestyle for Environment
  - વ્યક્તિગત વર્તણૂકોને વૈશ્વિક આબોહવા પ્રત્યે સંવેદનશીલ બનાવવા.
- નેશનલ ડેટા એન્ડ એનાલિટીક્સ પ્લેટફોર્મ (NDAP)
  - ભારતીય સરકારી ડેટાની એક્સેસ અને ઉપયોગને બહેતર બનાવવા માટે.

Civil Service Training Institutions

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા ક્ષમતા નિર્માણ આયોગ ખાતે સિવિલ સર્વિસ પ્રશિક્ષણ સંસ્થાઓની ગુણવત્તા અને ક્ષમતા વધારવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે 'નાગરિક સેવા તાલીમ સંસ્થાઓ માટે રાષ્ટ્રીય ધોરણો (NSCSTI)' લોન્ચ કરવામાં આવ્યાં છે.
- આ સાથે, ભારત સિવિલ સર્વિસ પ્રશિક્ષણ સંસ્થાઓ માટે રાષ્ટ્રીય સ્તરનું માનક બનાવનાર વિશ્વનો પ્રથમ દેશ બની ગયો છે.

Capacity Building Commission

- નાગરિક કર્મચારીઓ માટે મિશન કર્મચોગીના ભાગરૂપે ક્ષમતા નિર્માણ આયોગની રચના કરવામાં આવી હતી.
- કમિશનમાં સંબંધિત ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતો અને વૈશ્વિક વ્યાવસાયિકોનો સમાવેશ થાય છે.
- તે વાર્ષિક ક્ષમતા નિર્માણ યોજનાઓ તૈયાર કરવા અને તેનું નિરીક્ષણ કરવામાં તેમજ સરકારમાં હાજર માનવ સંસાધનોનું ઓડિટ કરવામાં મદદ કરશે.

મિશન કર્મચોગી

- મિશન કર્મચોગી એ "નાગરિક સેવાઓની ક્ષમતા નિર્માણ માટેનો રાષ્ટ્રીય કાર્યક્રમ" છે.
- આ યોજનાનો ભારતમાં હેતુ નાગરિક સેવકોને વધુ રચનાત્મક, સર્જનાત્મક, કલ્પનાશીલ, નવીન, પ્રગતિશીલ અને ટેકનોલોજી-સક્ષમ બનાવીને ભવિષ્ય માટે તૈયાર કરવા માંગે છે.
- મિશન કર્મચોગી હેઠળ કેન્દ્ર સરકારના 46 લાખ કર્મચારીઓને આવરી લેવામાં આવ્યા છે.

'યુવા મોડેલ એસેમ્બલી'

- ગુજરાત વિધાનસભાના અધ્યક્ષ ડૉ. નીમાબેન આચાર્યના અધ્યક્ષ સ્થાને ગુજરાત રાજ્યની યુવા પેઢી રાજનીતિમાં સક્રિય ભાગીદારી નોંધાવે તે હેતુથી તાજેતરમાં ગુજરાત વિધાનસભા ખાતે 'ગણેશ વાસુદેવ માવળંકર સંસદીય અભ્યાસ અને તાલીમ બ્યૂરો' તેમજ 'ધી સ્કૂલ પોસ્ટ' ના સંયુક્ત ઉપક્રમે 'યુવા મોડેલ એસેમ્બલી' કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ યુવા મોડેલ એસેમ્બલી કાર્યક્રમના આયોજનનો મુખ્ય હેતુ વિદ્યાર્થીઓ સામાન્ય માણસના દૃષ્ટિકોણને સમજે તેમજ બજેટ અને કાયદા બનાવવાની પ્રક્રિયા પણ સમજે તેવો છે.
- યુવા મોડેલ એસેમ્બલીમાં સમગ્ર ગુજરાતમાંથી પસંદ કરેલા વિદ્યાર્થીઓને એક દિવસ માટે ધારાસભ્ય બનાવવામાં આવ્યા હતા. આ વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી વિધાનસભાના અધિકારીઓ દ્વારા ગાંધીનગરની સરકારી કોલેજના વિદ્યાર્થીઓ તેમજ ગુજરાતની અનેક શાળાના વિદ્યાર્થીઓને ધી સ્કૂલ પોસ્ટ સંસ્થા દ્વારા ઈન્ટરવ્યુ લઈને કરવામાં આવી હતી. તેની સાથે વિધાનસભાના અધિકારીઓ દ્વારા તેમને યોગ્ય તાલીમ પણ આપવામાં આવી હતી.
- સમગ્ર ગુજરાતના વિદ્યાર્થીઓમાંથી કુલ 182 વિદ્યાર્થીઓની પસંદગી કરવામાં આવી હતી. આ 182 વિદ્યાર્થીઓમાંથી અમદાવાદના વિદ્યાર્થી રોહન રાવલની મુખ્યમંત્રી તરીકે પસંદગી કરવામાં આવી હતી. જ્યારે વડોદરાની વિદ્યાર્થીની મિશ્રી શાહ વિધાનસભા અધ્યક્ષ, ગાંધીનગરના વિદ્યાર્થી ગૌતમ દવે વિપક્ષ નેતા, અમદાવાદના વિદ્યાર્થી હર્ષ સાંઘાણી કૃષિ મંત્રી અને અમરેલીના વિદ્યાર્થી મનન ચાવડાને શિક્ષણમંત્રી બનાવવામાં આવ્યા હતા.

બંધિયા કમિશન

- તાજેતરમાં, સુપ્રીમ કોર્ટે મહારાષ્ટ્રમાં આગામી તમામ સ્થાનિક સંસ્થાઓની ચૂંટણીઓમાં અન્ય પછાત વર્ગો (ઓબીસી) માટે 27% અનામતની મંજૂરી આપી છે.

મુખ્ય મુદ્દા

- સુપ્રીમ કોર્ટની બેન્ચે પાંચ સભ્યોના બનેલા બંધિયા કમિશનની ભલામણ મુજબ નગર પંચાયત, નગર પરિષદ અને બૃહન્મંબઈ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની ચૂંટણીઓમાં ઓબીસી માટે અનામતની મંજૂરી આપી છે.
- મહારાષ્ટ્ર રાજ્ય સરકારે સ્થાનિક સંસ્થાઓની ચૂંટણીઓમાં ઓબીસી માટે અનામત પ્રદાન કરવાના સંદર્ભમાં સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા આદેશ મુજબ ડોર ટુ ડોર સર્વે હાથ ધરીને ટ્રિપલ ટેસ્ટ ફોર્મ્યુલાને મંજૂરી આપી હતી.
- મહારાષ્ટ્રમાં, ઓબીસીમાં બિનસૂચિત જાતિઓ, વિચરતી જાતિઓ અને વિશેષ પછાત વર્ગનો સમાવેશ થાય છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વર્ષ 1992 ઈન્દ્રા સાહની વિ યુનિયન ઓફ ઈન્ડિયા કેસ અંતર્ગત સર્વોચ્ચ અદાલતે ચુકાદો આપ્યો કે કોઈ પણ રાજ્ય માટે અનામતનું પ્રમાણ 50% થી વધવું જોઈએ નહીં.
- આગળ જતાં, વર્ષ 2010માં, સર્વોચ્ચ અદાલત દ્વારા 'ત્રણ શરતો (Tripple Test)' નક્કી કરવામાં આવી હતી :
- રાજ્યની અંદર સ્થાનિક સંસ્થાઓના સ્વરૂપમાં પછાતપણાની પ્રકૃતિ અને અસરોની તપાસ કરવા સ્વતંત્ર પંચની રચના કરવી.
- સ્થાનિક સંસ્થાની પ્રકૃતિ (જેમ કે ગ્રામ પંચાયત, નગરપાલિકા, મહાનગર પાલિકા) મુજબ ઓબીસી માટે અનામત રાખવાની બેઠકોની સંખ્યા અંગે રચાયેલા પંચે ભલામણ કરવી.

- એ સુનિશ્ચિત કરવું કે કે અનુસૂચિત જાતિ, અનુસૂચિત જનજાતિ અને અન્ય પછાત વર્ગો માટે અનામત બેઠકોની કુલ સંખ્યા 50 ટકાથી વધુ ન હોય.
- રાષ્ટ્રપતિ દ્વારા ભારતના બંધારણના અનુચ્છેદ 340 અંતર્ગત પ્રથમ પછાત વર્ગ આયોગની સ્થાપના 29 જાન્યુઆરી 1953ના રોજ કાકા કાલેલકરની અધ્યક્ષતામાં કરવામાં આવી હતી.
- વર્ષ 1980માં રજૂ કરેલ મંડલ કમિશનની રિપોર્ટ મુજબ ભારતમાં ઓબીસીની વસ્તી 52% હોવાનો અંદાજ લગાવવામાં આવ્યો હતો અને આ કમિશને 1,257 સમુદાયોને પછાત વર્ગ તરીકે વર્ગીકૃત કર્યા હતા. આ પંચ દ્વારા ઓબીસી વર્ગને અનામત આપવા તે સમયના અનુસૂચિત જાતિ/અનુસૂચિત જનજાતિ વર્ગ માટેના 22.5%ના અનામત ક્વોટાને વધારીને 49.5% કરવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.
- કેન્દ્ર સરકારે ઓબીસી માટે યુનિયન સિવિલ પોસ્ટ્સ અને સેવાઓમાં 27% બેઠકો અનામત રાખી છે. (અનુચ્છેદ 16(4) હેઠળ)
- બંધારણમાં અનુચ્છેદ 15(4), 16(4) અને 340(1)માં 'પછાત વર્ગો' એવા શબ્દનો ઉલ્લેખ કરવામાં આવ્યો છે.
- બંધારણનો અનુચ્છેદ 15(4) અને 16(4) એ રાજ્યને કોઈપણ સામાજિક અને શૈક્ષણિક રીતે પછાત વર્ગના નાગરિકો માટે વિશેષ જોગવાઈઓ કરવાની સત્તા આપે છે.
- 102મો બંધારણ સુધારો, 2018 અંતર્ગત રાષ્ટ્રીય પછાત વર્ગ આયોગ (NCBC)ને બંધારણીય દરજ્જો પૂરો પાડ્યો છે, જે અગાઉ સામાજિક ન્યાય અને સશક્તિકરણ મંત્રાલય હેઠળ એક વૈધાનિક સંસ્થા હતી.

Batch Starting
08th Aug 2022
08 am to 12.30 pm

FREE
₹7,000થી કિંમતનો
એનલાઇન વૈકિઓ સેરિઝ

NEW
OFFLINE BATCH
DY.SO
PRELIMS SPECIAL BATCH

FEES
Rs. 25000/-
Rs. 20000/-
Offer valid to 08th Aug

FREE
₹5,000થી વધુનો
સ્કાન્ડે પુસ્તકો અને
સ્કો મટીરિયલ

1
250 to 300 hour

2
Daily Test

3
Study Material

4
Mock Test Series for Pre.

5
Expert Faculty

6
Daily 4 Hour Lecture

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79

77 77 99 13 67 / 63 56 23 91 65 / 90 54 52 27 76 / 90 54 52 27 75

આંતરરાષ્ટ્રીય ઘટના

શિન્ઝો આબે

- તાજેતરમાં (8 જુલાઈ, 2022ના રોજ) પશ્ચિમ જાપાનમાં આવેલા નારા શહેરમાં જાપાનની આગામી ચૂંટણી માટે પ્રચાર કરી રહેલા જાપાનના 67 વર્ષીય ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન શિન્ઝો આબેની ગોળી મારીને હત્યા કરવામાં આવી હતી.
- વર્તમાનપત્રો અનુસાર ટેત્સુયા યામાગામી (Tetsuya Yamagami) નામના એક ભૂતપૂર્વ લશ્કરી માણસે પોતાના ઘરે બનાવેલી ડબલ બેરલ શોટગન બંદૂકથી શિન્ઝો આબે પર હુમલો કરી તેમની હત્યા કરી હતી.
- ઉલ્લેખનીય છે કે 26 ફેબ્રુઆરી, 1936માં જાપાનના ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન તાકાહાશી કોરેકિયોની હત્યા બાદ કોઈ જાપાની વડાપ્રધાનની હત્યા થઈ હોય એવી આ પ્રથમ ઘટના છે.
- ભારત સહિત ઘણા દેશોના નેતાઓ અને નાગરિકો દ્વારા તેમની સિદ્ધિઓની પ્રશંસા કરી તેમને શ્રદ્ધાંજલી આપવામાં આવી હતી, તેમજ 9 જુલાઈના રોજ સમગ્ર ભારતમાં રાષ્ટ્રીય શોક મનાવવામાં આવ્યો હતો.

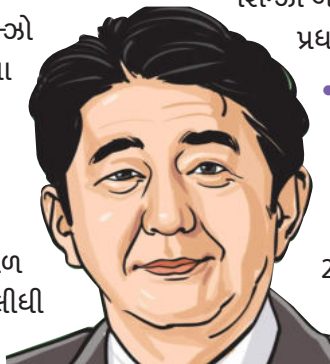
શિન્ઝો આબે: પરિચય, શિક્ષણ અને રાજનૈતિક સફર

- તેઓનો જન્મ 21 સપ્ટેમ્બર 1954ના રોજ ટોક્યોના શિંજુકું વિસ્તારમાં એક રાજકીય પરિવારમાં થયો હતો.
- શિન્ઝો આબે બીજા વિશ્વયુદ્ધ પછી જન્મેલા પ્રથમ અને સૌથી યુવા જાપાની વડાપ્રધાન હતા.
- તેમણે વર્ષ 2005-2006 દરમિયાન મુખ્ય કેબિનેટ સચિવ તરીકે અને વર્ષ 2006-2007 દરમિયાન જાપાનના વડાપ્રધાન તરીકે સેવા આપી હતી.
- તેઓ વર્ષ 2012માં વિપક્ષના નેતા અને વર્ષ 2012-2020 દરમિયાન જાપાનના પુનઃ વડાપ્રધાન બન્યા હતા, પરંતુ બાદમાં તેમના સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત સમસ્યા (અલ્સેરેટિવ કોલાઈટિસ) ના કારણે તેમણે વડાપ્રધાન પદેથી ઔપચારિક રાજીનામું આપ્યું તથા ચોશિહિદે સુગા તેમના અનુગામી વડાપ્રધાન બન્યા હતા.
- ઉલ્લેખનીય છે કે જાપાનના ઇતિહાસમાં સૌથી લાંબા સમય સુધી વડાપ્રધાન તરીકે સેવા આપનાર શિન્ઝો આબેએ તેમની લિબરલ ડેમોક્રેટિક પાર્ટી (LDP)ના પ્રમુખ તરીકે પણ સેવા આપી હતી.

શિન્ઝો આબે : ભારત-જાપાન સંબંધો

અંગત મુલાકાતો

- વર્ષ 2006-07માં તેમના પ્રથમ કાર્યકાળ દરમિયાન આબેએ ભારતની મુલાકાત લીધી અને ભારતીય સંસદમાં સંબોધન કર્યું હતું.

- તેમણે વડાપ્રધાન તરીકેના પોતાના બીજા કાર્યકાળ (વર્ષ 2012-2020)માં જાન્યુઆરી 2014, ડિસેમ્બર 2015 અને સપ્ટેમ્બર 2017 એમ કુલ ત્રણ વખત ભારતની મુલાકાત લીધી હતી.
- જાપાનના અન્ય કોઈ વડાપ્રધાને ભારતની આટલી મુલાકાત લીધી નથી. આમ આ બાબત ભારત અને જાપાનના રાજદ્વારી તથા શિન્ઝો આબેના ભારત સાથેના અંગત સંબંધોનું સૂચન કરે છે.
- નોંધનીય છે કે વર્ષ 2014માં ભારતના પ્રજાસત્તાક દિવસની પરેડમાં મુખ્ય મહેમાન તરીકે હાજરી આપનાર તેઓ પ્રથમ જાપાની વડાપ્રધાન હતા.

ન્યુક્લિયર ડીલ અને અન્ય ભાગીદારી

- સપ્ટેમ્બર 2014માં નરેન્દ્ર મોદી અને શિન્ઝો આબે બંને દેશો વચ્ચેના દ્વિપક્ષીય સંબંધોને “વિશેષ વ્યૂહાત્મક અને વૈશ્વિક ભાગીદારી” ધરાવતા સંબંધોમાં અપગ્રેડ કરવા સંમત થયા હતા.
- આ અપગ્રેડેશનના અનુસંધાને જ બંને દેશો વચ્ચે નાગરિક પરમાણુ ઉર્જા ઉપયોગથી લઈ દરિયાઈ સુરક્ષા, એક્ટ ઈસ્ટ પોલિસીથી લઈને ઈન્ડો-પેસિફિક વ્યૂહરચના અને બુલેટ ટ્રેનથી લઈ ગુણવત્તાયુક્ત ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના વિકાસ સુધીના વિવિધ મુદ્દાઓ વિકસ્યા છે.
- ભારતે બિન પરમાણુ પ્રસાર સંધિ (Non-Nuclear Proliferation Treaty) પર હસ્તાક્ષર કર્યા નથી, આથી જ્યારે નરેન્દ્ર મોદી વર્ષ 2014માં જાપાન ગયા ત્યારે ભારત-જાપાન પરમાણુ કરાર હજુ પણ અનિશ્ચિત હતો. બાદમાં શિન્ઝો આબેએ વર્ષ 2016માં ભારત-જાપાન પરમાણુ કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવા માટે જાપાનમાં રહેલા પરમાણુ વિરોધી દળોને સમજાવ્યા અને બંને દેશો વચ્ચે પરમાણુ કરાર સંપન્ન કરાવ્યા હતા.

સંરક્ષણ સહયોગ

- બંને દેશો વચ્ચે સુરક્ષા કરાર વર્ષ 2008થી અમલમાં હતો, પરંતુ શિન્ઝો આબેની આગેવાની હેઠળ બંને દેશોએ વિદેશ અને સંરક્ષણ પ્રધાનોની બેઠક(2+2 ડાયલોગ) યોજવાનું પણ નક્કી કર્યું હતું.
- આ ડાયલોગ હેઠળ જ એક્વિઝિશન અને કોસ-સર્વિસિંગ એગ્રીમેન્ટ પર વાટાઘાટો શરૂ કરી હતી, જે એક પ્રકારનો લશ્કરી લોજિસ્ટિક્સ સપોર્ટ કરાર છે.
- ઉલ્લેખનીય છે કે પ્રથમ 2+2 ડાયલોગ નવેમ્બર 2019માં નવી દિલ્હી ખાતે યોજાયો હતો. વર્ષ 2015માં સંરક્ષણ સાધનો અને ટેકનોલોજીના ટ્રાન્સફર માટેના કરાર પર પણ હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા.

ચીન સામેનું વલણ

- વર્ષ 2013થી ભારતીય અને ચીની સૈનિકો વચ્ચે જગજાહેર હોય તેવા ચાર ઘર્ષણો થયાં છે, જેમાં એપ્રિલ 2013, સપ્ટેમ્બર 2014, જૂન-ઓગસ્ટ 2017 અને મે 2020થી હાલમાં પણ ચાલુ છે અને તેમાં સ્ટેન્ડ-ઓફનો સમાવેશ થાય છે.
- આ દરેક ઘટના દરમિયાન શિન્ઝો આબે અને જાપાન હંમેશા ભારતની પડખે રહ્યાં છે. પ્રખ્યાત ડોકલામ કટોકટી અને વર્તમાન સ્ટેન્ડ ઓફ દરમિયાન જાપાને આ સ્ટેન્ડ-ઓફ અગાઉની યથાસ્થિતિ બદલવા માટે ચીન વિરુદ્ધ નિવેદનો પણ આપ્યા હતા.

ઈન્ડો-પેસિફિક વૃત્તાંત

- શિન્ઝો આબેના કાર્યકાળ દરમિયાન જ ભારત અને જાપાન બંને ઈન્ડો-પેસિફિક સંબંધિત બાબતોમાં આટલા નજીક આવ્યા છે.
- આબેએ તેમના 2007ના ભાષણમાં “કન્ફ્લુઅન્સ ઓફ ધ ટુ સીઝ’ વાત રજૂ કરી તેમાં પેસિફિક અને હિન્દ મહાસાગરને જોડવાના વિઝન પર પ્રકાશ પાડવામાં આવ્યો હતો.
- બાદમાં ચીને પેસિફિક મહાસાગર, હિન્દ મહાસાગર અને ભારતની સરહદે આવેલા ડોકલામ વિસ્તાર પર આક્રમક વલણ દાખવ્યું ત્યારે, આ મહાસાગરોના ક્ષેત્રોને એકબીજા સાથે જોડવાના વિઝનના અનુસંધાને જ ઓક્ટોબર 2017માં “ક્વાડ ગ્રુપ’ (QUAD)ની રચના થઈ તેમ કહી શકાય.
- આ QUADના વિઝનને પુનર્જીવિત કરવાનો વિચાર શિન્ઝો આબે એ જ રજૂ કર્યો હતો.

વિકાસ સહકાર

- વર્ષ 2015માં શિન્ઝો આબેની મુલાકાત દરમિયાન જ ભારતે શિંકનસેન સિસ્ટમ (બુલેટ ટ્રેન) દાખલ કરવાનું નક્કી કર્યું હતું.
- શિન્ઝો આબેના નેતૃત્વ હેઠળ જ ભારત અને જાપાને “એક્ટ ઈસ્ટ ફોરમ’ની રચના કરી હતી.
- ચીનના વધતા જતા પ્રભાવ અને આક્રમક વલણનો સામનો કરવા માટે બંને દેશોએ માલદીવ અને શ્રીલંકામાં સંયુક્ત પ્રોજેક્ટ્સનું આયોજન પણ કર્યું હતું.

શિન્ઝો આબે: જાપાનનું સર્વોચ્ચ સન્માન

- તાજેતરમાં જ જાપાન સરકારે ભૂતપૂર્વ વડાપ્રધાન શિન્ઝો આબેને મરણોપરાંત જાપાનના સર્વોચ્ચ સન્માન “ધ કોલર ઓફ ધ સુપ્રીમ ઓર્ડર ઓફ ધ ક્રાયસન્યેમમ’ વડે સન્માનિત કરવાની જાહેરાત કરી હતી.

શિન્ઝો આબે: એક એવા નેતા જેને ભારત હંમેશા યાદ રાખશે

- G-8 ગ્રુપમાંથી રશિયાને દૂર કરાયું પછી G-7 પુનઃ અસ્તિત્વમાં આવ્યું હતું. આ જૂથની સમિટની મિટિંગો દરમિયાન વ્યૂહાત્મક, આર્થિક અને રાજકીય બાબતો પર હંમેશા ભારતનું સમર્થન કરીને શિન્ઝો આબે ભારત માટે અગત્યના G-7 નેતા પુરવાર થયા હતા.

- તેમણે યામાનાશી ખાતેના પોતાના પૈતૃક ઘરે વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદીની યજમાની કરેલી. આ પ્રથમ વખત હતું જ્યારે જાપાની વડાપ્રધાન દ્વારા કોઈ વિદેશી નેતાને આ પ્રકારનું સન્માન આપવામાં આવ્યું હોય. સપ્ટેમ્બર 2017ની ભારત મુલાકાત દરમિયાન શિન્ઝો આબેને અમદાવાદ ખાતેના રોડ શોમાં સન્માનિત કરવામાં આવ્યા હતા.
- નોંધનીય છે કે ભારત સરકારે જાન્યુઆરી 2021માં શિન્ઝો આબેને દેશનું દ્વિતીય ક્રમનું સર્વોચ્ચ નાગરિક સન્માન પદ્મ વિભૂષણ એનાયત કરવાની જાહેરાત કરી હતી.

યુક્રેન અને રશિયા

- યુક્રેન અને રશિયાએ કાળા સમુદ્ર દ્વારા અનાજની નિકાસ માટે સંયુક્ત રાષ્ટ્રના કરાર પર હસ્તાક્ષર કર્યાં.
- તાજેતરમાં રશિયા અને યુક્રેને તુર્કી અને યુનાઈટેડ નેશન્સ સાથે લાખો ટન અત્યંત જરૂરી યુક્રેનિયન અનાજ, તેમજ રશિયન અનાજ અને ખાતરની નિકાસ માટેના અલગ-અલગ કરારો પર હસ્તાક્ષર કર્યાં હતા, જે વિશ્વભરમાં ખાદ્ય સુરક્ષાને જોખમમાં મૂકતા યુદ્ધ સમયના અવરોધને સમાપ્ત કરશે.
- સમજૂતિ મુજબ તુર્કી, યુક્રેન અને UNના કર્મચારીઓનું એકઠાબંધન કાળા સમુદ્રમાં યુક્રેની બંદરો પર અનાજ લોડિંગની દેખરેખ કરશે અને બોસ્ફોરસની સામુદ્રધૂનિ સુધી તેની દેખરેખ થશે.
- યુક્રેન ઘઉં, મકાઈ અને સૂર્યમુખી તેલના વિશ્વના સૌથી મોટા નિકાસકારોમાંનું એક છે, પરંતુ તેના પર રશિયાના આક્રમણ અને તેના બંદરોની રશિયન નૌકાદળ દ્વારા નાકાબંધીએ શિપમેન્ટને અટકાવી દીધું હતું. કેટલુંક અનાજ યુરોપમાં રેલ, માર્ગ અને નદી દ્વારા મોકલવામાં આવી રહ્યું છે, પરંતુ લગભગ પાંચ મહિનાના યુદ્ધ દરમિયાન ઘઉં અને જવ જેવી મહત્વપૂર્ણ ચીજવસ્તુઓના ભાવમાં વધારો થયો છે.

રશિયાની વિરુદ્ધમાં ભૌગોલિક પરિદૃશ્ય

- રશિયા-યુક્રેન વચ્ચેનું યુદ્ધ એ રશિયા દ્વારા સામનો કરવામાં આવી રહેલા ભૌગોલિક અસુવિધાને દૂર કરવાની લડાઈ છે.
- યુદ્ધની સ્થિતિમાં, રશિયન નૌકાદળ બાલ્ટિક સમુદ્રમાંથી બહાર નીકળી શકે એમ નથી, કારણ કે સ્કેગેરાક સ્ટ્રેટ એ નાટોના નિયંત્રિત હેઠળ છે, જે ઉત્તરી સમુદ્ર સાથે જોડાય છે. જો રશિયા સ્કેગેરેકથી આગળ પણ નીકળી જાય, તો ઉત્તર સમુદ્રમાં GAUK ગોપ તેને એટલાન્ટિક તરફ આગળ વધતા અટકાવશે.
- બીજી તરફ દક્ષિણમાં બોસ્પોરસથી આગળ, એજિયન સમુદ્ર, ભૂમધ્ય સમુદ્ર અને જિબ્રાલ્ટર સ્ટ્રેટ્સ એટલાન્ટિક મહાસાગરમાં રશિયાની હિલચાલને રોકે છે તથા સુએઝ કેનાલ દ્વારા હિંદ મહાસાગર તરફના તેના માર્ગને રોકે છે.
- સીરિયાના દરિયાકાંઠાના શહેર ટાર્ટસમાં રશિયાની નૌકાદળ સુવિધા છે પરંતુ તે મર્યાદિત છે.

શિમલા કરાર

- 2, જુલાઈ 2022ના રોજ ભારત- પાકિસ્તાન વચ્ચે થયેલા શિમલા કરારને 50 વર્ષ પૂર્ણ થયાં.
- આ કરાર ભારતનાં તત્કાલીન પ્રધાનમંત્રી શ્રીમતિ ઈન્દિરા ગાંધી અને પાકિસ્તાનના તત્કાલીન પ્રધાનમંત્રી ઝૂલ્ફીકાર અલી ભૂટ્ટો વચ્ચે થયા હતા.
- તેમાં યુદ્ધ બાદનાં પરિણામો બદલીને સામાન્ય કરવાની વાત હતી, એટલે કે સૈનિકોની પોતાની ભૂમિ પર વાપસી અને યુદ્ધ કેદીઓની મુક્તિ.
- આ કરાર માર્ગદર્શક સિદ્ધાંતોનો સમુહ છે, જે બંને પક્ષોને એકબીજાની ક્ષેત્રીય અખંડિતતા અને સંપ્રભુતાનું સન્માન કરવા, એકબીજાના આંતરિક મુદ્દાઓમાં હસ્તક્ષેપ ન કરવા, એકબીજાની એકતાનું સન્માન કરવા, એકબીજાની રાજનીતિક સ્વતંત્રતા જાળવવા અને એકબીજા વિરુદ્ધ શત્રુતાપૂર્ણ પ્રચાર સમાપ્ત કરવા પર ભાર આપે છે.

મુખ્ય બાબતો

બંને દેશો વચ્ચેના સંબંધો UN ના ચાર્ટરના સિદ્ધાંતો દ્વારા સંચાલિત થશે.

બંને દેશો પોતાના મતભેદોને શાંતિપૂર્ણ રીતે દ્વિપક્ષીય વાર્તાના માધ્યમથી અથવા અન્ય કોઈ માધ્યમથી અરસપરસ સહમતિથી ઉકેલશે.

એકબીજાની પ્રાદેશિક અખંડિતતા અથવા રાજકીય સ્વતંત્રતા સામે બળ પ્રયોગ કે ધમકીથી દૂર રહેશે.

17 ડિસેમ્બર, 1971ના સીઝ ફાયરથી અસ્તિત્વમાં આવેલી નિયંત્રણ રેખા (LOC) નું સન્માન બંને પક્ષો કરશે.

ઐતિહાસિક દૃષ્ટિએ

- 1971 ના ભારત પાક યુદ્ધ બાદ બાંગ્લાદેશ અસ્તિત્વમાં આવ્યું અને ભારતે પાકિસ્તાનના લગભગ 930000 સૈનિકોને કેદ કર્યા હતા.
- આથી પાકિસ્તાનની સરકાર સામે આ યુદ્ધ કેદીઓ પાછા મેળવવા અને હારની નાલેશી દૂર કરવી એ ત્વરિત પડકાર હતો.
- બંને દેશોએ વાતચીતના ઘણા પ્રયાસો કર્યા, અને અંતે જૂન 28, 1972ના રોજ શિમલામાં બંને દેશોના પ્રધાનમંત્રી વચ્ચે બેઠક યોજાઈ. આ બેઠક 28 જૂન થી 2 જુલાઈ સુધી ચાલી, જેના અંતે શિમલા કરાર પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા.

CDRI - Coalition for Disaster Resilient Infrastructure

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા આપત્તિ પ્રતિરોધક ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર માટે ગઠબંધન (Coalition for Disaster Resilient Infrastructure - CDRI)ને 'આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થા' તરીકે વર્ગીકૃત કરવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- ઉપરાંત, હેડક્વાર્ટર એગ્રીમેન્ટ (HQA) પર પણ હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા. આ કરાર CDRIને United Nations (Privileges & Immunities) Act, 1947 હેઠળ મુક્તિ, પ્રતિરક્ષા અને વિશેષાધિકારો આપશે. તેથી CDRIને એક સ્વતંત્ર અને આંતરરાષ્ટ્રીય કાનૂની મહત્તા મળશે જેથી CDRI આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે વધુ અસરકારક રીતે તેના કાર્યો કરી શકશે.

આ કરારો CDRIને કેવી રીતે મદદ કરશે?

- તે CDRIને એવા દેશોમાં નિષ્ણાતોની નિયુક્તિ કરવામાં મદદ કરશે, જે આપત્તિના જોખમ પ્રત્યે સંવેદનશીલ છે અને આપત્તિ પછી રિકવરી મેળવવા કટિબદ્ધ છે. તેનાથી, આવા જ હેતુઓ માટે સભ્ય દેશોના નિષ્ણાતોની પણ ભારતમાં નિયુક્તિ કરી શકાશે.
- CDRI એ વૈશ્વિક સ્તરે તેની પ્રવૃત્તિઓ માટે સભ્ય દેશો પાસેથી યોગદાન સ્વરૂપે ભંડોળ મેળવી શકશે.
- આપત્તિગ્રસ્ત દેશોને તકનીકી કુશળતા પ્રદાન કરીને સ્થિતિસ્થાપક માળખાના વિકાસમાં મદદ કરી શકશે.
- ભારતીય વૈજ્ઞાનિકો, તકનીકી સંસ્થાઓ અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ડેવલપર્સને વૈશ્વિક નિષ્ણાતો સાથે વાર્તાલાપ કરવાની તક મળશે, અને આપત્તિ સામે પ્રતિરોધક માળખાકીય વિકાસને ટેકો આપવા માટે ક્ષમતા નિર્માણ અને વ્યવસ્થાતંત્ર બનાવવામાં સહાયતા મળશે.
- CDRI સસ્તેનેબલ ડેવલપમેન્ટ ગોલ્સ (SDGs), પેરિસ ક્લાઈમેટ એગ્રીમેન્ટ અને ડિઝાસ્ટર રિસ્ક રિડક્શન માટે સેન્ડાઈ ફ્રેમવર્ક સાથે સંરેખિત થઈને હાલના અને ભાવિ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરની આપત્તિ અને આબોહવા પ્રતિરોધકતાને સુનિશ્ચિત કરવા માટે સભ્ય દેશોને તેમની સિસ્ટમને અપગ્રેડ કરવા સક્ષમ બનાવશે.

Coalition for Disaster Resilient Infrastructure વિશે

- CDRIની શરૂઆત ભારતના વડાપ્રધાન નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા વર્ષ 2019માં ન્યુયોર્કમાં આયોજિત UN ક્લાઈમેટ સમિટમાં કરવામાં આવી હતી. CDRI વિવિધ દેશો, યુએનની એજન્સીઓ, બહુપક્ષીય વિકાસ બેંકો, ખાનગી ક્ષેત્ર અને શૈક્ષણિક સંસ્થાઓનું આંતરરાષ્ટ્રીય ગઠબંધન છે.
- ઉદ્દેશ્ય : આબોહવા અને આપત્તિના જોખમો માટે ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સિસ્ટમ્સની સ્થિતિસ્થાપકતાને પ્રોત્સાહન આપવું, જેનાથી ટકાઉ વિકાસ સુનિશ્ચિત થાય.

- CDRI એ જ્ઞાન નિર્માણ અને વિનિમય માટેનું પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડે છે છે, જે ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકોને હાંસલ કરવાના હેતુથી સ્થિતિસ્થાપક ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરનો ઝડપી વિકાસ થાય તે માટે દેશ-વિશિષ્ટ તેમજ વૈશ્વિક યોજનાઓ પણ વિકસાવશે.
- CDRI એ આપત્તિઓથી ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને થતા નુકસાનમાં માપી શકાય તેવા ઘટાડાને લક્ષ્યાંક બનાવે છે. તેમાં કોઈ નાણાકીય સહાય અપાશે નહીં.
- મુખ્યમથક : નવી દિલ્હી, ભારત (વયગાળાનું સચિવાલય)

CDRIના સભ્યો

- CDRIના સભ્યોમાં 31 દેશો, 6 આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ અને 2 ખાનગી ક્ષેત્રની સંસ્થાઓનો સમાવેશ થાય છે. 6 આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓમાં એશિયન ડેવલપમેન્ટ બેંક (ADB), યુનાઈટેડ નેશન્સ ડેવલપમેન્ટ પ્રોગ્રામ (UNDP), વર્લ્ડ બેંક ગ્રુપ), યુરોપિયન યુનિયન, યુરોપિયન ઇન્વેસ્ટમેન્ટ બેંક, યુનાઈટેડ નેશન્સ ઓફિસ ફોર ડિઝાસ્ટર રિસ્ક રિડક્શન (UNDRR) નો સમાવેશ થાય છે. ખાનગી ક્ષેત્રની બે સંસ્થાઓમાં પ્રાઈવેટ સેક્ટર એલાયન્સ ફોર ડિઝાસ્ટર રેઝિલિયન્ટ સોસાયટીઝ અને કોએલિશન ફોર ક્લાઈમેટ રેઝિલિયન્ટ ઇન્વેસ્ટમેન્ટનો સમાવેશ થાય છે.

યુરોપિયન યુનિયન

- તાજેતરમાં યુરોપિયન સંસદે યુકેન અને મોલ્ડોવા દેશને યુરોપિયન યુનિયનના સભ્યદેશ તરીકે દરજ્જો આપવા માટે તેમની તરફેણમાં મતદાન કર્યું હતું.
- યુરોપિયન સંસદે જ્યોર્જિયા દેશને યુરોપિયન યુનિયનમાં જોડાવા માટેની દરખાસ્તને પણ મંજૂરી આપી હતી.

મુખ્ય મુદ્દા

- યુરોપિયન કાઉન્સિલના પ્રમુખ ચાર્લ્સ મિશલે 27 EU સભ્ય દેશોના નેતાઓ વચ્ચેની ચર્ચા બાદ આ જાહેરાત કરી હતી.
- 27 સભ્યદેશોના બનેલા EU સંઘમાં જોડાવા માટે ત્રણેય દેશોએ રાજકીય અને આર્થિક સુધારાઓની શ્રેણી પૂર્ણ કરવાની જરૂર પડશે.

યુરોપિયન યુનિયન વિશે

- યુરોપિયન દેશો વચ્ચે સદીઓથી ચાલતા યુદ્ધને સમાપ્ત કરવા માટે એક યુરોપિયન રાજકીય સંગઠન બનાવવાની ઇચ્છાથી EUનો વિકાસ થયો હતો. યુરોપિયન યુનિયન એ યુરોપીયન દેશોનું બનેલું આંતરરાષ્ટ્રીય સંગઠન છે, જેની રચના 1993 માં કરવામાં આવી હતી. યુરોપિયન યુનિયનનો હેતુ આર્થિક, સામાજિક અને સુરક્ષા નીતિઓનું સંચાલન કરવાનો છે. તે 28 દેશો દ્વારા માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ પર હસ્તાક્ષર કર્યા પછી અમલમાં આવ્યું હતું.
- માસ્ટ્રિક્ટ સંધિને 'યુરોપિયન યુનિયન (The European Union-TEU)'ની સંધિ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. (માસ્ટ્રિક્ટ નેધરલેન્ડમાં સ્થિત એક શહેર છે)

- માસ્ટ્રિક્ટ સંધિમાં ત્રણ વખત સુધારો કરવામાં આવ્યો હતો. સુધારાઓ નીચે સૂચિબદ્ધ છે :

1. એમ્સ્ટર્ડમની સંધિ (1997)
2. નાઈસની સંધિ (2001)
3. લિસ્બન સંધિ (2007)

- યુરોપિયન યુનિયન અંતર્ગત સમાવિષ્ટ દેશ: ઓસ્ટ્રિયા, બેલ્જિયમ, બુલ્ગેરિયા, ક્રોએશિયા, સાયપ્રસ, ચેક રિપબ્લિક (Czech Republic), ડેનમાર્ક, એસ્ટોનિયા, ફિનલેન્ડ, ફ્રાન્સ, જર્મની, ગ્રીસ, હંગેરી, આયર્લેન્ડ, ઇટાલી, લાતવિયા, લિથુઆનિયા, લક્ઝમબર્ગ, માલ્ટા, નેધરલેન્ડ, પોલેન્ડ, પોર્ટુગલ, રોમાનિયા, સ્લોવાકિયા, સ્લોવેનિયા, સ્પેન અને સ્વીડન. (27 દેશો)

- 1 જાન્યુઆરી 2020 ના રોજ યુનાઈટેડ કિંગડમ (U.K.) એ ઔપચારિક રીતે યુરોપિયન યુનિયનને છોડી દીધું છે.

- મુખ્યમથક : બ્રસેલ્સ (બેલ્જિયમ)

માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ (The Maastricht Treaty)

- 7 ફેબ્રુઆરી 1992ના રોજ નેધરલેન્ડના માસ્ટ્રિક્ટ શહેર ખાતે બેલ્જિયમ, ડેનમાર્ક, જર્મની, ગ્રીસ, સ્પેન, ફ્રાન્સ, આયર્લેન્ડ, ઇટાલી, લક્ઝમબર્ગ, નેધરલેન્ડ, પોર્ટુગલ અને યુનાઈટેડ કિંગડમ એમ 12 દેશોના વડાઓ દ્વારા માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ (કે જેને સત્તાવાર રીતે યુરોપિયન યુનિયનની સંધિ કહેવાય છે) પર હસ્તાક્ષર કરવામાં આવ્યા હતા અને 1 નવેમ્બર, 1993ના રોજ માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ અમલમાં આવી હતી.

- માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ અંતર્ગત યુરોપિયન યુનિયન (EU) ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી, જેમાં સભ્ય દેશોના દરેક નાગરિકને યુરોપિયન યુનિયનની નાગરિકતા આપવાની જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

- EU નાગરિકતાએ લોકોને તેમની રાષ્ટ્રીયતાને ધ્યાનમાં લીધા વિના EU સાથે જોડાયેલા દેશોમાં સ્થાનિક અને યુરોપિયન સંસદની ચૂંટણીઓમાં મતદાન કરવા અને ચૂંટણી લડવા માટે સક્ષમ બનાવે છે.

- માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ અંતર્ગત કેન્દ્રીય બેંકિંગ પ્રણાલી અને સભ્ય દેશો માટે એક સામાન્ય ચલણ (યુરો) ની સ્થાપના માટેની પણ જોગવાઈ કરવામાં આવી હતી.

- માસ્ટ્રિક્ટ સંધિની રચનામાં ભાગ લેનારા દેશો એ આ સંધિમાં જોડાવાના મુશ્કેલ માપદંડો (જેને માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ માપદંડ અથવા ટ્રૂકા માસ્ટ્રિક્ટ માપદંડ કહેવાય છે) પર સંમત થયા હતા.

- યુરોનો ઉપયોગ અને યુરોપિયન યુનિયનનો ભાગ બનવા માંગતા દરેક દેશે માસ્ટ્રિક્ટ સંધિ અને આ માપદંડો (જેમ કે કુગાવો, જાહેર દેવું અને જાહેર ખાધ, વિનિમય દરની સ્થિરતા અને વ્યાજ દરોના કન્વર્જન્સ પર નિયંત્રણ લાદવું વગેરે)નું પાલન કરવું અનિવાર્ય છે.

પ્રાથમિક પરીક્ષા વિશેષ

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

ભારતીય અર્થતંત્ર અને આયોજન

પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ (PACS)

- તાજેતરમાં આર્થિક બાબતોની કેબિનેટ સમિતિ દ્વારા પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ (PACS)ના કોમ્પ્યુટરાઈઝેશનને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. તેના અંતર્ગત આવનારા 5 વર્ષના સમયગાળામાં કુલ રૂ. 2516 કરોડ (જેમાંથી રૂ.1528 કરોડ કેન્દ્ર સરકાર ફાળવશે)ના બજેટ ખર્ચ સાથે લગભગ 63 હજાર કાર્યરત PACSનું કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન કરવામાં આવશે.

ઉદ્દેશ્ય

- PACSની કાર્યક્ષમતામાં વધારો કરી તેમની કામગીરીમાં પારદર્શિતા અને જવાબદારી સુનિશ્ચિત કરવી.
- PACSને તેમના વ્યવસાયમાં વૈવિધ્ય લાવવા અને બહુવિધ પ્રવૃત્તિઓ/સેવાઓ શરૂ કરવા માટે સુવિધા પ્રદાન કરવી.

શા માટે પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓને કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન કરવાની જરૂરિયાત છે ?

- આજના ડિજિટલ યુગમાં પણ PACS મેન્યુઅલી કામ કરે છે જેથી તેની બિનકાર્યક્ષમતાને કારણે લોકોમાં વિશ્વાસની ખોટ (trust deficit) પેદા થાય છે.
- PACS દ્વારા ઉપયોગમાં લેવાતા સોફ્ટવેરમાં પણ એકરૂપતા નથી, જેમ કે રાજ્ય સહકારી બેંકો (SCBs) અને જિલ્લા મધ્યસ્થ સહકારી બેંકો (DCCBs)પહેલાંથી જ નાબાર્ડ (NABARD) સાથે ડિજિટલી સંકલન ધરાવે છે. આથી, તમામ PACSનું કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન કરવામાં આવી રહ્યું છે.

PACSનું કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન થવાથી થનાર ફાયદા

- PACSનું કોમ્પ્યુટરાઈઝેશન પારદર્શિતા લાવશે અને તમામ ધિરાણ મંડળીઓને એક સામાન્ય એકાઉન્ટિંગ સિસ્ટમ સાથે જોડશે.
- દરેક PACSને તેની ક્ષમતા અપગ્રેડ કરવા માટે લગભગ રૂ.4 લાખ મળશે અને જૂના એકાઉન્ટિંગ રેકોર્ડને પણ ડિજિટાઈઝ કરવામાં આવશે તથા ક્લાઉડ-આધારિત સોફ્ટવેર સાથે લિંક કરવામાં આવશે. લાભાર્થીને ડાયરેક્ટ બેનિફિટ ટ્રાન્સફર (DBT), ઈન્ટરેસ્ટ સબવેન્શન સ્કીમ (ISS), પ્રધાનમંત્રી ફસલ વીમા યોજના, પાક વીમા યોજના (PMFBY) વગેરેનો ત્વરિત લાભ પ્રદાન કરી શકાશે.
- એક અનુમાન મુજબ દેશની તમામ સંસ્થાઓ દ્વારા આપવામાં

આવેલી કિસાન ક્રેડિટ કાર્ડ (KCC) લોનમાં PACSનો હિસ્સો 41% જેટલો છે. ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં ડિજિટલાઈઝેશનમાં સુધારો કરવા ઉપરાંત ગ્રામીણ સ્તરે બેંકિંગ પ્રવૃત્તિઓ તેમજ નોન-બેંકિંગ પ્રવૃત્તિઓ સુધી PACSની પહોંચને સુધારવામાં પણ મદદ કરશે.

પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ (PACS)

- પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળી એક ગામના દસ કે તેથી વધુ લોકોના જૂથ દ્વારા રચી શકાય છે. PACS એ જમીની-સ્તરની સહકારી ધિરાણ સંસ્થાઓ છે, જે વિવિધ કૃષિ અને ખેતી પ્રવૃત્તિઓ માટે ખેડૂતોને ટૂંકા ગાળાની અને મધ્યમ ગાળાની કૃષિ લોન આપે છે.
- તે ગ્રામ પંચાયત અને ગ્રામ્ય સ્તરે કાર્ય કરે છે. આમ, PACS એ ભારતની સૌથી નાની સહકારી ક્રેડિટ સંસ્થાઓ છે.
- સૌપ્રથમ પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ સોસાયટી (PACS) ની રચના વર્ષ 1904માં કરવામાં આવી હતી. ત્યારથી આ મંડળીઓ ખેડૂતોને ટૂંકા ગાળાના અને મધ્યમ ગાળાના ધિરાણ પ્રદાન કરવામાં નોંધપાત્ર ભૂમિકા ભજવી રહી છે.
- તેમાં સભ્યપદ ફી પણ નજીવી છે, જેથી ગરીબ ખેડૂત પણ સભ્ય બની શકે.
- તે ખેડૂતોમાં બચતને પ્રોત્સાહિત કરે છે, તેમની પાસેથી થાપણો સ્વીકારે છે, જરૂરિયાતમંદ ઉધાર લેનારાઓને લોન આપે છે અને લોનની પુનઃચૂકવણી એકત્રિત કરે છે.
- નોંધાયેલ સહકારી મંડળીઓ તરીકે, પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ (PACS) તેમના સભ્યોને ધિરાણ અને અન્ય સેવાઓ પૂરી પાડે છે.
- PACS એ અંતિમ ઋણ લેનારાઓ, એટલે કે, ગ્રામીણ લોકો, અને બીજી તરફ ઉચ્ચ એજન્સીઓ, એટલે કે, કેન્દ્રીય સહકારી બેંક, રાજ્ય સહકારી બેંક અને ભારતીય રિઝર્વ બેંક વચ્ચેની અંતિમ કડી છે.
- મોટાભાગનું ધિરાણ ટૂંકા ગાળાનું હોય છે અને તે કૃષિ હેતુ માટે છે. ધિરાણ પર ઓછા વ્યાજ દરો લેવામાં આવે છે.

ઉદ્દેશ્ય

- ધિરાણ આપવું અને સભ્યોની આવશ્યક પ્રવૃત્તિઓને ટેકો આપવાના હેતુ માટે મૂડી એકત્ર કરવી.
- સભ્યોને વાજબી ભાવે કૃષિ સાધનો અને સેવાઓ પૂરી પાડવી.
- જરૂરી સાધનો અને સેવાઓના પુરવઠા દ્વારા આવક પેદા કરતી વિવિધ પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહિત કરવી.

PACS સાથે સંકળાયેલ સમસ્યાઓ

- ટૂંકા અને મધ્યમગાળાના ધિરાણ માટે અપૂરતું ભંડોળ

- નબળી વ્યવસ્થાપન માહિતી પ્રણાલી કુલ ગ્રામીણ વસ્તીના માત્ર એક નાના હિસ્સાને જ ધિરાણ પૂરું પાડી શકે છે.
- PACS પણ નોન પરફોર્મિંગ એસેટ (NPA) જેવી સમસ્યાથી પિડાય છે.

PACSને કોણ નિયંત્રિત કરે છે?

- PACS કો-ઓપરેટીવ સોસાયટી એક્ટ હેઠળ નોંધાયેલ છે અને RBI દ્વારા પણ તેનું નિયમન કરવામાં આવે છે.
- તે Banking regulation Act, 1949 અને Banking Laws (Co-operative societies) Act, 1965 દ્વારા સંચાલિત થાય છે.

અન્ય મહત્વની માહિતી

રાજ્ય સહકારી બેંકો (SCBs)

- રાજ્ય સહકારી બેંકો રાજ્ય સ્તરે કાર્યરત ત્રિ-સ્તરીય સહકારી ધિરાણ માળખામાં સર્વોચ્ચ સંસ્થાઓ છે. દરેક રાજ્યમાં રાજ્ય સહકારી બેંક હોય છે.
- તેઓ એક લિંક પ્રદાન કરે છે જેના દ્વારા ભારતીય રિઝર્વ બેંક સહકારી સંસ્થાઓને ધિરાણ પ્રદાન કરે છે અને આ રીતે ગ્રામીણ વિસ્તારોનું નાણાકીય સમાવેશન શક્ય બને છે.
- તેઓ કેટલીક કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોના સરપ્લસ ફંડ ઉપલબ્ધ કરાવીને કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો માટે સંતુલન કેન્દ્ર તરીકે કાર્ય કરે છે. કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોને એકબીજાની વચ્ચે ઉદાર કે ધિરાણ આપવાની પરવાનગી નથી.
- કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો દ્વારા રાજ્ય સહકારી બેંકોની નાણાકીય પ્રવૃત્તિઓ પર નિયંત્રણ અને દેખરેખ રાખવામાં આવે છે, અને તે જ રીતે તેમના દ્વારા, પ્રાથમિક ધિરાણ મંડળીઓ ઉપર રાજ્ય સહકારી બેંકો દ્વારા નિયંત્રણ અને દેખરેખ રાખવામાં આવે છે.
- રાજ્ય સહકારી બેંકો તેમની કાર્યકારી મૂડી પોતાના ભંડોળ, થાપણો, ઉદાર અને અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી મેળવે છે.

ગ્રામીણ સહકારી ધિરાણ સંસ્થાઓ

- ભારતના ગ્રામીણ ક્ષેત્રોમાં વિવિધ પ્રકારની સહકારી ધિરાણ સંસ્થાઓ કાર્યરત છે. આ સંસ્થાઓને બે વ્યાપક શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરી શકાય છે- કૃષિ અને બિન-કૃષિ. કૃષિ ધિરાણ સંસ્થાઓ સમગ્ર સહકારી ધિરાણ માળખા પર પ્રભુત્વ ધરાવે છે.
- કૃષિ ધિરાણ સંસ્થાઓને ટૂંકા ગાળાની કૃષિ ધિરાણ સંસ્થાઓ અને લાંબા ગાળાની કૃષિ ધિરાણ સંસ્થાઓમાં વધુ વિભાજિત કરવામાં આવે છે.
- ટૂંકા ગાળાની કૃષિ ધિરાણ સંસ્થાઓ જે ખેડૂતોની ટૂંકા ગાળાની નાણાકીય જરૂરિયાતો પૂરી કરે છે તેમાં ત્રણ-સ્તરીય સંઘીય માળખું છે- (a) સર્વોચ્ચ સ્તરે દરેક રાજ્યમાં રાજ્ય સહકારી

બેંક (b) જિલ્લા સ્તરે કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો અને (c) ગ્રામ્ય સ્તરે પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ.

- જમીન વિકાસ બેંકો દ્વારા લાંબા ગાળાનું કૃષિ ધિરાણ આપવામાં આવે છે.

ટૂંકા ગાળાની ગ્રામીણ સહકારી ધિરાણ માળખું

- ગ્રામીણ ભારતમાં, 3-સ્તરનું ટૂંકા ગાળાનું ગ્રામીણ સહકારી માળખું અસ્તિત્વમાં છે. ટિયર-1 માં રાજ્ય સ્તરે રાજ્ય સહકારી બેંકો (SCBs), ટિયર-2 માં જિલ્લા સ્તરે કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો (CCBs) અને ટિયર-3 માં પ્રાથમિક કૃષિ ધિરાણ મંડળીઓ (PACS) નો સમાવેશ થાય છે.

કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો (CCBs)

- કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો ત્રિ-સ્તરીય સહકારી ધિરાણ માળખામાં મધ્ય સ્તરે આવે છે.
- કેન્દ્રીય સહકારી બેંકોનું મુખ્ય કાર્ય પ્રાથમિક સહકારી મંડળીઓને ધિરાણ આપવાનું છે. જો કે, કેટલીક લોન વ્યક્તિઓને અને અન્યને પણ આપવામાં આવે છે.
- કેન્દ્રીય સહકારી બેંકો પોતાના ભંડોળ, થાપણો, ઉદાર અને અન્ય સ્ત્રોતોમાંથી તેમની કાર્યકારી મૂડી એકત્ર કરે છે.
- પોતાના ભંડોળમાં, મુખ્ય હિસ્સામાં સહકારી મંડળીઓ અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા ફાળો આપવામાં આવતી શેર મૂડીનો સમાવેશ થાય છે.
- મોટાભાગે ધિરાણ કૃષિ હેતુ માટે આપવામાં આવે છે.
- સહકારી મંડળીઓને આપવામાં આવેલી લગભગ 80 ટકા ધિરાણ જોખમી પ્રકૃતિનું હોય છે અને બાકીનું ધિરાણ સિક્યોરિટીઝ જેમ કે વેપારી માલ, કૃષિ પેદાશો, સ્થાવર મિલકત, સરકારી અને અન્ય સિક્યોરિટીઝ વગેરેના અવેજમાં આપવામાં આવે છે.

દ્વિન ડેફિસિટ સમસ્યા

- તાજેતરમાં નાણા મંત્રાલય દ્વારા તેનો 'માસિક આર્થિક મૂલ્યાંકન' અહેવાલ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- આ રિપોર્ટમાં મંત્રાલયે જે તે કોમોડિટીના (ચીજ વસ્તુઓ) ઊંચા ભાવ અને વધતા સબસિડીના બોજના કારણે રાજકોષીય ખાધ (Fiscal deficit) અને કરન્ટ એકાઉન્ટ ડેફિસિટ (Current account deficit - CAD) બંનેમાં વધારો થવાના કારણે અર્થતંત્રમાં દ્વિન ડેફિસિટ સમસ્યા ઉત્પન્ન થવા અંગે ચેતવણી આપી હતી.

માસિક આર્થિક મૂલ્યાંકન અહેવાલની મુખ્ય બાબતો

- અહેવાલમાં (Report) નોંધવામાં આવ્યું છે કે સંભવતઃ પેટ્રોલ અને ડીઝલ પર એક્સાઈઝ ડ્યુટીમાં કાપના કારણે રાજકોષીય ખાધ વધી છે.
- રશિયા - યુક્રેન વચ્ચે ચાલી રહેલા યુદ્ધના કારણે તેલના ભાવમાં વધારો થયો છે, પરિણામે તેલના આયાત બિલમાં વધારો થયો છે, જેથી ચાલુ ખાતાની ખાધમાં પણ વધારો થયો છે.
- વર્તમાન સમયે વૈશ્વિક સ્તરે સ્ટેગ્ફલેશન (stagflation)ની શક્યતાઓ જોવામાં આવી રહી છે, ત્યારે ભારતમાં તેનું જોખમ ઓછું હોવાનું જણાઈ રહ્યું છે.

Stagflation – સ્ટેગ્ફલેશન

- એવી સ્થિતિ જેમાં આર્થિક વૃદ્ધિ સ્થિર હોવા છતાં કિંમતોમાં વધારો થતો રહે છે (એટલે કે કુગાવો થતો રહે છે) તેને સ્ટેગ્ફલેશન કહેવાય.
- અહેવાલમાં એ બાબત પણ રજૂ કરવામાં આવી હતી કે વર્ષ 2022-23 દરમિયાન પણ ભારતનું અર્થતંત્ર સૌથી ઝડપથી વિકસતું મોટું અર્થતંત્ર બની રહેશે.
- છતાં પશ્ચિમી અર્થતંત્રો અને તેમાં પણ ખાસ કરીને યુ.એસ.એ.માં ઊંચા વ્યાજદરોના કારણે વિદેશી પોર્ટફોલિયો રોકાણકારો (FPI) ભારતીય બજારોમાંથી પોતાના નાણા પાછા ખેંચવાનું ચાલુ રાખશે તો આગામી સમયમાં રૂપિયાનું મૂલ્ય એ ડોલર સામે વધુ નબળું બનશે, જેથી CAD માં વધારો થશે.

અસરો

દ્વિન ડેફિસિટની ટૂંકા ગાળામાં કોઈ અસર થશે નહીં, પરંતુ લાંબાગાળે તેના કારણે બચતમાં ઘટાડો થશે.

તે રૂપિયાના અવમૂલ્યન અને સામાજિક હેતુઓ માટે સરકારના નાણાકીય રોકાણોમાં અસંતુલન લાવી શકે છે.

આ દ્વિન ડેફિસિટ ખાતે ખાસ કરીને ચાલુ ખાતાની ખાધના કારણે આયાતો મોંઘી બનશે.

રાજકોષીય ખાધ

- રાજકોષીય ખાધનો અર્થ છે કે સરકારની કુલ આવક સરકારના તમામ ખર્ચ કરતાં ઓછી છે અને તેથી સરકારે દેવું કરવું પડશે.
- સરકાર કોઈ દેવું લે તે અગાઉ કેટલો ખર્ચ થયો તેની જાણકારી રાજકોષીય ખાધ પરથી મળે છે.
- ગણિતિક રીતે રાજકોષીય ખાધ એટલે સરકારની કુલ આવકમાંથી મહેસૂલી આવક અને સરકારના દેવા સિવાયની મૂડી આવક બાદ કરતાં મળતી ખાધ
- અહીં, મૂડી આવક એટલે સરકાર પોતાની કંપનીઓની મૂડી શેરબજારમાં વેચે તો તેનાથી થતી આવક અને કંપનીઓ જે ડિવિડન્ડ સરકારને આપે કે સરકાર તેમની પાસેથી વ્યાજ કમાય તેનો સમાવેશ કરતી આવક.
- રાજકોષીય ખાધને ઘણીવાર 'Budget deficit' પણ કહે છે.

ચાલુ ખાતાની ખાધ

- તે દેશની અંદર અને બહાર માલ, સેવાઓ અને રોકાણના પ્રવાહનું માપન કરે છે તથા દેશના વિદેશી (નાણાકીય) વ્યવહારોનું સૂચન કરે છે.
- તે દેશની બેલેન્સ ઓફ પેમેન્ટ્સ (BOP)નો એક ઘટક છે.
- સરળ શબ્દોમાં કહીએ તો, આપણે જે માલ સામાન અને સેવાઓ આયાત કરીએ છીએ તેનું મૂલ્ય આપણે જે નિકાસ કરીએ છીએ તેના મૂલ્ય કરતા વધી જાય તો રચાતી ખાધ એટલે ચાલુ ખાતાની ખાધ.

સમાધાન

- સરકાર દ્વારા મહેસૂલ ખર્ચ, તેની રોજિંદી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે કરાતા ખર્ચમાં કાપ મૂકવામાં આવે તથા સ્થાનિક ઉત્પાદનોને પ્રોત્સાહન આપવું અને બિનજરૂરી આયાતમાં ઘટાડો કરીને દ્વિન ડેફિસિટની સમસ્યાનું સમાધાન લાવી શકાય છે.
- સરકારે મૂડી અને મહેસૂલી ખર્ચ બંનેને તર્કસંગત બનાવી એક બેલેન્સ બજેટ બનાવવું જોઈએ. જેથી રાજકોષીય સ્લિપેજ (Fiscal Slippage)ને ટાળી શકાય.

ચાલુ ખાતું એ બેલેન્સ ઓફ ટ્રેડથી કેવી રીતે અલગ છે?

- ચાલુ ખાતું એ બેલેન્સ ઓફ ટ્રેડની જેમ જ દેશના અન્ય રાષ્ટ્રો સાથેના નાણાકીય વ્યવહારોનો રેકોર્ડ જાળવી રાખે છે.
- પરંતુ બંને શબ્દો તકનીકી રીતે અલગ છે. બેલેન્સ ઓફ ટ્રેડમાં માલ અને સેવાઓની નિકાસ અને આયાત પરની કમાણી અને ખર્ચમાં રહેલા તફાવતને માપવામાં આવે છે, જ્યારે ચાલુ ખાતામાં આ તફાવત ઉપરાંત વિદેશોમાં કરવામાં આવેલી સ્થાનિક મૂડીના ચૂકવણી પરિબળો પણ સમાવિષ્ટ હોય છે.

રણનીતિક વિનિવેશ

- તાજેતરમાં આર્થિક બાબતોની કેબિનેટ સમિતિ દ્વારા નીલાંચલ ઈસ્પાત નિગમ (NINL)ના વ્યૂહાત્મક વિનિવેશ (strategic disinvestment)ને મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- કોઈ સંસ્થા અથવા સરકાર દ્વારા પોતાની માલિકીની સંપત્તિ અથવા પેટા કંપનીના હિસ્સાને સંપૂર્ણ અથવા આંશિક વેચવામાં આવે તેને 'વિનિવેશ' તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે.
- સરકાર દ્વારા પોતાની વિશિષ્ટ જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા અથવા વ્યૂહાત્મક પગલાના ભાગરૂપે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસો અથવા સરકારી સંસ્થાની સંપત્તિનું વિનિવેશ કરવામાં આવે છે.
- આ કંપની ભારે ખોટમાં ચાલી રહી છે અને તે 30 માર્ચ, 2020થી બંધ અવસ્થામાં છે.
- ટાટા સ્ટીલ લોંગ પ્રોડક્ટ્સ લિમિટેડ (TSLPL)ના સંયુક્ત સાહસ ભાગીદારો દ્વારા NINLનો 93.71 ટકા હિસ્સો ખરીદવામાં આવ્યો છે.

નીલાંચલ ઈસ્પાત નિગમ (NINL) વિશે

- NINL એ સંયુક્ત સાહસ કંપની છે, જેમાં ચાર કેન્દ્રીય જાહેર ક્ષેત્રના ઉપક્રમો - મિનરલ્સ એન્ડ મેટલ્સ ટ્રેડિંગ કોર્પોરેશન (MMTC), નેશનલ મિનરલ ડેવલપમેન્ટ કોર્પોરેશન (NMDC), ભારત હેવી ઈલેક્ટ્રીકલ્સ (BHEL) અને મેટલર્જિકલ એન્ડ એન્જિનિયરિંગ કન્સલ્ટન્ટ્સ (ઈન્ડિયા) લિમિટેડ અને બે ઓડિશા રાજ્યની સરકારી કંપનીઓ જેવી કે ઈન્ડસ્ટ્રીયલ પ્રમોશન એન્ડ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ કોર્પોરેશન ઓફ ઓડિશા (IPICOL) તેમજ ઓડિશા માઈનિંગ કોર્પોરેશન (OMC) હિસ્સો ધરાવે છે.
- NINL નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં ઊર્જાની નિકાસ કરે છે અને તેની પોતાની કેપ્ટિવ આયર્ન ઓરની ખાણો છે. NINL દ્વારા ઉત્પાદિત LAM કોક અને પિગ આયર્નની આંતરરાષ્ટ્રીય બજારોમાં નિકાસ કરવામાં આવે છે. કંપની 2004-2005 થી ભારતમાં વેચાણપાત્ર પિગ આયર્નની સૌથી મોટી નિકાસકાર બની છે.

વિનિવેશ (Disinvestment)

- સરકાર તેની માલિકીની સંપત્તિમાંથી સંપૂર્ણ અથવા આંશિક હિસ્સો ખાનગીક્ષેત્રને આપવા માંગે તેને 'વિનિવેશ' કહેવાય.
- જો 51% થી વધારે હિસ્સો વેચી દે તો વ્યવસ્થાતંત્રમાં બદલાવ આવે છે, જ્યારે 51% કરતાં ઓછો હિસ્સો વેચે ત્યારે વ્યવસ્થાતંત્ર સરકારનું રહે છે
- ઉદાહરણ :** જીવન વીમા નિગમ (LIC) નું ઈનિશિયલ પબ્લિક ઓફરિંગ (IPO) દ્વારા વિનિવેશ.

ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટના પ્રકાર

- Minority Disinvestment :** સરકાર એ જાહેર ક્ષેત્રની કંપની પર 51% કે તેનાથી વધુ હિસ્સો ધરાવે છે અને કંપની પર સંચાલકીય નિયંત્રણ જાળવી રાખે છે.

- Majority Disinvestment :** સરકાર દ્વારા જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોમાં બહુમતી હિસ્સાનું વેચાણ કરવામાં આવે છે અને પોતે કંપનીમાં લઘુમતી હિસ્સો ધરાવે છે. ડિસઇન્વેસ્ટમેન્ટનો આ પ્રકાર સંસાધનોનું કંપનીમાં એકીકરણ છે, જે આખરે કંપનીની ઓપરેશનલ કાર્યક્ષમતા તરફ દોરી જાય છે.
- Strategic Disinvestment :** સરકાર PSUને સામાન્ય રીતે બિન-સરકારી, ખાનગી સંસ્થાને વેચે છે. તેનો હેતુ બિનકાર્યક્ષમ જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોની માલિકી કાર્યક્ષમ ખાનગી સંસ્થાને હસ્તાંતરિત કરવામાં આવે છે, જેથી સરકારી બેલેન્સ શીટ પરના નાણાકીય બોજને ઘટાડી શકાય.

Do You Know ?

ખાનગીકરણ (Privatization)

- ખાનગીકરણ એટલે કોર્પોરેટ અથવા સંસ્થાની માલિકી બદલાઈ જવી, જેના કારણે તેના મેનેજમેન્ટ પર બદલાવની અસર થાય છે.
- સરકારે જ્યારે જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોમાંથી તેની માલિકીનો ઓછામાં ઓછો 51% હિસ્સો ખાનગી કંપનીને આપી અને માલિકીપણામાંથી છૂટી થઈ જાય તેને ખાનગીકરણ કહેવાય છે.
- ઉદાહરણ તરીકે :** કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા એર ઈન્ડિયાનું ખાનગીકરણ કરીને તેની માલિકી ટાટા ગ્રુપને સોંપવી.

મુદ્રીકરણ (Monetization)

- જ્યારે સરકાર તેની કોઈ સંપત્તિને અન્ય સંસ્થાને લીઝ (ભાડે) ઉપર આપે છે, તેને 'મુદ્રીકરણ' કહેવાય છે.
- મુદ્રીકરણથી સરકારની માલિકી ઉપર કોઈ જ પ્રકારની અસર થતી નથી. તે સરકાર માટે એક આવકનું સાધન બની શકે છે.
- ઉદાહરણ :** નેશનલ મોનેટાઈઝેશન પાર્ટનર્શિપ (NMP) દ્વારા ભારત સરકારે રોડ, હવાઈ મથકો, રેલવે સ્ટેશન વગેરેનું મુદ્રીકરણ કરવાની યોજના બનાવી છે. (સરદાર વલ્લભભાઈ પટેલ એરપોર્ટને અદાણી કંપનીને ભાડા પટ્ટે આપવું)

વિનિવેશના ઉદ્દેશો

- સરકાર પર વધતી બિન જરૂરી જવાબદારીને ઘટાડવા.
- સરકાર પરના નાણાકીય ભારણને ઘટાડવા.
- જાહેર નાણાકીય સુવિધાઓમાં વધારો કરવા.
- બિન-આવશ્યક સેવાઓમાંથી સરકારને છૂટકારો મળતાં દેશ માટે જરૂરી કાર્યો ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.
- સરકારના જાહેર ક્ષેત્રના સાહસોની ભાગીદારીમાં ઘટાડાથી ખાનગી ભાગીદારીમાં વૃદ્ધિ કરી શકાય.
- સંસ્થા અથવા કંપનીને નવા અને કુશળ વ્યવસ્થાતંત્રથી ઝડપી વૃદ્ધિ કરાવી શકાય.

- સરકારના નાણા (fund)ની વૃદ્ધિમાં સહાયરૂપ.
- દેશમાં એક વિકાસલક્ષી પ્રતિસ્પર્ધાનો માહોલ બનાવવામાં અસરકારક.

વિનિવેશના ફાયદા

- વ્યવસ્થિત કોર્પોરેટ મેનેજમેન્ટ : સામાન્ય રીતે વિનિવેશથી સરકાર પોતાનો હિસ્સો સંસ્થામાંથી વેચે છે, જેના કારણે નવું કોર્પોરેટ મેનેજમેન્ટ તૈયાર થાય છે જે કંપનીની વૃદ્ધિ માટે સારી રીતે કાર્ય કરી શકે છે.
- સરકારના ભારણમાં ઘટાડો : ખોટ કરતા જાહેર સાહસોમાંથી સરકાર પોતાનો હિસ્સો વેચી દેશે, જેથી સરકાર ઉપરના ભારણમાં ઘટાડો થાય છે.
- ખાનગીકરણને પ્રોત્સાહન : સરકાર વિનિવેશ દ્વારા પોતાનો હિસ્સો ઘટાડી, ખાનગીકરણને ભારતના અર્થતંત્રમાં વૃદ્ધિ કરવા પ્રોત્સાહિત કરે છે. જેમાં સરકાર માત્ર નિયમનકારી ભૂમિકા નિભાવે છે.
- ભંડોળની પ્રાપ્તિ : સરકાર દર વર્ષે પચાસ હજાર કરોડથી એક લાખ કરોડ રૂપિયા વિનિવેશના માધ્યમથી ઉત્પન્ન કરે છે. જે તેમને અન્ય વિકાસ કાર્યોને પૂર્ણ કરવામાં મદદરૂપ રહે છે.

વિનિવેશના ગેરફાયદા

- રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાનો ભય : કેટલાક વિશેષજ્ઞો દ્વારા એવું માનવામાં આવે છે કે તેલ, ખાતર વગેરે જેવી કંપનીઓનું વિનિવેશ દેશની સુરક્ષા માટે ભયરૂપ બની શકે છે.
- સરકારની આવકમાં તફાવત : કેટલાક નફાકારી PSUના વેચાણને કારણે સરકારને થતી કાયમી આવકને નુકસાન થઈ શકે છે, જેથી આવકમાં તફાવત ઉત્પન્ન થાય છે.
- રાજકોષીય ખાધ : વિનિવેશના માધ્યમથી રાજકોષીય ખાધની ભરપાઈ કરવામાં આવે છે, જે દેશના લાંબાગાળાના વિકાસ માટે યોગ્ય નથી.

આગળની રાહ

- વિનિવેશ જો યોગ્ય રીતે કરવામાં આવે તો તે દેશના વિકાસમાં મહત્વનું યોગદાન પૂરું પાડે છે. ભારત સરકારે વર્ષ 2021-2022 માં 1.75 લાખ કરોડના વિનિવેશનું લક્ષ્ય રાખ્યું હતું જેમાંથી 55% લક્ષ્યાંક પ્રાપ્ત કર્યો છે.
- આમ દેશમાં તમામ ક્ષેત્રોની સારી પ્રગતિ થાય તે હેતુથી વિનિવેશને દેશના લાંબાગાળાના વિકાસને અનુરૂપ ઉપયોગમાં લેવું જોઈએ. જે આત્મનિર્ભર ભારત અને પાંચ ટ્રિલિયન અર્થવ્યવસ્થા મેળવવામાં મદદરૂપ થાય.

ગતિ શક્તિ વિશ્વવિદ્યાલય

- તાજેતરમાં રાષ્ટ્રીય રેલ અને પરિવહન સંસ્થાનું નામ બદલીને 'ગતિ શક્તિ વિશ્વવિદ્યાલય' કરવામાં આવ્યું છે.

મુખ્ય મુદ્દા

- અત્યાર સુધી રાષ્ટ્રીય રેલ અને પરિવહન સંસ્થા એક યુનિવર્સિટી તરીકે કાર્યરત હતી અને હવે તેને કેન્દ્રીય યુનિવર્સિટીમાં અપગ્રેડ કરવામાં આવશે.
- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કેન્દ્રીય વિશ્વવિદ્યાલય અધિનિયમ, 2009 માં સુધારો કરવા માટે સંસદમાં કેન્દ્રીય યુનિવર્સિટી (સુધારા) બિલ, 2022 રજૂ કરવાની મંજૂરી પણ આપવામાં આવી છે.

ગતિ શક્તિ વિશ્વવિદ્યાલય વિશે

ગતિ શક્તિ વિશ્વવિદ્યાલય એ પરિવહન ક્ષેત્રના વિસ્તરણ તેમજ ભારતના આર્થિક વિકાસ અને પ્રગતિ માટે વ્યૂહાત્મક રીતે મહત્વપૂર્ણ છે. આ ક્ષેત્રને ઉચ્ચ પ્રશિક્ષિત કર્મચારીઓ અને અત્યાધુનિક ટેકનોલોજીના સ્થિર પુરવઠાની જરૂર છે.

યુનિવર્સિટીનો વ્યાપ રેલવેની બહાર વિસ્તરશે જેથી તેના મહત્વાકાંક્ષી વિકાસ અને આધુનિકીકરણને સમર્થન આપવા સમગ્ર પરિવહન ક્ષેત્રને આવરી લેવામાં આવશે.

રાષ્ટ્રીય રેલ અને પરિવહન સંસ્થા

- વર્ષ 2018માં વડોદરા (ગુજરાત) ખાતે એક ડીમ્ડ યુનિવર્સિટી તરીકે રાષ્ટ્રીય રેલ અને પરિવહન સંસ્થાની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- તે પરિવહન સંબંધિત શિક્ષણ, બહુ-શિસ્ત સંશોધન અને તાલીમ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરનાર ભારતની પ્રથમ યુનિવર્સિટી છે.
- તેનો ઉદ્દેશ્ય વિવિધ પૃષ્ઠભૂમિના શિક્ષણવિદો, વૈજ્ઞાનિકો અને એન્જિનિયરોને એકસાથે લાવવા અને તેની શૈક્ષણિક અને ઉદ્યોગ ભાગીદારી અને સહયોગનો લાભ લેવા માટે આંતરશાખાકીય કેન્દ્રો વિકસાવવાનો છે.
- હાલમાં રાષ્ટ્રીય રેલ અને પરિવહન સંસ્થા અંતર્ગત ટ્રાન્સપોર્ટેશન ટેકનોલોજીમાં BSc, ટ્રાન્સપોર્ટેશન મેનેજમેન્ટ કોર્સમાં BBA અને રેલવે સિસ્ટમ એન્જિનિયરિંગ અને ઈન્ટિગ્રેશનમાં MSc વગેરે જેવા અભ્યાસક્રમ અંગે શિક્ષણ પ્રદાન કરવામાં આવે છે.

રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ -2022

- તાજેતરમાં ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ વિભાગ દ્વારા આયોજિત 'ભારતમાં ખાદ્ય પોષણ અને સુરક્ષા' (Food Nutrition and Security in India) પર રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના ખાદ્ય મંત્રીઓની કોન્ફરન્સ દરમિયાન 'રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ માટે રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ : લાભના વિતરણને વધારવા માટે સ્થિતિસ્થાપક ખાદ્ય પ્રણાલીઓ બનાવવી' (State Ranking Index for NFSA: Creating Resilient Food System to Optimize the Delivery of Benefits) બનાવવાની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ-2022 સંબંધિત રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ (NFSA)નો ઉદ્દેશ પોષણ સુરક્ષા, ખાદ્ય સુરક્ષા, જાહેર વિતરણ પ્રણાલીમાં અનુસરવામાં આવતી શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ, પાક વૈવિધ્યીકરણ અને સંગ્રહ ક્ષેત્રમાં સુધારાઓ અંગે ચર્ચા-વિચારણા કરવાનો છે.

રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ માટે રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ-2022

- રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ માટે રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ-2022નો હેતુ રાજ્યો સાથે પરામર્શ બાદ રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ અને અન્ય સુધારા પહેલની સ્થિતિ અને પ્રગતિને દસ્તાવેજીકૃત કરવાનો છે.
- આ ઇન્ડેક્સ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા કરવામાં આવેલા સુધારા પર ભાર મૂકે છે અને રાજ્યો વચ્ચેની આંતર સલાહને પ્રોત્સાહન આપે છે. તેમજ તમામ રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા અમલમાં મૂકવામાં આવેલ સુધારાની કાર્ય પદ્ધતિને માપે છે.
- વર્તમાનમાં આ સૂચકાંક અંતર્ગત રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ હેઠળ આવતી બાબતોનો સમાવેશ થાય છે. તેમજ આગામી સમયમાં ખરીદી અને પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજના (PMGKAY) હેઠળ આવતી બાબતોનો સમાવેશ કરવામાં આવશે.
- રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ 3 મુખ્ય બાબતો પર આધારિત છે. જે લક્ષિત જાહેર વિતરણ પ્રણાલી (TPDS) દ્વારા રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમના અંતિમ અમલીકરણને આવરી લે છે.

રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ-2013

- ભારત સરકાર દ્વારા વર્ષ 2013માં તમામ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની ગ્રામીણ વસ્તીને 75% અને શહેરી વસ્તીને 50% સુધી સબસિડીયુક્ત અનાજ પૂરું પાડવાના હેતુથી રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ (National Food Security Act-NFSA) રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો.
- આ અધિનિયમ દરેક વ્યક્તિ માટે ખોરાક અને પોષણ સુરક્ષાની જોગવાઈ કરે છે. જેથી લોકો સન્માન સાથે જીવી શકે અને તેઓને આકસ્મિક પરિસ્થિતિમાં પણ પોષણક્ષમ ભાવે ગુણવત્તાયુક્ત ખોરાકની પર્યાપ્ત માત્રા ઉપલબ્ધ થાય તે સુનિશ્ચિત કરવાનો છે.

મુખ્ય બાબતો :

- રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ અંતર્ગત આવરી લીધેલ વિસ્તાર, લક્ષ્યીકરણ અને કાયદાની જોગવાઈઓ
- વિતરણ પ્લેટફોર્મ
- પોષણ પહેલ

રાજ્ય રેન્કિંગ ઇન્ડેક્સ-2022 અંતર્ગત રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનું પ્રદર્શન

સામાન્ય શ્રેણી સાથે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા મેળવેલ ક્રમાંક

ક્રમાંક	રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો	ઈન્ડેક્સ સ્કોર
1	ઓડિશા	0.836
2	ઉત્તર પ્રદેશ	0.797
3	આંધ્ર પ્રદેશ	0.794

વિશેષ શ્રેણી સાથે સંબંધિત રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા મેળવેલ ક્રમાંક (ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યો, હિમાલયન રાજ્યો અને ટાપુ પ્રદેશો)

ક્રમાંક	રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો	ઈન્ડેક્સ સ્કોર
1	ત્રિપુરા	0.788
2	હિમાચલ પ્રદેશ	0.758
3	સિક્કિમ	0.710

પ્રત્યક્ષ લાભ હસ્તાંતરણ (DBT)માં કાર્યરત કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો દ્વારા મેળવેલ ક્રમાંક

ક્રમાંક	કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો(UT)	ઈન્ડેક્સ સ્કોર
1	દાદરા અને નગર હવેલી તેમજ દમણ અને દીવ	0.802
2	પુડુચેરી	0.709
3	ચંદીગઢ	0.680

- આ અધિનિયમ સંયુક્ત રાષ્ટ્રની સામાન્ય સભા (UNGA) દ્વારા નિર્ધારિત ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકના ધ્યેય-2 (SDG-2) સાથે સુસંગત છે (ધ્યેય-2 : આગામી વર્ષ 2030 સુધીમાં તમામ સ્વરૂપોમાં ભૂખમરને સમાપ્ત કરવા અને ખાદ્ય સુરક્ષા પ્રાપ્ત કરવા ટકાઉ ઉકેલો શોધવા)
- વર્તમાનમાં રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ કુલ વસ્તીના 67% લોકોને આવરી લે છે.
- જેમાં રાજ્ય સરકારની માર્ગદર્શિકા અનુસાર લક્ષિત જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા (TPDS) હેઠળ આવરી લેવાતા અગ્રતા પરિવારોને અને અંત્યોદય અન્ન યોજના (AAY) હેઠળ આવરી લેવામાં આવેલા પરિવારોને અનાજ વિતરિત કરવામાં આવે છે.

બિઝનેસ રિફોર્મ્સ એક્શન પ્લાન (BRAP) 2020

- તાજેતરમાં નાણા મંત્રી દ્વારા 'બિઝનેસ રિફોર્મ્સ એક્શન પ્લાન (BRAP), 2020' બહાર પાડવામાં આવ્યો, જેમાં રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો આકારણી અહેવાલ રજૂ કરાયો છે.
- ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT), 2014 થી સમગ્ર દેશમાં રોકાણકાર-ફ્રેન્ડલી ઈકોસિસ્ટમ બનાવવા માટે બિઝનેસ રિફોર્મને આગળ વધારવા માટે બિઝનેસ રિફોર્મ એક્શન પ્લાન (BRAP) બહાર પાડી રહ્યું છે. અત્યાર સુધીમાં રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોના મૂલ્યાંકનની 4 આવૃત્તિઓ બહાર પાડવામાં આવી છે અને નવીનતમ સંસ્કરણ 2020ના મૂલ્યાંકન માટે છે.
- BRAP રિપોર્ટ 301 સુધારણા મુદ્દાઓ (Reform points)ને આવરી લે છે, જેમાં 15 વ્યવસાયિક નિયમનકારી ક્ષેત્રોને આવરી લેવામાં આવ્યાં છે જેમ કે માહિતીની પહોંચ, શ્રમ, સિંગલ વિન્ડો સિસ્ટમ, ક્ષેત્રીય સુધારા, પર્યાવરણ અને ચોક્કસ વ્યવસાયના જીવન ચક્ર સાથે સંબંધિત અન્ય સુધારાઓ.
- રિપોર્ટમાં પ્રથમ વખત ક્ષેત્રીય સુધારા રજૂ કરવામાં આવ્યા છે, જેમાં 9 ક્ષેત્રોમાં 72 સુધારાઓની ઓળખ કરવામાં આવી હતી. જેમ કે, વેપાર કરવાનો પરવાનો, હેલ્થકેર, લીગલ મેટ્રોલોજી, સિનેમા હોલ, હોસ્પિટાલિટી, ફાયર NOC, ટેલિકોમ, મૂવી શૂટિંગ, પર્યટન વગેરે.
- મૂલ્યાંકનનો વ્યાપક ઉદ્દેશ્ય રોકાણકારોના આત્મવિશ્વાસને વધારવાનો, વ્યવસાય માટે અનુકૂળ વાતાવરણને પ્રોત્સાહન આપવાનો અને તંદુરસ્ત સ્પર્ધાના તત્વની રજૂઆત કરીને સમગ્ર દેશમાં વેપાર કરવાની સરળતા વધારવાનો છે.

બિઝનેસ રિફોર્મ્સ એક્શન પ્લાન (BRAP) વિશે

- તે રાજ્યો વચ્ચે તંદુરસ્ત સ્પર્ધાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે વર્ષ 2015માં રજૂ કરવામાં આવ્યો હતો. આમ, BRAP એ ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસ ઈન્ડેક્સ પર આધારિત છે. આનાથી દરેક રાજ્યમાં રોકાણ આકર્ષવામાં અને વેપાર કરવાની સરળતા વધારવામાં મદદ મળશે.

આ અધિનિયમ હેઠળ કરવામાં આવેલ જોગવાઈ

- પ્રતિ માસ વ્યક્તિ દીઠ 5 કિ.ગ્રા. અનાજ (જેમાં ચોખા 3 કિ.ગ્રા., ઘઉં 2 કિ.ગ્રા. અને બરછટ અનાજ 1 કિ.ગ્રા. ના ભાવે ઉપલબ્ધ કરાવાશે). વર્તમાન અંત્યોદય અન્ન યોજના(AAY) હેઠળના પરિવારોને દર મહિને 35 કિ.ગ્રા. અનાજ આપવામાં આવશે.
- સગર્ભા સ્ત્રીઓ તેમજ સ્તનપાન કરાવતી માતાઓને સગર્ભાવસ્થા દરમિયાન અને બાળકના જન્મના છ મહિના પછી ભોજન અને પ્રસૂતિ લાભ પેટે 6,000 રૂ. આપવામાં આવશે.
- અનાજ અથવા ભોજન વિતરણ ન થવાના કિસ્સામાં લાભાર્થીઓને ખાદ્ય સુરક્ષા ભથ્થુ આપવું.
- જિલ્લા અને રાજ્ય સ્તરે ફરિયાદ નિવારણ તંત્રની સ્થાપના કરવી.

- વર્ષ 2015થી ડિપાર્ટમેન્ટ ફોર પ્રમોશન ઓફ ઈન્ડસ્ટ્રી એન્ડ ઈન્ટરનલ ટ્રેડ (DPIIT) BRAP કવાયત હાથ ધરી છે તેમજ નિર્ધારિત સુધારાના અમલીકરણમાં તેમની રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની કામગીરીના આધારે તેમનું મૂલ્યાંકન કરે છે.
- અત્યાર સુધી, વર્ષ 2015, 2016, 2017-18, 2019 અને 2022 માટે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનું મૂલ્યાંકન બહાર પાડવામાં આવ્યું છે.

બિઝનેસ રિફોર્મ્સ એક્શન પ્લાન (BRAP) 2020 વિશે

- રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને ચાર શ્રેણીઓમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે, એટલે કે
- ટોપ અચીવર્સ (Top achievers)
- અચીવર્સ (Achievers)
- અસ્પાયર્સ (Aspires)
- ઈમર્જિંગ બિઝનેસ ઈકોસિસ્ટમ્સ
- (નોંધ - અગાઉની 4 મૂલ્યાંકન આવૃત્તિઓમાં રાજ્યોને ક્રમ આપવામાં આવ્યા હતા)

ટોપ અચીવર્સ	અચીવર્સ	અસ્પાયર્સ	ઈમર્જિંગ બિઝનેસ ઈકોસિસ્ટમ્સ
ગુજરાત, આંધ્ર પ્રદેશ, હરિયાણા, તેલંગણા, પંજાબ, કર્ણાટક અને તમિલનાડુ	હિમાચલ પ્રદેશ, મહારાષ્ટ્ર, મધ્ય પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ, ઓડિશા અને ઉત્તર પ્રદેશ	અસમ, ગોવા, કેરળ, આરખંડ, છત્તીસગઢ, પશ્ચિમ બંગાળ અને રાજસ્થાન	મણિપુર, મેઘાલય, નાગાલેન્ડ, ત્રિપુરા, પુડુચેરી તથા જમ્મુ અને કશ્મીર

રૂપિયામાં ચૂકવણી પદ્ધતિ (Rupee Payment Mechanism)

- તાજેતરમાં રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય વેપારમાં ભારતીય રૂપિયાના વ્યવહારો વધારવા માટે 'રૂપિયામાં ચૂકવણી પદ્ધતિ' ની શરૂઆત કરવામાં આવી છે.
- ભારતીય રૂપિયામાં ચૂકવણીના વ્યવહારોની સુવિધા અધિકૃત ડીલર તરીકે કાર્ય કરતી બેંક દ્વારા પૂરા પાડવામાં આવશે. જેની પૂર્વ મંજૂરી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) પાસેથી લેવાની રહેશે.

રૂપિયામાં ચૂકવણી પદ્ધતિ વિશે

- આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર દરમિયાન બે દેશો વચ્ચે સરળતાથી રૂપિયામાં ચૂકવણી કરી શકાય તે માટે રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) આ પ્રકારની પદ્ધતિ અપનાવી છે. જેના માધ્યમથી ભારત અન્ય દેશો સાથે ભારતીય રૂપિયામાં પોતાના વ્યવહારોને સરળતાથી કરી શકશે.
- આ ચૂકવણી પદ્ધતિને ફોરેન એક્સચેન્જ મેનેજમેન્ટ એક્ટ, 1999 (FEMA) હેઠળ ભારતીય રૂપિયામાં નાણાકીય વ્યવહારો માટે લાગુ કરી છે.
- આ પદ્ધતિ હેઠળ તમામ નિકાસ અને આયાતને ભારતીય રૂપિયામાં વિનિમય કરાશે.
- બે દેશો વચ્ચેના વર્તમાન વિનિમય દરને બજાર આધારે નિર્ધારિત કે નક્કી કરાવામાં આવશે.
- બે દેશો વચ્ચેના વ્યાપાર વ્યવહારોને ભારતીય રૂપિયામાં ચૂકવવા માટે 'વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટ' ની જરૂરિયાત રહેશે.
- ભારતમાં અધિકૃત ડીલર બેન્કોને ફોરેન એક્સચેન્જ મેનેજમેન્ટ રેગ્યુલેશન, 2016 હેઠળ વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટ ખોલવાની પરવાનગી આપવામાં આવી છે. (વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટ : બે દેશો પોતાના ચલણમાં સરળતાથી નાણાકીય વ્યવહારો કરી શકે તેવું એકાઉન્ટ. જે વેપારને વધુ સરળ બનાવે છે.)
- અધિકૃત ડીલર બેંક નાણાકીય વ્યવહારોની પતાવટ માટે ભાગીદાર વેપારી દેશમાં વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટ ખોલી શકે છે.
- આ પદ્ધતિ હેઠળ ભારતીય આયાતકારો જે વસ્તુ અથવા સેવાની આયાત કરશે, તેના માટેના નાણાકીય વ્યવહારો ભાગીદાર દેશની 'વિશિષ્ટ વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટમાં' જમા કરાવામાં આવશે.
- ઉપરાંત, આ પદ્ધતિના હેઠળ ભારતીય નિકાસકારોને નિકાસ કરેલ વસ્તુ અથવા સેવાના બદલામાં ભાગીદાર દેશની વિશિષ્ટ 'વોસ્ટ્રો એકાઉન્ટ' ના ખાતામાંથી ભારતીય ચલણમાં ચૂકવણી કરવામાં આવશે.

આ પદ્ધતિના ફાયદાઓ

- પ્રતિબંધવાળા દેશો સાથે વ્યાપાર : અમેરિકા અને યુરોપ દ્વારા અમુક દેશો ઉપર વ્યાપાર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યાં છે, જેના કારણે ડોલર અથવા યુરોમાં તે દેશો સાથે વ્યાપાર કરવો મુશ્કેલ

બની જાય છે. આમ ભારતીય ચલણમાં નાણાકીય વ્યવહારો થવાને કારણે ભારતનો વ્યાપાર વધારે સુલભ બનશે.

- વિકાસમાં વૃદ્ધિ** : વિશ્વમાં વ્યાપારને પ્રોત્સાહન આપશે, ઉપરાંત, ભારતીય ચલણમાં વૈશ્વિક સ્તરે રૂચિ વધારવામાં મદદ મળશે.
- રૂપિયાને સ્થિર બનાવવામાં મદદરૂપ** : ભારતીય રૂપિયો (INR) ડોલરની સરખામણીએ ઝડપથી ગભડી રહ્યો છે. આ પદ્ધતિને કારણે ભારતને આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યાપાર માટે 'ફોરેક્સ રિઝર્વ' ની જરૂરિયાત ઘટશે. જેથી રૂપિયામાં સ્થિરતા લાવી શકાશે.
- વિદેશ ભંડોળની સ્થિરતા** : આ પદ્ધતિના કારણે વિદેશી ભંડોળની ગંભીર અસ્થિરતા ઘટાડવામાં મદદ મળશે. ખાસ કરીને રૂપિયા-યુરો વચ્ચેની અસમાનતાને ઓછી કરાવામાં મદદ મળશે.
- વર્તમાન ચૂકવણી પદ્ધતિ** : ભારતની કોઈ કંપનીને બહારના દેશની કોઈ કંપની સાથે વ્યાપાર વ્યવહારો કરવાના હોય છે, ત્યારે તે વિદેશી ચલણનો ઉપયોગ કરે છે.
- વિદેશી ચલણમાં મુખ્યત્વે નિર્ભરતા ડોલર પર રહેલી છે તથા યુરો અને પાઉન્ડમાં પણ નાણાકીય વ્યવહારો થાય છે.
- આયાતના કિસ્સામાં ભારતીય કંપનીઓ વિદેશી ચલણમાં ચૂકવણી કરે છે, જ્યારે નિકાસના કિસ્સામાં ભારતીય કંપનીઓ વિદેશી ચલણ સ્વીકારી તેને ભારતીય ચલણમાં (INR) રૂપાંતરિત કરે છે.

આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર વધારવા ભારતના અન્ય પગલાં

મુક્ત વ્યાપાર સંધિ (Free Trade Agreement)

- ભારતે ઘણા બધા દેશો સાથે મુક્ત વ્યાપાર સંધિ કરેલી છે. જેમાં ઓસ્ટ્રેલિયા અને યુ.એ.ઈ સાથે તાજેતરમાં જ મુક્ત વ્યાપાર સંધિ પર હસ્તાક્ષર કર્યાં છે.
- મુક્ત વ્યાપાર સંધિ હેઠળ આંતરરાષ્ટ્રીય સરહદો વચ્ચે ઓછા દર અથવા શૂન્ય દરે વસ્તુ અથવા સેવાનો વિનિમય કરાવામાં આવે છે.
- મુક્ત વ્યાપાર સંધિ આર્થિક એકલતા અને સંરક્ષણવાદની નીતિથી વિરુદ્ધ છે. જેમાં બે દેશો વચ્ચે વેપારની વૃદ્ધિ સુનિશ્ચિત કરી શકાશે.

રુપિ - રૂબેલ એગ્રીમેન્ટ

- ભારત અને રશિયા દ્વારા ડોલર અને યુરોના વ્યાપાર પ્રતિબંધોથી બચવા માટે વૈકલ્પિક રસ્તો શોધવામાં આવ્યો છે.
- ભારત અને રશિયા આ એગ્રીમેન્ટ હેઠળ પોતાના સ્થાનિક ચલણમાં તેમનો વેપાર કરશે, જેથી ડોલર પરની નિર્ભરતા ઘટાડી શકાય.

વિન્ડફોલ ટેક્સ

- તાજેતરમાં ભારત સરકાર દ્વારા ભારતીય તેલ કંપનીઓ પર તેલ ઉત્પાદન કરવા અને પેટ્રોલ, ડીઝલ અને એવિએશન ઈંધણની નિકાસ પર વિન્ડફોલ ટેક્સ લગાવવામાં આવ્યો છે, જેના પાછળનું કારણ ભારતીય તેલ કંપનીઓના નફામાં રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ બાદ તેલના ભાવવધારાને કારણે ઓર્થિતો વધારો છે. આવા નફાને વિન્ડફોલ લાભ કહેવાય છે.
- આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે તેલના ઉંચા ભાવથી તેલ ઉત્પાદકોને મળેલા વિન્ડફોલ લાભને દૂર કરવા માટે સરકારે સ્થાનિક સ્તરે ઉત્પાદિત ફૂડ ઓઈલ પર ₹23,230 પ્રતિ ટન વધારાનો કર લગાવ્યો છે.
- સરકાર દ્વારા જાહેર કરાયેલ નવો ટેક્સ રિલાયન્સ ઈન્ડસ્ટ્રીઝ લિમિટેડ (RIIL) અને ન્યારા એનર્જી જેવી રિફાઈનર્સ ઉપરાંત, તેલ ઉત્પાદકો ઓએનજીસી (ONGC), ઓઈલ ઈન્ડિયા લિમિટેડ અને વેદાંત લિ. વગેરેની કમાણી પર અસર કરશે.
- જો આ ટેક્સ નાણાકીય વર્ષ 2022-2023 સુધી લાગુ રહેશે તો સરકારને 12 બિલિયન ડોલર જેટલી આવક થશે. જે સરકારના બજેટને વધુ મજબૂત બનાવશે.
- સરકાર દ્વારા એવું પણ જણાવાયું છે કે આંતરરાષ્ટ્રીય બજારમાં તેલની કિંમત 40 ડોલરથી ઓછી થશે ત્યારે સરકાર વિન્ડફોલ ટેક્સને દૂર કરશે.

વિન્ડફોલ ટેક્સ એટલે ?

- વિન્ડફોલ ટેક્સ એ અમુક ઉદ્યોગો સામે સરકારો દ્વારા લાદવામાં આવતો ટેક્સ છે. જ્યારે અમુક આર્થિક પરિસ્થિતિઓમાં ઉદ્યોગોને સરેરાશ કરતા વધુ નફો મળવા પાત્ર થાય છે ત્યારે સરકાર દ્વારા અર્થતંત્રમાં સમાનતા જાળવવા માટે વિન્ડફોલ ટેક્સ લાદવામાં આવે છે.
- જ્યારે કંપની એવી કોઈ વસ્તુથી લાભ મેળવે કે જેના માટે તેઓ જવાબદાર નથી. (ઉ.દા. રશિયા - યુક્રેન યુદ્ધના કારણે ઊંચકાયેલા તેલના ભાવને લીધે નફો) તો તેવી નાણાકીય પરિસ્થિતિમાં તથા લાભને વિન્ડફોલ લાભ કહે છે. સરકાર આવા નફા પર સામાન્ય દરથી વધુ ટેક્સ લગાવે તેને સામાન્ય રીતે વિન્ડફોલ ટેક્સ તરીકે વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે.

હેતુ

- જે આર્થિક ક્ષેત્રને વધારે લાભ થયો હોય, તેવા વ્યવસાયો અથવા આર્થિક ક્ષેત્રો પર સરકારો દ્વારા લાદવામાં આવતો વધારાનો કર છે
- કોઈ એક ક્ષેત્રના નફાને સમાજના હિત માટે સમાન રીતે વહેંચવામાં આવે છે.
- કેટલાક વ્યક્તિગત કરો, જેમ કે વારસાગત કર, લોટરી અથવા ગેમ શોની જીત પરના કરને પણ વિન્ડફોલ ટેક્સ તરીકે ગણી શકાય.

- વિન્ડફોલ ટેક્સને ઈટાલી અને યુ.કે. દ્વારા અમુક ક્ષેત્રોમાં વધતા નફાને સમાન રીતે અર્થવ્યવસ્થામાં વહેંચણી કરવા માટે લાગુ કરવામાં આવ્યો છે.

વિન્ડફોલ ટેક્સને લાગુ કરવા પાછળ ટીકાઓ

- વિન્ડફોલ ટેક્સના કારણે કોઈ ક્ષેત્ર પર નકારાત્મક અસર થાય છે, જે ક્ષેત્રના ઉત્પાદન અને રોકાણને અસર કરે છે.
- વિન્ડફોલ ટેક્સ વેપાર વિરોધી અને રોકાણ વિરોધી છે.
- કોઈ ક્ષેત્રના અસંતુલિત અને ધીમા વિકાસ માટે જવાબદાર છે.

જાણવા જેવું

ગુજરાત સરકારના સ્ટાર્ટઅપ પ્રોત્સાહન માટે પગલાં

- સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઈનોવેશન પોલિસી 2.0 (SSIP 2.0)
  - ગુજરાત સરકારે રાજ્યમાં સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમને વિકસાવવા માટે વર્ષ 2022 થી 2027 સુધી સ્ટુડન્ટ સ્ટાર્ટઅપ એન્ડ ઈનોવેશન પોલિસી 2.0 ના શરૂઆત કરી છે.
  - SSIP 2.0 ધોરણ 6 થી PhD સુધીના બાળકો અને યુવાઓના નવોન્મેષ અને સંશોધનને વેગ આપશે.
  - સ્ટાર્ટઅપલક્ષી શિક્ષણ અને કૌશલ્ય તાલીમને પ્રાધાન્ય અપાશે.
- વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત સમિટ
  - ગુજરાત સરકાર દર 2 વર્ષે રાજ્યમાં ઉદ્યોગ સાહસિકતામાં વધારો કરવા માટે અને સ્ટાર્ટઅપ ઈકોસિસ્ટમ તૈયાર કરવા માટે વાઈબ્રન્ટ ગુજરાત સમિટનું આયોજન કરે છે.
- સ્ટાર્ટઅપ સીડ ફંડ
  - ગુજરાતમાં સ્ટાર્ટઅપ માટે મહત્તમ 10 લાખ રૂપિયા સુધીના સ્ટાર્ટઅપને સીડ ગ્રાન્ટ.
- ઈન્ક્યુબેશન સેન્ટર
  - શાળાઓ, કોલેજો, અને યુનિવર્સિટીઓમાં સ્ટાર્ટઅપ અભિગમ વિકસાવવા માટે ગુજરાત સરકારે ઈન્ક્યુબેશન સેન્ટરની શરૂઆત કરી છે.
- ગુજરાત સ્ટાર્ટઅપ પોર્ટલ
  - રાજ્યમાં સ્ટાર્ટઅપ અંગેની માહિતી, સેવા, નાણા, માર્ગદર્શન, સહાય અને તકનીકી ઉપાયો આપવામાં મદદરૂપ.
- i – Hub
  - ગુજરાતમાં સ્ટાર્ટઅપ હિતધારકો એન્ડ-ટૂ-એન્ડ ઈનોવેશન અને ઉદ્યોગસાહસિક ઈકોસિસ્ટમ વિકસાવવા અને “Mind to Market” ના માર્ગને તૈયાર કરવામાં મદદરૂપ.

‘ઉદ્યમી ભારત’ કાર્યક્રમ

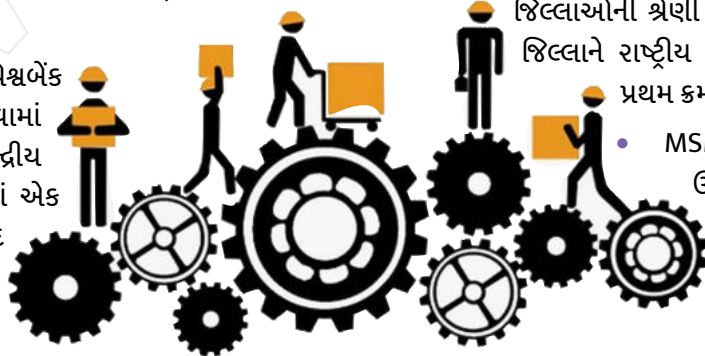
- તાજેતરમાં વડાપ્રધાનશ્રીની ઉપસ્થિતિમાં નવી દિલ્હીના વિજ્ઞાન ભવન ખાતે ‘ઉદ્યમી ભારત’ કાર્યક્રમનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ કાર્યક્રમ અંતર્ગત MSME ક્ષેત્રને વેગવાન બનાવવાના ઉદ્દેશ સાથે ‘Raising and Accelerating MSME Performance’ (RAMP) યોજના, ‘Capacity Building of first - Time MSME Experts’ (CBFTE) યોજના અને ‘પ્રધાનમંત્રી રોજગાર નિર્માણ કાર્યક્રમ’ (PMEGP)ની નવી સુવિધાઓનો પ્રારંભ કરવામાં આવ્યો છે.
- વડાપ્રધાન દ્વારા ડિજિટલ માધ્યમથી વર્ષ 2022-23 માટે PMEGP ના લાભાર્થીઓને સહાયનું હસ્તાંતરણ તેમજ MSME આઈડિયા હેકાથોન, 2022 ના પરિણામોની જાહેરાત અને રાષ્ટ્રીય MSME પુરસ્કાર 2022 એનાયત કરવામાં આવ્યા હતાં.

મહત્વપૂર્ણ બાબતો

- ભારતની નિકાસમાં વૃદ્ધિ કરવા માટે અને ભારતના ઉત્પાદનોને નવા બજારો સુધી પહોંચાડવા માટે ભારતના MSME ક્ષેત્રનું મજબૂતીકરણ થવું ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ છે.
- ‘ઉદ્યમી ભારત’ કાર્યક્રમ MSME ક્ષેત્રના સશક્તિકરણ પ્રતિ કેન્દ્ર સરકારનું સમર્પણ દર્શાવે છે.
- MSME ક્ષેત્રના મજબૂતીકરણ માટે છેલ્લા આઠ વર્ષમાં કેન્દ્ર સરકારે આ ક્ષેત્ર માટે બજેટની ફાળવણીમાં 650% કરતાં વધારે વૃદ્ધિ કરી છે. 11 કરોડ કરતાં વધારે લોકો આ ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલા છે.
- પાછળના થોડાંક વર્ષોમાં MSMEની નિકાસ ભારતના કુલ નિકાસના લગભગ 48% છે.

RAMP યોજના

- દેશના MSME ક્ષેત્રને પ્રોત્સાહન આપવા ‘Raising and Accelerating MSME Performance (RAMP)’ યોજના લોન્ચ કરવામાં આવી છે.
- આ યોજનાનો હેતુ હાલની MSME યોજનાઓના પ્રભાવમાં વૃદ્ધિ સાથે રાજ્યોમાં MSMEની અમલીકરણ ક્ષમતા અને કવરેજને વધારવાનો છે.
- આ યોજના માટે વિશ્વબેંક દ્વારા સહાયતા કરવામાં આવી રહી છે. કેન્દ્રીય MSME મંત્રીની અધ્યક્ષતામાં એક રાષ્ટ્રીય MSME પરિષદ RAMPનું નિરીક્ષણ તથા દેખભાળ રાખશે.

- RAMP યોજના ચાલુ નાણાકીય વર્ષ 2022-23 માં શરૂ થશે અને આવનારા 5 વર્ષ માટે ચાલુ રહેશે.

Capacity Building of First-time MSME Exporters (CBFTE) યોજના

- ‘પ્રથમ વખતના નિકાસકારો માટે ક્ષમતા નિર્માણ’ (CBFTE) યોજનાનો ઉદ્દેશ MSME ને વૈશ્વિક બજારો માટે આંતરરાષ્ટ્રીય ધોરણો અનુસાર ઉત્પાદનો અને સેવાઓ પૂરી પાડવા માટે પ્રોત્સાહિત કરવાનો છે.
- આ યોજનાથી વૈશ્વિક મૂલ્ય શૃંખલામાં ભારતીય MSMEની ભાગીદારીમાં વધારો થશે અને તેમની નિકાસની સંભાવનાને સાકાર કરવામાં મદદ મળી રહેશે.

PMEGPમાં નવી સુવિધા

- ‘પ્રધાનમંત્રી રોજગાર નિર્માણ કાર્યક્રમ’ (PMEGP)ની નવી સુવિધાઓમાં ઉત્પાદન ક્ષેત્ર માટે મહત્તમ પ્રોજેક્ટ ખર્ચ વધારીને રૂ. 50 લાખ (હાલમાં રૂ. 25 લાખથી વધારીને) અને સેવા ક્ષેત્ર માટે રૂ. 20 લાખ (હાલ રૂ. 10 લાખથી વધારીને) સુધીનો કરવાનું અને મહત્વાકાંક્ષી જિલ્લાઓના અરજદારોને સમાવવાનું તેમજ ટ્રાન્સજેન્ડરોને ઉચ્ચ સબસિડીનો લાભ પ્રાપ્ત થાય તે માટે તેમને વિશેષ શ્રેણીના અરજદારોમાં સામેલ કરવાનું પણ સમાવિષ્ટ છે.

નેશનલ MSME એવોર્ડ્સ 2022

- કેન્દ્રીય MSME મંત્રાલયે નેશનલ MSME એવોર્ડ્સ 2022ના વિજેતાઓની પસંદગી કરી છે, જેના અંતર્ગત વિભિન્ન શ્રેણીઓમાં એન્ટરપ્રાઇઝિસ/રાજ્યો/આકાંક્ષી જિલ્લાઓ/બેંકોના ઉત્કૃષ્ટ પ્રદર્શનને માન્યતા આપવામાં આવી છે, જે અંતર્ગત વિવિધ વિજેતાઓ નીચે મુજબ છે:
- MSME ના વિકાસ માટે કરેલી વિભિન્ન વિકાસાત્મક પહેલો માટે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોની શ્રેણી અંતર્ગત ઓડિશા સરકારના MSME વિભાગે MSME પુરસ્કાર-2022 માં પ્રથમ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યો છે.
- MSME ક્ષેત્રમાં પ્રચાર અને વિકાસમાં યોગદાન માટે આકાંક્ષી જિલ્લાઓની શ્રેણી અંતર્ગત તમિલનાડુના વિરૂધનગર જિલ્લાને રાષ્ટ્રીય MSME પુરસ્કાર 2022 અંતર્ગત પ્રથમ ક્રમાંકનો પુરસ્કાર પ્રાપ્ત કર્યો છે.
- MSME ક્ષેત્રના સંવર્ધન અને વિકાસમાં ઉત્કૃષ્ટ યોગદાન માટે સ્ટેટ બેંક ઓફ ઇન્ડિયાને બેંકોની શ્રેણીમાં પ્રથમ પુરસ્કાર પ્રાપ્ત થયો છે.

વસ્તુ અને સેવા કર પરિષદની 47મી બેઠક

- તાજેતરમાં વસ્તુ અને સેવા કર પરિષદ (GSTC)ની 47મી બેઠકમાં બે ડઝનથી વધુ વસ્તુઓ અને સેવાઓ પર ટેક્સ વધારવાનો નિર્ણય લેવામાં આવ્યો હતો. જ્યારે કેટલીક વસ્તુ અને સેવાઓ માટે ટેક્સ ઘટાડવામાં અને અમુક વસ્તુ અને સેવાઓને GST કરમુક્તિ આપવાની ભલામણ કરવામાં આવી હતી.

મુખ્ય મુદ્દા

- 18મી જુલાઈથી, બે ડઝનથી વધુ માલસામાન અને સેવાઓ પર ટેક્સમાં વધારો અમલમાં આવ્યો છે, જેમાં બ્રાન્ડ વગરની ખાદ્ય વસ્તુઓ, દહીં અને છાશ વગેરેનો સમાવેશ થાય છે.

47th GST કાઉન્સિલની મુખ્ય ભલામણો

નીચેની વસ્તુઓ પર સંકલિત ITC (Input tax Credit) વળતર પ્રાપ્ત થશે નહીં :

- ખાદ્ય તેલ
- કોલસો
- કસીનો, રેસકોર્સ અને ઓનલાઈન ગેમિંગ પર GST બાબતે આગળની બેઠકોમાં રાજ્યો દ્વારા મળતા અહેવાલો પરથી ચર્ચા કરવામાં આવશે.

GST દરના સંદર્ભમાં સ્પષ્ટતા

- ઈલેક્ટ્રીક વાહનો, બેટરી પેક તેની સાથે ફિ કરેલા હોય કે ન કરેલા હોય, 5 % ના રાહત દરે GST માટે પાત્ર છે.
- લેવલીંગ અને ગટર (Drainage) નાખ્યા બાદ કોઈ જમીનનું વેચાણ કરવામાં આવે તો GST માટે પાત્ર નથી.
- ટ્રેનેજનું શુદ્ધિકરણ કરેલ પાણી એ શુદ્ધ પાણી જેવું નથી, તેથી તેને GSTમાંથી મુક્તિ અપાઈ છે.
- નિકોટિન પોલાકિલેકસ ગમ પર 18% GST દર વસૂલાશે.

GST દરમાંથી મુક્તિ / રાહત

- પ્રતિ દિવસ રૂ. 1000 સુધીની કિંમતના હોટલ રૂમ પર 12 % કર લગાવવાની દરખાસ્ત
- બાયોમેડિકલ વેસ્ટ ટ્રીટમેન્ટ સુવિધાઓ પર ITCની મંજૂરી આપવા 12 % કરની દરખાસ્ત.
- પ્રતિ દિવસ રૂ. 5000 થી વધુ હોસ્પિટલના રૂમનું ભાડું હોય તો ITC વગર 5 % ના દરે ટેક્સ.
- સિસ્ટેડ રિપ્રોડક્ટિવ ટેકનોલોજી અને ઈન વિટ્રો ફર્ટિલાઈઝેશન (IVF) સેવાઓને આરોગ્ય સંભાળ સેવાઓ હેઠળ આવરી લઈને GSTમાંથી કરમુક્તિ આપવામાં આવી છે, પરંતુ સ્ટેમ સેલ પ્રિઝર્વેશન સેવાઓ હવે કરમુક્ત રહેશે નહીં.
- ખાનગી વિકેતાઓ દ્વારા સંરક્ષણ દળોને આયાત કરવામાં આવતી વસ્તુઓ પર GST રદ કરવામાં આવ્યો છે.

GST દર મુક્તિની દરખાસ્ત

- RBI, IRDA, SEBI, FSSAI અને GSTN દ્વારા અપાતી સેવાઓ
- કૃષિ પેદાશોના સંગ્રહસ્થાનો પર ધુમીકરણ (Fumigation)
- કોર્ડ બ્લડ બેંકો દ્વારા સ્ટેમ સેલની જાળવણી દ્વારા પૂરી પાડવામાં આવતી સેવાઓ

રોડ સેફ્ટી માટે ઈન્ડિયા સ્ટેટ સપોર્ટ પ્રોગ્રામ

- તાજેતરમાં વિશ્વ બેંક દ્વારા ભારત સરકારના માર્ગ સલામતી કાર્યક્રમ માટે \$250 મિલિયનની લોન મંજૂર કરવામાં આવી છે. જે અકસ્માત બાદની ઘટનાઓને વધુ સારી રીતે સમજવા માટેની એક પહેલ છે.
- રોડ સેફ્ટી પ્રોગ્રામ માટે ઈન્ડિયા સ્ટેટ સપોર્ટ પ્રોગ્રામ આંધ્ર પ્રદેશ, ઓડિશા, તમિલનાડુ, ગુજરાત, તેલંગાણા, ઉત્તર પ્રદેશ અને પશ્ચિમ બંગાળ રાજ્યોમાં લાગુ કરવામાં આવશે. ઈન્ટરનેશનલ બેંક ફોર રિકન્સ્ટ્રક્શન એન્ડ ડેવલપમેન્ટ (IBRD) એ વેરિયેબલ સ્પ્રેડ લોનને મંજૂરી આપી છે. તે 5.5 વર્ષની ગ્રેસ પીરિયડ સાથે 18 વર્ષની મેચ્યોરિટી ધરાવે છે.

માર્ગ સલામતી કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય

- માર્ગ સલામતી કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય સંસ્થાકીય સુધારાઓ, માર્ગ સલામતી વ્યવસ્થાપન અને ઉચ્ચ જોખમવાળા રસ્તાઓનો સુધારો કરીને માર્ગ અકસ્માતમાં મૃત્યુ અને ઈજાઓને ઘટાડવામાં સહભાગી થઈને રાજ્યોને મદદ કરવાનો છે.
- એમ્બ્યુલન્સના નેટવર્ક વિસ્તરણ માટે ભંડોળ પૂરું પાડવું અને માર્ગ અકસ્માતનો ભોગ બનેલાઓને સ્થળ પર જ પ્રથમ પ્રતિસાદ સ્વરૂપે સંભાળ રાખનારાઓને તાલીમ આપવી.
- આ પ્રોજેક્ટ ભારતમાં સુરક્ષિત રસ્તાઓ, વાહનો અને અમલીકરણ માટે કાર્યક્ષમ સંસ્થાકીય વ્યવસ્થાતંત્રનું નિર્માણ કરશે. દેશના બધા રાજ્યોમાં માર્ગ સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવા માટે એજન્સીઓની વ્યવસ્થાપન ક્ષમતાને મજબૂત અને સુવ્યવસ્થિત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.

માર્ગ સલામતી માટેની પહેલ

- 2020માં સ્વીડન ખાતે વૈશ્વિક લક્ષ્યાંકો 2030 હાંસલ કરવા માટે માર્ગ સલામતી પર ત્રીજી ઉચ્ચ સ્તરીય વૈશ્વિક પરિષદ અંતર્ગત ભારત દ્વારા વર્ષ 2030 સુધીમાં શૂન્ય માર્ગ અકસ્માતનો લક્ષ્યાંક નક્કી કરવામાં આવ્યો હતો.
- મોટર વ્હીકલ (MV) (સુધારો) અધિનિયમ, 2019 અંતર્ગત ટ્રાફિક નિયમોનું ઉલ્લંઘન, ખામીયુક્ત વાહનો, કિશોર વયે ડ્રાઈવિંગ વગેરે માટે દંડમાં વધારો કરવામાં આવ્યો છે. ઉપરાંત મોટર વ્હીકલ એક્સિડન્ટ ફંડની પણ જોગવાઈ કરે છે, જે ચોક્કસ પ્રકારના અકસ્માતો માટે ભારતના તમામ રોડ યુઝર્સને ફરજિયાત વીમા કવચ પ્રદાન કરે છે.

વર્ચ્યુઅલ ડિજિટલ સંપત્તિ

- ફાઇનાન્સ એક્ટ, 2022 અંતર્ગત આવકવેરા અધિનિયમ, 1961માં કલમ 194(5) રજૂ કરી છે. આ હેઠળ એક વર્ષમાં ડિજિટલ કરન્સીના વ્યવહારો 10,000 રૂ. કરતાં વધારે હોય તો તેના પર 1% TDS વસૂલવામાં આવશે.
- સેન્ટ્રલ બોર્ડ ઓફ ડાયરેક્ટ ટેક્સીસ (CBDT)એ 22 જૂન થી ક્રિપ્ટોકરન્સી જેવી વર્ચ્યુઅલ ડિજિટલ અસ્કયામતો માટે ટેક્સ ડિડક્ટેડ એટ સોર્સ (TDS) નિયમ પર વિગતવાર માર્ગદર્શિકા જારી કરી હતી. જેના હેઠળ વિવિધ બાબતોની સ્પષ્ટતા કરાઈ હતી કે કઈ રીતે વસૂલાશે, કોને લાગુ પડશે અને કપાતની જવાબદારી કોના પર રહેશે.

વર્ચ્યુઅલ ડિજિટલ સંપત્તિ (VDA) પર TDS ચૂકવવાની જવાબદારી કોના પર છે?

- માર્ગદર્શિકામાં કર વિભાગે વિવિધ પરિસ્થિતિમાં કર કપાતની જવાબદારીઓને વ્યાખ્યાયિત કરી છે.
- i. જ્યારે ક્રિપ્ટોકરન્સીનો વ્યાપાર ક્રિપ્ટો એક્સચેન્જ મારફતે થાય તો વ્યવહાર વખતે જ TDS કર કાપી લેવામાં આવશે.
- ii. જ્યારે વિક્રેતા અને એક્સચેન્જ વચ્ચેની ચૂકવણી બ્રોકર દ્વારા કરવામાં આવી હોય ત્યારે કર કપાતની જવાબદારી એક્સચેન્જ અને બ્રોકર બંનેની રહેશે.
- iii. જ્યાં VDAનું ટ્રાન્સફર એક્સચેન્જ પર અથવા તેના દ્વારા થાય છે, અને ટ્રાન્સફર કરવામાં આવી રહેલ VDAએ આ એક્સચેન્જની માલિકીનું છે, ત્યારે કર કપાતની પ્રાથમિક જવાબદારી ખરીદનાર અથવા તેના બ્રોકરની રહે છે.
- iv. એક વિકલ્પ તરીકે, એક્સચેન્જ એ ખરીદનાર અથવા તેના બ્રોકર સાથે લેખિત કરાર કરી શકે છે, કે આવા તમામ વ્યવહારોના સંદર્ભમાં એક્સચેન્જ નિયત તારીખે કર ચૂકવશે.
- v. જ્યાં VDA વિનિમયના વિચારણા માટે અથવા આંશિક રીતે રોકડમાં અને અંશતઃ પ્રકારે ટ્રાન્સફર કરવામાં આવે છે ત્યાં એક્સચેન્જ દ્વારા કર કાપવામાં આવી શકે છે. આ વૈકલ્પિક અભિગમ એક્સચેન્જ અને ખરીદનાર/ વિક્રેતાઓ વચ્ચેના લેખિત કરાર આધારે વાપરી શકાય છે. એક્સચેન્જ ટ્રાન્ઝેક્શનના બંને પક્ષ (ખરીદનાર/ વેચનાર) પર કર કાપવો પડશે અને તેની જાણ કરવી પડશે.
- vi. TDS જે માહિનામાં કાપવામાં આવે છે તેના 30 દિવસની અંદર જમા કરવામાં આવશે.

TDS એટલે શું?

- ભારતમાં Tax Deduction at Source એ આવક, ડિવિડન્ડ અથવા સંપત્તિના વેચાણ પર કર વસૂલવાનું એક સાધન છે. જે ચૂકવનાર (ચૂકવવાની થતી રકમ) દ્વારા ચૂકવણી કરતાં પહેલા કર કપાત (TDS સ્વરૂપે) કરે છે. જે આવકવેરા અધિનિયમ, 1961ની

જોગવાઈઓ અનુસાર આવકવેરો કોઈ સ્રોત પર કાપવામાં આવે છે. આ જોગવાઈઓ હેઠળ આવરી લેવામાં આવતી કોઈપણ ચૂકવણી આવકવેરાની નિર્ધારિત ટકાવારીને બાદ કર્યા પછી ચૂકવવામાં આવશે. જેનું સંચાલન CBDT (Central Board of Direct Tax) કરે છે.

TDS પાછળના ઉદ્દેશ્યો

- પગારદાર વ્યક્તિઓને સરળ હપ્તાઓમાં કર ચૂકવવામાં મદદ કરે છે અને એકસાથે ચૂકવણીના બોજને ટાળે છે.
- વિવિધ આકારણીઓ જેમ કે ઠેકેદારો, વ્યવસાયિકો વગેરેને આવકની ચૂકવણી સમયે કર વસૂલવા.
- સરકારને આખા વર્ષ દરમિયાન ભંડોળની જરૂર હોય છે. આથી, એડવાન્સ કર અને સ્રોત પર કર કપાત સરકારને આખા વર્ષ દરમિયાન ભંડોળ મેળવવામાં અને સરકારને સારી રીતે આવકારવામાં મદદ કરે છે.
- કરચોરીમાં ઘટાડો કરવો.

ટોકનાઈઝેશન

- તાજેતરમાં રિઝર્વ બેન્ક ઓફ ઈન્ડિયા (RBI) દ્વારા ડેબિટ અને ક્રેડિટ કાર્ડના ટોકનાઈઝેશન માટેની સમય મર્યાદા 30મી સપ્ટેમ્બર, 2022 એમ ત્રણ મહિના સુધી લંબાવવામાં આવી છે.
- અગાઉ, કાર્ડ ટોકનાઈઝેશનની છેલ્લી તારીખ 30 જૂન, 2022 હતી.
- RBIએ કાર્ડધારકોને કાર્ડની વિગતોનો ઉપયોગ કરીને “ટોકન્સ” બનાવવાનો નિર્દેશ આપ્યો છે. આ ટોકન્સ ભવિષ્યમાં વ્યવહારો પર પ્રક્રિયા કરવા માટે વેપારીઓ દ્વારા સંગ્રહિત કરી શકાય છે.
- અત્યાર સુધીમાં લગભગ 19.5 કરોડ ટોકન બનાવવામાં આવ્યા છે.

ટોકનાઈઝેશન શું છે?

- ટોકનાઈઝેશન એ ‘ટોકન’ નામના વૈકલ્પિક કોડ સાથે વાસ્તવિક ક્રેડિટ અને ડેબિટ કાર્ડ વિગતોને બદલવાનો સંદર્ભ આપે છે.
- ચૂકવણી પ્રક્રિયામાં ક્રેડિટ અને ડેબિટ કાર્ડ દરરોજ લાખો વખત ટ્રાન્સફર થાય છે. આ વ્યવહારો પૂર્ણ કરવા માટે કાર્ડધારકની માહિતી અને કાર્ડની વિગતોની જરૂર પડે છે, જેમાં કાર્ડ નંબર એક્સપાઈરી તારીખ, CVV વગેરે સામેલ છે, આ ચૂકવણી પ્લેટફોર્મ આવા ડેટા સંગ્રહિત કરે છે. જેનો સાયબર ગુનેગારો દ્વારા દુરુપયોગ થવાનો ભય રહે છે.
- આથી ટોકનાઈઝેશન આ બધી માહિતીને રેન્ડમલી બનેલા કોઈ ટોકન નંબર સાથે બદલવામાં આવે છે, જેનો ઉપયોગ ગ્રાહક પોતાની માહિતી આપવા કરી શકે.

રાજસ્થાન અને યુરેનિયમ

- તાજેતરમાં રાજસ્થાનના સીકર જિલ્લાના ખંડેલા તાલુકામાં સ્થિત રોહિલ નામના સ્થળેથી યુરેનિયમનો વિશાળ ભંડાર મળી આવ્યો છે.
- યુરેનિયમની ગણતરી વિશ્વભરમાં દુર્લભ ખનિજોમાં થાય છે.

યુરેનિયમ વિશે

- યુરેનિયમની શોધ વર્ષ 1789માં જર્મન રસાયણશાસ્ત્રી માર્ટિન હેનરિક ક્લાપ્રોથ (Martin Heinrich Klaproth) દ્વારા પિયબ્લેન્ડ નામના ખનિજમાંથી કરવામાં આવી હતી.
- તેનું નામ વર્ષ 1781માં શોધયેલા યુરેનસ ગ્રહના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે.
- યુરેનિયમ એ રાસાયણિક તત્વ છે જેનું પ્રતીક U અને પરમાણુક્રમાંક ક્રમાંક 92 છે.
- તેનું ગલનબિંદુ 1132°C છે અને દેખાવે ચાંદી જેવો રાખોડી રંગ ધરાવે છે.
- તે કુદરતી રીતે જમીન, ખડકો અને દરિયાઈ પાણીમાં ઓછી સાંદ્રતામાં જોવા મળે છે અને યુરેનિયમ ધરાવતા ખનિજમાંથી વ્યાપારી ધોરણે તેને કાઢવામાં આવે છે.
- યુરેનિયમનો ઉપયોગ વીજળી ઉત્પન્ન કરવા અને આણુ ઊર્જા, દવાઓ, સંરક્ષણ સાધનો, તબીબી પ્રક્રિયાઓ, ઉચ્ચ ઘનતા અને કિરણોત્સર્ગને રોકવામાં સક્ષમ હોવાથી એરક્રાફ્ટ અને ઔદ્યોગિક મશીનરી, ફોટોગ્રાફી વગેરેમાં થાય છે.
- યુરેનિયમ બે આઈસોટોપ્સ ધરાવે છે : U-238 (પ્રમાણ - 99.3%) અને U-235 (પ્રમાણ - 0.7%)
- પરમાણુ વિખંડન માટેનું જરૂરી ઈંધણ યુરેનિયમ છે. વિશ્વભરના દેશો પરમાણુ વિખંડન માટે યુરેનિયમને પ્રાથમિકતા આપી રહ્યા છે. પણ આ યુરેનિયમના સમસ્થાનિકો 238U તથા 235U પૈકી 238U નું પ્રમાણ 99.28% છે. જ્યારે પૃથ્વી પર 235U માત્ર 0.72% છે.
- જ્યારે પરમાણુ ઊર્જા 238U માંથી નહીં પણ 235U માંથી મેળવવામાં આવે છે. તેથી સૌપ્રથમ તો યુરેનિયમના ખનન બાદ તેનું

શુદ્ધિકરણ કરીને 238U ને 235U માં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે ત્યારબાદ તેમાંથી ઊર્જા પ્રાપ્ત થાય.

- આ પ્રકારના પરિષ્કૃત (સંવર્ધિત-Enriched) યુરેનિયમ 235U નું ભઠ્ઠીમાં વિખંડન કરવામાં આવે છે અને તેમાંથી મળતી ઊર્જાને વિદ્યુતઊર્જામાં રૂપાંતરિત કરવામાં આવે છે. જે ભઠ્ઠીમાં આ પ્રક્રિયા થાય છે, તે ભઠ્ઠીને પરમાણુ ભઠ્ઠી અથવા ન્યૂક્લિયર રિએક્ટર કહે છે.

વૈશ્વિક સ્તરે અને ભારતમાં યુરેનિયમની સ્થિતિ

- વિશ્વમાં સૌથી વધુ યુરેનિયમ મધ્ય એશિયાઈ દેશ કઝાકિસ્તાન (રાજધાની અસ્તાના) ધરાવે છે. ત્યારબાદ ક્રમશઃ બીજા તથા ત્રીજા ક્રમે કેનેડા તથા ઓસ્ટ્રેલિયાનું સ્થાન છે.
- આફ્રિકાનો દેશ નામીબિયા વિશ્વસ્તરે યુરેનિયમ જથ્થાની દૃષ્ટિએ ચોથા સ્થાને છે.
- ભારતે કઝાકિસ્તાન, કેનેડા તથા ઓસ્ટ્રેલિયા સાથે સંવર્ધિત યુરેનિયમની આયાત અંગેની સમજૂતિઓ કરેલી છે. આફ્રિકી દેશો સાથે આ પ્રકારની આયાત ત્યારે સરળ બનશે, જ્યારે આફ્રિકી દેશો પેલિનડબા સંઘિમાં જરૂરી ફેરફારો કરશે. આ સંઘિ દ્વારા આફ્રિકાના દેશોએ પરમાણુ ઈંધણની નિકાસ પર રોક લગાડી છે. આ સંઘિ 2009 થી અમલમાં આવેલી છે.
- ભારતમાં સૌથી વધુ યુરેનિયમ ઝારખંડના જદુગોડા ક્ષેત્રમાં આવેલ છે. આ ક્ષેત્રમાં યુરેનિયમની ખાણો આવેલી છે. આ ઉપરાંત, મેઘાલય, આંધ્રપ્રદેશ, તેલંગણા, બિહારમાં પણ યુરેનિયમનો જથ્થો રહેલો છે.
- યુરેનિયમની જેમ થોરિયમ (Th) પણ પરમાણુ ઈંધણ છે. વિશ્વમાં સૌથી વધુ થોરિયમનો જથ્થો ભારતમાં સંગ્રહાયેલો છે.
- આંધ્રપ્રદેશ, તેલંગણા, બિહાર, કેરળમાં થોરિયમનો જથ્થો સંગ્રહાયેલો છે. કેરળના દરિયા કિનારે (માલાબાર તટ) મોનજાઈટ રેતીમાં થોરિયમ ભળેલું છે, પણ તેને એકઠું કરવું એ સૌથી મોટો પડકાર છે.

ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક અહેવાલ - 2022

- તાજેતરમાં, સંયુક્ત રાષ્ટ્ર (UN) દ્વારા 'ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક અહેવાલ' (Sustainable Development Goals Report) -2022 બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના આ અહેવાલ મુજબ, ભૌગોલિક રાજકીય સંઘર્ષો અને Covid-19 રોગચાળાએ સંયુક્ત રાષ્ટ્રના 17 ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકોને જોખમમાં મૂક્યા છે અર્થાત્ આ 17 ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંકોને ચોક્કસ સમયગાળા સુધીમાં હાંસલ કરવા પડકારરૂપ છે.
- ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્યાંક અહેવાલ - 2022 મુજબ, ભૌગોલિક રાજકીય સંઘર્ષો અને Covid-19 રોગચાળા જેવી કટોકટીના

કારણે વર્ષ 2022 માં મહામારીના પહેલા અંદાજોની સરખામણીએ વધારાના અંદાજિત 75 મિલિયન થી 95 મિલિયન લોકો અત્યંત ગરીબીમાં જીવે છે. આ ઉપરાંત વર્ષ 2020માં વિશ્વભરમાંથી અંદાજિત 93 મિલિયન લોકો અત્યંત ગરીબીમાં ધકેલાઈ ગયા હતાં.

અહેવાલની મુખ્ય બાબતો

- માત્ર વર્ષ 2021માં જ અંદાજિત 17 મિલિયન મેટ્રિક ટન પ્લાસ્ટિક વિશ્વના મહાસાગરોમાં ઠાલવવામાં આવ્યું હતું. એક અંદાજ મુજબ આવી પરિસ્થિતિમાં આગામી વર્ષ 2040 સુધીમાં સમુદ્રમાં ઠાલવવામાં આવતા પ્લાસ્ટિકનું પ્રદૂષણ બમણું અથવા ત્રણ ગણું થઈ જશે.

- વૈશ્વિક સ્તરે અંદાજિત 10 વ્યક્તિમાંથી 1 વ્યક્તિ ભૂખથી પીડાય છે અને અંદાજિત 3 વ્યક્તિમાંથી 1 વ્યક્તિ પાસે પર્યાપ્ત ખોરાકની નિયમિત પહોંચનો અભાવ છે.
- વર્ષ 2021ના અંત સુધીમાં Covid -19 ને કારણે વૈશ્વિક સ્તરે વધારાના મૃત્યુ અંદાજિત 15 મિલિયન સુધી પહોંચી ગયા હતા.
- વર્ષ 2021માં, કાર્બન ડાયોક્સાઇડ(CO2)ના ઉત્સર્જનમાં 6% નો વધારો થયો, જે અત્યાર સુધીનો સર્વોચ્ચ વધારો છે.
- રશિયા-યુક્રેન યુદ્ધ આધુનિક સમયની સૌથી મોટી શરણાર્થી કટોકટીમાં પરિણમ્યું. જેના લીધે વૈશ્વિકસ્તરે ખોરાક, ઈંધણ અને ખાતરના ભાવમાં અસામાન્ય વધારો થયો હતો.
- આગામી દાયકામાં ગ્રીનહાઉસ ગેસ (GHG) ઉત્સર્જનમાં 14% જેટલો વધારો થશે.
- ઉપરાંત વિશ્વભરમાં ખાદ્ય અસુરક્ષા, આબોહવા કટોકટી, યુક્રેનમાં યુદ્ધ અને આફ્રિકાના પ્રદેશથી લઈને અફઘાનિસ્તાન સુધીની અન્ય નાની-મોટી કટોકટીઓના લીધે મે 2022 સુધીમાં 100 મિલિયનથી વધુ લોકોને અનિચ્છાએ તેમના ઘરોમાંથી વિસ્થાપિત થવાની ફરજ પડી હતી.
- વર્ષ 2020માં ચિંતા અને હતાશાના કેસોના વૈશ્વિક વ્યાપમાં અંદાજિત 25%નો વધારો થયો છે, જેમાં સૌથી વધુ યુવાઓ અને સ્ત્રીઓ અસરગ્રસ્ત થયાં છે.
- ઓછી આવક ધરાવતા દેશોમાં, નિકાસ ગુણોત્તર માટે કુલ જાહેર અને સાર્વજનિક રીતે બાંહેધરીકૃત દેવું વર્ષ 2011માં સરેરાશ 3.1% થી વધીને વર્ષ 2020માં 8.8% જેટલું થઈ ગયું છે.

ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ બ્યૂરો (FSIB)

- તાજેતરમાં કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા નાણા મંત્રાલયના નાણાકીય સેવા વિભાગે કરેલી ભલામણ મુજબ બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરો (BBB)નું ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ બ્યૂરો (FSIB)માં પરિવર્તન કરવામાં આવ્યું છે.
- આ નવા માળખાની ભલામણ નાણા મંત્રાલયના નાણાકીય સેવા વિભાગ દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- આ જ કારણોસર દેશની સૌથી મોટી જનરલ વીમા કંપનીઓમાંની એક એવી ન્યૂ ઈન્ડિયા એશ્યોરન્સ વીમા કંપનીમાં છેલ્લા 100 કરતા પણ વધુ દિવસથી ચેરમેન અને મેનેજિંગ ડિરેક્ટર (CMD) નું પદ ખાલી છે.

ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ બ્યૂરો (FSIB)

- હવેથી જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો અને વીમા કંપનીઓના વડાઓની પસંદગી FSIB કરશે.
- FSIB એ રાજ્ય સંચાલિત બિન-જીવન વીમા કંપનીઓ, સામાન્ય વીમા કંપનીઓ અને નાણાકીય સંસ્થાઓના જનરલ મેનેજરો અને ડિરેક્ટરોની પસંદગી કરશે.
- FSIB એ જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો, ઈન્ડિયા પ્રાઇવેટ લિમિટેડ કંપની અને નાણાકીય સંસ્થાઓમાં WTD (સંપૂર્ણ-સમયના નિયામક) અને NEC (નોન-એક્ઝિક્યુટિવ ચેરમેન) ની નિમણૂકો માટે ભલામણો કરવા માટેની એકમાત્ર સંસ્થાની ભૂમિકા ભજવશે.
- તાજેતરમાં કેબિનેટની નિમણૂક સમિતિએ BBBના ભૂતપૂર્વ અધ્યક્ષ તરીકે સેવા આપતા ભાનુ પ્રતાપ શર્માની FSIBના પ્રારંભિક અધ્યક્ષ તરીકે બે વર્ષ માટે નિમણૂકને મંજૂરી આપી છે.

શા માટે બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરોમાંથી ફાઇનાન્સિયલ સર્વિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન્સ બ્યૂરો નામે નવા માળખાની રચના કરાઈ ?

- વર્ષ 2020માં દિલ્હી હાઈકોર્ટે ચુકાદો આપતા જણાવ્યું હતું કે બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરો એ જાહેર ક્ષેત્રના એકમો અને રાજ્ય સંચાલિત જનરલ વીમા કંપનીઓના જનરલ મેનેજર અને ડિરેક્ટરની પસંદગી કરવા માટે સક્ષમ સંસ્થા નથી. ઉપરાંત દિલ્હી હાઈકોર્ટે BBB દ્વારા પસંદ કરાયેલા તત્કાલીન સેવા આપતા ડિરેક્ટર્સની તમામ નિમણૂકો રદ કરી હતી.

બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરો (BBB)

- વર્ષ 2014માં પી.જે.નાયકના અધ્યક્ષસ્થાને ભારતમાં બેંકોના બોર્ડના શાસનની સમીક્ષા કરવા માટે રચાયેલી સમિતિની ભલામણોના આધારે વર્ષ 2016માં બેંકિંગ સુધારણા માટેના ઈન્દ્રધનુષ મિશનની સાત-પોઈન્ટ વ્યૂહરચનાના ભાગરૂપે બિન-લાભકારી સ્વાયત્ત સંસ્થા બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરોની રચના કરવામાં આવી હતી.
- ફેબ્રુઆરી 2016માં મુંબઈ, (મહારાષ્ટ્ર) ખાતે ભૂતપૂર્વ કોમ્પ્રોલર અને ઓડિટર જનરલ વિનોદ રાયની અધ્યક્ષતા હેઠળ બેંક બોર્ડ બ્યૂરોની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- હેતુ : બેંકિંગ સુધારણા અને ખાસ કરીને જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોના સુધારણા તરફના મુખ્ય પગલા લેવાં.
- બેંક બોર્ડ બ્યૂરોમાં અધ્યક્ષ, ત્રણ હોદ્દેદાર સભ્યો એટલે કે સેક્રેટરી, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ પબ્લિક એન્ટરપ્રાઇઝ, ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ ફાયનાન્સિયલ સર્વિસિસના સેક્રેટરી અને રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયાના ડેપ્યુટી ગવર્નર અને પાંચ નિષ્ણાત સભ્યોનો સમાવેશ થાય છે, જેમાંથી બે ખાનગી ક્ષેત્રના હોય છે.
- ઉપરાંત PSBs, રાજ્યની માલિકીની નાણાકીય સંસ્થાઓ, વીમા કંપનીઓનો વૃદ્ધિ અને વિકાસ થાય તે હેતુથી આ તમામ એકમોના ડિરેક્ટર્સ સાથે બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરોને આંતરસંકલન કરવાનું પણ કામ સોંપવામાં આવ્યું હતું.

તમને સરકારી અધિકારી બનાવવા માટે આવી
રહી છે ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

GPSC CLASS 1/2

Date **31-01-2023**

Time **10:30 to 12:30**

Fees **50000** (~~65000~~)

(Offer Valid till 31 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

બેન્ક્સ બોર્ડ બ્યૂરોના કાર્યો

- જાહેર ક્ષેત્રની બેંકો (PSBs) અને રાજ્યની માલિકીની નાણાકીય સંસ્થાઓના બિન-કાર્યકારી અધ્યક્ષો તેમજ સંપૂર્ણ સમયના ડિરેક્ટરોની નિમણૂક તેમજ સરકારી માલિકીની વીમા કંપનીઓમાં ડિરેક્ટર તરીકે નિમણૂક માટે કર્મચારીઓની ભલામણ કરવી.
- જાહેર ક્ષેત્રની બેંકોને તેમની વ્યવસાયિક વ્યૂહરચનાઓનું પુનર્ગઠન કરવા માટે સહાય પૂરી પાડવી.

- બેંક લોન અથવા સ્ટ્રેસ્ડ એસેટ્સના મુદ્દાઓને હલ કરવા તેમજ નવીન નાણાકીય સાધનો અને પદ્ધતિઓ દ્વારા મૂડી ઊભી કરવા બેંકો સાથે આંતરસંકલન કરીને વ્યૂહરચના ઘડવી.
- રાષ્ટ્રીયકૃત બેંકોના ડિરેક્ટરોની નિમણૂક, પુષ્ટિ અથવા કાર્યકાળના વિસ્તરણ અને સેવાઓ સમાપ્ત કરવા સંબંધિત બાબતો પર કેન્દ્ર સરકારને સલાહ આપવી.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના-શહેરી

- તાજેતરમાં આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના-શહેરીના 7 વર્ષ પૂર્ણ થવા પર ઉજવણી કરવામાં આવી હતી.
- સાતમી વર્ષગાંઠની ઉજવણીમાં PMAY-U મિશન હેઠળ અમલમાં મૂકવામાં આવેલી મહત્વપૂર્ણ પહેલોને પ્રકાશિત કરવામાં આવી હતી, જે વિશ્વના સૌથી મોટા શહેરી આવાસ કાર્યક્રમો પૈકીની એક છે.

PMAY-U વિશે

- આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલય (MoHUA) એ 25મી જૂન 2015ના રોજ પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના - શહેરી (PMAY-U) શરૂ કરી હતી.
- અમલીકરણ :** આવાસ અને શહેરી બાબતોનું મંત્રાલય
- ઉદ્દેશ્ય :** વર્ષ 2022 સુધીમાં શહેરી વિસ્તારમાં રહેતા ઝૂંપડપટ્ટીના રહેવાસીઓ, આર્થિક રીતે નબળા વર્ગો (EWS) તેમજ ઓછી આવક જૂથ ધરાવતા સમૂહ LIG માં આવતા લોકોને પાકું ઘર મળે તે સુનિશ્ચિત કરીને ટકાઉ આવાસની અછતને દૂર કરવી.
- PMAY(U) હેઠળના તમામ ઘરોમાં શૌચાલય, પાણી પુરવઠો, વીજળી અને રસોડું જેવી પ્રાથમિક સુવિધાઓ પૂરી પાડવામાં આવે છે.
- વિશેષતા :** PMAY-U માંગ-સંચાલિત અભિગમ (demand driven approach) અપનાવે છે જેમાં રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો (UTs) દ્વારા માંગના મૂલ્યાંકનના આધારે આવાસની અછત નક્કી કરવામાં આવે છે.
- કોવિડ-19 રોગચાળાના પરિણામે દેશમાં ગરીબોનું શહેરી વિસ્તારોમાં વિપરીત સ્થળાંતર થયું છે. શહેરી સ્થળાંતર કરનારાઓ આવાસનો ખર્ચ બચાવવા માટે ઝૂંપડપટ્ટી/અનૌપચારિક વસાહતો/અનધિકૃત વસાહતો જેવા ખરાબ વિસ્તારોમાં રહે છે.
- તેથી, આવાસ અને શહેરી બાબતોના મંત્રાલયે પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના - શહેરી (PMAY-U) હેઠળ એક પેટા-યોજના એફોર્ડેબલ રેન્ટલ હાઉસિંગ કોમ્પ્લેક્સ (ARHCs) ની શરૂઆત કરી છે.

ઘટકો

- ઈન-સીટુ સ્લમ રિડેવલપમેન્ટ (ISSR) :** જમીનનો સ્રોત તરીકે ઉપયોગ કરીને ખાનગી વિકાસકર્તાઓની ભાગીદારી સાથે ઝૂંપડપટ્ટીના રહેવાસીઓનું પુનઃવસન કરવું.

- ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી સ્કીમ :** ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી સ્કીમ દ્વારા નબળા વર્ગ માટે પોષણક્ષમ આવાસને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડવું. જેમ કે આર્થિક રીતે નબળા વિભાગ (EWS)/નીચી આવક જૂથ (LIG), મધ્યમ આવક જૂથ (MIG-I) અને મધ્યમ આવક જૂથ (MIG-II) ના લાભાર્થીઓ બેંકો, હાઉસિંગ ફાઇનાન્સ કંપનીઓ અને અન્ય આવી સંસ્થાઓ પાસેથી 6.5%, 4% અને 3%ના વ્યાજે અનુક્રમે રૂ. 6 લાખ, 9 લાખ અને 12 લાખની હાઉસિંગ લોન મળશે.
- જાહેર અને ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીમાં એફોર્ડેબલ હાઉસિંગ (Affordable Housing in Partnership) :** એફોર્ડેબલ હાઉસિંગ પ્રોજેક્ટ વિવિધ કેટેગરીઓ માટેના ઘરોનું મિશ્રણ હોઈ શકે છે, પરંતુ જે પ્રોજેક્ટમાં ઓછામાં ઓછા 35% મકાનો EWS કેટેગરીમાં હોય તો તે મકાન કેન્દ્રીય સહાય માટે પાત્ર હશે.
- લાભાર્થીની આગેવાની હેઠળ વ્યક્તિગત રીતે મકાનનું બાંધકામ/ઉન્નતીકરણ (BLC-N/ BLC-E) :** તેના હેઠળ EWS કેટેગરી હેઠળ બનાવવામાં આવતા પ્રત્યેક મકાન પર કેન્દ્રીય સહાય સ્વરૂપે રૂ.1.5 લાખ સહાયરૂપે આપવામાં આવે છે.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના - શહેરી : નવીનતમ વિકાસ અને સિદ્ધિ

- PMAY-Uની ક્રેડિટ લિંક્ડ સબસિડી યોજના (CLSS) હેઠળ રૂ. 18 લાખ સુધીની વાર્ષિક આવક ધરાવતા મધ્યમ-આવક જૂથોને પહેલીવાર આ યોજના હેઠળ હોમ લોન પર વ્યાજ સબસિડી આપવામાં આવી છે.
- આર્થિક રીતે નબળા વર્ગો (EWS), નિમ્ન આવક જૂથ (LIG) અને MIG ના લગભગ 16 લાખ લાભાર્થીઓને વર્ષ 2021ના અંત સુધીમાં CLSS હેઠળ લાવવામાં આવ્યાં છે.
- હાઉસિંગ સેક્ટરમાં કરવામાં આવી રહેલા વર્તમાન રોકાણને કારણે, તેણે અંદાજે 689 કરોડ મૂલ્યની રોજગારીનું સર્જન કર્યું છે.
- ગ્લોબલ હાઉસિંગ ટેકનોલોજી ચેલેન્જ ઈન્ડિયા (GHTC-India) 2019 માં વૈશ્વિક સ્તરે ઉપલબ્ધ શ્રેષ્ઠ સાબિત કન્સ્ટ્રક્શન ટેકનોલોજીને ઓળખવા અને મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવા માટે રજૂ કરવામાં આવી હતી જે ટકાઉ, ગ્રીન અને આપત્તિ-સ્થિતિસ્થાપક છે. જેના પગલે, 1 જાન્યુઆરી, 2021 ના રોજ, PM નરેન્દ્ર મોદી દ્વારા છ લાઈટ હાઉસ પ્રોજેક્ટ્સ (LHPs) નો પાયો નાખવામાં આવ્યો હતો, જે PMAY-U હેઠળ બનાવવામાં આવી રહ્યા છે.

રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય કૃષિ અને ખેડૂત કલ્યાણ મંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર તોમર સિંહે કરનાલ (હરિયાણા) સ્થિત રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા (NDRI) ના સૌ વર્ષપૂર્ણ થવાની ખુશીમાં શતાબ્દી વર્ષની ઉજવણીનું ઉદ્ઘાટન કર્યું.

રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા વિશે

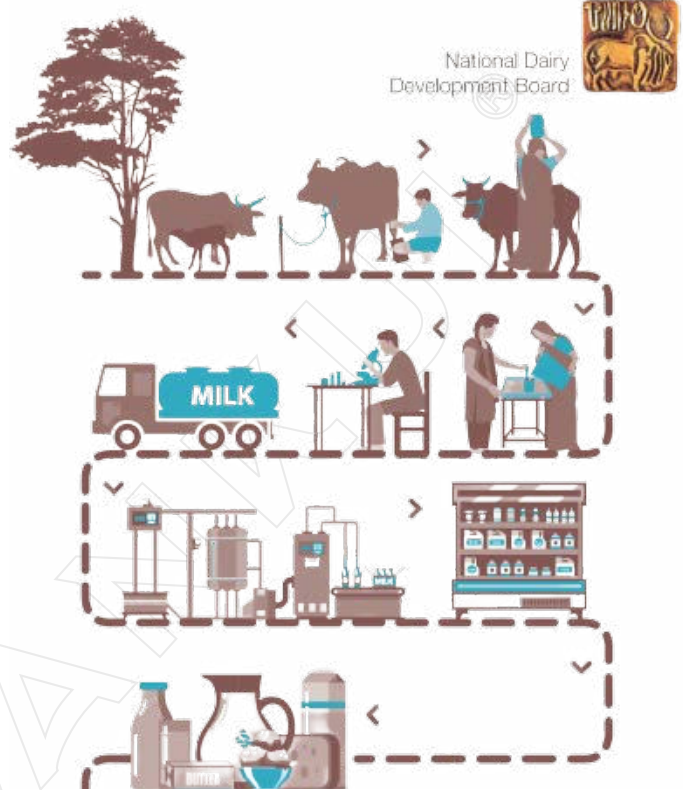
- રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા(NDRI) ભારતમાં ડેરી ક્ષેત્રની અગ્રણી સંસ્થામાંથી એક છે, જે ભારતીય કૃષિ સંશોધન પરિષદ (ICAR) હેઠળ કાર્યરત છે.
- આ સંસ્થાની સ્થાપના વર્ષ 1923 માં બેંગલોરમાં થઈ હતી, બાદમાં સંસ્થાને કરનાલ હરિયાણા ખાતે તબદીલ કરવામાં આવી હતી.
- રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થાએ ભારતમાં ડેરી ઉદ્યોગના વિકાસમાં ઘણું યોગદાન આપ્યું છે. આ સંસ્થાના ડેરી સંશોધન ક્ષેત્રમાં અમૂલ્ય યોગદાનના કારણે ભારત આજે દૂધ ઉત્પાદનમાં નિર્ણાયક ભૂમિકા ભજવી રહ્યું છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- તાજેતરમાં શતાબ્દી વર્ષની ઉજવણી કરી રહેલી રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા (NDRT) ના છેડા વર્ષ 1923માં સ્થપાયેલ ડેરી શિક્ષણની સંસ્થા 'ઈમ્પિરિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એનિમલ હસ્બંડરી એન્ડ ડેરિંગ' સાથે જોડાયેલ છે.
- જે સંસ્થામાં મહાત્મા ગાંધી અને પંડિત મદન મોહન માલવીયા દ્વારા પશુ વ્યવસ્થાપન માટેની આધુનિક રીતો અને પશુધન માટેના પડકારોને હલ કરવાની ટ્રેનિંગ લેવાઈ હતી.
- મહાત્મા ગાંધીએ ઇમ્પિરિયલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ એનિમલ હસ્બંડરી એન્ડ ડેરિંગ માટે હરિજન અને યંગ ઇન્ડિયામાં લેખો પણ લખ્યા હતા.
- વર્ષ 1936 માં આ ઇન્સ્ટિટ્યૂસનને બેંગલોરથી કરનાલ, હરિયાણા તબદીલ કરવામાં આવી. ત્યાર બાદ 1956માં ઇમ્પિરિયલ ડેરી ઇન્સ્ટિટ્યૂશનનું નામ બદલી 'રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા' (NDRT) કરાયું. વર્ષ 1970થી રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા રાષ્ટ્રીય કૃષિ સંશોધન પરિષદ (ICAR) હેઠળ કાર્યરત છે.
- ડેરી અભ્યાસમાં રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થાનું ઉત્તમ યોગદાન છે, જે દેશમાં ઉચ્ચતમ ડેરી શિક્ષણની સુવિધા અર્પણ કરે છે. ઉપરાંત, દેશમાં સંશોધનનું વાતાવરણ ઉત્પન્ન કરે છે.
- વર્ષ 2019ની રાષ્ટ્રીય કૃષિ સંશોધન પરિષદ (ICAR) રેન્કિંગમાં રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થાએ ડેરી અભ્યાસ ક્ષેત્રમાં સમગ્ર ભારતમાં પ્રથમ ક્રમાંક હાંસલ કર્યો હતો.
- રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થા(NDRT) ની મદદથી ભારતે પોતાના દૂધ ઉત્પાદનની ક્ષમતા વિશ્વમાં વધારો કર્યો છે.

- NDRT એ ભારતીય ડેરી ક્ષેત્રને ઉમદા સંશોધનો અને રચનાત્મક શોધો દ્વારા પ્રગતિના પંથે મૂક્યું છે.

ભારતમાં ડેરી ક્ષેત્ર

- ડેરી ક્ષેત્ર એટલે દૂધાળા પશુઓ, દૂધ ઉત્પાદન, દૂધની બનાવટો, ડેરી આંતરમાળખું, ડેરી નિકાસ વગેરે
- ભારત એ વિશ્વમાં સૌથી મોટો દૂધ ઉત્પાદક દેશ છે, જેના પાછળ ભારતનું વિશાળ ડેરી ક્ષેત્ર જવાબદાર છે. આ વિશાળ ડેરી ક્ષેત્ર માટે વર્ગિસ કુરિયન અને સફેદ ક્રાંતિનું યોગદાન અમૂલ્ય છે. જેથી ભારત દૂધ ક્ષેત્રે આત્મનિર્ભર બની શક્યું. ભારતના ડેરી ક્ષેત્રમાં કરોડો ભારતીય પ્રત્યક્ષ અને પરોક્ષ રીતે જોડાયેલા છે. જે વિશ્વનું સૌથી મોટું સામાજિક અને આર્થિક ક્ષેત્ર છે.
- ભારત વિશ્વમાં દૂધ ઉત્પાદનમાં પ્રથમ ક્રમાંક ધરાવે છે.
- વિશ્વના 23% દૂધનું ઉત્પાદન માત્ર ભારતમાં થાય છે.
- દેશમાં દૂધ ઉત્પાદનના જથ્થામાં સતત વધારો નોંધાયો છે, જે વર્ષ 2014-15માં 146.31 મિલિયન ટનથી વર્ષ 2020-21માં 209.46 મિલિયન ટન થયો છે.
- દૂધ ઉત્પાદન વૃદ્ધિનો દર દેશમાં 6.2 ટકા જેટલો છે.
- ભારતમાં પાંચ સૌથી વધારે દૂધ ઉત્પાદન કરતાં રાજ્યો :
1. ઉત્તર પ્રદેશ (14.9%)

2. રાજસ્થાન (14.6)
  3. મધ્ય પ્રદેશ (8.6%)
  4. ગુજરાત (7.6%)
  5. આંધ્ર પ્રદેશ (7.0%)
- દેશમાં ડેરી ક્ષેત્રના કારણે 8 કરોડ લોકો પ્રત્યક્ષ રોજગારી પ્રાપ્ત કરે છે.
  - ડેરી ક્ષેત્રમાં 100% ઓટોમેટિક રૂટથી FDI ની પરવાનગી આપવામાં આવેલ છે.
  - ભારતમાં વર્ષ 2025 સુધી ડેરી ક્ષેત્ર 355 બિલિયન સુધી વિકસવાની સંભાવના છે.

ડેરી ક્ષેત્ર સંબંધિત પહેલો

- **રાષ્ટ્રીય ગોકુલ મિશન:** આ મિશનની શરૂઆત વર્ષ 2014માં સ્વદેશી પશુધન પ્રજાતિના વિકાસ અને સંરક્ષણ માટે કરાઈ હતી.
- **‘ડેરી સહકાર સ્કીમ’:** ભારત સરકારના સહકાર મંત્રાલય દ્વારા ડેરી ઉદ્યોગમાં સહકાર વધારવા માટે આ યોજનાની શરૂઆત અમૂલના 75મા સ્થાપના દિવસના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- **રાષ્ટ્રીય પશુ રોગચાળા નિયંત્રણ કાર્યક્રમ:** સરકાર દ્વારા પશુઓમાં ફૂટ એન્ડ માઉથ ડિસિઝ (ખરસવું) અને બ્રુસિલોસિસની અટકાયત કરવા 100% રસીકરણ અભિયાન તરીકે આ કાર્યક્રમને લાગુ કર્યો છે.
- **પશુપાલન આંતરમાળખાકીય વિકાસ ભંડોળ:** વ્યક્તિગત ઉદ્યોગ સાહસિકો, ખાનગી કંપની, મધ્યમ ઉદ્યોગો, ખેડૂત ઉત્પાદક સંસ્થા (FPO) ને ડેરી પ્રોસેસિંગ અને વેલ્યુ એડિશન આંતરમાળખું, પશુ ખાદ્ય પ્લાન્ટ વગેરેમાં રોકાણને પ્રોત્સાહન આપે છે.

- **ડેરી ઉદ્યોગ સાહસિક વિકાસ યોજના:** પશુપાલન, ડેરી અને મત્સ્ય ઉદ્યોગ વિભાગે ડેરી ક્ષેત્રમાં સ્વ-રોજગારીની તકો ઉભી કરવા માટે ડેરી ઉદ્યોગ સાહસિક વિકાસ યોજના શરૂ કરી છે. જેમાં દૂધ ઉત્પાદન વધારવા, પ્રાપ્તિ, જાળવણી, પરિવહન, પ્રક્રિયા અને દૂધનાં માર્કેટિંગ જેવી પ્રવૃત્તિઓ આવરી લેવામાં આવી છે.
- **ડેરી પ્રોસેસિંગ અને આંતરમાળખાકીય વિકાસ ફંડ:** આ ફંડની શરૂઆત વર્ષ 2017માં કરવામાં આવી હતી. તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય ડેરી ક્ષેત્રમાં વેલ્યુ એડિશન સહિત દૂધ પ્રોસેસિંગ અને કુલિંગ પ્લાન્ટનું આધુનિકીકરણ કરવું.
- **ડેરી માર્ક:** રાષ્ટ્રીય ડેરી વિકાસ બોર્ડ (NDDB) અને બ્યૂરો ઓફ ઈન્ડિયન સ્ટાન્ડર્ડ (BIS) બંને સાથે મળી દૂધની ખરીદીમાં ઉપભોક્તાઓનો વિશ્વાસ વધારવા માટે ‘ડેરી માર્ક’ શરૂ કર્યો છે.
- **ઈ-ગોપાલા:** રાષ્ટ્રીય ડેરી વિકાસ બોર્ડ દ્વારા ડેરી સાથે સંકડાયેલા ખેડૂતોની ભલાઈ માટે ઓનલાઈન એપ્લીકેશન વિકસાવવામાં આવી છે.
- ભારતમાં ડેરી ક્ષેત્ર પ્રાથમિક આર્થિક પ્રવૃત્તિ તરીકે ઓળખાય છે. જ્યાં કરોડો ભારતીયો સીધી રીતે ડેરી ક્ષેત્ર સાથે જોડાયેલા છે.
- રાષ્ટ્રીય ડેરી સંશોધન સંસ્થાના સૌ વર્ષ પૂર્ણ થયા છે, આ સૌ વર્ષમાં ભારતે દૂધમાં અન્ય દેશો પર નિર્ભરતાથી આત્મનિર્ભરતાનો રસ્તો પૂર્ણ કર્યો છે. આજે ડેરી ક્ષેત્ર ભારતમાં માત્ર ગૌણ પ્રવૃત્તિને બદલે મુખ્ય પ્રવૃત્તિ બનવા તરફ આગળ વધી રહી છે. ઘણા બધા ઉદ્યોગો, નવતર પ્રયોગો, સંશોધનો ડેરી ક્ષેત્રમાં થઈ રહ્યા છે.
- જે આગામી ભવિષ્યમાં ડેરી ક્ષેત્ર માટે ઉજ્જવળ તકોનો વરસાદ કરશે.

ગુજરાત ટાઉન પ્લાનિંગ એન્ડ કન્સલ્ટન્સી કંપની

- અમદાવાદ અર્બન ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (AUDA)ની 288મી બેઠકમાં અધિકારીઓએ ‘ગુજરાત ટાઉન પ્લાનિંગ એન્ડ કન્સલ્ટન્સી કંપની’ની રચના કરવાની જાહેરાત કરી હતી જે લર્નિંગ અને કાઉન્સેલિંગ સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરશે.
- તેના માટેની દરખાસ્ત રાજ્ય સરકારને મોકલવામાં આવી છે અને ક્લિયરન્સ મળતાની સાથે જ કંપની કાર્યરત થશે.

AUDA

- અમદાવાદ અર્બન ડેવલપમેન્ટ ઓથોરિટી (AUDA)ની સ્થાપના ગુજરાત રાજ્ય સરકાર દ્વારા 1લી ફેબ્રુઆરી, 1978ના રોજ કરવામાં આવી હતી.
- AUDA ની રચનાનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય અમદાવાદ મ્યુનિસિપલ કોર્પોરેશનની બહાર આવતા વિસ્તારનો સતત આયોજનબદ્ધ વિકાસ કરવાનો હતો.

- AUDA 1900 કરોડના વિકાસ કાર્યો કરી રહ્યું છે અને ફાળવેલ સમયમાં કામ પૂર્ણ કરવા માટે વધુ સ્ટાફ રાખવાનું આયોજન કરી રહ્યું છે.
- અમદાવાદ (AUDA), સુરત (SUDA), વડોદરા (VUDA), રાજકોટ (RUDA) અને ગાંધીનગર (GUDA) માટે પાંચ ખાસ રચાયેલ શહેરી વિકાસ સત્તામંડળો છે.
- ઉપરાંત, જામનગર (JADA), ભાવનગર (BADA), વાડીનાર (VADA), ભુજ (BHADA), ભચાઉ (BHADA), અંજાર (AADA), રાપર (RADA) અને કેવડિયા (KADA) માટે આઠ વિશેષ રીતે રચાયેલ વિસ્તાર વિકાસ સત્તામંડળો છે.
- ગુજરાત સરકાર આ ગુજરાત ટાઉન પ્લાનિંગ એન્ડ અર્બન ડેવલપમેન્ટ એક્ટ, 1976 અંતર્ગત આવાં શહેરી સત્તામંડળો બનાવી શકે છે.

India Innovation Report 2021

- તાજેતરમાં નીતિ (નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂશન ફોર ટ્રાન્સફોર્મિંગ ઇન્ડિયા) આયોગ દ્વારા 'ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ રિપોર્ટ-2021' બહાર પાડવામાં આવ્યો છે. જેના અંતર્ગત ફરી એકવાર કર્ણાટક રાજ્ય દ્વારા મુખ્ય રાજ્યોની શ્રેણીમાં ટોચનું સ્થાન હાંસલ કરવામાં આવ્યું છે.
- આ અહેવાલની ત્રીજી આવૃત્તિ ગ્લોબલ ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સના માળખા અનુરૂપ દેશમાં રાજ્યો આધારિત ઇનોવેશનને ધ્યાનમાં લઈને રાજ્યો/કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોને ક્રમાંકિત કરે છે.
- ગત રિપોર્ટ (2020) અંતર્ગત મૂલ્યાંકન કરવા માટે 36 સૂચકાંકનો ઉપયોગ કરવામાં આવ્યો હતો, જ્યારે વર્ષ-2021 ના ઇન્ડિયા ઇનોવેશન રિપોર્ટ અંતર્ગત મૂલ્યાંકન માટે 66 સૂચકાંકોને ધ્યાનમાં લેવામાં આવ્યા હતા.

ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ શું છે?

- તે દેશના ઇનોવેશન ઇકોસિસ્ટમના મૂલ્યાંકન અને વિકાસ માટેનું એક વ્યાપક સાધન છે.
- તે રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને તેમની વચ્ચે સ્વસ્થ પ્રતિસ્પર્ધા ઊભી કરવા માટે તેમના નવીનતા પ્રદર્શન પર રેન્ક આપે છે.
- તમામ ભારતીય રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં નવીનતાઓ ચલાવવામાં અને વિવિધ પ્રદેશોમાં નવીનતાઓ માટેની નીતિઓ ડિઝાઇન કરવા નીતિ આયોગ દ્વારા ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સ વિકસાવવામાં આવ્યો છે.
- ઇન્ડિયા ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સને ત્રણ શ્રેણીઓમાં વિભાજિત કરવામાં આવે છે: રાજ્યો, કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો, પહાડી અને ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્યો.
- નવીનતાને માપવા માટે જે પરિમાણો ગણવામાં આવે છે તેમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે: પી.એચ.ડી. વિદ્યાર્થીઓની સંખ્યા અને જ્ઞાન-સઘન રોજગાર, એન્જિનિયરીંગ અને ટેકનોલોજીમાં નોંધણી તેમજ કુશળ વ્યાયવસાયિકોની સંખ્યા, R&D માં પેટન્ટ અને અરજીઓની સંખ્યા, ઇન્ટરનેટ સબસ્ક્રાઇબર્સ, FDIનો પ્રવાહ, વસ્તી વિષયક ડિવિડન્ડ અને અન્ય અર્થતંત્ર વિશિષ્ટ પરિમાણો વગેરે.
- આ સૂચકાંક 'સક્ષમકર્તાઓ (Enabler)' દ્વારા નવીનતાના ઇનપુટને અને 'પ્રદર્શન (Performance)' તરીકે ઇનોવેશન આઉટપુટને માપે છે.
- નવીનતાને માપવા માટે નીચેનાં પરિમાણોનો ઉપયોગ થાય છે.

1. એનેબલર્સ

- માનવમૂડી : જેમાં સ્કૂલી શિક્ષણ માટે સ્કૂલ શિક્ષણ પાછળ GSDPની ટકાવારીમાં ખર્ચ, ICT લેબ સાથેની સ્કૂલો, વિદ્યાર્થી - શિક્ષક રેશિયો વગેરે તથા ઉચ્ચ શિક્ષણ માટે એન્જિનિયરિંગ અને

ટેકનોલોજીમાં પ્રવેશ દર, Ph.D માં પ્રતિ લાખ વસ્તી નામાંકન NAAC ગ્રેડમાં A અને ઉપરના ગ્રેડ ધરાવતી ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓ વગેરે સામેલ છે.

- રોકાણ : ઉચ્ચ અને તકનીકી શિક્ષણ પર ખર્ચ, વિજ્ઞાન ટેકનોલોજી અને પર્યાવરણ પર ખર્ચ, R & D પર ખર્ચ, ટોચની 5 યુનિવર્સિટીઓના NIRF રેન્કિંગ.
- નોલેજ વર્કસ : જ્ઞાન - સઘન રોજગાર, ખાનગી R & D, કૌશલ્ય વિકાસ તાલીમ વગેરે.
- વ્યાપારનું વાતાવરણ : ઈઝ ઓફ ડુંઈઝ બિઝનેસ, રાજ્યમાં ઇન્ફ્યુબેટર સેન્ટર્સ વગેરે.
- સુરક્ષા અને કાનૂની માળખું : સંજ્ઞાનાત્મક ગુનાનો દર, પ્રતિ લાખ પોલીસની સંખ્યા, કોર્ટમાં લંબિત કેસોની સંખ્યા વગેરે.

2. પ્રદર્શન

- નોલેજ આઉટપુટ : રાજ્યમાં સ્ટાર્ટઅપ, પ્રકાશનો, નવા વેપાર, નવી કંપનીઓ, પેટન્ટની સંખ્યા, ટ્રેડમાર્ક વગેરે.
- નોલેજ ડિફ્યુઝન : ICT નિકાસ, GI નોંધણી વગેરે.

ટોચના ત્રણ ક્રમાંક	મુખ્ય રાજ્યો	પહાડી અને ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્યો	કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ
1	કર્ણાટક	મણિપુર	ચંદીગઢ
2	તેલંગણા	ઉત્તરાખંડ	દિલ્હી
3	હરિયાણા	મેઘાલય	અંદામાન અને નિકોબાર

રિપોર્ટના મુખ્ય તારણો

- ઇનોવેશન ઇન્ડેક્સને ત્રણ શ્રેણીમાં વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યો છે :
  - મુખ્ય રાજ્યો
  - કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો અને
  - પહાડી અને ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્યો

મુખ્ય રાજ્યો, પહાડી અને ઉત્તર પૂર્વીય રાજ્યો તેમજ કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ એમ ત્રણેય શ્રેણી અંતર્ગત અંતિમ ક્રમાંક મુજબ અનુક્રમે છત્તીસગઢ, નાગાલેન્ડ અને લદ્દાખ છે.

મુખ્ય રાજ્યોની શ્રેણી અંતર્ગત ગુજરાતે 12.41 ના સ્કોર સાથે 14મો ક્રમાંક પ્રાપ્ત કર્યો છે.

રિપોર્ટ અંતર્ગત કરવામાં આવેલી મુખ્ય ભલામણો

- GDERD (ગ્રોસ ડોમેસ્ટિક એક્સપેન્ડિચર ઓન R & D)માં નોંધપાત્ર સુધારાની જરૂર છે અને તે ઓછામાં ઓછા 2% સુધી પહોંચવું જોઈએ, જે ભારતમાં 5 ટ્રિલિયન અર્થતંત્રનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.
- GDERD વધારવાથી R&D માં ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીને પ્રોત્સાહન મળે છે.
- જે દેશો GDERD પર ઓછો ખર્ચ કરે છે, તેઓ લાંબા ગાળે તે પોતાની માનવ મૂડી જાળવી રાખવામાં નિષ્ફળ જાય છે કારણ કે ઈનોવેશન કરવાની ક્ષમતા માનવ મૂડીની ગુણવત્તા પર આધારિત છે; GDP (ગ્રોસ ડોમેસ્ટિક પ્રોડક્ટ)ની ટકાવારી તરીકે ભારતનું GDERD લગભગ 0.7% હતું.
- દેશમાં ડેમોગ્રાફિક ડિવિડન્ડનો પૂરો લાભ મેળવી શકાય તે માટે વ્યાવસાયિક અને કાયદાકીય વાતાવરણ બનાવવું.

જવાહરલાલ નેહરુ બંદર

- તાજેતરમાં, જવાહરલાલ નેહરુ પોર્ટ (JNP) એ દેશનું પ્રથમ એવું મોટું બંદર બન્યું છે, જે 100% લેન્ડલોર્ડ પોર્ટમોડલ હોય, એટલે કે તેના તમામ અર્થ PPP મોડલ પર કાર્યરત છે.

‘લેન્ડલોર્ડ’ બંદર શું છે?

- લેન્ડલોર્ડ પોર્ટ મોડલમાં જાહેર ક્ષેત્ર બંદર આયોજન માટે જવાબદાર હોય છે, નિયમનકારી સંસ્થા તરીકે કાર્ય કરે છે અને પોર્ટ સંબંધિત જમીન અને મૂળભૂત માળખાકીય સુવિધાઓની માલિકી ધરાવે છે.
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સામાન્ય રીતે ખાનગી ઓપરેટિંગ કંપનીઓને અથવા રિફાઈનરીઓ, ટર્મિનલ્સ અને કેમિકલ પ્લાન્ટ્સ જેવા ઉદ્યોગોને ભાડે આપવામાં આવે છે.
- ખાનગી પોર્ટ ઓપરેટરો ઈમારતો સહિત તેમના પોતાના સુપરસ્ટ્રક્ચર (એટલે કે ટર્મિનલ) બંદર પ્રદાન કરે છે અને જાળવે છે. તેઓ ટર્મિનલ ગ્રાઉન્ડ પર પોતાના સાધનો ખરીદે છે અને ઈન્સ્ટોલ પણ કરે છે અને ટર્મિનલની કામગીરી માટે જવાબદાર છે.

PPP શું છે?

- પબ્લિક પ્રાઈવેટ પાર્ટનરશિપ (PPP) નો અર્થ થાય છે જાહેર સંપત્તિ અને/અથવા જાહેર સેવાઓની જોગવાઈ માટે કરવામાં આવી રહેલા રોકાણો અને/અથવા પ્રાઈવેટ સેક્ટરની એન્ટિટી દ્વારા હાથ ધરવામાં આવતા મેનેજમેન્ટમાં, એક તરફ સરકાર / વૈધાનિક એન્ટિટી / સરકારની માલિકીની એન્ટિટી અને બીજી બાજુ ખાનગી ક્ષેત્રની એન્ટિટી વચ્ચેની વ્યવસ્થા. જ્યાં ખાનગી ક્ષેત્ર અને જાહેર એન્ટિટી વચ્ચે જોખમને સારી રીતે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે અને ખાનગી એન્ટિટી કે જેને ઓપન કોમ્પિટિટિવ બિડિંગના આધારે પસંદ કરવામાં આવે છે અને તે પૂર્વ-નિર્ધારિત પ્રદર્શન ધોરણોને અનુરૂપ વળતર મેળવે છે.
- APM ટર્મિનલ્સ, પીપાવાવ એ ભારતનું પ્રથમ જાહેર ખાનગી

આગળની રાહ

- ઉત્તમ પ્રદર્શન તરફ દોરી જતાં પરિબલો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરીને વિવિધ રાજ્યો માટે વિવેચનાત્મક વિશ્લેષણ તેમજ નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપવા માટે શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓના જ્ઞાનનો પ્રસાર કરવાની જરૂર છે. દાખલા તરીકે, મિઝોરમ, મણિપુર, અસમ, ત્રિપુરા અને મેઘાલય સહિતના ઉત્તર-પૂર્વીય રાજ્યોની પ્રાથમિક શાળા શિક્ષણમાં 100 ટકા ચોખ્ખી નોંધણીની સિદ્ધિનો સફળ કેસ-સ્ટડી તરીકે અભ્યાસ કરી શકાય છે.
- એવા પડકારો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવાની જરૂર છે, જે નીચા પ્રદર્શનનું કારણ બને છે, તેમજ નિમ્ન પ્રદર્શન કરનારા રાજ્યો દ્વારા સામનો કરવામાં આવતા જટિલ પડકારો અને વિવિધ રાજ્યોની નબળાઈઓના ક્ષેત્રોને ઓળખવાની જરૂર છે જેથી આ ક્ષેત્રમાં નવીનતાને પ્રોત્સાહન આપીને આર્થિક સુખાકારીને પ્રોત્સાહન મળે.

ભાગીદારી (PPP) પોર્ટ છે. આ ટર્મિનલ્સ ગુજરાત પીપાવાવ પોર્ટ લિ. દ્વારા સંચાલિત થાય છે. સંસ્થાપન સમયે કંપની જીએમબી અને સીકિંગ એન્જિનિયર્સ લિમિટેડ (હવે SKIL ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર લિમિટેડ તરીકે ઓળખાય છે) વચ્ચેનું સંયુક્ત સાહસ હતું.

- PPP મોડલ હેઠળ અમલમાં આવી રહેલા મુખ્ય પ્રોજેક્ટ્સમાં નીચેનાનો સમાવેશ થાય છે:
- બર્થ, યાંત્રિકરણ, ઓઈલ જેટીનો વિકાસ, કન્ટેનર જેટી, કન્ટેનર ટર્મિનલનું O & M (Operation & Management), આંતરરાષ્ટ્રીય ક્રૂઝ ટર્મિનલનો O&M, PPP મોડલ હેઠળ સંપત્તિનું વ્યાપારીકરણ તથા પ્રવાસન પ્રોજેક્ટ્સ, જેમ કે, મરિન પ્રવાસનને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ટાપુઓનો વિકાસ વગેરે.

જવાહરલાલ નેહરુ પોર્ટ (JNP) વિશે

- નવી મુંબઈ ખાતેની જવાહરલાલ નેહરુ પોર્ટ ઓથોરિટી (JNPA) એ ભારતમાં પ્રીમિયર કન્ટેનર હેન્ડલિંગ પોર્ટ છે, જે સમગ્ર ભારતના મુખ્ય બંદરોમાં કુલ કન્ટેનરાઈઝડ કાર્ગો વોલ્યુમના લગભગ 50% હિસ્સો ધરાવે છે.
- 26 મે, 1989ના રોજ શરૂ કરવામાં આવેલ JNPA બલ્ક-કાર્ગો ટર્મિનલમાંથી દેશમાં પ્રીમિયર કન્ટેનર પોર્ટ બની ગયું છે.
- તે દેશના અગ્રણી કન્ટેનર બંદરોમાંનું એક છે અને ટોચના 100 વૈશ્વિક બંદરોમાં 26મા ક્રમે છે (લોયડ્સ લિસ્ટ ટોપ 100 પોર્ટ્સ 2021 રિપોર્ટ મુજબ).
- હાલમાં, JNP ખાતે પાંચ કન્ટેનર ટર્મિનલ કાર્યરત છે, જેમાંથી માત્ર એક કન્ટેનર ટર્મિનલ પોર્ટની માલિકીનું છે.
- આ ઉપરાંત, JNPA વઢવાણ અને 4 ડ્રાય પોર્ટ - જાલના, વર્ધા, સાંગલી અને નાસિક ખાતે સેટેલાઈટ બંદર પણ વિકસાવી રહી છે.

ભૂગોળ અને પર્યાવરણ

વાદળ ફાટવું (Cloudbursts)

- તાજેતરમાં જમ્મુ અને કશ્મીરના અમરનાથમાં અચાનક વરસાદને કારણે પૂર આવતા જાનહાનિ થઈ હતી.

વાદળ ફાટવું શું છે?

- વાદળ ફાટવું એટલે ટૂંકા સમય ગાળામાં કરા અને ગાજવીજ સાથે ભારે વરસાદ થવો. ભારતીય હવામાન વિભાગ (IMD)ની વ્યાખ્યા મુજબ આશરે 20 થી 30 ચોરસ કિમીના ભૌગોલિક પ્રદેશમાં પ્રતિ કલાક 100mm (અથવા 10 સેમી) કરતા વધુ અણધાર્યા વરસાદને વાદળ ફાટવું (Cloudbursts) કહેવામાં આવે છે.
- વાદળ ફાટવું એ મૂળભૂત રીતે વરસાદી તોફાન છે અને તે મોટે ભાગે રણ અને પર્વતીય પ્રદેશોમાં જોવા મળે છે. પર્વતીય વિસ્તારોમાં એટલા માટે કારણ કે ભેજવાળા પવનો પર્વતોની ઊંચાઈ પર ચઢે છે અને અંદરનો ભેજ ઘનીભૂત થાય છે અને વાદળ બને છે. અહીં વરસાદથી પડતું પાણી ખીણોમાં કેન્દ્રિત હોવાથી તેની અસર વધુ વર્તાય છે.

વાદળ ફાટવાની ઘટના ક્યાં બને છે?

- વાદળ ફાટવાની ઘટના મુખ્યત્વે ઊંચાઈ વાળા ભૂપ્રદેશને કારણે પર્વતીય વિસ્તારોમાં થવાની શક્યતા વધારે છે.
- આવા વાદળો સામાન્ય રીતે વરસાદ અને વીજળીનું કારણ બને છે. વાદળોની આ ઉપરની ગતિને 'ઓરોગ્રાફિક લિફ્ટ' તરીકે ઓળખવામાં આવે છે.
- આ અસ્થિર વાદળોના પર્યાપ્ત માત્રામાં પાણી ગ્રહણ કર્યા બાદ અને ટેકરીઓ વચ્ચેના શિખરો અને ખીણોમાં ફસાયા પછી નાના વિસ્તારમાં તીવ્ર વરસાદી તોફાનનું કારણ બને છે.

કોસ્ટલ કોરિડોર હાઇવે

- તાજેતરમાં ગુજરાત રાજ્ય સરકાર દ્વારા દક્ષિણ ગુજરાતના ઉમરગામથી કચ્છના નારાયણ સરોવર સુધી 1630 કિલોમીટરના કોસ્ટલ કોરિડોર હાઇવે બનાવવાની દરખાસ્ત રજૂ કરવામાં આવી છે.
- હેતુ : દરિયાકાંઠાના પ્રવાસન, પરિવહન અને અન્ય આર્થિક પ્રવૃત્તિઓને પ્રોત્સાહિત કરવાનો.

કોસ્ટલ કોરિડોર હાઇવે વિશે

- આ કોસ્ટલ કોરિડોર હાઇવે PM ગતિ શક્તિ યોજના હેઠળ પ્રસ્તાવિત છે. આ પ્રોજેક્ટને પૂર્ણ થવા માટે 3 વર્ષનો સમય લાગે તેવી શક્યતા છે.
- રાજ્ય સરકારે શરૂઆતમાં 300 કિ.મી. કોસ્ટલ કોરિડોર હાઇવેના નિર્માણ માટે જમીન નક્કી કરી છે, જેમાં વલસાડ, નવસારી, સુરત અને ભરૂચ જિલ્લાની જમીનનો સમાવેશ થાય છે.

- એકવાર આ પ્રોજેક્ટ પૂર્ણ થયા બાદ તે દેશનો સૌથી લાંબો કોસ્ટલ હાઇવે હશે.
- 1630 કિ.મી.માંથી, 140 કિ.મી. હાઇવેને ગ્રીનફિલ્ડ કોસ્ટલ એરિયા તરીકે વિકસાવવામાં આવશે અને બાકીના 1490 કિમીને બ્રાઉનફિલ્ડ રોડ તરીકે વિકસાવવામાં આવશે.
- ગ્રીનફિલ્ડ આંતરમાળખું : જ્યાં પહેલા કોઈ પ્રકારનું બાંધકામ કરવામાં ન આવ્યું અને સંપૂર્ણરિતે નવીન આંતરમાળખું તૈયાર કરવામાં આવે તેને 'ગ્રીનફિલ્ડ આંતરમાળખું' કહે છે.
- બ્રાઉનફિલ્ડ આંતરમાળખું : પહેલાથી હયાત આંતરમાળખાનું વિસ્તરણ, સમારકામ કે નવીનીકરણ કરવાને 'બ્રાઉનફિલ્ડ આંતરમાળખું' કહે છે.
- કોસ્ટલ હાઇવે 3 ડ્રાઇવિંગ લેન સાથે ઓછામાં ઓછો 10 મીટર પહોળો હશે અને હાઇવેની બાજુમાં પસંદ કરેલ વિસ્તાર બફર વિસ્તાર તરીકે આરક્ષિત રહેશે.

અસમમાં પૂર

- તાજેતરમાં અસમ ભયંકર પૂરનો સામનો કરી રહ્યું છે. પૂરથી 42 લાખથી વધુ લોકો અસરગ્રસ્ત થયાં છે અને 70થી વધુ લોકોનાં મૃત્યુ થયાં છે. ઉલ્લેખનીય છે કે અસમમાં દર વર્ષે પૂર આવે છે.

પૂરનાં કારણો

- ભૌગોલિક સ્થિતિ** : અસમ હિમાલયની તળેટીમાં વસેલું છે જ્યાં મુખ્યત્વે બે નદીઓ બ્રહ્મપુત્ર અને બરાકનો મેદાની પ્રદેશ છે. બ્રહ્મપુત્ર નદી 5000 મી. થી વધુ ઊંચાઈવાળી કેલાશ પર્વતમાળાથી અસમનાં મેદાની પ્રદેશમાં પ્રવેશતાં નદીનો પ્રવાહ ઝડપી થઈ જાય છે, તથા પોતાની સાથે લાવેલાં કાંપને મેદાનમાં ઠાલવતાં નદીની જળસંગ્રહ ક્ષમતા ઘટી જાય છે. પરિણામે, પૂર આવે છે.
- આબોહવા** : અસમ ઉષ્ણકટીબંધીય વરસાદી વનો ધરાવતું ક્ષેત્ર છે. અહીં દક્ષિણ-પશ્ચિમ ચોમાસાને લીધે ભરપૂર વરસાદ થાય છે. જ્યારે વરસાદનું પ્રમાણ અમુક માત્રા કરતાં વધી જાય છે ત્યારે પૂર આવે છે. જેમ કે, હાલમાં જૂન મહિનામાં 106% વધુ વરસાદ (કુલ 206% વરસાદ) પડતાં પૂરની સ્થિતિ પેદા થઈ છે.
- કાંપ** : સમગ્ર અસમમાં કાંપવાળી નદી અને સહાયક નદીઓ વધુને વધુ જમીનનું ધોવાણ કરે છે અને વધુ વિસ્તારમાં ફેલાતી જાય છે. પરિણામે પૂર આવે છે. એક સંશોધન અનુસાર છેલ્લાં 50 વર્ષમાં 4000 ચો.કિમી. જમીનનું ધોવાણ બ્રહ્મપુત્ર નદીએ કર્યું છે.
- ભૂકંપગ્રસ્ત ક્ષેત્ર** : અસમ એ ભૂકંપગ્રસ્ત ક્ષેત્રમાં આવતું હોવાથી ધરતીકંપને લીધે તથા માનવ દ્વારા કરાતી બાંધકામ પ્રવૃત્તિને લીધે ભૂસ્ખલન વધતાં નદીઓમાં કાંપનું પ્રમાણ વધે છે. પરિણામે, નદીનાં તળ ઊંચા આવતા પૂરની સ્થિતિ પેદા થાય છે.

5. નબળું પ્રશાસન : છેલ્લાં 5 દાયકામાં બ્રહ્મપુત્રા નદીની હરોળમાં પાળ બનાવવાં 30,000 કરોડ ખર્ચાં હોવા છતાંય મોટા ભાગનાં પાળ (embankment) જૂનાં અને નબળાં થઈ ચૂક્યાં છે. તેની દેખરેખનાં અભાવે અને પાળ બનાવવામાં ભ્રષ્ટાચારનાં લીધે પૂર સામે લડી શકાતું નથી.
6. જળવાયુ પરિવર્તન : ગરમ આબોહવા, વધુ ભેજ અને લાંબાગાળા સુધી વરસાદ એ જળવાયુ પરિવર્તનનું પરિણામ છે. આના લીધે વરસાદનું વધતું પ્રમાણ અને હિમાલયની હિમનદીઓ પીગળતાં નદીઓમાં પૂરની તીવ્રતા અનેક ગણી થઈ ગઈ છે.

અસમમાં પૂરની અસરો

1. માર્ગ, રેલ્વે, વીજમથકો, મકાનો બધું જ નષ્ટ થઈ જતાં જીવનની મૂળભૂત જરૂરિયાતો છીનવાઈ જાય છે. તદુપરાંત, પૂર પછીની રાહત કામગીરી કરવી પણ મુશ્કેલ બની જાય છે.
2. પૂરગ્રસ્ત લોકો ગરીબી તરફ ઘડેલાતાં અસમાનતાં વધે છે તથા ગુણવત્તાવાળું જીવન જીવવાની સંભાવના નબળી પડે છે.
3. મનુષ્ય ઉપરાંત વન્યજીવોનું જીવન સંકટમાં આવતાં પ્રકૃતિનું સંતુલન ખોરવાય છે. તદુપરાંત, પ્રદેશની વિશેષ જૈવવિવિધતા નાશ પામે છે. પાક ધોવાઈ જતાં આવક અને ખાદ્યાન્નનું સંકટ ગહેરું બનતાં કુપોષણ અને ભૂખમરણની સ્થિતિ પેદા થાય છે.

પૂર રોકવા માટેના ઉપાયો

1. વર્ષ 1982માં બ્રહ્મપુત્રા બોર્ડે પૂર રોકવા વધુ બંધ અને જળસંગ્રહો બનાવવા ભલામણ કરી હતી. તેને અમલી બનાવવી જોઈએ.
2. ટૂંકાગાળાનું સમાધાન તરીકે પાળ બનાવવી જરૂરી છે. તેની નિયમિત તપાસ અને જાળવણી ફરજિયાતપણે કરવી જોઈએ. પરંતુ, લાંબાગાળે પાળ એ ટકાઉ વિકલ્પ નથી. અમેરિકન સિવિલ ઈન્જનેર ચાર્લ્સ એલેટ કહે છે કે પાળને નદીપ્રવાહને તીવ્ર કરી દે છે, પરિણામે પૂરની સ્થિતિ પેદા થાય છે.
3. વિશ્વસનીય અને ઝડપી ચેતવણી વ્યવસ્થા બનાવવા સંસ્થાકીય અને તકનીકી સ્તરનાં પ્રયાસો કરવા જોઈએ. તદુપરાંત, પૂર વિશેની માહિતી ઝડપથી સ્થાનિક ભાષામાં પહોંચાડવી જોઈએ.
4. અસમમાં પૂરને હાલની સ્થિતિમાં રોકવું શક્ય નથી. આ સ્વીકારીને પૂર સાથે લડવાં તૈયાર થવું પડશે. જે માટે, પૂરોઘી બાંધકામને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ. તદુપરાંત સ્થાનિક પરિસ્થિતિ મુજબ બાંધકામ પદ્ધતિ અપનાવવી પડશે.
5. દરેક ગામોમાં કાયમી પૂર આશ્રયસ્થાનો બનાવવા જરૂરી છે. આ આશ્રયસ્થાનોમાં પૂરતી માત્રામાં ભોજન, જળ જેવી સુવિધાઓ પૂરની સંભાવના અગાઉ પૂરી પાડવી.
6. બ્રહ્મપુત્ર નદીમાં પૂર રોકવા આંતરરાષ્ટ્રીય પ્રયાસ જરૂરી છે. બ્રહ્મપુત્ર 2017માં નદી પરિસંવાદ અંતર્ગત ભારત, ભૂટાન, ચીન અને બાંગ્લાદેશ વચ્ચે નદીપૂર નિયંત્રણ માટે વાર્તાલાપ યોજાયો હતો. આવા પ્રયાસો કરીને ઉચિત સમાધાન શોધવું જરૂરી છે.

સંચાલ સમુદાય

- તાજેતરમાં સંચાલ સમુદાયના નેતાઓમાંના એક એવા શ્રીમતી દ્રૌપદી મુર્મૂ ચૂંટાઈને 15માં રાષ્ટ્રપતિ બન્યા છે.

સંચાલ સમુદાય વિશે

- ગોંડ અને ભીલ પછી સંચાલ દેશનો ત્રીજો સૌથી મોટો અનુસૂચિત જનજાતિ સમુદાય છે.
- ‘સંચાલ’ શબ્દ બે શબ્દોમાંથી ઊતરી આવ્યો છે; ‘સંચા’ એટલે શાંત અથવા શાંતિપૂર્ણ અને ‘આલા’ એટલે માણસ.
- એક સમયે ઝારખંડના હજારીબાગમાં સંચાલોની નોંધપાત્ર વસ્તી હતી, સંસ્થાનવાદી વિદ્વાન કર્નલ ડાલ્ટનના મત મુજબ અહીં ચાઈ નામના સ્થળે એક કિલ્લો હતો જે અગાઉ સંચાલ રાજાના નિયંત્રણ હેઠળ હતો.
- જ્યારે દિલ્હી સલ્તનતે આ પ્રદેશ પર આક્રમણ કર્યું ત્યારે અહીંથી સંચાલોને ભાગી જવાની ફરજ પડી હતી. ભૂતકાળમાં સંચાલો વિચરતું જીવન જીવતા હતા. ધીમે ધીમે તેઓ છોટા નાગપુરના ઉચ્ચપ્રદેશમાં સ્થાયી થવા લાગ્યાં. 18મી સદીના અંતમાં, તેઓ બિહારના સંચાલ પરગણામાં સ્થળાંતરિત થયા અને પછી તેઓ ઓડિશા આવ્યા.
- સંચાલ સમુદાયની વસ્તી મુખ્યત્વે ઝારખંડ, ઓડિશા અને પશ્ચિમ બંગાળમાં કેન્દ્રિત થયેલી છે. વસ્તીની દૃષ્ટિએ ઝારખંડ રાજ્યમાં સંચાલોની સૌથી વધુ વસ્તી જોવા મળે છે.
- ભારતના અન્ય રાજ્યો જેવા કે અસમ, ત્રિપુરા અને બિહારમાં પણ તેમની નોંધપાત્ર પ્રમાણમાં હાજરી જોવા મળે છે. નોંધીએ કે નેપાળ અને ભૂતાનમાં પણ સંચાલ સમુદાયની મોટી માત્રામાં વસ્તી રહે છે.
- સોહરાઈ એ સંચાલ સમુદાયનો મુખ્ય તહેવાર છે. તે ઉપરાંત બહા, કરમ, ડાન્સાઈ, સકાત, મહમોર, રુન્દો અને મેગસિમ અન્ય મહત્વના તહેવારો છે. તેઓ પરંપરાગત રીતે આ તહેવારો દરમિયાન ‘તમક’ અને ‘તુમડક’ નામના વિશિષ્ટ ઢોલક સાથે નૃત્યો કરે છે.
- સંચાલ કલા તેની જટિલ કોતરણી શૈલી માટે નોંધપાત્ર છે. પરંપરાગત રીતે સંચાલો એ તેમના ઘરોની દિવાલો પ્રાણીઓની કોતરણીવાળી ડિઝાઈન, શિકારના દૃશ્યો, નૃત્યના દૃશ્યો, ભૌમિતિક આકારો વગેરેથી શણગારે છે.
- મુખ્ય વ્યવસાય : ખેતી, ઔદ્યોગિક મજૂરી, ખાણકામ પ્રવૃત્તિઓ.
- સંચાલો સંચાલી ભાષા બોલે છે, જેની પોતાની લિપિ છે જેને ‘OL ચીકી’ કહેવાય છે. (પંડિત રઘુનાથ મુર્મૂએ શોધેલી)
- OL -ચીકી લિપિવાળી સંચાલી ભાષાને બંધારણની આઠમી અનુસૂચિમાં સામેલ કરવામાં આવી છે.
- ઝારખંડના મુખ્યમંત્રી શ્રી હેમંત સોરેન અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ જમ્મુ અને કશ્મીરના પ્રથમ ઉપ-રાજ્યપાલ ગિરીશ ચંદ્ર મુર્મૂ એ સંચાલ સમુદાયમાંથી આવે છે.

પદ્મા નદી પર રોડ-રેલ ફોર-લેન બ્રિજ

- તાજેતરમાં બાંગ્લાદેશ દ્વારા પદ્મા નદી પર 6.15 કિ.મી. (4 લેન) લાંબો રોડ-રેલ ફોર-લેન બ્રિજ બનાવવામાં આવ્યો છે.
- વડા પ્રધાન શેખ હસીનાએ સૌપ્રથમ વર્ષ 1997માં પદ્મા બ્રિજના બાંધકામની દરખાસ્ત કરી હતી. તેમ છતાં, 2014માં ચાઈના મેજર બ્રિજ એન્જિનિયરિંગ કંપની લિમિટેડને બ્રિજ બનાવવા માટે પસંદ કરવામાં આવ્યા પછી બ્રિજનું બાંધકામ 2015માં જ શરૂ થયું હતું.
- બાંગ્લાદેશ એક ડેલ્ટાક્ષેત્રનું રાષ્ટ્ર છે જેમાં મોટી નદીઓ દેશને કોસ કરે છે. અહીંના લોકો નદી પાર કરવા માટે મોટાભાગે ફેરી પર આધાર રાખે છે. આમ પુલની ઉપલબ્ધતા મુખ્ય મહત્વ ધરાવે છે.

મુખ્ય મુદ્દા

- આ બ્રિજ બે માળનો બહુહેતુક પુલ છે, જે એકસાથે માર્ગ અને રેલ પરિવહન પ્રદાન કરશે. રાજધાનીનું દક્ષિણ-પશ્ચિમ બાંગ્લાદેશ અને દેશના અન્ય ભાગો સાથે જોડાણ શક્ય બનશે.
- ઢાકા અને તેના પશ્ચિમના શહેરો જેમ કે ખુલના, જેસોર અને બારીસાલ વચ્ચેના રસ્તાનું અંતર ઘટશે. પ્રોજેક્ટ માટેનું સંપૂર્ણ ભંડોળ બાંગ્લાદેશ સરકાર દ્વારા પૂરું પાડવામાં આવ્યું છે.
- રેલવે લાઈન દ્વારા ઢાકાથી કોલકાતાથી સાડા ત્રણ કલાકમાં મુસાફરી શક્ય બનશે, જેથી ભારત - બાંગ્લાદેશ સાથેના વેપાર અને સંચારમાં ક્રાંતિ આવશે.

- ઢાકાનું મોંગલા બંદર સાથેનું જોડાણ શક્ય બનશે.
- શરૂઆતમાં આ પ્રોજેક્ટ માટે વિશ્વ બેન્ક દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવવાનું હતું, પરંતુ વિશ્વ બેન્કને બાંગ્લાદેશી અધિકારીઓમાં ઉચ્ચ સ્તરીય ભ્રષ્ટાચારના વિશ્વસનીય પુરાવા મળતાં પ્રોજેક્ટ માટે ભંડોળ આપવાની અસહમતિ દર્શાવાઈ હતી.

પદ્મા નદી

- પદ્મા બાંગ્લાદેશની મુખ્ય નદી છે.
- તેની મુખ્ય સહાયક નદી મહાનંદા છે.
- પદ્મા નદી ભારે કાંઠાના ઘોવાણ માટે જાણીતી છે, માર્ગમાં સતત ઉભરાતી રેતીના પટ્ટાઓ માટે જાણીતી છે.

ઉદ્ભવ

- ગંગા ભારતના મુર્શિદાબાદ જિલ્લામાં ગીરિયા ખાતે બે વિભાગો, હુગલી અને પદ્મા એમ બે ફાંટાઓમાં વિભાજિત થાય છે.
- ગંગા નદી નવાબગંજ નજીક ભારતમાંથી બાંગ્લાદેશમાં પ્રવેશે છે અને અરિયા પાસે જમુના (બાંગ્લાદેશમાં બ્રહ્મપુત્રનું નામ) ને મળે છે અને ત્યાંથી તે પદ્માના નામે ઓળખાય છે. તે ચાંદપુર પાસે મેઘના નદીને મળે છે અને ત્યાંથી પદ્મા - મેઘનાનો સંયુક્ત પ્રવાહ 'મેઘના' નામે ઓળખાય છે અને આગળ જતાં બંગાળની ખાડીને મળે છે.

Forest (Conservation) Rule – 2022

- તાજેતરમાં પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEFCC) એ વન (સંરક્ષણ) નિયમો, 2022 જાહેર કર્યા છે..

વન (સંરક્ષણ) નિયમો - 2022ની મુખ્ય જોગવાઈઓ

- એક સલાહકાર સમિતિનું ગઠન ઉપરાંત દેખરેખના હેતુઓથી રાજ્ય અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં સ્કિનિંગ કમિટી અને એક પ્રાદેશિક અધિકાર પ્રાપ્ત સમિતિની રચના કરવી.
- 40 હેક્ટર સુધીની જમીન પરના તમામ રેખીય પ્રોજેક્ટ્સ (હાઈવે અને રસ્તાઓ) અને 0.7 કેનોપી ડેન્સિટી સુધીની જંગલની જમીનનો ઉપયોગ કરતા પ્રોજેક્ટની તપાસ કરવા માટે સંકલિત પ્રાદેશિક કાર્યાલયની સ્થાપના કરવામાં આવશે. આ નિયમો દરેક પ્રોજેક્ટની ઝડપથી સમીક્ષા કરવા માટે એક નિશ્ચિત સમયમર્યાદા પૂરી પાડશે.
- રાજ્યો એ વન અધિકાર અધિનિયમ, 2006 હેઠળ વનવાસીઓના વનઅધિકારોના સમાધાન માટે જવાબદાર હશે. રાજ્ય સરકાર જંગલની જમીનને ડાયવર્ઝન કરવાની પણ મંજૂરી આપશે.
- હવે અન્ય રાજ્યોમાં કમ્પેન્સેટરી ફોરેસ્ટેશન (CA)ને મંજૂરી આપવામાં આવશે. જો રાજ્યમાં ગ્રીન કવર હેઠળ બે તૃતીયાંશ કરતાં વધુ વિસ્તાર અથવા વન કવર હેઠળ એક તૃતીયાંશ કરતાં

વધુ વિસ્તાર હોય તો CAને અન્ય રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં લેવાની મંજૂરી આપવામાં આવશે જ્યાં આ કવરેજ 20%થી નીચે છે.

- દંડ અંગેના ફેરફારો અંગે MoEFCC એ ઓછા ગંભીર ઉલ્લંઘનો માટે દંડ તરીકે જેલની સજા દૂર કરવાની દરખાસ્ત કરી છે. જેલની સજાને નાણાકીય દંડ સાથે બદલવામાં આવી છે. જો કે, પર્યાવરણ સુરક્ષા અધિનિયમ (EDA)ના ગંભીર ઉલ્લંઘનો જે ગંભીર ઈજા અથવા જાનહાનિ તરફ દોરી જાય છે, તેને ભારતીય દંડ સંહિતાની જોગવાઈ હેઠળ આવરી લેવામાં આવશે.
- EPAની વર્તમાન જોગવાઈઓ હેઠળ ઉલ્લંઘન કરનારને પાંચ વર્ષ સુધીની જેલ અથવા ૩.1 લાખ સુધીનો દંડ અથવા બંને થઈ શકે છે દંડની રકમ જમા કરવા માટે પર્યાવરણ સુરક્ષા ફંડ બનાવવામાં આવશે.
- 5-40 હેક્ટરની વચ્ચેના તમામ બિન-માઈનિંગ પ્રોજેક્ટ્સની 60 દિવસની અંદર સમીક્ષા થવી જોઈએ. જેથી મોટા વિસ્તારો સાથે સંકળાયેલા પ્રોજેક્ટ્સ માટે સમિતિને થોડો વધુ સમય મળી શકે.
- 100 હેક્ટરથી વધુ વિસ્તાર ધરાવતા નોન માઈનિંગ પ્રોજેક્ટ્સ માટે 120 દિવસ અને માઈનિંગ પ્રોજેક્ટ્સ માટે 150 દિવસની સીમા નિર્ધારિત કરાઈ છે.

વન સંરક્ષણ માટેની અન્ય પહેલો

ભારતીય વન નીતિ - 1952

- તે વસાહતી વન નીતિનું સરળ વિસ્તરણ હતું. જો કે, તે કુલ જમીન વિસ્તારના એક તૃતીયાંશ સુધી વન આવરણ વધારવાની જરૂરિયાત વિશે પૂર્વવર્તી બન્યું. તે સમયે જંગલોમાંથી મહત્તમ વાર્ષિક આવક એ મહત્વપૂર્ણ રાષ્ટ્રીય જરૂરિયાત હતી. બે વિશ્વ યુદ્ધો સંરક્ષણની જરૂરિયાત, વિકાસલક્ષી પ્રોજેક્ટ જેમ કે નદી ખીણ પ્રોજેક્ટ, પલ્પ, પેપર અને પ્લાયવૂડ જેવા ઉદ્યોગો અને સંચાર આ બધા રાષ્ટ્રીય હિત માટે જંગલની પેદાશો પર ભારે અધાર રાખે છે. પરિણામે આવક વધારવા માટે જંગલોના વિશાળ વિસ્તારોને સાફ કરવામાં આવ્યા હતા.

ફોરેસ્ટ કન્ઝર્વેશન એક્ટ, 1980

- વન વિસ્તારોમાં ટકાઉ કૃષિ-વનીકરણના અભ્યાસ માટે કેન્દ્રીય પરવાનગી જરૂરી છે. કાયદાના ઉલ્લંઘન અથવા મંજૂરીના અભાવના કિસ્સામાં ફોજદારી ગુનો ગણવામાં આવશે. આ એક્ટ વનનાબૂદીને મર્યાદિત કરવા લક્ષિત છે, જો કે આ કાયદો વન સંરક્ષણ તરફ વધુ આશા પ્રદાન કરે છે પરંતુ તે આ બાબતે આંશિક રીતે સફળ રહ્યો છે.

પર્યાવરણીય સંરક્ષણ અધિનિયમ - 1986

- તે બંધારણના અનુચ્છેદ 253 હેઠળ ઘડવામાં આવ્યો હતો, અને વર્ષ 1986માં અમલમાં આવ્યો હતો. આ કાયદો પર્યાવરણીય સલામતીની લાંબાગાળાની આવશ્યકતાઓનો અભ્યાસ, આયોજન અને અમલીકરણ માટે એક માળખું પ્રદાન કરે છે. તે પર્યાવરણના સંદર્ભમાં જોખમી પરિસ્થિતિઓ માટે પર્યાપ્ત અને ઝડપી પ્રતિસાદની પ્રણાલી પણ તૈયાર કરે છે.

રાષ્ટ્રીય વન નીતિ - 1988

- રાષ્ટ્રીય વન નીતિનો અંતિમ ઉદ્દેશ્ય કુદરતી વારસા તરીકે જંગલોના સંરક્ષણ દ્વારા પર્યાવરણીય સ્થિરતા અને પર્યાવરણીય સંતુલન જાળવવાનો હતો.
- તેણે વ્યવસાયિક ચિંતાઓથી દૂર રહી જંગલોની પર્યાવરણીય ભૂમિકા અને સહભાગી વ્યવસ્થાપન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવા નોંધપાત્ર અને સ્પષ્ટ પરિવર્તન કર્યું. તે દેશના ભૌગોલિક વિસ્તારને જંગલ અને વૃક્ષોના આવરણ હેઠળ હાંસલ કરવાના લક્ષ્યની પરિકલ્પના કરે છે.

રાષ્ટ્રીય વનીકરણ કાર્યક્રમ

- તે વર્ષ 2000 થી પર્યાવરણ, વન અને જળવાયુ પરિવર્તન મંત્રાલય દ્વારા ક્ષીણ થઈ ગયેલી જંગલની જમીનોના વનીકરણ માટે લાગુ કરવામાં આવે છે.

ભારતમાં જંગલ અને તેના પ્રકારો

જંગલ વિશે

- ઈન્ડિયા સ્ટેટ ઓફ ફોરેસ્ટ રિપોર્ટ, 2021 અનુસાર કુલ જંગલ અને વૃક્ષોનું આવરણ હવે 7,13,789 ચો.કિ.મી. છે, જે દેશના કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારના 21.71% છે.
- સૌથી વધુ વન આવરણ ધરાવતા રાજ્યો : મધ્ય પ્રદેશ > અરુણાચલ પ્રદેશ > છત્તીસગઢ > ઓડિશા > મહારાષ્ટ્ર

જંગલના પ્રકારો

- આરક્ષિત જંગલો : આરક્ષિત જંગલો સૌથી વધુ પ્રતિબંધિત જંગલો છે અને રાજ્ય સરકાર દ્વારા કોઈપણ જંગલની જમીન અથવા પડતર જમીન કે જે સરકારની મિલકત છે તેના પર તેની રચના કરવામાં આવે છે. આરક્ષિત જંગલોમાં સ્થાનિક લોકોની અવર-જવરને પ્રતિબંધિત કરવામાં આવે છે. સિવાય કે વન અધિકારી દ્વારા ખાસ પરવાનગી આપવામાં આવી હોય.
- રક્ષિત જંગલો : રાજ્ય સરકારને અનામત જંગલો સિવાયની કોઈપણ જમીનને સંરક્ષિત જંગલો તરીકે રચવાની સત્તા છે જેના પર સરકારને માલિકીનો અધિકાર છે અને આવા જંગલોના ઉપયોગ અંગેના નિયમો બહાર પાડવાની સત્તા પણ પ્રાપ્ત થયેલી છે. આ શક્તિનો ઉપયોગ વૃક્ષો પર રાજ્ય નિયંત્રણ સ્થાપિત કરવા માટે કરવામાં આવ્યો છે. જેના લાકડા, ફળ અથવા બિનલાકડાની પેદાશો આવક વધારવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- ગ્રામ્ય જંગલ : ગ્રામ્ય જંગલો એ છે કે જેમાં રાજ્ય સરકાર કોઈપણ ગામ સમુદાયએ સરકારના અધિકારો અથવા કોઈપણ જમીન કે જે આરક્ષિત જંગલની રચના કરવામાં આવી હોય તેના અંગે સોંપણી કરી શકે છે.
- આરક્ષિત જંગલો > રક્ષિત જંગલો > ગામડાના જંગલો

જંગલને લગતી બંધારણીય જોગવાઈઓ

- 42મા બંધારણીય સુધારા અધિનિયમ, 1976 દ્વારા વન અને જંગલી પ્રાણીઓ અને પક્ષીઓના સંરક્ષણને રાજ્યમાંથી શિક્ષણ, વજન અને માપ અને ન્યાયના વહીવટ સાથે સમવર્તી સૂચિમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં આવ્યા હતા.
- બંધારણના અનુચ્છેદ 48Aમાં જોગવાઈ કરાઈ છે કે રાજ્ય પર્યાવરણના રક્ષણ અને સુધારણા માટે અને દેશના જંગલો અને વન્ય જીવનના રક્ષણ માટે પ્રયત્ન કરશે.
- બંધારણના અનુચ્છેદ 51(A)(ઘ) મુજબ જંગલો, સરોવરો, નદીઓ અને વન્યજીવન સહિત કુદરતી પર્યાવરણનું રક્ષણ અને સુધારણા કરવા અને જીવંત જીવો પ્રત્યે કરુણા રાખવી એ દરેક નાગરિકની મૂળભૂત ફરજ છે.

બન્ની ઘાસનાં મેદાનો

- તાજેતરમાં ગુજરાત વન વિભાગ દ્વારા આગામી દાયકામાં દર વર્ષે 10,000 હેક્ટર બન્ની ઘાસનાં મેદાનોને પુનઃસ્થાપિત કરવાની જાહેરાત કરવામાં આવી છે.

મુખ્ય મુદ્દા

- વન વિભાગ દ્વારા 2,497 ચો.કિ.મી.માં ફેલાયેલા બન્ની ઘાસના મેદાનમાંથી ઓછામાં ઓછા 76,000 હેક્ટર જમીનને પુનઃસ્થાપિત કરવામાં આવશે.
- નોંધીએ કે વનવિભાગ દ્વારા અગાઉ 10,000 હેક્ટર જમીન વિસ્તારને પુનઃ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

ગુજરાતના બન્ની ઘાસનાં મેદાનો વિશે

- બન્ની પ્રદેશ ટેકટોનિક પ્રવૃત્તિઓના પરિણામસ્વરૂપે સમુદ્રમાંથી ઊંચકાયો હતો.
- ગુજરાતના ઘાસના મેદાનો કુલ ભૌગોલિક વિસ્તારના લગભગ 4.33 ટકા (8,490 ચોરસ કિમી) વિસ્તાર ધરાવે છે, જે આઠ જિલ્લાઓ અને ત્રણ અલગ-અલગ આબોહવા ઝોન - કચ્છ, સૌરાષ્ટ્ર અને મધ્ય ગુજરાતમાં વહેંચાયેલા છે.
- 1955 ના વર્ષમાં, બન્ની ઘાસના મેદાનને ભારતીય વન અધિનિયમ, 1927 હેઠળ 'સંરક્ષિત ક્ષેત્ર' તરીકે જાહેર કરવામાં આવ્યું હતું.
- વર્ષ 2019માં નેશનલ ગ્રીન ટ્રિબ્યુનલ (NGT) દ્વારા બન્ની ઘાસના મેદાનની સીમાઓનું સીમાંકન કરવાનો આદેશ આપીને આ વિસ્તારમાં બિન-વન પ્રવૃત્તિઓ પર પ્રતિબંધ મૂકવામાં આવ્યો હતો.
- બન્ની ઘાસનું મેદાન એ એશિયાનું સૌથી મોટું ઘાસનું મેદાન છે, જે ગુજરાતમાં કચ્છના રણ પાસે આવેલું છે. નદીઓ અને પવન દ્વારા

જમા કરાયેલી માટીએ બન્નીની જમીનને એટલી સમૃદ્ધ બનાવી છે જેમાં વિવિધ ઘાસની પ્રજાતિઓ જોવા મળે છે. આમ, બન્ની ઘાસના મેદાનો એ ઉચ્ચ જૈવવિવિધતા ધરાવે છે.

- હાલમાં ભારતમાંથી ચિત્તાને લુપ્તપ્રાય: જાહેર કરવામાં આવ્યા છે, મહત્વની વાત એ છે કે વાઈલ્ડલાઈફ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયા (WII) એ આ બન્ની ગ્રાસલેન્ડ રિઝર્વને ભારતમાં ચિત્તાના છેલ્લા બાકી રહેલા રહેઠાણમાંનું એક અને આ લુપ્તપ્રાય ચિત્તાનું ભારતમાં પુનઃપ્રસારણ થાય તે માટેના સંભવિત સ્થાન તરીકે ઓળખાવ્યું છે.
- બન્ની ઘાસના મેદાન એ 2,618 ચો.કિ.મી.માં ફેલાયેલું છે, જે ગુજરાતના 45% ઘાસના મેદાન વિસ્તારને આવરી લે છે.
- બન્નીમાં બે ઇકોસિસ્ટમ્સ (ભીની જમીન અને ઘાસના મેદાનો) એકસાથે જોવા મળે છે. અહીં ઘાસની 40 પ્રજાતિઓ, 273 પક્ષીઓની પ્રજાતિઓ અને ફૂલોના છોડની 99 પ્રજાતિઓ ઉપરાંત, ભારતીય વરુ, રણનું શિયાળ, રણ બિલાડી, હાયના, ચિંકારા, નીલગાય, જંગલી ડુક્કર જોવા મળે છે.
- માલધારી એ પશુપાલન સાથે સંકળાયેલ સમુદાય છે, જે બન્ની ક્ષેત્રમાં વસવાટ કરે છે.
- છેલ્લાં કેટલાંક વર્ષોમા ઘાસચારાની તંગીના કારણે વધુ પ્રમાણમાં અનિયંત્રિત ચરાઈ, પ્રોસોપિસ જુલીફ્લોરાનો વિસ્તારમાં વધારો થવો (એક હાનિકારક વિદેશી વૃક્ષની પ્રજાતિ), ડેમના બાંધકામને કારણે ઘાસના મેદાનમાં થતો ઘટાડો વગેરેના કારણે બન્ની ઘાસના મેદાની વિસ્તારમાં ઘટાડો નોંધાયો છે.

GPSC દ્વારા લેવાતી વર્ગ 1 & 2ની મુખ્ય પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ પુસ્તકો

77779 91348

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

PSLV C-53

- તાજેતરમાં ઈસરોની વ્યાપારિક સંસ્થા ન્યુસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ(NSIL) દ્વારા ઈસરોના PSLV C-53 (પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ) મિશન અંતર્ગત 3 વિદેશી ઉપગ્રહો પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યા છે. આ ત્રણે ઉપગ્રહો સિંગાપુરની માલિકીના છે.

PSLV C-53 વિશે

- GSAT-24 ઉપગ્રહના સફળ પ્રક્ષેપણ બાદ ન્યુસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ(NSIL) દ્વારા PSLV-C53 નામનું બીજું સમર્પિત વ્યાપારી મિશન પાર પાડવામાં આવ્યું છે.
- આ મિશનમાં વ્યાપારી ધોરણે ન્યુસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ(NSIL) એ સિંગાપુરના ત્રણ ઉપગ્રહને પૃથ્વીની ભ્રમણ કક્ષામાં પ્રક્ષેપિત કર્યા છે. જેમાં તેને ઈસરોના સંસાધનોનો ઉપયોગ કર્યો છે.
- PSLV-C53 એ PSLVનું 55મું મિશન છે અને PSLV કોર એલોન વેરિયન્ટ અંતર્ગત 15મું મિશન છે.
- આ મિશન હેઠળ PSLV ઉપગ્રહોના ચોથા તબક્કાના વિભાજન બાદ પ્રક્ષેપિત વાહનના ઉપલા બિન-ઉપયોગી તબક્કાનો ઉપયોગ સાયન્ટિફિક પેલોડ્સ માટે “સ્ટેબિલાઈઝ્ડ પ્લેટફોર્મ” તરીકે કરવા માટે “POEM” પ્લેટફોર્મ પ્રથમવાર ઉપયોગમાં લેવામાં આવ્યો છે.
- આ મિશન અંતર્ગત ત્રણ ઉપગ્રહ ; DS-EO, NeuSAR and SCOOB-1 ને 570 કિ.મી. ભ્રમણકક્ષામાં પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યા છે. જે ત્રણેય ઉપગ્રહ સિંગાપુર દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે અને ઈસરોની વ્યાપારિક સંસ્થા ન્યુસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ(NSIL) દ્વારા પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

1. **DS-EO (અર્થ ઓબર્ઝવર ઉપગ્રહ) :** આ ઉપગ્રહ ઈલેક્ટ્રો-ઓપ્ટિક, મલ્ટી-સ્પેક્ટ્રલ પેલોડ ધરાવે છે. જે જમીનના વર્ગીકરણ, માનવતાવાદી સહાય અને આપત્તિ રાહતની જરૂરિયાતો માટે સંપૂર્ણ રંગીન છબીઓ પ્રદાન કરવામાં સક્ષમ છે.
2. **NeuSAR :** SAR પેલોડ વહન કરતો સિંગાપોરનો પ્રથમ વાણિજ્યિક ઉપગ્રહ છે. જે દિવસ અને રાત, તમામ હવામાન પરિસ્થિતિઓમાં ચોખ્ખી છબીઓ પ્રદાન કરવામાં સક્ષમ છે.
3. **SCOOB-1 ઉપગ્રહ :** સ્ટુડન્ટ સેટેલાઈટ સિરીઝ (S3-1)નો પહેલો ઉપગ્રહ છે. જે સિંગાપોરની NTU સ્કૂલ ઓફ ઈલેક્ટ્રિકલ એન્ડ ઈલેક્ટ્રોનિક એન્જિનિયરિંગ ખાતે સેટેલાઈટ રિસર્ચ સેન્ટર (SARC) તરફથી હાથ ધરવામાં આવેલ વિદ્યાર્થી તાલીમ કાર્યક્રમ છે.

POEM (PSLV ઓર્બિટલ એક્સપેરિમેન્ટલ મોડ્યુલ) પ્લેટફોર્મ

- ઈસરો દ્વારા સફળતાપૂર્વક POEM (PSLV ઓર્બિટલ એક્સપેરિમેન્ટલ મોડ્યુલ)ને પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું છે. POEM

(PSLV ઓર્બિટલ એક્સપેરિમેન્ટલ મોડ્યુલ) એક પ્રાયોગિક મિશન છે, જે ભ્રમણીય પ્લેટફોર્મ તરીકે PSLV (પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ)ના ચોથા તબક્કા દરમિયાન ભ્રમણકક્ષામાં વૈજ્ઞાનિક પ્રયોગો કરશે.

- PSLV એ ચાર-તબક્કાવાળું રોકેટ છે, જ્યાં પ્રથમ ત્રણ તબક્કા અનુક્રમિક કાર્યરત થયા બાદ પાછા સમુદ્રમાં પડે છે, જ્યારે અંતિમ તબક્કો (PS4) ઉપગ્રહને ભ્રમણકક્ષામાં પ્રક્ષેપિત કર્યા બાદ અવકાશીય કચરા (Space Debris) સ્વરૂપે અવકાશમાં રહે છે.
- આમ, PSLV-C53 મિશનમાં પ્રથમવાર ચોથા તબક્કાનો ઉપયોગ “સ્ટેબિલાઈઝ્ડ પ્લેટફોર્મ” તરીકે વિવિધ પ્રયોગો માટે કરવામાં આવશે. આવું પ્રથમ વખત છે કે ચોથો તબક્કો (PS4) એક સ્થિર પ્લેટફોર્મ તરીકે પૃથ્વીની પરિક્રમા કરશે.
- POEM પાસે એક સમર્પિત નેવિગેશન ગાઈડન્સ એન્ડ કંટ્રોલ (NGC) સિસ્ટમ છે, જે “સ્ટેબિલાઈઝ્ડ પ્લેટફોર્મ” માટે ખૂબ ઉપયોગી છે.
- ISRO એ 2019માં C-44 મિશન સાથે ઓર્બિટલ પ્લેટફોર્મ તરીકે PS-4ના ઉપયોગની ક્ષમતા દર્શાવી હતી. આ મિશનમાં ચોથા તબક્કાને પ્રયોગો માટે ભ્રમણકક્ષામાં જીવંત રાખવામાં આવ્યો હતો.

POEM શું વહન કરે છે ?

- POEM એ છ પેલોડ ધરાવે છે, જેમાં બે ભારતીય સ્પેસ સ્ટાર્ટ-અપ્સ, દિગંતરા અને ધ્રુવ સ્પેસના પેલોડ છે. જેને IN-SPACE અને NSIL દ્વારા સક્ષમ બનાવાયા છે.
- POEM એ તેને જરૂરી ઊર્જા ચોથા તબક્કાની ટાંકીની આસપાસ લગાવેલી સોલાર પેનલ્સ અને Li-Ion બેટરીમાંથી મેળવશે. ઉપરાંત, ચાર સન સેન્સર, એક મેગ્નેટોમીટર, ગાયરોસ અને નેવીઆઈસીનો ઉપયોગ કરીને નેવિગેટ કરશે.
- POEM એ હિલિયમ ગેસ સ્ટોરેજનો ઉપયોગ કરીને ચોક્કસ કંટ્રોલ થ્રસ્ટર્સ પણ વહન કરી શકે છે, POEM એ ટેલિકોમ સુવિધાથી સજ્જ છે.

લોન્ચર્સ	વિશેષતાઓ
SLV-3 (સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ)	<ul style="list-style-type: none"> ભારતનું પ્રથમ અંતરિક્ષ પ્રક્ષેપિત વ્હીકલ જેમાં ચાર ઘન (solid) ઈંધણ તબક્કા હતા. 1980માં 'રોહિણી ઉપગ્રહ' SLV દ્વારા પ્રક્ષેપિત થયો હતો. વહન ક્ષમતા : 40 કિ.ગ્રા.
ASLV (ઓગમેન્ટેડ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ)	<ul style="list-style-type: none"> SLV - થી વધારે વજનની સેટેલાઈટને લોન્ચ કરવા માટે ASLV લોન્ચ વ્હીકલ તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું. નીચલી ભ્રમણકક્ષા (LEO)માં ઉપગ્રહ મોકલવા માટે તબક્કા : ચાર ઘન તબક્કા વહન ક્ષમતા : 150 કિ.ગ્રા.
PSLV (પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ)	<ul style="list-style-type: none"> PSLV એ ભારતનું ત્રીજું પેઢીનું અને ભારતનું પ્રથમ પ્રવાહી ઈંધણ તબક્કો ધરાવતું લોન્ચ વ્હીકલ છે. પ્રથમ ઉડાન : 1993 વહન ક્ષમતા : (1) LEO : 1750 કિ.ગ્રા. (2) GTO : 1425 કિ.ગ્રા. તબક્કા : ચાર (1) પ્રથમ : ઘન (2) દ્વિતીય : પ્રવાહી (3) તૃતીય : ઘન (4) ચતુર્થ : પ્રવાહી ઉપયોગ : અર્થ ઓબ્ઝર્વ સેટેલાઈટ અને રિમોટ સેન્સિંગ સેટેલાઈટને ભ્રમણ કક્ષામાં પ્રક્ષેપિત કરવા. સફળ મિશન : ચંદ્રયાન-1, મંગળયાન, ઉપરાંત 55 સફળ મિશન પાર પાડવામાં આવ્યા છે.
GSLV (જિયો સિન્ક્રોનસ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ)	<ul style="list-style-type: none"> GSLV એ ભારતીય અંતરિક્ષ વિકાસમાં ચોથી પેઢીનું અંતરિક્ષ લોન્ચ વ્હીકલ છે. પ્રથમ ઉડાન : 2001 વહન ક્ષમતા : (1) LEO - 5000 kg (2) GTO - 2500 kg તબક્કા : ત્રણ (1) પ્રથમ : ઘન (2) દ્વિતીય : પ્રવાહી (3) તૃતીય : કાયોજેનિક એન્જિન ઉપયોગ : જીઓસિન્ક્રોનસ ભ્રમણકક્ષામાં દૂરસંચાર ઉપગ્રહોને પ્રક્ષેપિત કરવા માટે સફળતા : GSAT - F-10, GSAT-7A કાયોજેનિક એન્જિન : કાયોજેનિક એન્જિનમાં કાયોજેનિક ઈંધણ અને ઓક્સિડાઇઝર એમ બંને (Oxidizer)નો ઉપયોગ થાય છે. ઈંધણ તરીકે કાયોજેનિક ફ્યુલ પ્રવાહી સ્વરૂપે હોય છે અને ઓક્સિડાઇઝર વાયુ સ્વરૂપે હોય છે. કાયોજેનિક એન્જિનમાં ઈંધણનો ઉપયોગ ખૂબ નીચા તાપમાને થાય છે.
GSLV - MK-III	<ul style="list-style-type: none"> અંતરિક્ષમાં વજનદાર ઉપગ્રહોને પ્રક્ષેપિત કરવા માટે GSLV-MK-III લોન્ચ વ્હીકલ વિકસાવવામાં આવ્યું. તબક્કા : ત્રણ (1) પ્રથમ : ઘન (2) દ્વિતીય : પ્રવાહી (વિકાસ એન્જિન) (3) તૃતીય : કાયોજેનિક એન્જિન વહન ક્ષમતા : (1) GTO કક્ષામાં 4000 કિ.ગ્રા. (2) LEO કક્ષામાં 10000 કિ.ગ્રા. સફળતા : ચંદ્રયાન - 2, GSAT - 29
સાઉન્ડિંગ રોકેટ	<ul style="list-style-type: none"> સાઉન્ડિંગ રોકેટ એ એક અથવા બે તબક્કાના ઘન પ્રોપેલન્ટ રોકેટ છે. જેનો ઉપયોગ ઉપલા વાતાવરણની તપાસ અને સંશોધન માટે કરવામાં આવે છે. તે સેટેલાઈટ અને પ્રક્ષેપણ વાહનોમાં ઉપયોગમાં લેવાના નવા ઘટકો અથવા પ્રોટોટાઇપને ચકાસવા સરળ પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડે છે. ભારતે તેનું પ્રથમ સાઉન્ડિંગ રોકેટ વર્ષ 1965માં ઘન પ્રોપેલન્ટ ટેકનોલોજી (SPT)માં નિપુણતા મેળવવા તૈયાર કર્યું હતું. વર્ષ 1975થી ભારતના તમામ સાઉન્ડિંગ રોકેટ "રોહિણી સાઉન્ડિંગ રોકેટ પ્રોગ્રામ" હેઠળ તૈયાર થાય છે. વર્તમાનમાં સાઉન્ડિંગ રોકેટના ત્રણ વર્ઝન છે, જે 8 - 100 કિ.ગ્રા. વજન ક્ષમતા અને 80 - 475 કિ.મી.ની ઊંચાઈ ક્ષમતા ધરાવે છે.

<p>સ્કેમજેટ એન્જિન</p>	<ul style="list-style-type: none"> સ્કેમજેટ એન્જિનનો વિકાસ ઇસરો દ્વારા કરવામાં આવેલ છે. જેમાં ઈંધણ તરીકે હાઈડ્રોજનનો ઉપયોગ થાય છે અને ઓક્સિડાઇઝર (Oxidiser) તરીકે હવામાં રહેલો ઓક્સિજન મેળવે છે. સ્કેમજેટ એન્જિન એ 'એર બ્રેથિંગ પ્રોપલ્શન સિસ્ટમ'નું પ્રથમવાર પરિક્ષણ 2016 માં કર્યું હતું. આ પરિક્ષણમાં સ્કેમજેટ એન્જિન 'હાઈપરસોનિક ફ્લાઈટ' પર હતું અને તેની ઝડપ મેક 6 હતી. સ્કેમજેટ એન્જિનમાં સુપરસોનિક ઝડપે ઈંધણનું બળવું, એર ઈન્ટેક મિકેનિઝમ અને ફ્યુઅલ ઈન્જેક્શન સિસ્ટમ જેવી જટિલ તકનીકો સફળતાપૂર્વક ગોઠવી છે.
<p>RLV – TD (રિયુઝેબલ લોન્ચ વ્હીકલ – ટેકનોલોજી ડિમોન્સ્ટ્રેશન)</p>	<ul style="list-style-type: none"> રિયુઝેબલ લોન્ચ વ્હીકલ : ટેકનોલોજી ડિમોન્સ્ટ્રેશન એ અવકાશમાં ઓછા ખર્ચે પ્રવેશને પ્રતિબદ્ધ બનાવવા માટે પુનઃઉપયોગ કરી શકાય તેવા પ્રક્ષેપણ લોન્ચરો માટે ISROના સૌથી તકનીકી પડકારજનક પ્રયાસો પૈકી એક છે. RVL – TD એ વિવિધ ટેકનોલોજીઓનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે ફ્લાઈંગ ટેસ્ટ બેડ તરીકે કાર્ય કરવા ગોઠવાયું છે, જેમકે હાયપરસોનિક ફ્લાઈટ, ઓટોનોમસ લેન્ડિંગ અને પાર્વક ફૂઝ ફ્લાઈટ વગેરે

ન્યૂસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ વિશે

- ન્યૂસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) એ સંપૂર્ણ ભારત સરકારની માલિકી હેઠળની કંપની છે. જેની સ્થાપના 6 માર્ચ 2019 (કંપની અધિનિયમ, 2013 હેઠળ) ના રોજ કરવામાં આવી હતી. જે અંતરિક્ષ વિભાગ (DOS)ના નિયંત્રણ હેઠળ કાર્ય કરે છે.
- ન્યૂસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) એ ઈન્ડિયન સ્પેસ રિસર્ચ ઓર્ગનાઇઝેશન (ISRO) ની વાણિજ્ય શાખા છે.
- જેની પ્રાથમિક જવાબદારી ભારતીય ઉદ્યોગોને ઉચ્ચ અવકાશ તકનીક સંબંધિત પ્રવૃત્તિઓ હાથ ધરવા સક્ષમ બનાવવાની છે. ભારતીય અવકાશ કાર્યક્રમમાંથી નીકળતા ઉત્પાદનો અને સેવાઓને પ્રોત્સાહન, વ્યાવસાયિક વૃદ્ધિ અને ગ્રાહકોની જરૂરિયાતોને સંતોષવા માટે પણ જવાબદાર છે.
- ન્યૂસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડના મુખ્ય વ્યવસાયિક કાર્યો નીચે પ્રમાણે છે :
- ઉદ્યોગ દ્વારા પોલર સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ (PSLV) અને સ્મોલ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ (SSLV) નું ઉત્પાદન.
- અંતરિક્ષ-આધારિત સેવાઓનું ઉત્પાદન અને માર્કેટિંગ, જેમાં લોન્ચ સેવાઓ, ટ્રાન્સપોન્ડરનું વેચાણ, રિમોટ સેન્સિંગ જેવી અંતરિક્ષ-આધારિત સેવાઓનો સમાવેશ થાય છે.
- ઉપગ્રહોનું નિર્માણ (સંચાર અને પૃથ્વી અવલોકન બંને) વપરાશકર્તાની જરૂરિયાતો અનુસાર.
- SSLV, PSLV, GSLV, GSLV MK-3 સેટેલાઈટોનું પ્રક્ષેપણ
- ISRO કેન્દ્રો/એકમો અને અવકાશ વિભાગની ગૌણ સંસ્થાઓ દ્વારા વિકસિત તકનીકનું હસ્તાંતરણ;
- માર્ગદર્શક સેવાઓ (consultancy services)

જેમ્સ વેબ સ્પેસ ટેલિસ્કોપ

- અમેરિકન અવકાશ એજન્સી નાસાએ 10 અબજ ડોલરના ખર્ચે વિકસિત કરાયેલા ટાઈમ મશીન જેમ્સ વેબ સ્પેસ ટેલિસ્કોપ દ્વારા ખેંચવામાં આવેલી બ્રહ્માંડની દુર્લભ તસવીર પ્રસિદ્ધ કરી છે.
- આ તસવીરો બ્રહ્માંડની ઉત્પત્તિ થઈ લગભગ તે સમયની મનાય છે.
- અમેરિકન રાષ્ટ્રપતિ જો બાઈડેને જેમ્સ વેબ ટેલિસ્કોપ દ્વારા ખેંચવામાં આવેલી આ તસવીરને શેર કરી હતી અને કહ્યું હતું કે આપણે 13 અબજ વર્ષ પહેલાનાં સમયને જોઈ રહ્યા છીએ.
- આ ટેલિસ્કોપ દ્વારા શેર કરવામાં આવેલ પ્રથમ તસવીર 'SMACS 0723' ગેલેક્સી ક્લસ્ટરની હતી જેને આ ટેલિસ્કોપના પ્રથમ ડીપ ફિલ્ડ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- વેબ ટેલિસ્કોપના નીચર - ઈન્ફ્રારેડ કેમેરા (NIRCam)દ્વારા વિવિધ તંરગલંબાઈઓની મદદથી આ તસવીર લેવામાં આવી છે.

જેમ્સ વેબ સ્પેસ ટેલિસ્કોપ

- જેમ્સ વેબ સ્પેસ ટેલિસ્કોપ એ વિશ્વની અગ્રણી અવકાશ વિજ્ઞાન વેદશાળા છે.
- તે નાસાનું સૌથી શક્તિશાળી ઈન્ફ્રારેડ ટેલિસ્કોપ છે.
- તેને 'હબલ ટેલિસ્કોપ'ના અનુગામી તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- વેબને અગાઉ 'નેક્સ્ટ જનરેશન સ્પેસ ટેલિસ્કોપ(NGST) તરીકે ઓળખવામાં આવતું હતું અને તેનું નામ વર્ષ 2002માં નાસાના ભૂતપૂર્વ એડમિનિસ્ટ્રેટર જેમ્સ વેબના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું હતું.
- તે નાસા, યુરોપિયન સ્પેસ એજન્સી અને કેનેડિયન સ્પેસ એજન્સીનું સંયુક્ત સાહસ છે.

ત્રણ નવા 'અભૂતપૂર્વ' (Exotic) પેટા-પરમાણુ કણો

ચર્ચામાં શા માટે ?

- તાજેતરમાં લાર્જ હેડ્રોન કોલાઇડર બ્યુટી (LHCb) પ્રયોગ; જેણે બ્યુટી ક્વાર્ક અથવા બી ક્વાર્ક નામના કણોનો અભ્યાસ કરીને દ્રવ્ય અને પ્રતિદ્રવ્ય વચ્ચેના નજીવા તફાવતની તપાસ કરી છે. LHCb એ આ પ્રયોગમાં પહેલા ક્યારેય ન જોયેલા અભૂતપૂર્વ ત્રણ કણોનું અવલોકન કર્યું છે.
- જેની જાહેરાત તાજેતરમાં CERN (The European organisation for Nuclear Research) દ્વારા કરાઈ છે.
- નવા ત્રણ કણોના અવલોકનમાં એક નવા પ્રકારના 'પેન્ટાક્વાર્ક' અને 'ટેટ્રાક્વાર્ક' ની પ્રથમવાર 'અભૂતપૂર્વ' જોડી પ્રાપ્ત થઈ છે.
- આ અવલોકન બાદ LHCb ખાતેની હેડ્રોનની નામચાંદીમાં ત્રણ નવા કણો ઉમેરાયા છે. જે ભૌતિકશાસ્ત્રીઓને ક્વાર્કની રચનાને વધુ ઊંડાણપૂર્વક સમજવામાં મદદ કરશે.

ક્વાર્ક શું છે?

- ક્વાર્ક એવા પ્રાથમિક કણો છે, જે સબએટોમિક સમૂહનો જ એક ભાગ છે, જેમાં અપૂર્ણાક ઇલેક્ટ્રીક ચાર્જિસ હોય છે. ક્વાર્ક હેડ્રોનના બિલ્ડિંગ બ્લોક્સ બનાવામાં મહત્વપૂર્ણ છે.
- જે છ ફ્લેવર (flavour) (ફ્લેવર એટલે કણોની વિવિધ સંરચના, જેના આધારે તેમાં ભિન્નતા તારવી શકાય) નો બનેલ છે. આ છ ફ્લેવર (flavour) માં અપ, ડાઉન, ચાર્મ, સ્ટ્રેન્જ, ટોપ, બોટમનો સમાવેશ થાય છે.
- આ ફ્લેવર સામાન્ય રીતે બે અથવા ત્રણ ક્વાર્કના સમૂહમાં ભેગા થઈને હેડ્રોનની રચના કરે છે, જેવી રીતે પ્રોટોન અને ન્યુટ્રોન સાથે મળી અણુ ન્યુક્લિ (કેન્દ્ર) બનાવે છે.
- જો આ ફ્લેવર ચાર અથવા પાંચ ક્વાર્કના સમૂહમાં ભેગા થાય તો તે 'ટેટ્રાક્વાર્ક' અથવા 'પેન્ટાક્વાર્ક' કહેવાય છે.

ટેટ્રાક્વાર્ક અને પેન્ટાક્વાર્ક વિશે

- CERN ના જણાવ્યા અનુસાર, છેલ્લા બે દાયકામાં શોધાયેલ મોટાભાગના 'અભૂતપૂર્વ (Exotic) હેડ્રોન' ટેટ્રાક્વાર્ક અથવા પેન્ટાક્વાર્ક છે. જેમાં ચાર્મ-ક્વાર્ક અને એન્ટિ-ચાર્મ ક્વાર્કનો સમાવેશ થાય છે, બાકીના ક્વાર્ક બે અથવા ત્રણ ક્વાર્ક અપ, ડાઉન અથવા સ્ટ્રેન્જ કે તેના એન્ટિ-ક્વાર્ક હોય છે.
- LHCb ના પ્રયોગમાં બે ચાર્મ-ક્વાર્ક, બે એન્ટિ ચાર્મ-ક્વાર્ક અને બે 'ઓપન-ચાર્મ' ટેટ્રાક્વાર્કમાંથી બનેલા એક અભૂતપૂર્વ (Exotic) ટેટ્રાક્વાર્કની શોધ થઈ છે. જેમાં ચાર્મ એન્ટિ-ક્વાર્ક, અપ-ક્વાર્ક, ડાઉન-ક્વાર્ક અને સ્ટ્રેન્જ-એન્ટિક્વાર્કનો પણ સમાવેશ થાય છે.
- LHCb ના પ્રયોગમાં ગયા વર્ષે બે ચાર્મ-ક્વાર્ક અને એક અપ-ડાઉન એન્ટિ ક્વાર્ક સાથે "ડબલ ઓપન ચાર્મ" ટેટ્રાક્વાર્કનો પ્રથમ નમૂનો મળ્યો છે.

નવા શોધાયેલ અભૂતપૂર્વ (Exotic) હેડ્રોન કણો વિશે

- તાજેતરમાં CERNના જણાવ્યા મુજબ, Exotic હેડ્રોનનો પ્રથમ કણ એ નકારાત્મક રીતે ચાર્જ B મેસોન્સના 'ક્ષય (Decays)' ના વિશ્લેષણમાં જોવા મળ્યો હતો. તે ચાર્મ-ક્વાર્ક, ચાર્મ-એન્ટિક્વાર્ક, અપ-ડાઉન અને સ્ટ્રેન્જ ક્વાર્કથી બનેલ પેન્ટાક્વાર્ક છે.
- આ પ્રથમ પેન્ટા ક્વાર્ક છે, જેમાં સ્ટ્રેન્જ ક્વાર્ક જોવા મળે છે. આ શોધ 15 પ્રમાણભૂત આધારોનું આંકડાકીય મહત્ત્વ ધરાવે છે, જે ભૌતિકશાસ્ત્રમાં કણોના અવલોકનનો દાવો કરવા માટે જરૂરી છે.
- દ્વિતીય Exotic હેડ્રોન કણ એ સકારાત્મક રીતે ચાર્જ થયેલ અને તટસ્થ B મેસોન્સના ક્ષયચક્ર વિશ્લેષણમાં જોવા મળ્યો હતો. આ કણ ડબલ ઇલેક્ટ્રીક ચાર્જ થયેલ ટેટ્રાક્વાર્ક છે, જે એક ઓપન-ચાર્મ ટેટ્રાક્વાર્ક છે. જે ચાર્મ ક્વાર્ક, સ્ટ્રેન્જ એન્ટિ ક્વાર્ક, અપ-ડાઉન એન્ટિ ક્વાર્કથી બનેલ છે.
- LHCbના મત મુજબ 1950ના દાયકામાં અતિ સૂક્ષ્મ કણોનું 'પાર્ટિકલ ઝૂ' શોધવાનું શરૂ થયું હતું, જે 1960ના દાયકાના પરંપરાગત હેડ્રોન્સના ક્વાર્ક મોડલ તરફ દોરી ગયું હતું. હાલમાં પણ અણુઓનું 'પાર્ટિકલ ઝૂ 2.0' બની રહ્યું છે.

સ્ટાન્ડર્ડ મોડલ ઓફ પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ

- તે બ્રહ્માંડના સૌથી મૂળભૂત બિલ્ડિંગ બ્લોક્સને વર્ણવવા સૌથી પ્રચલિત થીઅરી છે.
- આ મોડલ મૂળભૂત કણો (કવોન્ટમ સ્ટર) ને નીચે મુજબના સમૂહમાં વર્ગીકૃત કરે છે.

	ફર્મિઓન્સ (દ્રવ્ય કણો)			બોઝોન્સ (ફોર્સ કેરિયર)
ક્વાર્ક્સ	અપ	ચાર્મ	ટોપ	ગ્લુઓન હિગ્સ બોઝોન
	ડાઉન	સ્ટ્રેન્જ	બોટમ	ફોટોન
લેપ્ટોન્સ	ઇલેક્ટ્રોન	મ્યુઓન	ટાઉ	Z - બોઝોન
	ઇલેક્ટ્રોન ન્યુટ્રિનો	મ્યુઓન ન્યુટ્રિનો	ટાઉ ન્યુટ્રિનો	W - બોઝોન

ફર્મિઓન્સ

- ફર્મિઓન્સ ક્વાર્ક્સ એકઠા મળીને હેડ્રોન, મેસોન કે બેરિયોન્સ બનાવે છે. હલકા બેરિયોન્સમાં પ્રોટોન અને ન્યુટ્રોનનો સમાવેશ થાય છે.

CERN (યુરોપિયન ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર ન્યુક્લિયર રિસર્ચ)

- યુરોપિયન ઓર્ગેનાઇઝેશન ફોર ન્યુક્લિયર રિસર્ચ એ વિશ્વની સૌથી મોટી પાર્ટિકલ ફિઝિક્સ લેબોરેટરીનું સંચાલન કરે છે.
- સ્થાપના : 1954 મુખ્યાલય : જીનીવા.
- સભ્યો : 23 (ઇઝરાયેલ એક માત્ર બિન - યુરોપિયન દેશ છે.)

મુખ્ય ઉદ્દેશ્યો

- બ્રહ્માંડની રચના અને બ્રહ્માંડના કાર્યોના અજાણ્યા મુદ્દાઓ જાણવામાં મદદ કરે છે. બ્રહ્માંડના સંદર્ભમાં CERN માનવોના વર્તમાન જ્ઞાનની સીમાને આગળ વધારવી.
- મૂળભૂત ભૌતિકશાસ્ત્રમાં વિશ્વ કક્ષાનું સંશોધન કરવું
- અણુ અને કણો બાબતના બ્રહ્માંડના જ્ઞાનને ઝડપથી વધારવું.
- ટેકનોલોજીની સીમાઓને આગળ વધારી, વિશ્વભરના લોકોને એક કરવા. વૈશ્વિક સહકારનું જીવંત ઉદાહરણ સ્થાપવું.

લાઈ હેડ્રોન કોલાઇડર (LHC)

- તે વિશ્વનું સૌથી મોટું અને સૌથી શક્તિશાળી 'પાર્ટિકલ એક્સિલરેટર' છે, જેની શરૂઆત 10 સપ્ટેમ્બર 2008 ના રોજ થઈ હતી.
- LHC માં 27 કિલોમીટરની સુપરકન્ડક્ટિંગ ચૂબકની રિંગનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં કણોની ઉર્જાને વેગ આપવા માટે સંખ્યાબંધ પ્રવેગક માળખાં છે.

બિગ-બેંગ થિયરી

- વર્ષ 1927માં જ્યોર્જ લિમેત્રે બિગ બેંગના સિદ્ધાંતનો પ્રસ્તાવ મૂક્યો હતો. તેના મત મુજબ અંદાજે 13.7 અબજ વર્ષ પહેલા પૂરેપૂરું બ્રહ્માંડ એક બિંદુ સ્વરૂપે હતું. ત્યારબાદ અચાનક જ વિસ્ફોટ થતાં

બિંદુની અંદર રહેલા કણો દૂર તરફ પ્રસરવા લાગ્યા. આ ઘટનાને 'બિગબેંગ' નામે ઓળખવામાં આવે છે.

હિગ્સ બોસોન

- આપણા બ્રહ્માંડમાં દરેક પદાર્થ પરમાણુથી બનેલો છે.
- એક પરમાણુ ઇલેક્ટ્રોન, ન્યૂટ્રોન અને પ્રોટોન કણોથી બનેલો હોય છે.
- આ ઇલેક્ટ્રોન, ન્યૂટ્રોન અને પ્રોટોન કણો એ સબએટોમિક (ઉપપરમાણુ) થી બનેલો હોય છે. ઉ.દા. ક્વાર્ક
- આ ઉપપરમાણુ જેમ કે, પ્રોટોન, ન્યૂટ્રોન, જેવાનું વજન જાણી શકાય છે, પરંતુ કેટલાક ઉપપરમાણુ જેમ કે ક્રોટોનનું વજન જાણી શકાતું નથી આવું કેમ ?
- આ રહસ્ય શોધવા 2012માં પિરર હિગ્સ અને અન્ય 5 વૈજ્ઞાનિકોએ મળી હિગ્સ બોસોન નામનો સિદ્ધાંત આપ્યો.

હિગ્સ બોસોન સિદ્ધાંત

- આ સિદ્ધાંત મુજબ બિગબેંગ થવાના પહેલા કોઈ કણોમાં વજન હતું, જ્યારે બ્રહ્માંડ ઠંડુ થયું અને તાપમાન એક સીમાએ તટસ્થ થયું, ત્યારથી શક્તિ અને ઊર્જાનું ક્ષેત્ર બનતું ગયું.
- આ ક્ષેત્રમાં એક બળ હતું, જેને હિગ્સબળ એવું નામ આપવામાં આવ્યું : આ ક્ષેત્રમાં કેટલાક કણો હતા જેમને હિગ્સબોસોન નામ અપાયું, જેને ગોડ પાર્ટિકલ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવ્યું છે.
- આ સિદ્ધાંત પ્રમાણે જ્યારે કોઈ કણ શક્તિ અને ઊર્જાના ક્ષેત્રમાં આવે છે. તો હિગ્સબળના લીધે તે કણ વજન પ્રાપ્ત કરે છે. જો કોઈ કણ આ ક્ષેત્રમાં નથી આવતો તો એ કણમાં વજન હોતું નથી.

ડ્રોન આધારિત મચ્છર નિયંત્રણ

- તાજેતરમાં વરસાદી ઋતુમાં મચ્છરના ઉપદ્રવને નિયંત્રણ કરવા માટે મહેસાણા જિલ્લા પંચાયત દ્વારા ડ્રોન આધારિત મચ્છર નિયંત્રણની પદ્ધતિનું પરીક્ષણ કરાયું. ડ્રોનના માધ્યમથી મચ્છર નિયંત્રણ સ્પ્રેનો છંટકાવ કરી મચ્છરના ઉપદ્રવને રોકવામાં આવશે.
- દેશમાં મચ્છર નિયંત્રણનું આ પ્રકારનું અભિયાન આ પ્રથમવાર છે.
- જેમાં મહેસાણા જિલ્લા પંચાયત દ્વારા પ્રાઈમ UAV નામની ખાનગી કંપની સાથે ભાગીદારી કરી છે.
- આ પાઈલોટ પ્રોજેક્ટમાં એડવાન્સ સેન્સરોની મદદથી અવકાશી નિરીક્ષણ કરવામાં આવશે, જેનો ડેટા ક્લાઉડ આધારિત સંગ્રહિત કરાશે. ત્યારબાદ, ડ્રોન વડે મચ્છર મારક દવા (Larvicide) નો છંટકાવ કરવામાં આવશે.
- સ્વાસ્થ્ય સંબંધિત સમસ્યાઓથી લડવા માટે ટેકનોલોજીનો બહોળો ઉપયોગ કરવામાં આવી રહ્યો છે. જે 'ટેક- ગુજરાત' ને સમર્થન આપે છે.

અભ્યાસ (ABHYAS) હવાઈ વ્હીકલ

- 'અભ્યાસ' DRDO ના એરોનોટિકલ ડેવલપમેન્ટ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (ADE), બેંગલુરુ દ્વારા ડિઝાઇન અને વિકસિત કરવામાં આવ્યું છે.
- આ હવાઈ વાહનને ટ્વિન એન્જિન સ્લંગ બૂસ્ટરનો ઉપયોગ કરીને લોન્ચ કરવામાં આવે છે, જે આ વ્હીકલને પ્રારંભિક પ્રવેગ પ્રદાન કરે છે.
- તે ગેસ ટર્બાઇન એન્જિન દ્વારા સંચાલિત થાય છે જે ઉચ્ચ સબસોનિક ઝડપ જાળવી રાખવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- આ લક્ષ્યાંકિત એરક્રાફ્ટ માર્ફો-ઇલેક્ટ્રો મિકેનિકલ સિસ્ટમ (MEMS) આધારિત ઈનશિયલ નેવિગેશન સિસ્ટમ (INS) થી સજ્જ હોય છે. આ વ્હીકલને સંપૂર્ણ રીતે સ્વાયત્ત ઉડાન માટે પ્રોગ્રામ કરવામાં આવે છે.
- આ સિસ્ટમનો વિકાસ સશસ્ત્ર દળો માટે હવાઈ લક્ષ્યોની જરૂરિયાતને પૂર્ણ કરશે.

GEMCOVAC – 19 રસી

- ભારતમાં વિકસિત સૌપ્રથમ mRNA (m for messenger) રસી GEMCOVAC-19ને ડ્રગ્સ કંટ્રોલર જનરલ ઓફ ઈન્ડિયા (DCGI) ના કાર્યાલય તરફથી ઈમરજન્સી યુઝ ઓથોરિઝેશન (EUA) માટે મંજૂરી આપવામાં આવી છે.
- નોંધીએ કે GEMCOVAC – 19 રસી એ વિશ્વમાં COVID-19 માટે મંજૂર થયેલી માત્ર ત્રીજી mRNA રસી છે. GEMCOVAC – 19ને પુણે સ્થિત જેનોવા બાયોફાર્માસ્યૂટિકલ દ્વારા બનાવવામાં આવી છે.

GEMCOVAC – 19 રસી

- સામાન્ય રીતે mRNA વેક્સિનને સંગ્રહ કરવા માટે નીચા તાપમાન (sub-zero temperature)ની જરૂર પડે છે, પરંતુ આ વેક્સિનમાં નવીનીકરણ લાવીને સ્થાનિક તાપમાનમાં અનુકૂળ આવે તેવી રીતે Thermostable બનાવવામાં આવી છે. જેથી તે સસ્તી અને સરળતાથી ઉપલબ્ધ બનાવી શકાય.
- નવી વેક્સિનને મેડિકલ ક્ષેત્રે ઉપલબ્ધ સ્ટાન્ડર્ડ મેડિકલ રેફ્રિજરેટરમાં પણ સ્ટોર કરી શકાશે.
- રોગપ્રતિકારક પ્રતિભાવને સક્રિય કરવા માટે શરીરમાં નબળા અથવા નિષ્ક્રિય વાયરસ મુક્તિ રસીઓથી વિપરીત, આ રસી આપણી રોગપ્રતિકારક શક્તિને સંદેશ પહોંચાડવા માટે મેસેન્જર RNA (mRNA) નો ઉપયોગ કરે છે.
- ટેકનોલોજીની મદદથી કોવિડ - 19 વાયરસની સપાટી પર જોવા મળતા S-પ્રોટીન (સ્પાઈક પ્રોટીન) બનાવવા માટે કોષોને સૂચના આપવા માટે આનુવંશિક રીતે એન્જિનિયર્ડ કરાયેલા mRNAનો ઉપયોગ કરે છે. જે સ્નાયુ કોષો S- પ્રોટીન ટુકડાઓ બનાવવાનું શરૂ કરે છે અને તેને કોષની સપાટી પર પ્રદર્શિત કરે છે. આનાથી શરીર એંટીબોડીઝ બનાવે છે.

રસીના પ્રકાર

- નિષ્ક્રિય જીવાણુ રસી
- લાઈવ એટેન્યુએટેડ રસી
- મેસેન્જર RNA રસી
- સબ્યુનિટ, રિકોમ્બિનન્ટ, પોલિસેકકેરાઈડ અને કન્જુગેટ રસી
- ટોક્સોઈડ રસી
- વાઈરસ વેક્ટર રસી

1. નિષ્ક્રિય જીવાણુ રસી:

- આ રસીઓ રોગ પેદા કરતા જીવાણુનાં મૃત અવશેષોનો ઉપયોગ કરે છે.
- આ રસીઓ સામાન્ય રીતે જીવંત રસીઓ કરતાં ઓછી રોગપ્રતિકારક શક્તિ પ્રદાન કરે છે. તેથી સમયાંતરે તેના ડોઝ (બૂસ્ટર શોટસ) ની જરૂર પડે છે.
- ઉદા. હિપેટાઈટિસ A ની રસી, ફ્લૂ, પોલીયો, હડકવાની રસી

2. લાઈવ એટેન્યુએટેડ રસી :

- રોગકારક જંતુના નબળા (ક્ષીણ) સ્વરૂપનો ઉપયોગ કરે છે.
- જે તે રોગ સામ પ્રતિરક્ષા પૂરી પાડે છે તેના કુદરતી ચેપ જેવી હોવાથી તે મજબૂત અને લાંબા સમયથી રોગપ્રતિકારક પૂરી પાડે છે. તેના માત્ર 1 અથવા 2 ડોઝની જરૂર પડે છે.
- ઉદા. MMR રસી (Measles, Mumps, Rubell), રોટાવાઈરસ, શીતળા, અછબડાં વગેરેની રસી.

(To be Continue... PAGE NO : 46)

GSAT 24 દૂરસંચાર સેટેલાઈટ

- તાજેતરમાં ન્યૂ સ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ (NSIL) દ્વારા ભારતમાં અવકાશ સુધારા બાદ પ્રથમ 'માંગ સંચાલિત' GSAT 24 દૂરસંચાર સેટેલાઈટ લોન્ચ કરવામાં આવ્યો.
- GSAT - 24 એ પ્રથમ માંગ આધારિત ઉપગ્રહ છે જે, ઈસરો દ્વારા તૈયાર કરાયો તથા NSIL દ્વારા તેમની માલિકી, તેનું સંચાલન અને તેમના માટે ભંડોળ પૂરું પડાયું છે.
- ન્યૂસ્પેસ ઈન્ડિયા લિમિટેડ દ્વારા GSAT 24 સેટેલાઈટનું સફળ પ્રક્ષેપણ Ariane-V (VA257 ફ્લાઈટ) કૈરોસ, ફ્રેન્ચ ગુયાનાથી હાથ ધરવામાં આવ્યું હતું.

GSAT 24 સેટેલાઈટની વિશેષતાઓ

- GSAT - 24એ 24-Ku બેન્ડ કોમ્યુનિકેશન સેટેલાઈટ છે.
- GSAT 24 સેટેલાઈટ એ દૂરસંચાર સેટેલાઈટ છે, ડાયરેક્ટ ટુ હોમ (DTH) ની સુવિધા પૂરી પાડવામાં આવે છે.
- GSAT 24 સેટેલાઈટ એ એક વાણિજ્ય સેટેલાઈટ જે TATA PLAYને પોતાની સેવા પૂરી પાડશે. જેથી ટાટા ગ્રુપ પોતાની DTH સેવાઓને બહેતર બનાવી શકે.
- વજન : 4181.3 કિ.ગ્રા
- આયુષ્ય : 15 વર્ષ
- પે-લોડ : 24 Ku બેન્ડ ટ્રાંસપોન્ડર
- ભ્રમણકક્ષા : જીઓ-સિંક્રોનસ ભ્રમણકક્ષા 35825 K.M.

ઉપયોગ

- દૂરસંચાર અને ઉભરતી એપ્લિકેશનો જેમ કે ડિજિટલ સિનેમા, હાઈ-સ્પીડ બેક હોલ લિંક્સ, મહત્તમ-ડેટા હસ્તાંતર વગેરે
- સમાન સ્પેક્ટ્રમ સાથે વધુ DTH ચેનલોમાં ઉન્નત પરિણામો, વધારાના રેઈન ફ્રેડ માર્જિન સાથે વધુ HD ચેનલો અથવા સિસ્ટમ મજબૂત કરવામાં ઉપયોગી થશે.
- ક્લાસ ૩મ કનેક્ટિવિટી માટે સેટેલાઈટ આધારિત જોડાણ, શૈક્ષણિક સેવાઓમાં DTHની ગુણવત્તાનો ઉપયોગ.

માંગ સંબંધિત મોડલ

- વર્ષ 2019માં જ્યારે ભારતમાં અવકાશ સુધારા કરવામાં આવ્યા ત્યારે “માંગ આધારિત” મોડલની રજૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- માંગ સંબંધિત મોડલ એટલે જેમાં કોઈ નિયામક પાસે ઉપગ્રહો બનાવવાની, લોન્ચ કરવાની, માલિકીની અને સંચાલન કરવાની અને તેના પ્રતિબદ્ધ ગ્રાહકને સેવાઓ પૂરી પાડવાની જવાબદારી હોય છે.
- માંગસંબંધિત મોડલનો મૂળભૂત અર્થ એ છે કે જ્યારે કોઈ સેટેલાઈટ લોન્ચ કરવામાં આવે છે, ત્યારે લોન્ચ કરનાર એજન્સી જાણી શકે કે અંતિમ ગ્રાહકો કોણ હશે અને તેનો ઉપયોગ અને પ્રતિબદ્ધતા કેવા પ્રકારની છે જેથી એકવાર તે ભ્રમણકક્ષામાં જાય પછી તેઓ ઉપગ્રહ ક્ષમતાનો ખૂબ અસરકારક રીતે ઉપયોગ કરી શકે.

Ku Band & Ka Band

- Ku એન્ડ 12 થી 18 ગીગા હર્ટ્ઝ રેન્જમાં ફિક્વન્સીનો ઉપયોગ કરે છે, જ્યારે Ka એન્ડ 26.5 થી 40 ગીગા હર્ટ્ઝ રેન્જમાં ફિક્વન્સીનો ઉપયોગ કરે છે.
- ઉચ્ચ આવર્તન સાથે Ka એન્ડ સિસ્ટમમાંથી વધુ બેન્ડવિથ મેળવી શકાય છે, જેનો અર્થ ઉચ્ચ ડેટા ટ્રાન્સફર રેટ, ઉચ્ચ પ્રદર્શન.

ભારતનો સૌથી મોટો ફ્લોટિંગ સોલાર પાવર

- તાજેતરમાં નેશનલ થર્મલ પાવર કોર્પોરેશન (NTPC) દ્વારા તેલંગાણાના રામાગુંડમ ખાતે આવેલ ભારતનો સૌથી મોટો ફ્લોટિંગ સોલાર પાવર પ્રોજેક્ટ વાણિજ્યિક પ્રકારે સંપૂર્ણ રીતે કાર્યરત જાહેર કરાયો હતો.
- નોંધનીય છે કે રામાગુંડમ ખાતે 100 MWના આ પ્રોજેક્ટના ઓપરેશનલાઈઝેશન સાથે, ભારતના દક્ષિણ ભાગમાં કુલ ફ્લોટિંગ સોલાર કેપેસિટી 217 મેગાવોટ થઈ ગઈ છે.
- અગાઉ એનટીપીસીએ ક્યામકુલમ (કેરળ) ખાતે 92 મેગાવોટ અને સિમ્હાદ્રી (આંધ્ર પ્રદેશ) ખાતે 25 મેગાવોટ ફ્લોટિંગ સોલાર પ્લાન્ટને પણ વાણિજ્યિક પ્રકારે કાર્યરત જાહેર કર્યા હતા.

સોલાર પાવર પ્લાન્ટ વિશે

- જળાશયના 500 એકરથી વધુના વિસ્તારમાં ફેલાયેલ આ સોલાર પ્લાન્ટની ઉર્જા ક્ષમતા 100 મેગાવોટ છે અને તે અદ્યતન ટેકનોલોજી અને પર્યાવરણને અનુકૂળ સુવિધાઓથી સંચાલિત છે.
- સમગ્ર પ્રોજેક્ટ 49 બ્લોકમાં વહેંચાયેલો છે તથા દરેક બ્લોકની ઉર્જા ક્ષમતા 2.5 મેગાવોટ છે. વળી દરેક બ્લોકમાં એક ફ્લોટિંગ પ્લેટફોર્મ, ટ્રાન્સફોર્મર, ઈન્વર્ટર, HT બ્રેકર (હાઈ ટેન્શન સર્કિટ બ્રેકર) અને 11,200 સોલાર મોડ્યુલના મેટ્રિક્સનો સમાવેશ થાય છે.
- સોલાર મોડ્યુલોને જે ફ્લોટર પર રાખવામાં આવે છે તે HDPE (હાઈ-ડેન્સિટી પોલીઇથિલીન) સામગ્રીથી બનેલા છે.

મહત્વ

- મર્યાદિત જમીનની જરૂર: ફ્લોટિંગ સોલાર પાવર પ્લાન્ટનો સૌથી વધુ સ્પષ્ટ ફાયદો એ છે કે, તેને પરંપરાગત પાવર પ્લાન્ટની સાપેક્ષે લઘુત્તમ જમીનની જરૂરિયાત રહે છે.
- પાણીના બાષ્પીભવન દરમાં ઘટાડો: જળસપાટી પર ફ્લોટિંગ સોલાર પેનલ્સની હાજરીના કારણે જળાશયોમાંથી બાષ્પીભવન દરમાં ઘટાડો થાય છે, આમ જળ સંરક્ષણમાં મદદ મળે છે.
- CO₂ ઉત્સર્જન ઘટાડવામાં કાર્યક્ષમ: સોલાર મોડ્યુલની નીચે રહેલું પાણી આ પેનલ્સનું તાપમાન જાળવવામાં મદદ કરે છે, પરિણામે તેમની કાર્યક્ષમતા અને ઉર્જા ઉત્પાદનમાં વધારો થાય છે. આ પાવર પ્લાન્ટ દ્વારા વિદ્યુત ઉર્જા મેળવવા માટે વર્ષે 1,65,000 ટન કોલસાનો વપરાશ અને 2,10,000 ટન CO₂ ઉત્સર્જનને ટાળી શકાય છે.

ભારતમાં પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા ક્ષેત્ર

- ભારતે COP21 ખાતે તેના રાષ્ટ્રીય નિર્ધારિત યોગદાન (NDC) ના ભાગ રૂપે વર્ષ 2030 સુધીમાં પોતાની કુલ સ્થાપિત વીજક્ષમતાના 40% બિન-અશ્મિભૂત ઉર્જા સ્ત્રોતોમાંથી પ્રાપ્ત કરવાનું લક્ષ્ય રજૂ કર્યું હતું, જેને નવેમ્બર 2021માં જ હાંસલ કરી લેવામાં આવ્યું છે.
- નવેમ્બર, 2021 સુધીમાં ભારતની કુલ સ્થાપિત પુનઃપ્રાપ્ય ઉર્જા ક્ષમતા 150.54 GW હતી. તેમાંથી સૌર ક્ષમતા 48.55 GW, હાઈડ્રો પાવર 51.34 GW, પવન 40.03 GW અને બાયો-પાવર: 10.62 GW છે.
- ભારતની પરમાણુ ઉર્જા આધારિત સ્થાપિત વીજળી ક્ષમતા 6.78 GW છે. આમ, કુલ બિન-અશ્મિભૂત બળતણ આધારિત સ્થાપિત ઉર્જા ક્ષમતા 157.32 GW છે, જે 392.01 GW ની કુલ સ્થાપિત વીજળી ક્ષમતાનો 40.1% હિસ્સો છે.

અન્ય સૌર ઉર્જા પહેલો

- સોલાર પાર્ક યોજના: સોલાર પાર્ક યોજના હેઠળ ઘણા રાજ્યોમાં લગભગ 500 મેગાવોટની ક્ષમતા ધરાવતા સોલાર પાર્ક બનાવવાનો ઉદ્દેશ રાખવામાં આવ્યો છે.
- રૂફટોપ સોલાર સ્કીમ: ઘરોની છત પર સોલાર પેનલ લગાવીને સૌર ઉર્જાનો ઉપયોગ કરવા સંબંધિત યોજના છે.
- અટલ જ્યોતિ યોજના (AJAY): વર્ષ 2011ની જનગણતરી મુજબ એવા રાજ્યો જ્યાં 50% કરતાં પણ ઓછા ઘરો પાવર ગ્રિડ સાથે જોડાયેલા છે ત્યાં સોલાર સ્ટ્રીટ લાઈટિંગ (SSL) સિસ્ટમની સ્થાપના માટે સપ્ટેમ્બર 2016માં AJAY યોજના શરૂ કરવામાં આવી હતી.

તબીબી ઉપકરણ બિલ (Draft Medical Devices Bill)

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય આરોગ્ય મંત્રાલય દ્વારા 'ડ્રગ્સ એન્ડ કોસ્મેટિક્સ એક્ટ, 1940' તથા નિયમોના કેટલાક સેટને બદલવા માટે સૂચિત 'ડ્રગ્સ, મેડિકલ ડિવાઈસીસ અને કોસ્મેટિક્સ બિલ, 2022' નો ડ્રાફ્ટ બહાર પાડવામાં આવ્યો હતો.
- આ ડ્રાફ્ટ તબીબી ઉપકરણોને એક અલગ એન્ટિટી તરીકે નિયંત્રિત કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે તથા ક્લિનિકલ ટ્રાયલ અથવા તપાસ દરમિયાન ઈજા અને મૃત્યુ માટે ઇન્ડ અને કેન્ટની જોગવાઈ કરે છે અને ઈ-ફાર્મસીઓનું નિયમન કરવાનો પ્રયાસ કરે છે.

મુખ્ય જોગવાઈઓ

- ઓનલાઈન ફાર્મસીઓ:
- 1940ના કાયદામાં અથવા કોઈપણ નિયમોમાં ઓનલાઈન ફાર્મસીઓનું નિયમન કરવાની કોઈ જોગવાઈઓ અસ્તિત્વમાં નથી.
- સૂચવવામાં આવે તે રીતે જારી કરાયેલ લાયસન્સ અથવા પરવાનગી સિવાય કોઈપણ વ્યક્તિ પોતે અથવા તેના વતી અન્ય કોઈ વ્યક્તિ દ્વારા કોઈપણ દવાનું વેચાણ, સ્ટોક અથવા પ્રદર્શન અથવા વેચાણ માટે ઓફર, અથવા વિતરણ કરી શકશે નહીં.
- ક્લિનિકલ ટ્રાયલ અને તપાસ:
- ક્લિનિકલ ટ્રાયલ્સ અને દવાઓ અને તબીબી ઉપકરણોની તપાસમાં કોઈ વ્યક્તિને ઈજા થાય અથવા તેનું મૃત્યુ થાય તો ડ્રાફ્ટ બિલમાં તેના સહભાગીઓ અથવા તેમના કાયદેસરના વારસદારોને માટે વળતરની જોગવાઈઓ કરવામાં આવી છે.
- ડ્રાફ્ટમાં તપાસકર્તાઓની ભૂલને કારણે થતી કોઈપણ ઈજા માટે તબીબી સેવા પ્રદાન કરવાની જવાબદારી પણ મૂકવામાં આવી છે.
- કેદ અને ઇન્ડ:
- જો વળતર ચૂકવવામાં ન આવે તો વળતરની રકમ બમણી થઈ જશે.
- જો ડ્રાફ્ટ બિલ કાયદો બની જાય છે, તો આ જોગવાઈઓ તેનો ભાગ હશે, અને તે માત્ર ક્લિનિકલ ટ્રાયલ નિયમો સુધી મર્યાદિત રહેશે નહીં.
- ક્લિનિકલ ટ્રાયલ પર પ્રતિબંધ:
- ડ્રાફ્ટ બિલ કેન્દ્રીય લાઈસન્સિંગ ઓથોરિટીની પરવાનગી વિના દવાઓ અને તબીબી ઉપકરણોની ક્લિનિકલ ટ્રાયલ અથવા ક્લિનિકલ તપાસ પર પ્રતિબંધ મૂકે છે.
- જ્યારે કંપનીઓએ અત્યારે પણ

ટ્રાયલ કરવા માટે રેગ્યુલેટરની પરવાનગી લેવી પડે છે, હાલના કાયદામાં આનો ખાસ ઉલ્લેખ નથી.

તબીબી ઉપકરણો

- ડ્રાફ્ટ બિલ દ્વારા નિર્ધારિત તબીબી ઉપકરણોની મર્યાદા હેઠળ નિદાન સાધનો, તેમના સોફ્ટવેર, વિકલાંગોને સહાયતા માટેનાં ઉપકરણો, જીવન સહાયતા, જીવાણુ નાશક ક્રિયા માટે વપરાતાં સાધનો અને રીએજન્ટ્સ અથવા કિટ્સ છે.
- 1940ના કાયદામાં "દવાઓ"ની ચાર શ્રેણીઓમાંની એક તરીકે તબીબી ઉપકરણો છે.

મેડિકલ ડિવાઈસીસ ટેકનિકલ એડવાઈઝરી બોર્ડ

- મેડિકલ ડિવાઈસના નિયમન અંગે નિર્ણયો લેવા માટે, ડ્રાફ્ટ બિલમાં હાલના ડ્રગ્સ ટેકનિકલ એડવાઈઝરી બોર્ડની તર્જ પર મેડિકલ ડિવાઈસ ટેકનિકલ એડવાઈઝરી બોર્ડ બનાવવાની જોગવાઈ છે, જેમાં આ ડિવાઈસના એન્જિનિયરિંગનું ટેકનિકલ જ્ઞાન ધરાવતા લોકો સાથે ઉદ્યોગોના સભ્યો પણ હશે.
- આરોગ્ય મંત્રાલયના અધિકારીઓ સિવાય, બોર્ડમાં નીચેના વિભાગના અધિકારીઓ પણ હશે:
- અણુ ઊર્જા વિભાગ
- વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ
- ઈલેક્ટ્રોનિક્સ અને ઇન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી મંત્રાલય
- સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંસ્થા
- બાયોમેડિકલ ટેકનોલોજી, બાયોમટીરિયલ્સ અને પોલિમર ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રોના નિષ્ણાતો

ભેળસેળવાળા અથવા બનાવટી તબીબી ઉપકરણો માટે કેદ અથવા ઇન્ડ

- તે "ભેળસેળયુક્ત" અથવા "બનાવટી" તબીબી ઉપકરણો માટે કેદ અથવા ઇન્ડની જોગવાઈઓને વ્યાખ્યાયિત કરે છે.
- ડ્રાફ્ટમાં જણાવાયું છે કે જો કોઈ તબીબી ઉપકરણ કાટવાળું, ગંદું, વિઘટિત, અસ્વચ્છ સ્થિતિમાં સંગ્રહિત હોય, તેમાં હાનિકારક અથવા ઝેરી પદાર્થો હોય અથવા કોઈ ઘટક અથવા સોફ્ટવેર તેને અસુરક્ષિત બનાવે તો તેને ભેળસેળયુક્ત ગણવામાં આવશે.

બનાવટી તબીબી ઉપકરણો

- ડ્રાફ્ટ બિલ તબીબી ઉપકરણને બનાવટી હોવાનું માને છે જો તે બનાવટી કંપનીનું લેબલ ધરાવતું હોય અથવા તે ઉત્પાદકનું હોવાનું માનવામાં આવે છે જો તેનું ઉત્પાદન કર્યું નથી

એન્ટ્રેક્સ રોગ (Anthrax)

- તાજેતરમાં કેરળના ઇસુર જિલ્લામાં એન્ટ્રેક્સ રોગના કારણે મૃત્યુ પામેલા જંગલી ડુક્કરના ઘણા મૃતદેહ મળી આવ્યા છે.

એન્ટ્રેક્સ રોગ વિશે

- એન્ટ્રેક્સ એ ગંભીર અને દુર્લભ પ્રકારનો ઝૂનોટિક રોગ છે, જે બેસિલસ એન્ટ્રેસિસ તરીકે ઓળખાતા બેક્ટેરિયાને કારણે થાય છે, જેને વૂલસોર્ટર રોગ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે. બીજકણ જે એન્ટ્રેક્સ બેક્ટેરિયા ધરાવે છે, તે કુદરતી રીતે જમીન, છોડ અથવા તો પાણીમાં હાજર હોય છે.
- જ્યારે શાકાહારી પ્રાણીઓ આવા બીજકણોનું સેવન કરે છે કે પછી શ્વસનની ક્રિયા કરે છે, ત્યારે પણ આ ચેપ લાગી શકે છે.
- આમ, શાકાહારી પ્રાણીઓને દૂષિત માટી અને ખોરાક દ્વારા આ રોગ થઈ શકે છે, જ્યારે સર્વભક્ષી અને માંસાહારી પ્રાણીઓમાં દૂષિત માંસનું સેવન કરવા બદલ આ ચેપનો ફેલાવો થાય છે.
- આ રોગ આંધ્ર પ્રદેશ, તમિલનાડુ, જમ્મુ અને કશ્મીર, અસમ, ઓડિશા અને કર્ણાટકમાં નોંધાયો છે. એન્ટ્રેક્સ રોગ એ સામાન્ય રીતે ઉત્તર ભારતીય રાજ્યોની સાપેક્ષે દક્ષિણ ભારતીય રાજ્યોમાં વધુ જોવા મળે છે.
- તે સામાન્ય રીતે સમગ્ર વિશ્વમાં ઘરેલુ અને જંગલી પ્રાણીઓને અસર કરે છે. આવા બેક્ટેરિયાથી ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીઓના સંપર્કમાં આવવાથી તેમજ આવા ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીઓના માંસ ખાવા બદલ આ રોગ મનુષ્યમાં ફેલાઈ શકે છે.
- લક્ષણો :** ઉલટી થવી, ચામડી પર ચાંદા પડવા
- સારવાર :** એન્ટિબાયોટિક્સ સાથે તાત્કાલિક સારવારથી મોટાભાગના એન્ટ્રેક્સ ચેપ મટાડી શકાય છે.

એન્ટ્રેક્સના પ્રકાર

- Cutaneous anthrax :** જ્યારે ત્વચામાં ઘા પડે છે ત્યારે એન્ટ્રેક્સ બીજકણ ત્વચામાં પ્રવેશ કરે છે, જે જીવલેણ નથી અને એન્ટ્રેક્સ રોગનો સૌથી સામાન્ય પ્રકાર છે.
- Inhalation anthrax :** જ્યારે વ્યક્તિ એન્ટ્રેક્સ બીજકણમાં શ્વાસ લે છે ત્યારે ઇન્હેલેશન એન્ટ્રેક્સ વિકસે છે. જે લોકો વૂલ મિલ્સ, કતલખાનાઓ વગેરે જેવા સ્થળોએ કામ કરે છે, તેઓ ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીઓ અથવા ચેપગ્રસ્ત પ્રાણીઓના દૂષિત પ્રાણી ઉત્પાદનો સાથે કામ કરતી વખતે બીજકણને શ્વાસમાં લેવા બદલ આ પ્રકારના રોગથી પીડાય છે. આ સ્વરૂપ એ એન્ટ્રેક્સનું સૌથી ઘાતક સ્વરૂપ છે અને માત્ર 2-3 દિવસમાં જ વ્યક્તિનું મૃત્યુ થઈ શકે છે.
- Gastrointestinal anthrax :** જ્યારે કોઈ વ્યક્તિ એન્ટ્રેક્સથી સંક્રમિત પ્રાણીમાંથી કાચું અથવા અધૂરું પકવેલું માંસ ખાય છે, ત્યારે આ પ્રકારનો રોગ થાય છે. તેના લક્ષણોમાં ઉબકા અને ઉલટી (લોહી સાથે), ગળામાં સોજો, પેટમાં દુખાવો અને ઝાડા સામેલ હોઈ શકે છે.

ઓટોનોમસ ફ્લાઈંગ વિંગ ટેકનોલોજી ડેમોન્સ્ટ્રેટર

- તાજેતરમાં DRDO દ્વારા કર્ણાટક સ્થિત એરોનોટિકલ ટેસ્ટ રેન્જ ચિત્રદુર્ગ ખાતેથી ઓટોનોમસ ફ્લાઈંગ વિંગ ટેકનોલોજી ડેમોન્સ્ટ્રેટર તરીકે ઓળખાતા માનવરહિત લડાયક ડ્રોનનું સફળ પરીક્ષણ કરવામાં આવ્યું.

ઓટોનોમસ ફ્લાઈંગ વિંગ ટેકનોલોજી ડેમોન્સ્ટ્રેટર

- માનવરહિત એરિયલ વ્હીકલ એરોનોટિકલ ડેવલપમેન્ટ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ (ADE), બેંગલુરુ દ્વારા ડિઝાઈન અને વિકસિત કરવામાં આવ્યું છે. (ADE, બેંગલુરુ એ DRDOની અગ્રણી સંશોધન પ્રયોગશાળા છે)
- તે ઓટોનોમસ ફ્લાઈંગ વિંગ ટેકનોલોજી ડેમોન્સ્ટ્રેટરની પ્રથમ ઉડાન હતી, જે નાના ટર્બોફાઇન એન્જિન દ્વારા સંચાલિત છે.
- એરફ્રેમ, અંડરકેજ અને એરક્રાફ્ટ માટે વપરાતી સમગ્ર ફ્લાઈટ કંટ્રોલ અને એવિઓનિક્સ સિસ્ટમ સ્વદેશી રીતે વિકસાવવામાં આવી હતી.
- આ ડ્રોનને પરંપરાગત વિમાનની જેમ મુખ્ય બોડી (ફ્યુજલેજ) અને પાછળની પૂંછ નથી હોતી. ડ્રોનની મુખ્ય પાંખોમાં જ બળતણ અને પેલોડ ભરવામાં આવે છે.

ઉપયોગિતા

1. પાક નુકશાનીનું આકલન કરવા
2. ભૂસ્ખલન અસરગ્રસ્ત વિસ્તારોનું આકલન કરવા
3. ટ્રાફિક નિયંત્રણ અને વ્યવસ્થાપન
4. લોજિસ્ટીક સરળતાપૂર્વક પહોંચાડવા

એરોનોટિકલ ટેસ્ટ રેન્જ (ATR) ચિત્રદુર્ગ

- એરોનોટિકલ ટેસ્ટ રેન્જ (ATR), ચિત્રદુર્ગ એ DRDO દ્વારા ફક્ત માનવરહિત અને માનવચુક્ત વિમાનો માટે સ્થપાયેલી આઉટ-ડોર પરીક્ષણ અને મૂલ્યાંકન સુવિધા છે.
- ATR, ચિત્રદુર્ગ એ કર્ણાટક રાજ્યના ચિત્રદુર્ગ જિલ્લાના ચલ્લાકેરે તાલુકામાં વરવુ કાવલ ખાતે 4,290 એકર વિસ્તારમાં ફેલાયેલું છે.
- વર્ષ 2008માં સંરક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા રાજ્ય સરકાર પાસેથી ૩.12 કરોડમાં આ જમીન ખરીદવામાં આવી હતી.
- ATR, ચિત્રદુર્ગ એ એર ટ્રાફિક ડિસ્પેલ સિસ્ટમ સાથે રેન્જ કંટ્રોલ સેન્ટર (RCC), મિશન વીડિયો ડિસ્ટ્રિબ્યુશન અને ડિસ્પેલ સિસ્ટમથી સજ્જ છે. તે રડાર કેન્દ્ર ધરાવે છે, જેમાં પ્રાથમિક અને ગૌણ સર્વેલન્સ રડાર છે.

પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો (Nature-Based Solutions)

- તાજેતરમાં પોલેન્ડ ખાતે આયોજિત વર્લ્ડ અર્બન ફોરમ (WUF)ના 11મા સંમેલનમાં નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ અર્બન અફેર્સ (NIUA) ક્લાઇમેટ સેન્ટર ફોર સિટીઝ (NIUA C-Cube), વર્લ્ડ રિસોર્સિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઇન્ડિયા (WRI India) અને તેમની સાથે સંકળાયેલા અન્ય ભાગીદારો દ્વારા પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો (Nature-Based Solutions) માટે 'ઇન્ડિયા ફોરમ' શરૂ કરવામાં આવ્યું છે.

ઇન્ડિયા ફોરમ વિશે

- તે શહેરી પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો (Nbs) માટે ભારતનું પ્રથમ રાષ્ટ્રીય ગઠબંધન પ્લેટફોર્મ છે.
- શહેરી બાબતો માટે નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ફોર સિટીઝ ક્લાઇમેટ સેન્ટર (NIUA C-Cube) અને વર્લ્ડ રિસોર્સિસ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઇન્ડિયા (WRI India) દ્વારા Cities4 Forests પહેલ (Cities4 Forests) એ વિશ્વભરના 60 થી વધુ શહેરોનું એક સ્વૈચ્છિક ગઠબંધન છે જેમાં મેયરની ઓફિસો અને અન્ય શહેર એજન્સીઓ સામેલ છે) હેઠળ હાથ ધરવામાં આવે છે તેમજ કેટરપિલર ફાઉન્ડેશન ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ એન્વાયર્નમેન્ટ, ફૂડ એન્ડ રૂરલ અફેર્સ (DEFRA), યુનાઇટેડ કિંગડમ અને નોર્વેની આંતરરાષ્ટ્રીય આબોહવા અને વન પહેલ (NICFI) દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે.
- NIUA એ દેશમાં ટકાઉ, સમાવિષ્ટ અને ઉત્પાદક શહેરી ઇકોસિસ્ટમને વિકસાવવા માટે શહેરી વિકાસ અને વ્યવસ્થાપન પર સંશોધન, જ્ઞાન વ્યવસ્થાપન, નીતિ અને ક્ષમતા નિર્માણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે.
- ઉદ્દેશ્ય : શહેરી પ્રકૃતિ-આધારિત ઉકેલોને પ્રોત્સાહન આપવા માટે ઉદ્યોગસાહસિકો, સરકારી સંસ્થાઓ અને સમાન વિચારસરણી ધરાવતી સંસ્થાઓ વચ્ચે આંતરસંકલન વધારવું.

- સ્થાનિક સ્તરે શહેરી પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો માટે જાગૃતિ પેદા કરવી. ભારતમાં શહેરી ઇકોસિસ્ટમ-આધારિત સેવાઓ અને પ્રકૃતિ-આધારિત ઉકેલોને મુખ્ય પ્રવાહમાં લાવવા.

વર્લ્ડ અર્બન ફોરમ (WUF)

- વર્લ્ડ અર્બન ફોરમ (WUF) એ ટકાઉ શહેરીકરણ પરની અગ્રણી વૈશ્વિક પરિષદ છે. WUF ની સ્થાપના વર્ષ 2001માં સંયુક્ત રાષ્ટ્ર દ્વારા ઝડપી શહેરીકરણ અને સમુદાયો, શહેરો, અર્થતંત્રો, આબોહવા પરિવર્તન અને નીતિઓ પર તેની અસરની તપાસ કરવા માટે કરવામાં આવી હતી.
- WUF11 યુએન-હેબિટેટ, પોલેન્ડના વિકાસ ભંડોળ અને પ્રાદેશિક નીતિ મંત્રાલય અને કેટોવાઈસ, પોલેન્ડની મ્યુનિસિપલ ઓફિસ દ્વારા સહ-આયોજિત કરવામાં આવી હતી.

પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલો

- પ્રકૃતિ-આધારિત સોલ્યુશન્સ (Nbs) ને IUCN દ્વારા 'પ્રાકૃતિક અથવા સંશોધિત ઇકોસિસ્ટમનું રક્ષણ, ટકાઉ સંચાલન અને પુનઃસ્થાપિત કરવા માટેની ક્રિયાઓ તરીકે વ્યાખ્યાયિત કરવામાં આવે છે, જે સામાજિક પડકારોને અસરકારક રીતે અને અનુકૂળનશીલ રીતે સંબોધિત કરે છે, સાથે સાથે માનવ સુખાકારી અને જૈવવિવિધતા લાભો પ્રદાન કરે છે.'
- પ્રકૃતિ આધારિત ઉકેલોમાં સામાજિક સમસ્યાઓનું સમાધાન કરવા અને માનવ જીવને ઉપયોગી બનવા ટકાઉ સંચાલન અને પ્રાકૃતિક લક્ષણો અને પ્રક્રિયાઓનો સમાવેશ કરે છે.

ડેરેચો (Derecho) વાવાઝોડું

- તાજેતરમાં યુ.એસ.એના કેટલાક રાજ્યોમાં ડેરેચો (Derecho) નામનું તોફાની વાવાઝોડું ત્રાટક્યું હતું.
- ડેરેચો વાવાઝોડાની અસરને કારણે કેટલાક સમય માટે આકાશનો રંગ લીલો થઈ ગયો હતો.

ડેરેચો (Derecho) વાવાઝોડા વિશે

- ડેરેચો એ એક વ્યાપક, લાંબા સમય સુધી ચાલતું, સીધી-રેખાનું વાવાઝોડું છે.
- ડેરેચો એ મોટેભાગે યુ.એસ.એના મધ્ય અને પૂર્વીય ભાગો ઉપરાંત જર્મની અને રશિયામાં અસર કરે છે.
- ડેરેચો એ સ્પેનિશ શબ્દ 'લા ડેરેચા' પરથી ઊતરી આવ્યો છે, જેનો અર્થ થાય છે 'સીધું (એક જ દિશામાં)'.
સીધી રેખાના વાવાઝોડા એ છે કે જેમાં વાવાઝોડાના પવનનું

કોઈ પરિભ્રમણ થતું નથી. આ તોફાની વાવાઝોડા સેંકડો માઈલની મુસાફરી કરે છે અને વિશાળ વિસ્તારને આવરી લે છે.

- સામાન્ય રીતે મે મહિનામાં શરૂ થતા ઉનાળાના સમયમાં ડેરેચો ઉદભવ પામે છે અને જૂન-જુલાઈમાં સૌથી વધુ હિટ થાય છે.
- જો કે, ટોર્મેડો અથવા વાવાઝોડા જેવી અન્ય તોફાની પ્રણાલીઓની તુલનામાં તે એક દુર્લભ ઘટના છે.
- ડેરેચોને ત્રણ શ્રેણી હેઠળ વર્ગીકૃત કરવામાં આવે છે : પ્રોગ્રેસિવ ડેરેચો, સીરીયલ ડેરેચો, હાઈબ્રિડ ડેરેચો.

ચતુર્ભુજ માનવ પેપિલોમાવાયરસ રસી

- સીરમ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ઇન્ડિયા (SII) ની રસી સેર્વાવેક (Cervavac) ને તાજેતરમાં ડ્રગ્સ કંટ્રોલર જનરલ ઓફ ઇન્ડિયા (DGCI) દ્વારા બજારમાં મૂકવા માટેની મંજૂરી મળી છે.
- સેર્વાવેક (Cervavac) એ ભારતની પ્રથમ ચતુર્ભુજ માનવ પેપિલોમાવાયરસ રસી રસી છે, અને તેનો હેતુ સર્વાઈકલ (ગર્ભ) કેન્સર સામે મહિલાઓને રક્ષણ આપવાનો છે.

સર્વાઈકલ (ગર્ભ) કેન્સર

- સર્વાઈકલ કેન્સર અટકાવી શકાય તેવું છે, પરંતુ દેશમાં દર આઠ મિનિટે એક મહિલાનું મૃત્યુ થાય છે.
- સર્વાઈકલ કેન્સર એ સેક્સ્યુઅલી ટ્રાન્સમિટેડ રોગ છે. અમુક પ્રકારના માનવ પેપિલોમાવાયરસ સાથે લાંબા સમય સુધી સંપર્કમાં આવવાથી તે સર્વાઈકલ કેન્સરનું કારણ બને છે.
- સર્વાઈકલ કેન્સર એ મહિલાઓમાં થતા કેન્સરમાં બીજો સૌથી સામાન્ય કેન્સર પ્રકાર છે અને પ્રજનન વય (15-44 વર્ષ) ની સ્ત્રીઓમાં કેન્સર દ્વારા થતા મૃત્યુનું બીજું સૌથી સામાન્ય કારણ છે.
- વર્લ્ડ હેલ્થ ઓર્ગેનાઈઝેશનની 'ઈન્ટરનેશનલ એજન્સી ફોર રિસર્ચ ઓન કેન્સર' અનુસાર દર વર્ષે 1.23 લાખ કેસ અને લગભગ 67,000 મૃત્યુ સાથે ભારત વૈશ્વિક કક્ષાએ પાંચમા નંબરે છે.

હાલની રસીઓ

- વૈશ્વિક સ્તરે લાઈસન્સવાળી બે રસીઓ ભારતમાં ઉપલબ્ધ છે - એક ચતુર્ભુજ રસી (ગાર્ડાસિલ, મર્ક કંપની) અને એક દ્વિભુજ (બાયવેલેન્ટ) રસી (સર્વેરિક્સ, ગ્લેક્સોસ્મિથકલાઈન કંપની).
- HPV રસીકરણ 2008 માં રજૂ કરવામાં આવી હોવા છતાં, તેને રાષ્ટ્રીય રસીકરણ કાર્યક્રમમાં સામેલ કરવાની હજુ બાકી છે.
- ઇન્ડિયન જર્નલ ઓફ ગાયનેકોલોજિક ઓન્કોલોજી (ડિસેમ્બર 2021) ના અહેવાલ મુજબ, આંતરરાષ્ટ્રીય બિન-લાભકારી સંસ્થા PATH ની આગેવાની હેઠળ 'રસી વિતરણ અને નિદર્શન પ્રોજેક્ટ' 2009 માં આંધ્ર પ્રદેશ અને ગુજરાતમાં શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો પરંતુ રસી મેળવનાર સાત છોકરીઓના મૃત્યુને કારણે 2010 માં આ કાર્યક્રમ સ્થગિત કરવો પડ્યો હતો..
- 2016 માં ઇન્ડિયન કાઉન્સિલ ઓફ મેડિકલ રિસર્ચ (ICMR) ના એક નિષ્ણાત જૂથે રસીની ઇમ્યુનોજેનિસિટી અને અસરકારકતા, પ્રતિકૂળ અસરો અને HPV રસીની કિંમત અસરકારકતા અંગે વૈશ્વિક સ્તરે ઉપલબ્ધ પુરાવાઓની સમીક્ષા કરી હતી અને ભલામણ કરી હતી કે કિશોરવયની છોકરીઓને બે ડોઝ સાથે રસી આપવી જોઈએ.

નવી રસી

- આ રસી વાયરસ જેવા કણો પર આધારિત છે, જે હેપેટાઈટિસ-B રસીની જેમ છે અને HPV વાયરસના L1 પ્રોટીન સામે એન્ટિબોડીઝ

પેદા કરીને રક્ષણ પૂરું પાડે છે.

- તે વાયરસના ચાર પ્રકારો સામે અસરકારક છે - પ્રકાર 6, પ્રકાર 11, પ્રકાર 16 અને પ્રકાર 18. રસી ત્યારે જ અત્યંત અસરકારક થશે, જ્યારે તે પ્રથમ જાતીય સંભોગ પહેલા આપવામાં આવે.
- ચતુર્ભુજ રસી એ એક રસી છે જે ચાર અલગ અલગ એન્ટિજેન્સ, જેમ કે ચાર અલગ અલગ વાયરસ અથવા અન્ય સૂક્ષ્મસજીવો સામે રોગપ્રતિકારક શક્તિ ઉત્પન્ન કરવાનું કાર્ય કરે છે.
- નિષ્ણાતોએ આશા વ્યક્ત કરી છે કે DGCIની મંજૂરીથી સરકાર ભારતમાં 9 થી 14 વર્ષની વયની લગભગ 50 મિલિયન છોકરીઓ જે રસી મેળવવાની રાહ જોઈ રહી છે તેમને રસી આપવા માટે ખાસ કિંમતે પૂરતી HPV રસી ખરીદવાની મંજૂરી આપશે.

ભારતનો પ્રથમ સરકારી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ

- તાજેતરમાં ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીશ્રી દ્વારા ભરૂચ જિલ્લાના દહેજ ખાતે માત્ર ઔદ્યોગિક ઉપયોગના હેતુથી ભારતના પ્રથમ સરકારી ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટનું ઉદઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટનું નિર્માણ કાર્ય લાર્સન એન્ડ ટુબ્રો કંપની તેમજ ટેક્ટન કંપનીની સંયુક્ત સાહસ કંપનીને આપવામાં આવ્યું હતું. ઉપરાંત ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ (GIDC) દ્વારા તેમજ આ પ્લાન્ટનું સંચાલન અને જાળવણી માટે લાભાર્થી ઔદ્યોગિક એકમો દ્વારા એક વિશેષ હેતુ વાહન એવા 'દહેજ ટેસલ ફાઉન્ડેશન'ની રચના કરવામાં આવી હતી.
- દહેજમાં હાલ ઉદ્યોગો માટે પાણીની દૈનિક જરૂરિયાત આશરે 200 MLD (Million Per Day) છે, જે વર્તમાનમાં નર્મદા નદીમાંથી મેળવવામાં આવે છે, પરંતુ હવેથી આ પ્લાન્ટ દ્વારા દહેજ ખાતેના ઉદ્યોગોને દરરોજ 100 MLD ટ્રીટ્ડ દરિયાનું પાણી પહોંચાડવામાં આવશે.

ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટ સંબંધિત મહત્વની બાબતો

- ઉદ્યોગોમાં પાણીની વધતી માંગને કારણે ગુજરાતના ભૂતપૂર્વ મુખ્યમંત્રી શ્રી વિજયભાઈ રૂપાણી દ્વારા વર્ષ 2019માં ભરૂચ જિલ્લાના દહેજ ખાતે આ ડિસેલિનેશન પ્લાન્ટનો પાયો નાખવામાં આવ્યો હતો.
- ગુજરાત ઔદ્યોગિક વિકાસ નિગમ (GIDC) દ્વારા આ પ્લાન્ટ માટે દહેજમાં લગભગ 25 એકર જમીનની ફાળવણી કરવામાં આવી છે, જે એકસ્ટ્રા રિવર્સ ઓસ્મોસિસ (RO) દ્વારા સમુદ્રના ખારા પાણીને ટ્રીટ કરશે.
- ભારતના કુલ ચાર પેટ્રોલિયમ, કેમિકલ્સ અને પેટ્રોકેમિકલ્સ ઇન્વેસ્ટમેન્ટ રિજન્સ જેવા કે આંધ્રપ્રદેશ(વિશાખાપટ્ટનમ), ગુજરાત(દહેજ), ઓડિશા(પારાદીપ) અને તમિલનાડુ (કુટ્ટાલોર અને નાગાપટ્ટનમ) આવેલા છે, જે પૈકી વર્તમાનમાં દહેજ PCPIR એકમાત્ર કાર્યરત છે.

હર્મિટ સ્પાયવેર (Hermit spyware)

- તાજેતરમાં હર્મિટ નામના સ્પાયવેર દ્વારા ઈટાલી અને કઝાકિસ્તાનમાં iPhones અને Android ઉપકરણોને લક્ષ્યાંકિત કરવામાં આવ્યા હતા. (સ્પાયવેર એટલે એવું સોફ્ટવેર કે જે વપરાશકર્તાને યુઝરના કમ્પ્યુટરમાંથી ગુપ્ત રીતે ડેટા ટ્રાન્સમિટ કરીને અન્યની કમ્પ્યુટર પ્રવૃત્તિઓ વિશે ગુપ્ત માહિતી વપરાશકર્તાને ઉપલબ્ધ કરાવે છે)

હર્મિટ સ્પાયવેર

- હર્મિટ એ ઈટાલિયન કોમર્શિયલ સ્પાયવેર વિક્રેતા RCS લેબ દ્વારા વિકસિત કરવામાં આવ્યો છે. હર્મિટ સ્પાયવેર એ એન્ડ્રોઇડ અને iOS ઉપકરણોને ટાર્ગેટ બનાવ્યા હતા.
- હર્મિટ સ્પાયવેરને ટેક્સ્ટ મેસેજ દ્વારા વિતરિત કરવામાં આવે છે. તથા આવા સંદેશ કોઈ કાયદેસર સ્રોતમાંથી આવતા હોવાનું લાગતા જે તે ટાર્ગેટ્સ દ્વારા આ માલવેરને કોઈ અન્ય એપ્સ હોવાનું જાણીને ડાઉનલોડ કરવામાં આવે છે અને આ પ્રકારે એન્ડ્રોઇડ કે iOS ઉપકરણો આ સ્પાયવેરથી અસરગ્રસ્ત થાય છે.

તે ઉપકરણોને કેવી રીતે અસર કરે છે?

- થોડા સમય અગાઉ ચર્ચામાં આવેલા 'પેગેસસ' સ્પાયવેરની જેમ હર્મિટ સ્પાયવેર એન્ડ્રોઇડ અને iOS ઉપકરણોને અસર કરી શકે છે.
- એકવાર ઉપકરણ પર ઈન્સ્ટોલ થઈ ગયા પછી, તે ઉપકરણ પર ઓડિયો રેકોર્ડ કરી શકે છે તથા અનધિકૃત કોલ્સ અને અન્ય અનધિકૃત પ્રવૃત્તિઓ કરી શકે છે.
- વળી તે સ્માર્ટફોનના કેમેરા દ્વારા છૂપી તસવીરો લેવી, કેલેન્ડર અને એડ્રેસબુક જેવી એપ્સમાંથી ડેટાની ચોરી કરવી તથા એન્ડ્રોઇડ ઉપકરણોને રુટ (Root) કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.

સાયબર સુરક્ષા અને ભારત

- વર્ષ 2018 દરમિયાન ભારતમાં 'સાયબર સુરક્ષિત ભારત પહેલ' શરૂ કરવામાં આવી હતી, જેનો ઉદ્દેશ્ય સાયબર કાર્ષમ વિશે જાગૃતિ ફેલાવવા અને સુરક્ષા માટે ક્ષમતા વધારવાનો હતો.
- દેશમાં આવતા ઈન્ટરનેટ ટ્રાફિક અને કોમ્યુનિકેશન ડેટાને સ્કેન કરવા માટે વર્ષ 2017 દરમિયાન નેશનલ સાયબર સિક્યોરિટી કોર્ડિનેશન સેન્ટર (NCCC) શરૂ કરવામાં આવ્યું હતું.
- હેકિંગ અને ફિશિંગ જેવા સાયબર ખતરાઓ સામે કાર્યરત નોડલ એજન્સી તરીકે CERT-IN એટલે કે Computer emergency Response team - India ની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.
- ઉપરાંત દેશમાં ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી એક્ટ, 2000 અને પર્સનલ ડેટા પ્રોટેક્શન બિલ, 2019 જેવા કાયદાઓ રજૂ કરવામાં આવ્યા છે, જેથી સાયબર હુમલાઓ અને અન્ય અનધિકૃત પ્રવૃત્તિઓ સામે સુરક્ષા પ્રદાન કરી શકાય.

CAPSTONE મિશન

- તાજેતરમાં યુ.એસ.એની સ્પેસ એજન્સી નાસા (NASA - National Aeronautical Space Administration) દ્વારા CAPSTONE મિશન અંતર્ગત માઈક્રોવેવ ઓવનના કદના ક્યુબસેટને અવકાશમાં પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

CAPSTONE વિશે

- પુરું નામ :** Cislunar Autonomous Positioning System Technology Operations and Navigation Experiment (CAPSTONE)
- વજન :** 55 પાઉન્ડ (25 કિલો)
- હેતુ :** નવીન નેવિગેશન ટેકનોલોજીના ઉપયોગ થકી પ્રભામંડળ આકાર (halo-shaped orbit)ની ભ્રમણકક્ષાની ગતિશીલતાને ચકાસીને ભવિષ્યમાં લોન્ચ થનાર અવકાશયાન માટે જોખમો ઘટાડવામાં સહાયરૂપ થવું. ક્યુબસેટને ન્યુઝીલેન્ડના પૂર્વીય તટ ખાતેથી પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યો હતો.

કાર્ય

- ક્યુબસેટ એ 6 માસ સુધી ચંદ્રની ચારેબાજુ લંબગોળ સ્વરૂપે પરિક્રમા કરીને કક્ષાની સ્થિરતાનું પરીક્ષણ કરશે. (વાસ્તવમાં નાસા અવકાશયાત્રીઓ માટે ચંદ્રની સપાટી પર રોકાવા અને ત્યાં એક નાનું અંતરિક્ષ સ્ટેશન બનાવવાની યોજના ઘડી રહ્યું છે. ક્યુબસેટ એ ઉપરોક્ત હેતુ માટે વિશિષ્ટ કક્ષાનું અધ્યયન કરશે.)
- CAPSTONE એ નાસાને તેના ગેટ વે આઉટપોસ્ટને નિયર - રેક્ટિલિનિયર હેલો કક્ષામાં સંચાલિત કરવા માટે ગાણિતિક મોડલની પુષ્ટિ કરવાના હેતુથી ડેટા પ્રદાન કરશે.

કેટલાક ચંદ્ર મિશન

નાસાનું આર્ટેમિશ મિશન

- દક્ષિણ કોરિયાનું કોરિયા પાથફાઈન્ડર લુનાર ઓર્બિટર
- વર્ષ 2008ના વર્ષમાં ઈસરો એ PSLV C 11 દ્વારા ચંદ્રયાન - 1 ને સફળતાપૂર્વક ચંદ્રની કક્ષામાં સ્થાપિત કરવામાં સફળ રહ્યું હતું અને માનવરહિત સ્પેસ એરક્રાફ્ટ 'મૂન ઈમ્પેક્ટર'ને ચંદ્રના દક્ષિણ ધ્રુવના શેલ્ટન કેટર ખાડામાં ઉતારવામાં આવ્યું હતું.

ક્યુબસેટ

- ક્યુબસેટ્સ એ સંશોધન અવકાશયાનનો એક વર્ગ છે જેને નેનોસેટેલાઈટ કહેવાય છે. ક્યુબસેટ્સ 10 cm x 10 cm x 10 cm ના પ્રમાણભૂત પરિમાણોના આધારે ડિઝાઇન કરવામાં આવે છે.
- શરૂઆતમાં તેઓ સામાન્ય રીતે લૉ અર્થ ઓરબિટમાં રીમોટ સેન્સિંગ અથવા સંચાર જેવા કાર્યક્રમો માટે ઉપયોગમાં લેવાતા હતા.
- વજનમાં હલકા હોવાથી વહન માટે તેમને ખૂબ ઓછા ઈંધણની જરૂર પડે છે.

ડાર્ક મેટર ડાર્ક મેટર (Dark matter)

- તાજેતરમાં અમેરિકાના દક્ષિણ દાકોતામાં સ્થિત Lux - ZEPLIN(Lz) ફેસિલિટી અથવા 'લાઈ અન્ડરગ્રાઉન્ડ ઝેનોન એન્ડ ઝોન પ્રોપરેશનલ સિન્થેસિસ ઈન લિક્વિડ નોબલ ગેસ' ને ડાર્ક મેટરની તપાસનું વિશ્વનું સૌથી સંવેદનશીલ તપાસચંત્ર(Detector) જાહેર કરવામાં આવ્યું છે.

ડાર્ક મેટર એટલે શું ?

- ડાર્ક મેટર એટલે એક શ્યામ પદાર્થ, જે કોઈ પ્રકાશનું ઉત્સર્જન કરતા નથી કે કોઈપણ પ્રકારની માહિતીને પ્રસારિત કરતા નથી.
- ડાર્ક મેટર એવા કણોથી બનેલા છે, જે કોઈપણ પ્રકારની ઊર્જા ધરાવતા નથી કે કોઈ પ્રકારની ઈલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક પ્રતિક્રિયા કરતાં નથી.
- ડાર્ક મેટર સામાન્ય કણોથી વિપરીત ઈલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક બળ સાથે પ્રતિક્રિયા આપતાં નથી, કે તેને પ્રતિબિંબિત કરી શકતા નથી. આથી તેમને શોધવાં ખૂબ મુશ્કેલ છે.
- ડાર્ક મેટર સામાન્ય પદાર્થોની જેમ જ કોઈ નિશ્ચિત દળ ધરાવે છે અને ગુરુત્વાકર્ષણથી પણ પ્રભાવિત હોય છે.

ડાર્ક મેટરની તપાસ (Detecting)

- ડાર્ક મેટરના પુરાવા શોધવા મુશ્કેલ છે. ડાર્ક મેટરનું ગુરુત્વાકર્ષણ બળ અત્યંત નબળું હોવાને કારણે ડાર્ક મેટરને શોધવા અતિ મુશ્કેલ બને છે.
- ડાર્ક મેટરના સિગ્નલો અન્ય કણોના સિગ્નલો પાછળ છૂપાઈ જવાને કારણે તેમને શોધવાનું કાર્ય સરળ હોતું નથી.

- Lz તપાસચંત્રો માત્ર એક ગ્રામ ડાર્ક મેટરની ધૂળના માધ્યમથી ડાર્ક મેટરની શોધ કરી શકે તેવી તકનીકોથી સજ્જ છે.

બ્રહ્માંડ અને ડાર્ક મેટર

- ઘણા ભૌતિક શાસ્ત્રીઓ દ્રઢપણે માને છે કે બ્રહ્માંડનો સમગ્ર દૃશ્યમાન ભાગ તેમનાં તમામ પદાર્થોના કણોનો માત્ર 5% હિસ્સો જ ધરાવે છે. બાકીનો ભાગ ડાર્ક મેટર અથવા ડાર્ક એનર્જી ધરાવે છે.
- વિશ્વમાં ડાર્ક મેટર અંગેની માન્યતાઓ દ્રઢ થઈ તેમ તેની શોધ માટેના પ્રયોગો તેજ બન્યા.
- બ્રહ્માંડમાં તમામ પ્રતિક્રિયાઓ મુખ્ય ચાર બળોનો આધાર ધરાવે છે;
  1. મજબૂત પરમાણુ બળ
  2. નબળા પરમાણુ બળ
  3. ઈલેક્ટ્રોમેગ્નેટિક બળ
  4. ગુરુત્વાકર્ષણ બળ

ડાર્ક એનર્જી (Dark Energy)

- ડાર્ક એનર્જી એ ઊર્જાનું કાલ્પનિક સ્વરૂપ છે, જે ગુરુત્વાકર્ષણની વિરુદ્ધ નકારાત્મક અને વિરોધી દબાણ તરીકે વર્તે છે.
- ડાર્ક એનર્જી એ દૂરના સુપરનોવાનું અવલોકન કરવામાં કલ્પનારૂપ છે.
- ડાર્ક મેટરની જેમ ડાર્ક એનર્જી સીધી રીતે જોવા મળતી નથી, પરંતુ અવકાશીય પદાર્થો વચ્ચેની ગુરુત્વાકર્ષણ પ્રતિક્રિયાના અવલોકનો પરથી તેનું અનુમાન લગાવવામાં આવે છે.
- ડાર્ક એનર્જી બ્રહ્માંડની કુલ દળ આધારિત ઊર્જાના 72% ધરાવે છે.

એડવાન્સ્ડ લાઇટ હેલિકોપ્ટર (ALH) MK III

- તાજેતરમાં સ્વદેશી રીતે વિકસિત કરાયેલ એડવાન્સ્ડ લાઇટ હેલિકોપ્ટર (ALH) MK III સ્કવોડ્રનને ગુજરાતના પોરબંદર ખાતે ભારતીય તટરક્ષક દળમાં સામેલ કરવામાં આવ્યું.
- ALH MK III સ્કવોડ્રનનું નિર્માણ હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL) દ્વારા સ્વદેશી રીતે કરવામાં આવ્યું છે.
- અત્યાર સુધીમાં 13 ALH MK-III એરક્રાફ્ટને તબક્કાવાર રીતે ભારતીય કોસ્ટ ગાર્ડમાં સામેલ કરવામાં આવ્યાં છે અને તેમાંથી ચાર એરક્રાફ્ટ પોરબંદર ખાતે સ્થિત છે.

એડવાન્સ્ડ લાઇટ હેલિકોપ્ટર (ALH) MK III સ્કવોડ્રન વિશે

- અદ્યતન RADAR તેમજ ઈલેક્ટ્રો ઓપ્ટિકલ સેન્સર, શક્તિ એન્જિન, કુલ ગ્લાસ કોકપિટ, હાઇ-ઈન્ટેન્સિટી સર્ચલાઈટ, એડવાન્સ્ડ કોમ્યુનિકેશન સિસ્ટમ્સ, ઓટોમેટિક આઈડેન્ટિફિકેશન સિસ્ટમ તેમજ SAR હોમર સહિતના અત્યાધુનિક સાધનોથી તેને સજ્જ કરવામાં આવ્યું છે.

- દરિયાઈ જાસૂસી હાથ ધરવા તેમજ દિવસ અને રાત્રિ એમ કોઈ પણ સમયે જહાજોમાંથી વિસ્તૃત રેન્જમાં શોધ અને બચાવની કામગીરી કરવા સક્ષમ છે.

હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ (HAL)

- હિન્દુસ્તાન એરોનોટિક્સ લિમિટેડ એ સરકારની માલિકીની ભારતીય એરોસ્પેસ કંપની છે, જે સંરક્ષણ મંત્રાલય હેઠળ કાર્યરત છે.
- મુખ્ય મથક : બેંગલુરુ
- કાર્યો : એરક્રાફ્ટ નિર્માણ અને ડિઝાઇન, હેલિકોપ્ટર, જેટ એન્જિન અને તેમના રિપ્લેસમેન્ટ પાર્ટ્સ વગેરેનું ઉત્પાદન કરવું.

પ્રોજેક્ટ - 17A

- ભારતીય નૌકાદળના પ્રતિષ્ઠિત પ્રોજેક્ટ 17A (17 Alpha)ના સાતમા જહાજ (Y-12654) માટે 28 જૂન, 2022ના રોજ મેસર્સ મઝગોન ડોક શિપબિલ્ડર્સ લિ. ખાતે ડાયરેક્ટર જનરલ નેવલ ડિઝાઇન રીઅર એડમિરલ જી.કે. હરીશ દ્વારા વિધિપૂર્વક કિલ લેયિંગની વિધિ પૂર્ણ કરવામાં આવી. કિલ લેયિંગ એ બિલ્ડિંગના બર્થ પર યુદ્ધ જહાજોના નિર્માણની પ્રક્રિયાની ઔપચારિક શરૂઆતનું પ્રતીક છે.

પ્રોજેક્ટ 17A શું છે?

- પ્રોજેક્ટ 17A (નીલગિરિ ક્લાસ ફ્રિગેટ્સ) એ પ્રોજેક્ટ 17(શિવાલિક ક્લાસ)ના અનુવર્તી સ્ટીલ્થ લક્ષણો, અદ્યતન શસ્ત્રો અને સેન્સર્સ અને પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ સાથે નિર્માણ પામશે.
- આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત કુલ સાત જહાજોનાં નિર્માણ કરવામાં આવી રહ્યું છે. જેમાંથી ચાર જહાજો MDL ખાતે એટલે કે મઝગોન ડોક યાર્ડ લિ. ખાતે અને 3 જહાજો ગાર્ડન રીય શીપ બિલ્ડર્સ લિમિટેડ કોલકાતા ખાતે નિર્માણ પામશે.
- P-17A અંતર્ગત નિર્માણ પામનાર જહાજોના નામ - નીલગિરિ, હિમગિરિ, તારાગિરિ, ઉદયગિરિ, દૂનાગિરિ, વિંધ્યગિરિ.

પ્રોજેક્ટ 17A ની વિશેષતાઓ

- P-17A ક્લાસના ફ્રિગેટ્સ(Frigates) સ્વદેશી રીતે વિકસિત સ્ટીલનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવી રહ્યા છે અને તેમાં ઇન્ટિગ્રેટેડ પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમ સાથે શસ્ત્રો અને સેન્સર ફિટ કરવામાં આવ્યાં છે.
- આ જહાજોનું નિર્માણ આત્મનિર્ભર ભારત અને ભારતની મેક ઇન ઇન્ડિયા પહેલ અંતર્ગત થશે. MSME સહિત સ્વદેશી કંપનીઓ પાસેથી સાધનો અને સિસ્ટમ્સ માટેના ઓર્ડર આપી તેમને પ્રોત્સાહન પૂરું પાડે છે.
- P-17A અંતર્ગત જહાજોના બાંધકામ માટે આધુનિક ટેકનોલોજી 'ઇન્ટિગ્રેટેડ કન્સ્ટ્રક્શન' ને અપનાવવામાં આવે છે.
- P-17Aની મુખ્ય અદ્યતન સ્ટીલ્થ ટેકનોલોજી વહાણના નાના રડાર ક્રોસ સેક્શન સાથે સંબંધિત છે અને તે ખાસ સુપર સ્ટ્રક્ચર આકારના ઉપયોગ દ્વારા પ્રાપ્ત થાય છે. આથી રડાર તરંગોના પ્રતિબિંબમાં ઘટાડો થાય છે.
- P-17Aથી નિર્મિત જહાજોની મુખ્ય ખાસિયત low Acoustic noise છે, જે વહાણના પ્રોપેલર્સ ઓપરેટિંગ મશીનરી, ડીઝલ જનરેટર વગેરેમાંથી ઉત્પન્ન થતા અવાજને ખૂબ ઘટાડી દે છે.
- જેથી અન્ય જહાજો પર હાજર SONAR (Sound navigation and ringing) સિસ્ટમ માટે આ જહાજોને શોધવા મુશ્કેલ બને છે.

ભારતીય નૌસેનાને મજબૂત બનાવવા અન્ય પ્રોજેક્ટો

1. Project - 75 : ભારતીય નૌસેના માટે 6 ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રીક સબમરીન બનાવવામાં આવી રહી છે. જેના માટે ફ્રાન્સ નેવલ ગ્રુપ સાથે કરાર કરવામાં આવ્યા છે.
2. Project - 15B : નેકસ્ટ જનરેશનના સ્ટીલ્થ ગાઈડેડ મિસાઈલ ડિસ્ટ્રોયર છે, જે મઝગાંન ડોક યાર્ડ લિ. ખાતે બનાવવામાં આવી રહ્યા છે.
3. Project - 18 : તે ભારતીય નૌકાદળ માટે આયોજિત નેક્સટ જનરેશન સ્ટેલ્થ ગાઈડેડ મિસાઈલ ડિસ્ટ્રોયર્સનો એક વર્ગ છે.

EMM નેગેટિવ: યુનિક બ્લડ ગ્રુપ

- ગુજરાતમાં એક 65 વર્ષીય વ્યક્તિ સૌથી દુર્લભ રક્ત પ્રકાર, EMM નેગેટિવ બ્લડ ગ્રુપ ધરાવતા વિશ્વના દસમાં વ્યક્તિ બની ગયા છે.
- સામાન્ય રીતે, ચાર અલગ અલગ રક્ત પ્રકારો છે- A, B, O અથવા AB હોય છે. જો કે, EMM નેગેટિવ રક્ત જૂથને આમાંના કોઈપણ નિયમિત રક્ત પ્રકારોમાં વર્ગીકૃત કરી શકાતું નથી.
- માનવ શરીરમાં A, B, O, Rh અને ડફી (DUFFY) સહિત કુલ 42 વિવિધ પ્રકારની રક્ત પ્રણાલીઓનો સમાવેશ થાય છે. લગભગ 375 વિવિધ પ્રકારના એન્ટિજેન્સ છે, જેમાં EMM વધુ માત્રામાં છે.
- લોહીમાં EMM સ્તર ઓછું હોવાથી તેનું નામ EMM નેગેટિવ રખાયું છે. બ્લડગ્રુપને ISBT042 પ્રતિક અપાયું છે. (EMM એ ખૂબ ઊંચી આવર્તનનાં રક્તકણ એન્ટિજેન છે)
- EMM નેગેટિવ બ્લડગ્રુપ ધરાવતા લોકો કોઈને રક્તદાન કરી શકતા નથી કે કોઈનું લોહી સ્વીકારી શકતા નથી.

બોમ્બે બ્લડ ગ્રુપ

- દરેક લાલ રક્ત કોશિકા તેની સપાટી પર એન્ટિજેન ધરાવે છે, જે તે કયા જૂથનો છે તે નક્કી કરવામાં મદદ કરે છે.
- દાખલા તરીકે, AB રક્ત જૂથમાં, A અને B બંને એન્ટિજેન્સ જોવા મળે છે. A પાસે A એન્ટિજેન્સ હશે; B પાસે B એન્ટિજેન્સ હશે. O માં, A અથવા B કોઈ પણ એન્ટિજેન્સ નથી.
- A, B અને O રક્ત જૂથોની ઓળખ સૌપ્રથમ 1901 માં ઓસ્ટ્રિયન ઇમ્યુનોલોજિસ્ટ કાર્લ લેન્ડસ્ટેઈનર દ્વારા કરવામાં આવી હતી.
- બોમ્બે બ્લડ ગ્રુપ (જેને HH પણ કહેવાય છે), જેમાં એન્ટિજેન Hની ઉણપ છે.
- તેનો અર્થ એ કે HH બ્લડ ગ્રુપના RBCમાં કોઈ એન્ટિજેન H નથી.
- ઘણીવાર ભૂલથી HH બ્લડ ગ્રુપને O ગ્રુપ સમજી લેવામાં આવે છે. તફાવત એ છે કે O જૂથમાં એન્ટિજેન H છે, જ્યારે HH જૂથમાં એન્ટિજેન H નથી. દુર્લભ બોમ્બે બ્લડ ગ્રુપ સૌપ્રથમ 1952માં મુંબઈ (ત્યારના બોમ્બે)માં ડૉ વાય એમ ભેંડે દ્વારા શોધાયું હતું.

Y-3023 દૂનાગિરી

- કેન્દ્રીય સંરક્ષણમંત્રી રાજનાથ સિંહે તાજેતરમાં કોલકાતામાં ગાર્ડન રીય શિપબિલ્ડર્સ લિમિટેડ(GRSE) દ્વારા નિર્મિત પ્રોજેક્ટ 17A ના Y-3023 યુદ્ધ જહાજ દૂનાગિરીનું ઉદ્ઘાટન કર્યું હતું.
- પ્રોજેક્ટ - 17 આલ્ફા ફિગેટ્સ (P-17A) અન્ય 'નિલગિરી-કલાસ સ્ટીલ્થ ફિગેટ્સ' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.

Y - 3023 (દૂનાગિરી)

- દૂનાગિરી એ P-17A પ્રોજેક્ટ હેઠળનું ચોથું જહાજ છે, જેનું નામ ઉત્તરાખંડ રાજ્યની પર્વતમાળા 'દૂનાગિરી' પરથી રાખવામાં આવ્યું છે.
- દૂનાગિરી એ સમુદ્ર, આકાશ અને પાણીની અંદરથી દુશ્મનોનો નાશ કરવા માટે બહુપરીમાણીય ક્ષમતાઓ સાથેનું વિશ્વકક્ષાનું ફિગેટ છે. દૂનાગિરી ફિગેટ એ દૂનાગિરી લીએન્ડર કલાસ એન્ટિ - સબમરિન વોરફેર ફિગેટ (ASWF) નું નવીનીકરણ છે.
- લીએન્ડર કલાસ ફિગેટ મે, 1977 થી ઓક્ટોબર 2010 દરમિયાન 33 વર્ષ સુધી સેવામાં હતી.
- તેનું નિર્માણ કાર્ય કોલકાતાની ગાર્ડન રીય શિપબિલ્ડર્સ લિમિટેડ (GRSE) દ્વારા કરવામાં આવ્યું હતું. નિલગિરી વર્ગના આ જહાજની લંબાઈ 149 મીટર, પહોળાઈ 17.8 મીટર અને ડ્રાફ્ટ 5.22 મીટર હશે.
- આ જહાજ 6,670 ટન વિસ્થાપન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે અને ફિગેટમાં 226 કર્મચારીઓને સમાવવાની ક્ષમતા હશે.

P 17 A પ્રોજેક્ટ

- આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગતના જહાજોને નવી દિલ્હી ખાતે આવેલા ભારતીય નૌકાદળના ડિરેક્ટોરેટ ઓફ નેવલ ડિઝાઇન(DND) દ્વારા ડિઝાઇન કરવામાં આવ્યા છે.

- પ્રોજેક્ટ 17A ફિગેટ્સ P 17 ફિગેટ્સ (શિવાલિક કલાસ)નો અનુવર્તી પ્રોજેક્ટ છે. જેમાં વધુ સારા સ્ટીલ્થ ફીચર્સ, અદ્યતન શસ્ત્રો અને સેન્સર્સ તેમજ પ્લેટફોર્મ મેનેજમેન્ટ સિસ્ટમનો સમાવેશ થાય છે.
- તેમજ આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગતના સાત ફિગેટ બાંધકામના વિવિધ તબક્કામાં છે. જેઓના નામ ભારતની વિવિધ પર્વતમાળાઓના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યા છે જે નીચે મુજબ છે :
- INS નિલગિરી   INS હિમગિરી   INS મહેન્દ્રગિરી
- INS ઉદયગિરી   INS દૂનાગિરી
- INS તારાગિરી   INS વિંધ્યગિરી

- આ સાત ફિગેટને સંયુક્ત રીતે બે જાહેર ક્ષેત્રના શિપયાર્ડ - મઝગાંવ ડોક શિપબિલ્ડર્સ લિમિટેડ(MDL), મુંબઈ અને ગાર્ડન રીય શિપબિલ્ડર્સ એન્ડ એન્જિનીયર્સ (GRSE), કોલકાતા ખાતે નિર્માણ કરવામાં આવશે.
- જેમાંના ચાર ફિગેટ્સનું MDL ખાતે અને ત્રણ ફિગેટ્સનું GRSE ખાતે નિર્માણ કરવામાં આવશે.
- P 17 A પ્રોજેક્ટ હેઠળ પ્રથમ બે જહાજો વર્ષ 2019 અને 2020માં લોન્ચ કરવામાં આવ્યા હતાં. જેમાંનું પ્રથમ જહાજ MDL ખાતે અને બીજું જહાજ GRSE ખાતે લોન્ચ કરવામાં આવ્યું હતું. જ્યારે ત્રીજા જહાજ INS ઉદયગિરીને તાજેતરમાં 17 મે, 2022 ના રોજ MDL ખાતે લોન્ચ કરવામાં આવ્યું છે.

ગુજરાતમાં પોલીસની પહેલો

- તાજેતરમાં કેન્દ્રીય ગૃહમંત્રી શ્રી અમિત શાહ દ્વારા ગુજરાતની બે દિવસની મુલાકાત દરમિયાન ગુજરાત પોલીસની કાર્યક્ષમતા વધારવા E- FIR પહેલનું લોન્ચિંગ કરવામાં આવ્યું હતું.

1. E- FIR

- રાજ્યમાં સુશાસન વધારવા અને નાગરિકો સેવાને ડિજિટલ બનાવવા માટે ગુજરાત પોલીસ દ્વારા E- FIR ની પહેલ શરૂ કરી છે.
- હવેથી દ્વિ-ચક્રી વાહનની ચોરી અથવા મોબાઇલ ફોન ચોરી થવાની ફરિયાદ E- FIR ડિજિટલ સેવાના માધ્યમથી થશે.
- જેથી લોકોને પોતાનું કામ પડતું મેલીને ફરિયાદ કરવા પોલીસ સ્ટેશન જવાને બદલે ડિજિટલ માધ્યમથી જ ફરિયાદ કરી શકાશે.
- E- FIR ના માધ્યમથી કરેલ ફરિયાદમાં પોલીસ 48 કલાકની અંદર ફરિયાદીનો સંપર્ક કરશે અને વાહન/ મોબાઇલ ચોરીના સ્થળની મુલાકાત પણ લેશે.
- પોલીસ આવી ફરિયાદીની તપાસ (Investigation) 21 દિવસમાં

પૂર્ણ કરી અદાલતમાં રિપોર્ટ જમા પણ કરાવી દેશે.

- ફરિયાદોને ઈ-મેઇલ/ ફોન દ્વારા તપાસની જાણકારી આપવામાં આવશે અને સાથે- સાથે વીમા કંપનીઓને પણ આ બાબતની જાણ કરવામાં આવશે.
- E- FIR ના માધ્યમથી લોકોનો કિંમતી સમય બચાવી શકાશે અને તપાસને પારદર્શી રીતે આગળ વધારવા મદદ મળશે.

FIR એટલે શું?

- FIR એટલે પ્રથમ માહિતી અહેવાલ (first information Report) FIR એ ખૂબ જ મહત્વપૂર્ણ દસ્તાવેજ છે કારણકે તે ફોજદારી ન્યાયની પ્રક્રિયાનું પ્રથમ પગથિયું છે. પોલીસ સ્ટેશનમાં FIR ની નોંધણીબાદ જ તપાસ હાથ ધરવામાં આવે છે.
- FIR શબ્દ ભારતીય દંડ સંહિતા (IPC) કે ફોજદારી કાર્ય રીતે સંહિતા (GPC) કે અન્ય કોઈ કાયદામાં આપેલ નથી પરંતુ, પોલીસ નિયમો (police regulation) અને ફોજદારી કાર્યરીતિસંહિતાની કલમ 154માં ઈન્ફોર્મેશન રેકોર્ડ તરીકે દર્શાવેલ છે.

- FIR એ લેખિત દસ્તાવેજ છે, જે કોગ્નિઝેબલ (વોરંટ વગર ઘરપકડ કરવામાં આવે) તેવા ગુનામાં પોલીસ દ્વારા નોંધવામાં આવે છે.

2. ત્રિનેત્ર (Trinetra)

- ગુજરાત પોલીસ દ્વારા રાજ્ય સ્તરે કમાન્ડ એન્ડ કંટ્રોલ સેન્ટર શરૂ કરવામાં આવી છે, જેનું નામ (ત્રિનેત્ર) (Trinetra) આપવામાં આવ્યું છે.
- આ પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત દરેક જિલ્લામાં CCTV કેમેરા નેટવર્કને 'નેત્ર' તરીકે ઓળખવામાં આવશે અને તમામ જિલ્લા સ્તરના નેત્રોનું સંકલન ગાંધીનગર સ્થિતિ 'ત્રિનેત્ર' માં કરવામાં આવશે.
- ત્રિનેત્રના માધ્યમથી પોલીસ સમગ્ર રાજ્યમાં પોતાની ચાંપતી નજર ખૂણે- ખૂણે રાખી શકશે.
- ત્રિનેત્રના માધ્યમથી E- FIR ની ફરિયાદોને હલ કરવામાં પણ મદદ મળશે.

3. એન્ટિ- હુમન ટ્રાફિક યુનિટ વ્હીકલ

- કેન્દ્રીય ગૃહમંત્રી દ્વારા ગાંધીનગરમાં માનવ તસ્કરોના કેસોને રોકવા અને માનવ તસ્કરીની સખ્ત તપાસ કરવા માટે એન્ટિ- હુમન ટ્રાફિક યુનિટ વ્હીકલનું ઉદ્ઘાટન કર્યું.

ગુજરાત પોલીસની સુ- શાસનમાં અન્ય પહેલો

1. ઈ- ગુજકોપ : ગુજરાતના ગૃહ વિભાગની એક આગવી પહેલ છે. જેની શરૂઆત વર્ષ-2013માં કરવામાં આવી હતી. ઈ- ગુજકોપના માધ્યમથી રાજ્યમાં થતા ગુનાઓ અને ગુનાઓની માહિતીનું મજબૂત માળખું તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે. જેના માધ્યમથી કોઈ પણ પોલીસકર્મીઓ સરળતાથી મેળવી તપાસ પ્રક્રિયા ઝડપી બનાવે છે.
2. સિટિઝન ફર્સ્ટ પોર્ટલ : રાજ્યમાં પોલીસ અને સુરક્ષા સંબંધિત તમામ સેવાઓ અને માહિતીને સરળતાથી મેળવવા માટે રાજ્યના ગૃહ વિભાગ દ્વારા 'સિટિઝન ફર્સ્ટ પોર્ટલ' ની શરૂઆત કરી છે.
  - આ પોર્ટલ હેઠળ FIR ની નકલ, ઈ-અરજી, ગુમ થયેલ/ ચોરાયેલ સંપત્તિની જાણ, પોલીસ વેરિફિકેશન વગેરે જેવી સેવાઓ આપવામાં આવે છે.
3. બોડી વોર્મ કેમેરા : ગુજરાતમાં પોલીસકર્મીના ખભે લાઈવ-રેકોર્ડ કેમેરા લગાવવામાં આવ્યા છે, જેથી તેઓ સાથે બનતી તમામ ઘટનાઓને રેકોર્ડ કરી શકાય.
  - જે કોર્ટમાં પુરાવા તરીકે રજૂ કરી શકાય. ઉપરાંત, પોલીસની કાર્યવાહીમાં પારદર્શિતા અને ઉત્તરદાયિત્વ વધે.

INS સિંધુધ્વજ

- INS સિંધુધ્વજ 35 વર્ષ રાષ્ટ્રની ગૌરવપૂર્ણ સેવા બાદ તાજેતરમાં સેવામુક્ત થઈ છે. ઈસ્ટર્ન નેવલ કમાન્ડના ફ્લેગ ઓફિસર કમાન્ડિંગ ઈન ચીફ વાઈસ એડમિરલ બિશ્વજીત દાસગુપ્તા આ સમારોહના મુખ્ય અતિથિ હતા.

INS સિંધુધ્વજ

- INS સિંધુધ્વજને જૂન 1987 માં સેવારત કરવામાં આવી હતી.
- તે 10 કિલો-ક્લાસ સબમરિનમાંથી એક હતી, જે ભારતે વર્ષ 1986 થી 2000ની વચ્ચે રશિયા પાસેથી હસ્તગત કરી હતી.
- આ સબમરિનના ટોચ પર ભૂરા રંગની નર્સ શાર્કનું ચિત્રણ કરવામાં આવ્યું હતું. આ સબમરિન પર ઘણાં કાર્યો પ્રથમ વખત કરવામાં આવ્યા હતાં.
- લીડ વેસલ્સ ઉમેરાયા પછી કિલો-ક્લાસ બોટને 'સિંધુધ્વજ કલાસ સબમરિન' કહેવામાં આવે છે. સિંધુધ્વજનો અર્થ 'સમુદ્રમાં

આપણો ધ્વજધારક' થાય છે.

- સિંધુધ્વજે ડીપ સબમર્જન્સ રેસ્ક્યૂ વેસલ સાથે સમાગમ અને કર્મચારીઓનું સ્થાનાંતરણ પણ સફળતાપૂર્વક કર્યું છે. તે એકમાત્ર સબમરિન હતી જેને વડાપ્રધાન દ્વારા નવીનતા માટે CNS રોલિંગ ટ્રોફી એનાયત કરવામાં આવી હતી. તે સિંધુધ્વજ વર્ગની સબમરિન હતી.

સિંધુધ્વજ વર્ગ સબમરિન

- સિંધુધ્વજ વર્ગની સબમરિન એ કિલો-ક્લાસની ડીઝલ-ઇલેક્ટ્રિક સબમરિન છે. તે પ્રોજેક્ટ 877 હેઠળ ડિઝાઇન કરવામાં આવી હતી. આ સબમરિનોનું નિર્માણ રશિયાની રોસ વૂઝ્ઝેની અને ભારતીય સંરક્ષણ મંત્રાલય વચ્ચેના કરારના ભાગરૂપે કરવામાં આવ્યું હતું. તે 3,000 ટન સુધીનું વજન પરિવહન કરવાની ક્ષમતા ધરાવે છે.
- તે 18 નોટની ઝડપે 300 મીટરની ઊંડાઈ સુધી પાણીમાં ડૂબકી મારી શકે છે અને 53 ફૂ સાથે 45 દિવસ સુધી પાણીમાં ટકી શકે છે.

ડિજિટલ ઇન્ડિયા વીક-2022

- તાજેતરમાં વડાપ્રધાન દ્વારા ગાંધીનગર સ્થિત મહાત્મા મંદિર ખાતેથી 'ડિજિટલ ઇન્ડિયા વીક 2022'નો રાષ્ટ્રવ્યાપી આરંભ કરાવવામાં આવ્યો હતો.
- ભારતના ડિજિટલ સશક્તિકરણને દર્શાવવા 4 જુલાઈ, 2022 થી 9 જુલાઈ, 2022 દરમિયાન મિનિસ્ટ્રી ઓફ ઇલેક્ટ્રોનિક્સ એન્ડ ઇન્ફર્મેશન ટેકનોલોજી(MeiTy) દ્વારા "ડિજિટલ ઇન્ડિયા વીક-2022"નું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું.
- સપ્તાહ ઉજવણીની થીમ : 'Catalyzing New India's Techade'

ડિજિટલ ઇન્ડિયા વીક 2022 અંતર્ગત લોન્ચ કરવામાં આવેલ વિભિન્ન ડિજિટલ પહેલો

- ડિજિટલ ઇન્ડિયા ભાષિની** : તે ભારતીય ભાષાઓમાં ઇન્ટરનેટ અને ડિજિટલ સેવાઓની સરળ એક્સેસને સક્ષમ કરશે, જેમાં વોઈસ-આધારિત એક્સેસનો સમાવેશ થાય છે અને તેનાથી ભારતીય ભાષાઓમાં સામગ્રીના નિર્માણમાં મદદ મળશે.
- ભારતીય ભાષાઓ માટે આર્ટિફિશિયલ ઇન્ટેલિજન્સ(AI) આધારિત ભાષા ટેકનોલોજી ઉકેલો તૈયાર કરવા માટે બહુવિધ ડેટાસેટનું નિર્માણ કરવામાં આવશે.
- 'ભાષાદાન' નામની એક ક્રાઉડસોર્સિંગ પહેલના માધ્યમથી ડિજિટલ ઇન્ડિયા ભાષિની ડેટાસેટને તૈયાર કરવા માટે વ્યાપક રીતે નાગરિકોને પણ જોડશે.
- ડિજિટલ ઇન્ડિયા જેનેસિસ** : ડિજિટલ ઇન્ડિયા જેનેસિસ (Gen - next support for innovative startups) એ ભારતના ટિયર-II અને ટિયર - III શહેરોમાં સ્ટાર્ટઅપ્સને શોધવા, સમર્થન આપવા, વૃદ્ધિ કરવા અને સફળ બનાવવા માટે એક રાષ્ટ્રીય ડીપ-ટેક સ્ટાર્ટઅપ પ્લેટફોર્મ છે.
- Indiastack. Global** : Indiastack. global એ આધાર, UPI, ડિજી લોકર, કોવિન વેક્સિનેશન પ્લેટફોર્મ, ગવર્નમેન્ટ ઇ-માર્કેટપ્લેસ (GeM), દિક્ષા પ્લેટફોર્મ અને આયુષ્યમાન ભારત ડિજિટલ હેલ્થ મિશન જેવા ઇન્ડિયા સ્ટેક હેઠળ અમલમાં મૂકાયેલા મુખ્ય પ્રોજેક્ટ્સનો વૈશ્વિક ભંડાર છે.
- MY Scheme** : My Scheme એ સરકારી યોજનાઓ સુધી પહોંચવાની સુવિધા આપતું સેવા શોધ પ્લેટફોર્મ છે.
- મેરી પહેચાન** : મેરી પહેચાન એ એક નાગરિક લોગીન માટે "નેશનલ સિંગલ સાઈન ઓન" (NSSO) છે.
- NSSO એ એક વપરાશકર્તા પ્રમાણીકરણ સેવા છે, જેમાં ઓળખનો એક સમૂહ બહુવિધ ઓનલાઈન એપ્લિકેશનો અથવા સેવાઓની એક્સેસ પ્રદાન કરે છે.

- ચિપ્સ ટુ સ્ટાર્ટઅપ (C2S) પ્રોગ્રામ** : C2S પ્રોગ્રામનો હેતુ ભેચલર, માસ્ટર્સ અને સંશોધન સ્તરે સેમિકન્ડક્ટર ચિપ્સની ડિઝાઈનના ક્ષેત્રમાં વિશેષ માનવશક્તિને તાલીમ આપવાનો છે અને દેશમાં સેમિકન્ડક્ટર ડિઝાઈનમાં સામેલ સ્ટાર્ટઅપ્સના વિકાસ માટે ઉત્તરેક તરીકે કાર્ય કરવાનો છે.
- તે સંસ્થાકીય સ્તરે માર્ગદર્શન આપવાની ભલામણ કરે છે અને સંસ્થાઓને ડિઝાઈન માટે અત્યાધુનિક સુવિધાઓ ઉપલબ્ધ કરાવે છે.
- તે સેમિકન્ડક્ટરના ક્ષેત્રમાં એક મજબૂત ડિઝાઈન ઇકોસિસ્ટમ બનાવવા માટે 'ભારત સેમિકન્ડક્ટર મિશન'નો એક ભાગ છે.

વર્ટિકલ લોન્ચ શોર્ટ રેન્જ સરફેસ ટુ એર મિસાઈલ

- તાજેતરમાં, સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન (DRDO) તેમજ ભારતીય નૌકાદળ દ્વારા ઓડિશાના ચાંદીપુર ખાતે આવેલ ઇન્ટિગ્રેટેડ ટેસ્ટ રેન્જ ખાતે સ્વદેશી રીતે વિકસિત 'વર્ટિકલ લોન્ચ શોર્ટ રેન્જ સરફેસ ટુ એર મિસાઈલ' (VL - SRSAM)નું સફળતાપૂર્વક પરિક્ષણ કરવામાં આવ્યું હતું.
- આ વર્ટિકલ લોન્ચ શોર્ટ રેન્જ સરફેસ ટુ એર મિસાઈલ, હૈદરાબાદ સ્થિત સંરક્ષણ સંશોધન અને વિકાસ સંગઠન લેબોરેટરી તેમજ પૂણે સ્થિત રિસર્ચ એન્ડ ડેવલપમેન્ટ એસ્ટાબ્લિશમેન્ટ દ્વારા વિકસાવવામાં આવી છે.

વર્ટિકલ લોન્ચ શોર્ટ રેન્જ સરફેસ ટુ એર મિસાઈલની વિશેષતાઓ

- VL-SRSAM નું મુખ્ય કાર્ય જહાજના રક્ષણ માટે સમુદ્ર - સ્કીમિંગ (ટેકનોલોજીના મદદથી મેનુવરિંગ દ્વારા રડારથી બચવાના પ્રયત્નો) લક્ષ્યો સહિત નજીકની રેન્જમાં વિવિધ હવાઈ જોખમોને નિષ્ક્રિય કરવા માટે છે.
- સમુદ્ર સ્કીમિંગ એટલે મિસાઈલો અને એન્ટિ શિપ જેટ વિમાનો દ્વારા રડારથી બચવા દરિયાઈ સ્કીમિંગ યુક્તિઓ અને તકનીકોનો પ્રયોગ કરવો.
- આ મિસાઈલ સ્વદેશી તકનીકથી વિકસાવવામાં આવેલી છે.
- આ વર્ટિકલ લોન્ચ શોર્ટ રેન્જ સરફેસ ટુ એર મિસાઈલ, 40 થી 50 કિ.મી.ની રેન્જમાં અને લગભગ 15 કિ.મી.ની ઊંચાઈ પર વિવિધ હવાઈ હાઈ સ્પીડ એરબોર્ન લક્ષ્યાંકોને નિષ્ક્રિય કરનાર અને જહાજ દ્વારા વહન થતી પ્રણાલી છે.
- કેનિસ્ટર સિસ્ટમ આધારિત મિસાઈલ હોવાથી તેને સંગ્રહ કરવામાં અને ટ્રાન્સપોર્ટ કરવામાં સરળતા રહે છે.

ખાનગી ધોરણે વાહનો માટે ઓટોમેટેડ ટેસ્ટિંગ સ્ટેશનો સ્થાપવા નીતિ જાહેર

- ગુજરાતના વાહન વ્યવહાર વિભાગે માર્ગ-પરિવહન મંત્રાલય (કેન્દ્ર સરકાર)ના નવા ધોરણો અનુસાર રાજ્યમાં વાહનોના ફિટનેસ સર્ટિફિકેટ આપવા માટે જાહેર - ખાનગી ભાગીદારીમાં ઓટોમેટેડ ટેસ્ટિંગ સ્ટેશનો સ્થાપવાની નીતિ બનાવી છે.
- નીતિ અંતર્ગત હેવી ગુડ્સ - હેવી પેસેન્જર વ્હીકલ્સને ફિટનેસ સર્ટિફિકેટ આપવાનાં સ્ટેશન 1 એપ્રિલ, 2023થી અને મીડિયમ ગુડ્સ - પેસેન્જર તથા લાઇટ મોટર વ્હીકલ્સને ફિટનેસ સર્ટિફિકેટ આપવાનાં સ્ટેશન 1 જૂન, 2024 થી શરૂ થાય તેવું નક્કી કરવામાં આવ્યું છે.

નીતિ અંતર્ગત મહત્વપૂર્ણ બાબતો

- રાજ્યના વાહનવ્યવહાર કમિશનર ઓટોમેટેડ સ્ટેશન સ્થાપવાની મંજૂરી આપશે, જેના માટે પ્રિલિમિનરી રજિસ્ટ્રેશન સર્ટિફિકેટ મેળવવા જેની પાસે પોતાની માલિકી અથવા તો 10 વર્ષના લીઝ ઉપર મેળવાયેલી જમીન હશે તેમણે વાહન વ્યવહાર કમિશનરની કચેરીએથી નિયત ફી સાથે અરજી કરવાની રહેશે.
- એક અરજદાર વધુમાં વધુ 10 સ્ટેશન સ્થાપી શકશે.
- રાજ્ય સરકારના અંદાજ મુજબ એક ઓટોમેટેડ ફિટનેસ સ્ટેશન સ્થાપવા પાછળ રૂ. 4 કરોડથી વધુ ખર્ચ થશે.

- સ્ટેશન સ્થાપનારે દર વર્ષે વાહન વ્યવહાર કમિશનર પાસેથી પ્રિલિમિનરી રજિસ્ટ્રેશન સર્ટિફિકેટ લેવાનું રહેશે.
- સ્ટેશનો મંજૂર કરવા પાંચ સભ્યોની સમિતિની રચના : રાજ્યમાં ઓટોમેટેડ ફિટનેસ ટેસ્ટિંગ સ્ટેશન સ્થાપવા માટેની અરજીઓ ચકાસીને મંજૂર કરવા માટે વાહન વ્યવહાર કમિશનરના અધ્યક્ષ સ્થાને સમિતિ રચાઈ છે, જેમાં નાણા સલાહકાર - વાહન વ્યવહાર વિભાગ, ખાસ ફરજ પરના અધિકારી, સહાયક - વાહન વ્યવહાર નિયામક અને મોટરવાહન નિરીક્ષકને સભ્યો તરીકે સમાવાયા છે.

ફિટનેસ ટેસ્ટ માટે ફીનું ધોરણ

વાહનનો પ્રકાર	15 વર્ષથી ઓછી આયુ માટે	15 વર્ષથી વધુ આયુ માટે
ટુ વ્હીલર	રૂ. 400	રૂ. 500
થ્રી વ્હીલર એલ એમ વી	રૂ. 600	રૂ. 1,000
મીડિયમ - હેવી વાહનો	રૂ. 1,000	રૂ. 1,300
અન્ય વાહનો	-	રૂ. 1,500

ભારતની પ્રથમ સ્વાયત્ત નેવિગેશન સુવિધા : તિહાન (TiHAN)

- તાજેતરમાં વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી મંત્રાલય દ્વારા IIT હૈદરાબાદ ખાતે તિહાન (TiHAN) નામની ભારતની પ્રથમ સ્વાયત્ત નેવિગેશન સુવિધાનું ઉદ્ઘાટન કરવામાં આવ્યું હતું.
- તિહાન એ ભારતની જમીન અને હવાઈ વાહનોના પરીક્ષણ માટેની પ્રથમ સ્વતંત્ર નેવિગેશન ટેસ્ટબેડ સુવિધા છે.
- તે નેશનલ મિશન ઓન ઇન્ટરડિસિપ્લિનરી સાયબર-ફિઝિકલ સિસ્ટમ્સ (NM-ICPS) હેઠળ ડિપાર્ટમેન્ટ ઓફ સાયન્સ એન્ડ ટેકનોલોજી (DST) દ્વારા મંજૂર કરાયેલ ટેકનોલોજી ઇનોવેશન હબ (TIH) છે.
- ટેકનોલોજીના ક્ષેત્રમાં, આંતરશાખાકીય સાયબર ભૌતિક પ્રણાલી પરના રાષ્ટ્રીય મિશન હેઠળ વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા લગભગ 25 ટેકનોલોજી ઇનોવેશન હબની સ્થાપના કરવામાં આવી છે.

તિહાન (TiHAN) વિશે

- પૂરું નામ:** Technology Innovation Hub on Autonomous Navigation
- હેતુ:** સ્થાનિક અને વૈશ્વિક સ્તરે ઉદ્યોગ, શૈક્ષણિક અને R & D

લેબ વચ્ચે ઉચ્ચ ગુણવત્તાની સંશોધન સુવિધા પ્રદાન કરવી તેમજ સ્માર્ટ મોબિલિટી ટેકનોલોજી ક્ષેત્રે વિકાસ સાધવો.

- તિહાન એક બહુ-વિભાગીય પહેલ છે, જેમાં ઇલેક્ટ્રિકલ, કોમ્પ્યુટર સાયન્સ, મિકેનિકલ અને એરોસ્પેસ, સિવિલ તેમજ મેથેમેટિક્સ ક્ષેત્રના સંશોધકોનો સમાવેશ થાય છે.
- TiHAN ને વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન વિભાગ દ્વારા વૈજ્ઞાનિક અને ઔદ્યોગિક સંશોધન સંસ્થા (SIRO) તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.
- તિહાન, રાષ્ટ્રીય મહત્વના ઘણા એપ્લિકેશન ક્ષેત્રો માટે સ્વાયત્ત માનવરહિત એરિયલ વ્હીકલ (UAV) અને ગ્રાઉન્ડ અથવા સરફેસ વ્હિકલ નો ઉપયોગ કરીને વાસ્તવિક સમયની સાયબર-ફિઝિકલ સિસ્ટમ વિકાસાવી અને તેનો ઉપયોગ કરે છે.
- પરીક્ષણ સુવિધા (Testbed) રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે શૈક્ષણિક, ઔદ્યોગિક અને સંશોધન તેમજ વિકાસ પ્રયોગશાળાઓ વચ્ચે ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા સંશોધન માટે પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડશે. આ પરીક્ષણ સુવિધામાં એરસ્ટ્રીપ, સોફ્ટ લેન્ડિંગ એરિયા, ડ્રોન રાખવા માટે હેંગર, ગ્રાઉન્ડ કંટ્રોલ સ્ટેશન, પર્ફોમન્સ મૂલ્યાંકન માટે ટેલિમેટ્રી સ્ટેશનનો સમાવેશ થાય છે.

ટેસ્ટબેડનું મહત્વ

- TiHAN ટેસ્ટબેડ એ સ્વાયત્ત નેવિગેશન એ ટેકનોલોજીના સંદર્ભમાં ભારતને વૈશ્વિક લીડર બનાવવા ઉપયોગી છે.
- હાલમાં ભારતમાં વાહનોના સ્વાયત્ત નેવિગેશનનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે આવી કોઈ ટેસ્ટબેડ સુવિધા નથી.
- તિહાન એ કનેક્ટેડ ઓટોનોમસ વ્હીકલ (CAVs) માટે ટેસ્ટબેડ સુવિધા પ્રદાન કરશે.
- NM-ICPSનો ઉદ્દેશ્ય શિક્ષણ, ઉદ્યોગ, સરકાર અને આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ વચ્ચે મજબૂત જોડાણ સ્થાપિત કરીને તમામ હિતધારકો સાથે સંકલન કરવાનો છે.
- હેતુ : સમગ્ર ભારતમાં ટેકનિકલ ઈન્સ્ટિટ્યૂટ/એન્જિનિયરિંગ કોલેજોમાં ટેકનોલોજી ઈનોવેશન હબ (TIHs) અને સેક્ટોલ એપ્લિકેશન હબ્સ (SAHs) ની સ્થાપના કરવી.

પ્રોજેક્ટ વિશ્વાસ (VISHWAS)

- તાજેતરમાં ગુજરાત સરકારના મહત્વાકાંક્ષી એવા પ્રોજેક્ટ વિશ્વાસના પ્રથમ તબક્કાની કામગીરી પૂર્ણ કરવામાં આવી છે, જેના અંતર્ગત રાજ્યમાં 7 હજાર CCTV કેમેરા લગાવવામાં આવ્યા છે.
- પ્રોજેક્ટ વિશ્વાસના બીજા તબક્કા અંતર્ગત રાજ્યમાં વધારાના 10 હજાર CCTV કેમેરા લગાવવામાં આવશે.
- Netram(નેટ્રમ) : સ્થાનિક (જિલ્લા મથક) કમાન્ડ અને કંટ્રોલ સેન્ટર સાથે બધા કેમેરાનું જોડાણ અને મોનિટરિંગ
- Trinetram (ત્રિનેટ્રમ) : રાજ્ય કક્ષાએ centralized command and control center સાથે પણ કેમેરાનું જોડાણ કરવામાં આવશે.સ

પ્રોજેક્ટ વિશ્વાસ (VISHWAS)

- શરૂઆત : પ્રોજેક્ટ જાન્યુઆરી 2020 (તબક્કો 1)
- VISHWAS = Video Integration and State Wide Advanced Security
- કયા વિભાગ દ્વારા લાગુ કરાય છે ? : ગુજરાત ગૃહ વિભાગ
- ઉદ્દેશ્ય : રાજ્યના લોકોની સલામતી અને ટ્રાફિક નિયમન માટે રાજ્યવ્યાપી CCTV કેમેરા આધારિત સર્વેલન્સ સિસ્ટમનું નિર્માણ કરવું.

હેતુઓ

1. ટ્રાફિક મેનેજમેન્ટ અને એન્ફોર્સમેન્ટ.
2. ટેકનોલોજીની મદદથી સચોટ સર્વેલન્સથી સુરક્ષામાં વધારો કરવો.
3. ઈ - ચલણ જનરેટ કરી શકાશે, જેથી ભ્રષ્ટાચાર પર નિયંત્રણ અને પારદર્શિકતામાં વધારો તેમજ નિયમોનું વધુ સચોટ અનુપાલન થશે.
4. હિટએન્ડરનનાબનતાગુનાઓમાંગુનેગારનીઓળખકરી તેનાસામે કાયદાકીય પગલાં લેવા વિશ્વાસ પ્રોજેક્ટ ખૂબ જ ઉપયોગી થશે.
5. સીસીટીવી કેમેરા આધારિત સર્વેલન્સથી કાયદો અને વ્યવસ્થાની જાળવણી, ટ્રાફિક નિયમન અને ગુના સંશોધનના ત્રિવિધ હેતુઓ પાર પાડવામાં આવશે.

વિશેષતાઓ

- સમગ્ર રાજ્યમાં 60 હજારથી પણ વધુ કેમેરા લગાવવાનું લક્ષ્ય.
- આમાં લગભગ 1256 અલગ અલગ લોકેશન, 33 જિલ્લાના મુખ્ય મથકો તેમજ 6 આધ્યાત્મિક સ્થળો (સોમનાથ, દ્વારકા, પાલિતાણા, અંબાજી, પાવાગઢ, ડાકોર) અને કેવડિયા કોલોની (સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી ખાતે)નો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

Vishwas project phase – 2

- Phase -1 અંતર્ગત 7 હજાર કેમેરા લગાવવામાં આવેલ છે, જ્યારે phase – 2માં વધારાના 10 હજાર કેમેરા લગાવવાનું આયોજન છે.
- 10 હજારથી વધુ કેમેરા રાજ્યના Tier – 3માં સમાવિષ્ટ શહેરોમાં લગાવવામાં આવશે, જેમાં કુલ 51 શહેરોનો સમાવેશ કરવામાં આવેલ છે. (Tier-3 શહેરો એવાં શહેરો છે જેમની વસ્તી અને અર્થવ્યવસ્થા આછી હોય છે. જેમાં 20,000 થી 49,999 સુધીની વસ્તી ધરાવતાં શહેરોનો સમાવેશ થાય છે.
- ટ્રાફિક નિયમન અને ગુનાહિત પ્રવૃત્તિઓ ઘટાડવા 10000 જેટલા બોડી વોર્ન (body worn) કેમેરા તથા 15 ડ્રોનનો ઉપયોગ શરૂ કરવામાં આવેલ છે.
- 4Dનો સિદ્ધાંત: deterrence, detect, delay & denial of crime
- RBI મુજબ ભારતમાં શહેરોનું 6 ટિઅરમાં વર્ગીકરણ કરવામાં આવ્યું છે :

વર્ગ	વસ્તી
Tier - 1	1 લાખ અને વધુ
Tier - 2	50 હજારથી 99,999
Tier - 3	20 હજારથી 49,999
Tier - 4	10 હજારથી 19,999
Tier - 5	5000 થી 9,999
Tier - 6	6000 કરતાં ઓછી

પર્યાવરણીય અસર આકારણી નિયમો

- તાજેતરમાં, પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન (EIA) નિયમોમાં સુધારો કરવામાં આવ્યો છે, અને પર્યાવરણ, વન અને આબોહવા પરિવર્તન મંત્રાલય (MoEF&CC) દ્વારા પર્યાવરણીય મંજૂરી મેળવવામાંથી સંખ્યાબંધ પ્રોજેક્ટને છૂટ-છાટ આપવામાં આવી છે.

EIA નિયમોમાં સુધારા

- સ્ટ્રેટેજિક અને ડિકેન્સ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સ માટે મુક્તિ:** નિયંત્રણ રેખા (LoC) અને અન્ય વ્યૂહાત્મક અને સંરક્ષણ સ્થાનોથી 100 કિમી દૂર સુધીના સ્ટ્રેટેજિક અને ડિકેન્સ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પ્રોજેક્ટ્સને પર્યાવરણીય સમીક્ષામાંથી મુક્તિ આપી છે.
- હાઈવે પ્રોજેક્ટ્સ માટે મુક્તિ :** સરહદી રાજ્યોમાં, વ્યૂહાત્મક, રક્ષણાત્મક અને સુરક્ષા મુદ્દાઓને ધ્યાનમાં લઈને વ્યૂહાત્મક અને રક્ષણાત્મક મહત્વના હાઈવે પ્રોજેક્ટ્સને EIA ધોરણોમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે.
- થર્મલ પાવર પ્લાન્ટને મુક્તિ :** 15 મેગાવોટ સુધીના થર્મલ પાવર પ્લાન્ટ કે જે બાયોમાસ અથવા બિન-જોખમી મ્યુનિસિપલ ઘન કચરાનો ઉપયોગ કરે છે અને કોલસા, લિગ્નાઈટ અથવા પેટ્રોલિયમ ઉત્પાદનો જેવા સહાયક ઇંધણનો 15% સુધી ઉપયોગ કરે છે તેમને પણ આ નિયમમાંથી મુક્તિ મળેલ છે.
- માછીમારી માટે વપરાતા બંદરો માટે મુક્તિ :** માછીમારી માટે વપરાતા બંદરોને પર્યાવરણીય મંજૂરીમાંથી મુક્તિ આપવામાં આવી છે કારણ કે તે અન્ય બંદરો કરતાં ઓછું પ્રદૂષણ ફેલાવે છે અને નાના માછીમારોને સેવા પૂરી પાડે છે.

ટોલ પ્લાઝા

- ટોલ પ્લાઝા કે જેમાં ટ્રાફિક ઘટાડવા વધારે વાહનોને સમાવવા માટે ટોલ કલેક્શન બૂથની પહોળાઈને વધારવાની જરૂર છે અને એરપોર્ટના વર્તમાન વિસ્તારને વધાર્યા વિના ટર્મિનલ બિલ્ડિંગના વિસ્તરણને લગતી હાલની એરપોર્ટ પર વિસ્તરણ પ્રવૃત્તિઓ, તથા રનવે વગેરેના વિસ્તરણ અંગેના પ્રોજેક્ટ, આ બે વધારાના પ્રોજેક્ટને આ નિયમમાંથી મુક્તિ આપેલ છે.

એન્વાયર્નમેન્ટલ ઇમ્પેક્ટ એસેસમેન્ટ (EIA) શું છે?

- UNEP અનુસાર પર્યાવરણીય અસર મૂલ્યાંકન (EIA), એક સાધન છે જેનો ઉપયોગ પ્રોજેક્ટ નિર્માણ કરતા પહેલા પ્રોજેક્ટની પર્યાવરણીય, સામાજિક અને આર્થિક અસરો નક્કી કરવા માટે થાય છે.
- તે પ્રોજેક્ટ પ્લાનિંગ અને ડિઝાઇન પ્રક્રિયાની શરૂઆતમાં પર્યાવરણીય અસરોની જાણકારી આપે છે, તેની નકારાત્મક અસરોને ઘટાડવા માટેની વ્યૂહરચના બનાવવા મદદ કરે છે, પ્રોજેક્ટને સ્થાનિક પર્યાવરણ સાથે અનુકૂલિત કરે છે અને નિર્ણય લેનારાઓને નિર્ણય લેવામાં મદદ કરે છે.
- ભારતમાં, પર્યાવરણ સુરક્ષા અધિનિયમ, 1986, જે વૈધાનિક રીતે

EIAને સમર્થન પૂરું પાડે છે, તેમાં EIAની પદ્ધતિ અને પ્રક્રિયાની જોગવાઈઓ કરવામાં આવેલ છે.

ભારતમાં EIAનો ઇતિહાસ

- સૌપ્રથમ વર્ષ 1978માં શરૂઆત થઈ હતી. વર્ષ 1994માં કેન્દ્રીય પર્યાવરણ અને વનમંત્રાલય દ્વારા પર્યાવરણ (સંરક્ષણ) અધિનિયમ, 1986 હેઠળ કોઈપણ પ્રવૃત્તિના નવા પ્રોજેક્ટ તૈયાર કરવા અથવા આવા પ્રોજેક્ટનો વિસ્તાર કરવો અથવા આધુનિકીકરણ માટે પર્યાવરણીય મંજૂરી ફરજિયાત બનાવતી EIA સૂચના જાહેર કરાઈ.
- નિયમો પ્રોજેક્ટ્સને A અને B એમ બે શ્રેણીમાં વહેંચે છે : A શ્રેણીના પ્રોજેક્ટ્સ માટે રાજ્યની સંસ્થા પાસેથી મંજૂરી લેવાની હોય છે.
- પર્યાવરણીય મંજૂરી માટેની ચાર સ્તરીય પ્રક્રિયા નીચે મુજબ છે :
  - સ્ક્રિનિંગ
  - સ્કોપિંગ
  - પબ્લિક કન્સલ્ટેશન
  - મૂલ્યાંકન

ઝુલજાનાહ (Zuljanah)

- તાજેતરમાં ઈરાન દ્વારા સંશોધન હેતુઓ માટે 'ઝુલજાનાહ (Zuljanah)' નામનું સોલિડ-ફ્યૂઅલ (ઘન ઇંધણ ધરાવતું) રોકેટ અવકાશમાં પ્રક્ષેપિત કરવામાં આવ્યું છે.
- રોકેટનું નામ ઈમામ હુસૈનના ઘોડાના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે. ઈમામ હુસૈન પયગંબર મોહમ્મદના પૌત્ર હતા.
- નોંધીએ કે ઈરાને વર્ષ 2020માં પૃથ્વીની સપાટીથી 425km (265 માઈલ) ની ભ્રમણકક્ષામાં તેનો પહેલો લશ્કરી ઉપગ્રહ 'નૂર' લોન્ચ કર્યો હતો.

ઝુલજાનાહ સોલિડ-ફ્યૂઅલ રોકેટ વિશે

- ઝુલજાનાહ 25.5 મીટર ઊંચું અને 52 ટન દળ ધરાવતું ઈરાની સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ છે.
- તે પૃથ્વીથી 500 કિ.મી. ઉપર સ્થિત ભ્રમણકક્ષામાં 220 કિલોગ્રામના પેલોડ અથવા ઉપગ્રહને લઈ જવા સક્ષમ છે.
- આ થકી લો-અર્થ ઓર્બિટમાં ડેટા એકત્રિત કરશે તેમજ ઈરાનના અવકાશ ઉદ્યોગને પણ વેગ આપશે.
- તે સૌપ્રથમ સ્વદેશી ડિઝાઇન અને સ્વદેશી રીતે બનાવેલ હાઈબ્રિડ ફ્યૂઅલ સેટેલાઈટ લોન્ચ વ્હીકલ છે.
- સફીર અને સિમોર્ગ પછી ઈરાનમાં વિકસિત થયેલું તે ત્રીજું જાહેર ઉપગ્રહ પ્રક્ષેપણ વાહન છે.
- તેને ટ્રાન્સપોર્ટર-ઈરેક્ટર લોન્ચર્સ (TEL) દ્વારા લોન્ચ કરી શકાય છે.
- લોન્ચ વ્હીકલ સંરક્ષણ મંત્રાલય અને સશસ્ત્ર દળો લોજિસ્ટિક્સ (ઈરાન) દ્વારા બનાવવામાં આવ્યું હતું.

ભારત નેટ પ્રોજેક્ટ

- ગુજરાત સરકારે ભારત નેટ પ્રોજેક્ટ હેઠળ 99.97% ગ્રામ પંચાયતોનું ઓપ્ટિકલ ફાઈબર સાથે જોડાણ પૂર્ણ કર્યું છે.
- ભારતનેટ પ્રોજેક્ટ હેઠળ, રાજ્યમાં 35,000 કિ.મી.થી વધુ વિસ્તારમાં ઓપ્ટિકલ ફાઈબર અંડરગ્રાઉન્ડ કેબલ નાખવામાં આવ્યા છે.

ભારત નેટ કાર્યક્રમ

- ઓપ્ટિકલ ફાઈબરના ઉપયોગ થકી ગ્રામીણ વિસ્તારોને ડિજિટાઇઝ કરવાના ઉદ્દેશ્ય સાથે વર્ષ 2011માં વિશ્વના સૌથી મોટા બ્રોડબેન્ડ કનેક્ટિવિટી પ્રોગ્રામ સાથે નેશનલ ઓપ્ટિકલ ફાઈબર નેટવર્ક (NOFN) પ્રોગ્રામ શરૂ કરવામાં આવ્યો હતો, જેનું વર્ષ 2015માં નામ બદલીને 'ભારત નેટ પ્રોજેક્ટ' કરવામાં આવ્યું.
- હેતુ : દેશભરની 2.5 લાખ ગ્રામ પંચાયતોનું હાઈ સ્પીડ બ્રોડબેન્ડ કનેક્ટિવિટી સાથે જોડાણ કરીને ગ્રામીણ ભારતમાં ઈ-ગવર્નન્સ, ઈ-હેલ્થ, ઈ-એજ્યુકેશન, ઈ-બેંકિંગ, ઈ-ન્ટરનેટ અને અન્ય સેવાઓની ડિલિવરીની સુવિધા ઉપલબ્ધ કરાવવી.
- સમગ્ર પ્રોજેક્ટને યુનિવર્સલ સર્વિસ ઓબ્લિગેશન ફંડ (USOF) દ્વારા ભંડોળ પૂરું પાડવામાં આવે છે, જે દેશના ગ્રામીણ અને દૂરના વિસ્તારોમાં ટેલિકોમ સેવાઓ સુધારવા માટે સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું હતું.

મહત્વ

- કનેક્ટિવિટીને કારણે ગ્રામ્ય વિસ્તારો સહિત સમગ્ર ગુજરાતમાં તમામ સરકારી સેવાઓ નાગરિકોને ઘરે બેઠા ઉપલબ્ધ થશે અને તે ભારતમાં બ્રોડબેન્ડ સેવાઓની કિંમતમાં ઘટાડો કરશે.
- દૂરના ગ્રામ્ય વિસ્તારોમાં રહેતા લોકો પણ સરળતાથી વિવિધ સરકારી સેવાઓનો લાભ મેળવી શકશે.
- છેવાડાના માનવી સુધી નાગરિકલક્ષી સરકારી સુવિધાઓ પૂરી પાડવાના હેતુથી શરૂ કરવામાં આવેલ ડિજિટલ સેવા સેતુ કાર્યક્રમને ગામડાઓ સુધી ઓપ્ટિકલ ફાઈબર કનેક્ટિવિટી પહોંચતા ડિજિટલ સેવા સેતુ કાર્યક્રમને વ્યાપક પ્રોત્સાહન મળશે.
- ડિજિટલ સેવા સેતુ કાર્યક્રમ હેઠળ રાજ્ય સરકારના 11 વિભાગોની લગભગ 312 સેવાઓ 14,000 થી

વધુ ગ્રામ પંચાયતો દ્વારા ઓનલાઈન ઉપલબ્ધ છે અને અત્યાર સુધીમાં 70 લાખથી વધુ અરજીઓનું નિરાકરણ કરવામાં આવ્યું છે.

- રાજ્યો અને ખાનગી ક્ષેત્રની ભાગીદારીમાં ડિજિટલ ઈન્ડિયા કાર્યક્રમના ઉદ્દેશ્યોને પૂર્ણ કરવા માટે માંગ આધારિત સસ્તું હાઈ-સ્પીડ ઈન્ટરનેટ પ્રદાન કરીને ભારતના તમામ પરિવારોને, ખાસ કરીને ગ્રામીણ પરિવારોને ઈન્ટરનેટ સાથે જોડાણથી ડિજિટલી સમાવેશનની પ્રક્રિયા ઝડપી બનાવાશે.
- ભારતનેટની પહોંચને વિશ્વસનીય, ગુણવત્તાયુક્ત, હાઈ સ્પીડ બ્રોડબેન્ડ સાથે તમામ વસવાટવાળા ગામો સુધી વિસ્તારિત કરીને કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારની વિવિધ એજન્સીઓ દ્વારા ચલાવવામાં આવતી ઈ-સેવાઓની વધુ સારી પહોંચને સક્ષમ બનાવશે.
- ભારતનેટ પ્રોજેક્ટ એ ઓનલાઈન શિક્ષણ, ટેલિમેડિસિન, કૌશલ્ય વિકાસ, ઈ-કોમર્સ અને બ્રોડબેન્ડની અન્ય એપ્લિકેશનોને પણ સક્ષમ બનાવશે.
- તે શહેરી અને ગ્રામીણ ભારત વચ્ચેના ડિજિટલ વિભાજનને ઘટાડીને 'ડિજિટલ ઈન્ડિયા'ના સ્વપ્નને સાકાર કરશે.

ભારત બ્રોડબેન્ડ નેટવર્ક લિમિટેડ

- તે એક સ્પેશિયલ પર્પઝ વ્હીકલ છે, જેની રચના કંપની એક્ટ અંતર્ગત ભારત સરકાર દ્વારા કરવામાં આવી છે.
- તેની સ્થાપના 2012માં થઈ હતી.
- તે કોમ્યુનિકેશન અને ઈન્ફોર્મેશન ટેકનોલોજી મંત્રાલયના ટેલિકોમ્યુનિકેશન વિભાગ અંતર્ગત કાર્ય કરે છે. BSNL, RailTel અને PGCIL જેવા કેન્દ્રીય જાહેર સાહસો ભારતનેટ પ્રોજેક્ટ માટે ઓપ્ટિકલ ફાઈબર નેટવર્ક પૂરું પાડી રહ્યા છે.

Universal Service Obligation Fund (USOF)

- તે દૂરસ્થ અને ગ્રામીણ વિસ્તારોમાં મૂળભૂત ટેલિકોમ સેવાઓ વાજબી ભાવે પહોંચાડવાના હેતુથી શરૂ કરાયું હતું.
- આ ફંડ 2003માં ઈન્ડિયન ટેલિગ્રાફ (સુધાર) કાયદા દ્વારા અસ્તિત્વમાં આવ્યું.
- તેમાં ફંડિંગ ટેલિકોમ ઓપરેટર્સને AGR પર એક યુનિવર્સલ સર્વિસ લેવી દ્વારા કરવામાં આવે છે.

પક્ષીઓનું પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટ (Red list)

- ટૂંક સમયમાં, કેરળ પક્ષીઓની પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટ ધરાવતું હોય એવા પ્રકારનું ભારતનું સૌપ્રથમ રાજ્ય બનશે.
- કેરળ કૃષિ યુનિવર્સિટીના નેતૃત્વ હેઠળ બર્ડ કાઉન્ટ ઈન્ડિયા અને કેરળ બર્ડ મોનિટરિંગ કલેક્ટિવ દ્વારા પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવશે.

મુખ્ય મુદ્દા

- ઈન્ટરનેશનલ યુનિયન ફોર કન્ઝર્વેશન ઓફ નેચર (IUCN) ની ભલામણો કેરળમાં પક્ષીઓની રેડ લિસ્ટના મૂલ્યાંકનના પાયા તરીકે કામ કરશે.
- પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટ મૂલ્યાંકન IUCN નિયમો અનુસાર કરવામાં આવશે.

IUCN રેડ લિસ્ટની મર્યાદાઓ શું છે?

- વર્તમાનમાં વૈશ્વિક IUCN યાદી છે. જો કે, વૈશ્વિક મૂલ્યાંકન વૈશ્વિક વાતાવરણમાં વિકસાવવામાં આવ્યું હોવાથી, તેની કેટલીક મર્યાદાઓ છે.
- પ્રાદેશિક સ્તરે, વૈશ્વિક સ્તરે સામાન્ય હોય તેવી પ્રજાતિ પણ જોખમમાં હોઈ શકે છે.
- કેરળ 64 પક્ષીઓની પ્રજાતિઓનું ઘર છે જે IUCN વૈશ્વિક રેડ લિસ્ટમાં લુપ્તપ્રાય તરીકે સૂચિબદ્ધ છે. આમાં, સફેદ અને લાલ માથાવાળા ગીધ બંને ગંભીર જોખમમાં છે. ગરુડ, બનાસુરા

ચિલપ્પન અને નીલગિરિ ચિલપ્પન સહિત અગિયાર પ્રજાતિઓને સંવેદનશીલ ગણવામાં આવી છે.

પક્ષીઓ માટે પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટ કેવી રીતે તૈયાર થશે?

- કેરળ બર્ડ મોનિટરિંગ કલેક્ટિવ દ્વારા રાજ્ય માટે એક વર્ષમાં રેડ લિસ્ટ બનાવવામાં આવશે.
- કેરળના પક્ષીઓ માટે પ્રાદેશિક રેડ લિસ્ટ કેરળ બર્ડ એટલાસ (KBA)ના ડેટાનો ઉપયોગ કરીને બનાવવામાં આવશે, જેની પાસે પહેલાથી જ મોટી માત્રામાં ડેટા છે.
- KBA વર્ષ 2015 અને 2020 ની વચ્ચે ભેજયુક્ત (જુલાઈથી સપ્ટેમ્બર) અને શુષ્ક (જાન્યુઆરીથી માર્ચ) સિઝન દરમિયાન વર્ષમાં બે વખત યોજાયેલા પદ્ધતિસરના સર્વેક્ષણના આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યું હતું.
- તેમાં 94 અત્યંત દુર્લભ પ્રજાતિઓ, 103 દુર્લભ પ્રજાતિઓ, 110 સામાન્ય પ્રજાતિઓ, 44 અત્યંત સામાન્ય પ્રજાતિઓ અને 10 અત્યંત વિપુલ પ્રજાતિઓ સહિત 361 પ્રજાતિઓના લગભગ ત્રણ લાખ રેકોર્ડ ધરાવે છે. પ્રજાતિઓની સંખ્યા ભેજયુક્ત ઋતુ કરતાં સૂકી ઋતુમાં વધુ હતી.
- વર્ષ 2015 - 2020 દરમિયાન બનાવવામાં આવેલ એટલાસ એ રાજ્યમાં વિવિધ પક્ષીઓની પ્રજાતિઓના વિતરણ અને વિપુલતા વિશે મજબૂત આધારની રેખા માહિતી પ્રદાન કરે છે.

GEMCOVAC – 19 રસી

(be Continue... PAGE NO : 30)

- મેસેન્જર RNA (m - RNA) રસી : મેસેન્જર RNA એ RNA નો એક પ્રકાર છે, જે પ્રોટીન ઉત્પાદન માટે જરૂરી છે. MRNA એ પ્રોટીન બનાવવા માટે જનીનોની માહિતીનો ઉપયોગ કરે છે.
- MRNA રસી સામાન્ય રીતે વાઈરસના મેમ્બ્રેન પર મળતા પ્રોટીનને શરીરમાં દાખલ કરીને કાર્ય કરે છે. આ પ્રોટીન MRNA હોય છે. આ MRNA નો ઉપયોગ કરીને કોષો વાઈરસ જેવાં પ્રોટીન તૈયાર કરે છે.
- આ વાઈરસ પ્રોટીન સામે શરીરની રોગપ્રતિકારક શક્તિ એન્ટિબોડી બનાવે છે. આ એન્ટિબોડી ભવિષ્યમાં સાચા વાઈરસ સામે લડવામાં મદદરૂપ થાય છે.
- ઉ.દા. કોવિડ – 19 માટે મોડર્ના, Pfizes વગેરેની રસી.
- સબયુનિટ, રિકોમ્બિનન્ટ, પોલિસેકકેરાઈડ અને કન્જુગેટ રસી :
  - આ રસીઓ સૂક્ષ્મ જંતુના ચોક્કસ ટૂકડાઓનો ઉપયોગ કરે છે, જેમ કે પ્રોટીન, શર્કરા અને કેપ્સિડ. આ રસીઓ મજબૂત રોગપ્રતિકારક પ્રતિભાવ આપે છે.

- ઉદા. હિપેટાઈટિસ B માટેની રસી, HPVC (Human Papillomavirus Pneumococcal disease વગેરેની રસી.
- ટોક્સોઈડ રસી : આ રસી રોગકારક સૂક્ષ્મજીવ દ્વારા તૈયાર થતા નુકસાનકારક પદાર્થનો ઉપયોગ કરે છે. આ રસી સૂક્ષ્મ જીવોના રોગ પેદા કરતા ભાગો સામે પ્રતિકાર શક્તિ વિકસાવે છે.
- વાઈરસ વેક્ટર રસી : આ રસીઓ પ્રતિકાર શક્તિ વિકસાવવા વેક્ટર તરીકે અલગ વાઈરસના સંશોધિત સંસ્કરણનો ઉપયોગ કરે છે. ઈન્ફ્લુએન્ઝા, વેસીક્યુલર સ્ટેમેટીટીસ વાઈરસ, એડિનોવાઈરસ જે સામાન્ય શરદીનું કારણ બનતા હોય છે, તે અનેક વાઈરસ વેક્ટર્સ તરીકે કાર્ય કરે છે.
- ઉદા. ઈબોલા માટેની રસી, એસ્ટ્રાઝેનેકાની કોવિડની રસી, કોવેક્સિન વગેરે.

DNA રસી

- જ્યારે શરીરમાં DNA રસી પ્રવેશે છે, ત્યારે કોષ વાઈરસ કે બેક્ટેરિયાના જનીન કણોને પ્રોટીનમાં ફેરવે છે, જેને શરીર વિદેશી તત્વ તરીકે ઓળખે છે. રોગપ્રતિકારક શક્તિ પછી તેની સામે એન્ટી બોડી બનાવે છે.

અન્ય

રાઈટ ટુ રિપેર (Right to Repair)

- તાજેતરમાં 'રાઈટ ટુ રિપેર (Right to Repair)' માટે માળખું તૈયાર કરવા રચાયેલી સમિતિ દ્વારા તેની પ્રથમ બેઠક યોજવામાં આવી હતી.
- ગ્રાહક બાબતોના મંત્રાલય દ્વારા 'રાઈટ ટુ રિપેર' માટે માળખું તૈયાર કરવા નિધિ ખરે (ગ્રાહક બાબતોના વિભાગના અધિક સચિવ)ની અધ્યક્ષતામાં સમિતિનું ગઠન કરવામાં આવ્યું હતું.
- હેતુ : તમામ ઇલેક્ટ્રોનિક ઉપકરણ વિનિર્માતાઓને તેમના દ્વારા અથવા સ્થાનિક રિપેરિંગની દુકાનો દ્વારા રિપેરિંગ થઈ શકે તે માટે ગ્રાહકને સ્પેર પાર્ટ્સ ઉપલબ્ધ કરાવવા.

શા માટે કમિટીનું ગઠન કરવાની જરૂરિયાત ઉદ્ભવી ?

- સામાન્ય રીતે ઉત્પાદકો તેમની ડિઝાઈન સહિત સ્પેરપાર્ટ્સના પુરવઠા પર નિયંત્રણ જાળવી રાખે છે.
- કેન્દ્ર સરકારે આ અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરી છે, અને જણાવ્યું છે કે સમારકામ પ્રક્રિયાઓ પર આ પ્રકારની ઈજારો એ ગ્રાહકના "પસંદગીના અધિકાર"નું ઉલ્લંઘન કરે છે.
- ઘણા ઉત્પાદોના વોરંટી કાર્ડ્સ દર્શાવે છે કે બહારથી રિપેર કરાયેલ ઉત્પાદનોને ઉત્પાદકો દ્વારા માન્યતા આપવામાં આવશે નહીં અને ગ્રાહકો તેમના વોરંટી લાભ પણ ગુમાવશે.
- રાઈટ ટુ રિપેર એક કાનૂની ખ્યાલ છે, જેની પાછળ એવો તર્ક છે કે, જ્યારે આપણે કોઈ ઉત્પાદન ખરીદીએ છીએ અને જ્યારે તેમાં કોઈ ખામી આવે છે, તો તેના માટે ગ્રાહકો સરળતાથી અને વાજબી કિંમતે ઉત્પાદનને રિપેરિંગ કરવા અને તેમાં સુધારો કરવા માટે સક્ષમ હોવા જોઈએ અને રિપેરિંગ માટે તે ઉત્પાદકોની ઈચ્છાને આધીન ના હોવા જોઈએ.
- ઘણીવાર એવું ધ્યાનમાં આવ્યું છે કે કેટલીકવાર ગ્રાહકોએ જે ઉત્પાદનો પૂરી કિંમત આપીને ખરીદ્યા હોય તેના રિપેરિંગ માટે ગ્રાહક પાસેથી ખૂબ જ ઊંચી કિંમત વસૂલવામાં આવે છે અથવા સરળતાથી રિપેરિંગ માટેના સ્પેરપાર્ટ્સ મળતા નથી, જેથી ગ્રાહકને હેરાનગતિનો સામનો કરવો પડે છે.
- યુ.એસ.એ, યુકે અને યુરોપિયન યુનિયન સહિત ઘણા દેશોમાં 'રાઈટ ટુ રિપેર'ને માન્યતા આપવામાં આવી છે.

મહત્વના મુદ્દા

- આ સમિતિ દ્વારા રાઈટ ટુ રિપેર' માટે ખેતીના સાધનો, મોબાઈલ ફોન/ટેબ્લેટ, કન્ઝ્યુમર ડ્યુરેબલ્સ અને ઓટોમોબાઈલ/ ઓટોમોબાઈલ સાધનોની યાદી જેવા આવશ્યક ક્ષેત્રોની ઓળખ કરવામાં આવી હતી.
- સમિતિએ નીચેની બાબતો પર ચિંતા વ્યક્ત કરી હતી જેમ કે,

- કેટલીક કંપનીઓ તેમની પ્રોડક્ટ્સના મેન્યુઅલના પ્રકાશનને ટાળે છે કે જે વપરાશકર્તાઓને સરળતાથી રિપેર કરવામાં મદદ કરી શકે છે. સ્પેરપાર્ટ્સ પર ઉત્પાદકોનું નિયંત્રણ છે.

સમિતિ દ્વારા કરવામાં આવેલી મુખ્ય ભલામણો

- કંપનીઓએ સંપૂર્ણ જ્ઞાન અને માર્ગદર્શિકાઓ અને સોફ્ટવેર અપડેટ્સની ઍક્સેસ પ્રદાન કરવી જોઈએ.
- ઉપકરણોના ભાગો અને સાધનો વ્યક્તિઓ સહિત તૃતીય પક્ષોને ઉપલબ્ધ કરાવવાં જોઈએ જેથી કરીને નાની સમસ્યાઓના કિસ્સામાં પ્રોડક્ટ્સને રિપેર કરી શકાય.
- ભારતમાં એકવાર 'રિપેર કરવાનો અધિકાર' અપનાવવામાં આવશે, તે ઉત્પાદનોની ટકાઉપણું માટે "ગેમ-ચેન્જર" બનશે અને રોજગાર નિર્માણને પણ પ્રોત્સાહન આપશે.

'દિવ્યાંગ સમીપે' યોજના

- તાજેતરમાં ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીશ્રી દ્વારા અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયત શિક્ષણ સમિતિની નવતર પહેલ એવી 'દિવ્યાંગ સમીપે યોજના'નો શુભારંભ કરાવવામાં આવ્યો હતો.
- આ પહેલ દિવ્યાંગજનોને લર્નિંગ લોસ(શીખવાની ખોટ)માંથી બહાર કાઢવામાં આર્શીવાદરૂપ બની રહેશે.

દિવ્યાંગ સમીપે પહેલ વિશે

- હેતુ : દિવ્યાંગ બાળકોને સામાન્ય બાળકો સમકક્ષ બનાવી તેમની શૈક્ષણિક અને માનસિક ક્ષમતાઓમાં વધારો કરવા નિષ્ણાત ટીમ દ્વારા આકરણી કરીને વિવિધ ઉપકરણો અને જુદા જુદા સોફ્ટવેરની સહાય અર્પણ કરવી.
- આ યોજના અંતર્ગત અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયત અને શિક્ષણ સમિતિ દ્વારા 21 પ્રકારની દિવ્યાંગતા ધરાવતાં બાળકોને વિવિધ ઉપકરણ સહાય અને જીવન ઉપયોગી વસ્તુઓથી લાભાન્વિત કરવામાં આવ્યાં હતાં.
- અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયતની દિવ્યાંગ સમીપે પહેલ અંતર્ગત વિવિધ સમાજસેવી સંસ્થાઓ પણ જોડાઈ છે. જેમાં યુવા અનસ્ટોપેબલ સંસ્થા દ્વારા 506 જેટલા લેટેસ્ટ કોન્ટેન્ટ સાથેના Biju's ટેબ્લેટ બાળકોને આપવામાં આવ્યા છે. વી-હિયર સંસ્થા દ્વારા 157 જેટલા ઈયર પલ્સ ડિવાઈસ આપવામાં આવ્યા છે.
- અમદાવાદ જિલ્લા પંચાયત શિક્ષણ સમિતિ અને વિવિધ સમાજસેવી સંસ્થાઓ દ્વારા આ પ્રોજેક્ટને સફળ બનાવવા કુલ રૂ. 4.43 કરોડની રકમની વિવિધ સાધન સહાય દિવ્યાંગ બાળકોને અર્પિત કરવામાં આવી છે.

myGov પોર્ટલ

- ગુજરાત રાજ્ય સરકારનું myGov.in એ એક રાષ્ટ્રીય નાગરિક જોડાણ પ્લેટફોર્મ છે, જ્યાં લોકો પોતાના વિચારો શેર કરી શકે છે અને નીતિ નિર્માણ અને શાસનની બાબતોમાં સામેલ થઈ શકે છે.

ઈ-ગવર્નન્સ વિશે

- ઈ-ગવર્નમેન્ટ એ દેશ અથવા પ્રદેશમાં નાગરિકો અને અન્ય વ્યક્તિઓને જાહેર સેવાઓ પ્રદાન કરવા માટે કમ્પ્યુટર અને ઈન્ટરનેટ જેવા તકનીકી સંચાર ઉપકરણોનો ઉપયોગ છે.
- ઈ-ગવર્નમેન્ટ સરકાર સુધી વધુ સીધી અને સુવિધાજનક નાગરિકોની પહોંચ માટે અને નાગરિકોને સરકારી સેવાઓની સીધી પહોંચ મળે તેના માટે નવી તકો પ્રદાન કરે છે.
- તેમાં નીચેનાં જૂથો વચ્ચેની ડિજિટલ ક્રિયાપ્રતિક્રિયાઓનો સમાવેશ થાય છે:
  - નાગરિક અને તેમની સરકાર વચ્ચે (C2G)
  - સરકારો અને અન્ય સરકારી એજન્સીઓ વચ્ચે (G2G)
  - સરકાર અને નાગરિકો વચ્ચે (G2C)
  - સરકાર અને કર્મચારીઓ વચ્ચે (G2E)
  - સરકાર અને વ્યવસાયો/વાણિજ્ય વચ્ચે (G2B)

ઈ-ગવર્નન્સનું મહત્વ

- કોવિડ યુગ પછી:** સરકારે ખાસ કરીને કોવિડ પછીના સમયમાં ઈ-ગવર્નન્સ પહેલના યોગ્ય અને શ્રેષ્ઠ ઉપયોગની જરૂરિયાત પર ભાર મૂક્યો હતો. તેણે કોવિડ રોગચાળા દરમિયાન લોકોને અને ખાસ કરીને કર્મચારીઓને મદદ કરી છે.
- જીવનની સરળતા:** ઈ-ગવર્નન્સનો હેતુ સામાન્ય નાગરિકો માટે જીવનની સરળતા લાવવાનો છે.
- એક રાષ્ટ્ર-એક પોર્ટલ:** ફરિયાદો અને તેના નિવારણ માટે, કેન્દ્રીય જાહેર ફરિયાદ નિવારણ અને દેખરેખ પ્રણાલીને રાજ્યો સાથે જોડવાનું કાર્ય એક રાષ્ટ્ર-એક પોર્ટલ દ્વારા સાકાર થયું છે.
- સરળીકરણ:** સરકાર, નાગરિકો અને વ્યવસાયો માટે શાસનને સમર્થન આપવા અને તેને સરળ બનાવવા માટે.
- પારદર્શક અને જવાબદાર:** કાર્યક્ષમ જાહેર સેવાઓ અને લોકો, વ્યવસાયો અને સરકાર વચ્ચે અસરકારક ક્રિયાપ્રતિક્રિયા દ્વારા સમાજની જરૂરિયાતો અને અપેક્ષાઓને સંબોધિત કરતી વખતે સરકારી વહીવટને વધુ પારદર્શક અને જવાબદાર બનાવવા માટે.
- ભ્રષ્ટાચાર:** સરકારમાં ભ્રષ્ટાચાર ઘટાડવા માટે.
- ઝડપી વિતરણ:** સેવાઓ અને માહિતીના ઝડપી વહીવટ કરવા.
- મુશ્કેલીઓ ઘટાડવા માટે:** વ્યવસાય માટે, તાત્કાલિક માહિતી પ્રદાન કરવા અને ઈ-બિઝનેસ દ્વારા ડિજિટલ સંચાર સક્ષમ કરવા.

ઈ-ગવર્નન્સના પડકારો

- કોમ્પ્યુટર સાક્ષરતાનો અભાવ:** ભારત હજુ પણ વિકાસશીલ દેશ છે અને મોટા ભાગના નાગરિકોમાં કોમ્પ્યુટર સાક્ષરતાનો અભાવ છે, જે ઈ-ગવર્નન્સની અસરકારકતાને અવરોધે છે.
- સુલભતાનો અભાવ:** દેશના કેટલાક ભાગોમાં ઈન્ટરનેટ અને કોમ્પ્યુટરનો અભાવ છે. ઈ-ગવર્નન્સના પરિણામે માનવ વચ્ચેનાં વ્યવહારમાં ઘટાડો થાય છે: જેમ જેમ સિસ્ટમ વધુ યાંત્રિક બને છે તેમ તેમ લોકો વચ્ચેના વ્યવહારમાં ઘટાડો આવે છે.
- જોખમ:** તે વ્યક્તિગત ડેટાની ચોરી થવી અને લીક થવાનું જોખમ ધરાવે છે.

100th આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારિતા દિવસ

- દર વર્ષે જુલાઈ માસના પ્રથમ શનિવારે આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારિતા દિવસ ઉજવવામાં આવે છે. જે આ વર્ષે 2 જુલાઈના રોજ ઉજવવામાં આવ્યો હતો.
- વર્ષ 1923થી સહકારિતા દિવસ ઉજવવાની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- આ વર્ષની થીમ :-** (Co-Operatives Build a better world)
- ભારતમાં સહકારિતા મંત્રાલયનો કાર્યભાર અમિત શાહ સંભાળે છે.
- ભારતમાં ગૃહમંત્રી અમિત શાહની હાજરીમાં નવી દિલ્હી ખાતે 100 માં આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારિતા દિવસની ઉજવણી એક બહેતર વિશ્વના નિર્માણમાં આત્મનિર્ભર ભારતના મહત્વને ધ્યાનમાં રાખીને કરવામાં આવી હતી.
- આત્મનિર્ભર ભારતની મૂળભૂત વિભાવના અને વિઝન ભારતીય અર્થવ્યવસ્થાના સ્વ ટકાઉ વિકાસ પર આધારિત છે અને ભારતનું સહકારી મોડલ આત્મનિર્ભર ભારત બનાવવામાં મહત્વનું સાબિત થશે.
- ભારતમાં સહકારી ચળવળ વિશ્વમાં સૌથી મોટી છે. હાલમાં ભારતમાં 8.5 લાખથી વધુના નેટવર્ક સાથે સહકારી સંસ્થાઓ 90 ટકા ગામડાઓને આવરી લે છે, તે ગ્રામીણ અને શહેરી બંને વિસ્તારોમાં સમાવેશી વિકાસ માટે સામાજિક - આર્થિક વિકાસ કરવા માટે મુખ્ય ભૂમિકા ભજવે છે.
- #Coopsday નો ઉદ્દેશ સહકારી સંસ્થાઓની જાગૃતિ વધારવાનો અને આંતરરાષ્ટ્રીય એકતા, આર્થિક કાર્યક્ષમતા, સમાનતા અને વિશ્વશાંતિની ચળવળના વિચારોને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.
- #Coopsday દ્વારા સ્થાનિક, રાષ્ટ્રીય અને વૈશ્વિક નીતિ નિર્માતાઓ, નાગરિક સમાજ સંસ્થાઓ અને સામાન્ય રીતે બધા લોકો માટે સુનિશ્ચિત ભવિષ્ય માટે સહકારી સંસ્થાઓના યોગદાન વિશે જાણી શકે છે.

અમદાવાદ અને કેરળ વિશ્વનાં શ્રેષ્ઠ સ્થળો

- તાજેતરમાં ટાઈમ મેગેઝિન દ્વારા વર્ષ 2022 માં વિશ્વના શ્રેષ્ઠ 50 જાણવા જેવાં સ્થળોની યાદી બહાર પાડવામાં આવી છે. આ યાદીમાં ભારતના બે સ્થળ અમદાવાદ અને કેરળની પસંદગી થઈ છે.
- આ યાદીમાં રાસ અલ ખાઈમાડ; યુએઈ, પાર્ક સિટી ઉટાડ; સિઓલ, ગ્રેટ બેરિયર રીફ; ઓસ્ટ્રેલિયા, વેલેન્સિયા; સ્પેન, ટ્રાન્સ ભૂટાન ટ્રેઈન; ભૂટાન, ઈન્ટરનેશન સ્પેસ સ્ટેશન; બોગોટા, લોઅર ઝામ્બેઝી નેશનલ પાર્ક; ઝમ્બિયા વગેરેનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.

અમદાવાદ અને કેરળની શ્રેષ્ઠ સ્થળ તરીકે પસંદગી

1. અમદાવાદ :

- ટાઈમ મેગેઝિન અનુસાર અમદાવાદને શ્રેષ્ઠ જાણવા જેવા સ્થળોની યાદીમાં સમાવવા પાછળના કારણો અમદાવાદની પ્રાચીન સાંસ્કૃતિક વિવિધતા અને આધુનિક નવીનતા છે. જેના વડે અમદાવાદ સાંસ્કૃતિક પ્રવાસનના મુખ્ય સ્થળ તરીકે ઉભર્યું છે. જાણવા જેવા સ્થળોમાં નીચેના સ્થળોનો સમાવેશ થાય છે,
- અમદાવાદમાં આવેલ સાબરમતી આશ્રમ; જે 36 એકરમાં ફેલાયેલ છે.

ક્લોફેઝીમીન

- છેલ્લા કેટલાક સમયથી ભારતમાં સ્વાસ્થ્ય ક્ષેત્ર સાથે સંકળાયેલ ખાનગી એકમોમાં રક્તપિત (leprosy)ની સારવાર માટે વપરાતી ક્લોફેઝીમીન (Clofazimine) દવાની અછત સર્જાઈ છે.
- નોંધીએ કે સરકારી હોસ્પિટલો અને પ્રાથમિક આરોગ્ય કેન્દ્રોમાં ક્લોફેઝીમીન દવા સરળતાથી ઉપલબ્ધ છે, માત્ર ખાનગી એકમોમાં જ દવાના પુરવઠાની અછત સર્જાઈ છે.

રક્તપિત વિશે

- રક્તપિતને હેન્સેન રોગ તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે અને તે ઈતિહાસમાં સૌથી જૂની બીમારીઓ પૈકીની એક છે. જેના પુરાવા હજારો વર્ષ પહેલાની ચીન, ઈજિપ્ત અને ભારતની સૌથી જૂની સંસ્કૃતિઓમાં પણ જોવા મળે છે. (નોર્વેના ચિકિત્સક ગેરહાર્ડ હેનરિક આર્માઅર હેન્સન (Gerhard Henrik Armauer Hansen)ના જણાવ્યા અનુસાર આ બીમારી બેક્ટેરિયાને કારણે થાય છે અને તે આનુવંશિક નથી. ચિકિત્સકની શોધને માન આપવા માટે, તેને “હેન્સેન રોગ” તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે.)
- રક્તપિત એ માયકોબેક્ટેરિયમ લેપ્રે નામના બેક્ટેરિયાને કારણે થાય છે. રક્તપિતના છ પ્રકારો છે અને મુખ્યત્વે લક્ષણોની તીવ્રતાના આધારે તેને વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યાં છે : મધ્યવર્તી, ટ્યુબરક્યુલોઈડ, બોર્ડરલાઈન ટ્યુબરક્યુલોઈડ, મિડ-બોર્ડરલાઈન, બોર્ડરલાઈન અને લેપ્રોમેટસ રક્તપિત.
- અસર : તે મુખ્યત્વે હાથપગની ચેતા, ચામડી, તેમજ ઉપલા શ્વસન

- નવ દિવસની નવરાત્રી મહોત્સવની ઊજવણી.
- અમદાવાદમાં આવેલ આધુનિક નવી સાયન્સ સિટી, જેને વર્ષ 2020માં શરૂ કરવામાં આવી. સાયન્સ સિટીમાં આવેલ રોબોટ ગેલેરી અને એકવાટીક ગેલેરી ઘણા લોકો માટે આકર્ષણ બન્યા છે.
- ઉપરનાં કારણોથી અમદાવાદ ટાઈમ મેગેઝિનમાં સ્થાન બનાવવામાં કામચાબ રહ્યું છે.

2. કેરળ :

- ટાઈમ મેગેઝિને કેરળને તેની કુદરતી સુંદરતા માટે શ્રેષ્ઠ જાણવા જેવા સ્થળોની યાદીમાં સમાવ્યું છે. કેરળ ભારતના સૌથી સુંદર રાજ્યોમાંનું એક છે. જેને ‘ગોડ્સ ઓન કન્ટ્રી’ તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- કેરળ તેની પ્રચલિત કારવાન પ્રવાસન માટે ભારતમાં કેન્દ્ર બની રહ્યું છે. કેરળમાં પ્રથમ કારવાન પાર્ક પણ શરૂ થયેલ છે. કારવાન પ્રવાસન સાતત્યપૂર્ણ પ્રવાસનનો વિકાસ કરી રહ્યું છે. જેની તે 2022ના શ્રેષ્ઠ 50 મુલાકાતના સ્થળોમાં સ્થાન ધરાવે છે.
- ટાઈમ મેગેઝિન દ્વારા આ યાદીમાં નવા અનુભવોને ધ્યાનમાં રાખી 50 શ્રેષ્ઠ મુલાકાતના સ્થળો નક્કી કરવામાં આવ્યા છે.

- માર્ગને અસર કરે છે, તેમજ સ્નાયુઓમાં નબળાઈ પેદા કરે છે. જો સમયસર સારવાર ઉપલબ્ધ ન થાય તો દર્દીને વિકૃતિ તેમજ શરીરમાં સંવેદના ગુમાવવા જેવાં ગંભીર પરિણામો ભોગવાવા પડે છે.
- રક્તપિત પેદા કરતાં બેક્ટેરિયાના સંપર્કમાં આવ્યા પછી લક્ષણો દેખાવા માટે સામાન્ય રીતે 3-5 વર્ષનો સમય લાગે છે.
- દેશમાં રક્તપિતનો વ્યાપ દર 0.4 પ્રતિ 10,000 વસ્તીના પ્રમાણમાં છે, તેમજ ભારતમાં દર વર્ષે રક્તપિતના 1,25,000થી વધુ નવા દર્દીઓ નોંધાય છે.
- ઈલાજ: રક્તપિત મલ્ટિ-ડ્રગ થેરાપી (MDT) તરીકે ઓળખાતી દવાઓના સંયોજનથી આ રોગનો ઈલાજ સાધ્ય છે. આ રોગ સામાન્ય રીતે ઉષ્ણકટિબંધીય તેમજ ઉષ્ણકટિબંધીય આબોહવા ક્ષેત્રમાં આવેલા દેશોમાં ખાસ કરીને જોવા મળે છે. જેમ કે ભારત.
- દર વર્ષે, જાન્યુઆરી મહિનાના છેલ્લા રવિવારે વિશ્વ રક્તપિત દિવસની ઊજવણી કરવામાં આવે છે. વર્ષ 2022ના વિશ્વ રક્તપિત દિવસની થીમ ‘યુનાઈટેડ ફોર ડિઝિટી’ રાખવામાં આવી હતી.

ક્લોફેઝીમીન

- ક્લોફેઝીમીન એ રિફામ્પિસિન (Rifampicin) અને ડેપ્સોન (Dapsone) સાથે, મલ્ટિબેસિલરી લેપ્રસી (MB-MDT) કેસોની સારવાર માટેની મલ્ટી-ડ્રગ ટ્રિટમેન્ટ અંતર્ગત ઉપયોગમાં લેવામાં આવતી ત્રણ આવશ્યક દવાઓ પૈકીની એક છે.

અફીણની ખેતીમાં ખાનગીકરણ

ચર્ચામાં શા માટે?

- તાજેતરમાં બજાજ હેલ્થકેર એ ભારતમાં સંકેન્દ્રિત ખસખસના ડાંડા (Poppy) ઉગાડવા અને પ્રોસેસિંગ કરવા માટેનું ટેન્ડર જીત્યું.
- જેના માધ્યમથી અફીણનું ઉત્પાદન અને પ્રોસેસિંગનું સઘન નિયંત્રિત રીતે ખાનગી ક્ષેત્ર માટે ખુલ્લુ મૂકવામાં આવ્યું છે.
- ખાનગી ક્ષેત્ર દ્વારા જે ખસખસના ડાંડા અને અફીણનું ઉત્પાદન કરવામાં આવશે, તેનો ઉપયોગ ફાર્માસ્યુટિકલ ક્ષેત્રમાં થશે.

ખાનગીકેત્રનો સમાવેશ

- ખાનગી કંપની આગામી પાંચ વર્ષમાં ફાર્માસ્યુટિકલ ઘટકોના ઉત્પાદન માટે 6000 મેટ્રીક ટન ખસખસ કેપ્સ્યુલ (Poppy Capsule) અને અફીણ ગમ (Opium Gum) પર પ્રોસેસિંગ કરશે.
- ખાનગી કંપનીઓને સરકાર દ્વારા અફીણની ખેતી માટે વિશેષ પરવાનગી આપશે.

ફાયદાઓ

- દેશમાં ફાર્માસ્યુટિકલ દવાઓના નિર્માણમાં જે ઘટકોની જરૂર પડે છે, તેના ઉત્પાદનમાં વધારો થશે.
- જેમ કે, અફીણમાંથી આલ્કલોઈડ્સ (Alkaloids) ઘટકો મોર્ફીન કોડીનનું ઉત્પાદન વધશે. જે પેઈન કિલર અને ખાંસીની દવા માટે ઉપયોગી છે.
- બહારના દેશોમાંથી આલ્કલોઈડ્સ (Alkaloids) ની આયાતમાં ઘટાડો થશે.
- અઘતન અને આધુનિક તકનીકોનો ઉપયોગ વધશે.

ભારતમાં અફીણનું ઉત્પાદન

- ઐતિહાસિક પુરાવાઓ અનુસાર ભારતમાં અફીણની ખેતી 15મી સદીથી શરૂ થવાનું અનુમાન છે. જેમાં મુઘલ સામ્રાજ્યના અસ્ત બાદ અંગ્રેજોએ અફીણની ખેતી ઉપર પોતાનું આધિપત્ય સ્થાપ્યું.
- આઝાદી બાદ ભારત સરકારે અફીણની ખેતી અને વેપારને પોતાના નિયંત્રણ હેઠળ લાવવામાં આવ્યું. ભારત સરકારને અફીણના વાવેતર અને વેપારના નિયંત્રણ માટે 'ધ નાર્કોટિક ડ્રગ્સ એન્ડ સાયકોટ્રોપિક સબસ્ટન્સ (NDPS) અધિનિયમ, 1985' ઘડવામાં આવ્યો.
- આ પહેલા અફીણ પર નિયંત્રણ 'ઓપિયમ એક્ટ 1857' ખતરનાક ડ્રગ્સ અધિનિયમ, 1930 કરવામાં આવતું હતું.
- ભારતમાં અફીણની ખેતી, વાવેતર, પ્રોસેસિંગ, ઉપયોગ અને વેપાર બધું સરકાર હેઠળ નિયંત્રિત છે.
- અફીણના પાકનું સઘન રીતે સરકાર દ્વારા મોનિટરિંગ કરવામાં આવે છે. અફીણના પાકનું પ્રોસેસિંગ સંપૂર્ણપણે પોતાની ફેક્ટરીઓમાં કરવામાં આવે છે.

- કેન્દ્ર સરકાર દ્વારા કેટલાક રાજ્યોમાં જ અફીણના વાવેતરની મંજૂરી આપેલી છે.
- સરકાર ગેરકાનૂની અફીણની ખેતીનો અટકાવ કરે છે. ઉપરાંત, વિદેશમાંથી આવતા અફીણની તસ્કરીને રોકે છે.
- અફીણનો ઉપયોગ મોટાભાગે દર્દ નિવારક (Pain Killer) તરીકે થાય છે. તેમાંથી મોર્ફીન, કોડીન વગેરે મેળવવામાં આવે છે.

ગરિમા - સેલ (Garima Cell)

- તાજેતરમાં ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીશ્રી દ્વારા સાયન્સ સિટી (અમદાવાદ) ખાતેથી રાજ્યની ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ અને યુનિવર્સિટીઓને વિવિધ પ્રકારના રેક્રિંગ અને રેક્રિંગ મેળવવામાં માન્યતા મળે તે હેતુથી 'ગરિમા - સેલ (Garima Cell)' નામના પ્રથમ શિક્ષણ ગુણવત્તા અને મોનિટરિંગ સેલનું ઇ - લોન્ચિંગ કરવામાં આવ્યું હતું.
- ગરિમા - સેલ : ગુજરાત એકેડિટેશન એન્ડ રેક્રિંગ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ મિકેનિઝમ એન્ડ એરેન્જમેન્ટ સેલ (Garima Cell)
- ગરિમા સેલનું મુખ્યાલય : ઇન્ડિયન ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટિચર્સ એજ્યુકેશન (ગાંધીનગર)

ગરિમા - સેલ વિશે

- રાજ્યમાં ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ અને તાલીમ પ્રદાન કરતી વિશ્વસ્તરીય માળખાકીય સુવિધાઓ ધરાવતી ઘણી સંસ્થાઓ તેમજ સેક્ટર વિશિષ્ટ યુનિવર્સિટીઓ છે. ગરિમા સેલ આ સંસ્થાઓને રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે ક્રમાંકિત કરવા માટે તૈયાર કરવામાં મુખ્ય ભૂમિકા ભજવશે.
- ગરિમાસેલ એ 'સ્ટેટક્વોલિટી એશ્યોરન્સ સેન્ટર'ની ભૂમિકા ભજવશે. તે એ સુનિશ્ચિત કરશે કે રાજ્યમાંથી વધુને વધુ સંસ્થાઓ વિશ્વ સ્તરે સ્પર્ધા કરવા માટે આંતરરાષ્ટ્રીય રેક્રિંગ હાંસલ કરવા સક્ષમ બને.
- દેશમાં રાષ્ટ્રીય કક્ષાએ સંસ્થાઓ અને યુનિવર્સિટીઓને રેક્રિંગ આપવા માટે નેશનલ એસેસમેન્ટ એન્ડ એકેડિટેશનલ કાઉન્સિલ (NAAC), નેશનલ બોર્ડ ફોર એકેડિટેશન (NBA), નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુસનલ રેક્રિંગ ફ્રેમવર્ક વગેરે કાર્યરત છે, તે જ રીતે રાજ્ય કક્ષાએ ગરિમા સેલ કાર્ય કરશે.
- ગરિમા સેલ એ રાષ્ટ્રીય અને આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરની સંસ્થાઓ અને યુનિવર્સિટીઓ સાથે ભાગીદારી કરશે અને યોગ્ય તાલીમ અને માર્ગદર્શન દ્વારા આગામી પાંચ વર્ષમાં તમામ ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓને માન્યતા આપવા માટે કામ કરશે.
- ગુજરાતની ખાનગી તેમજ સરકારી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓમાં દેશ - વિદેશના વિદ્યાર્થીઓ અભ્યાસ કરે છે, ત્યારે ગરિમા સેલ એ રાજ્યની આવી ઉચ્ચ શૈક્ષણિક સંસ્થાઓને તેમની ગુણવત્તા જાળવવામાં મદદરૂપ બનશે.

તમને ખાખી પહેરાવવા માટે આવી રહી છે
ગુજરાતની સર્વશ્રેષ્ઠ ફેકલ્ટી ટીમ

CONSTABLE

Date 19-01-2023

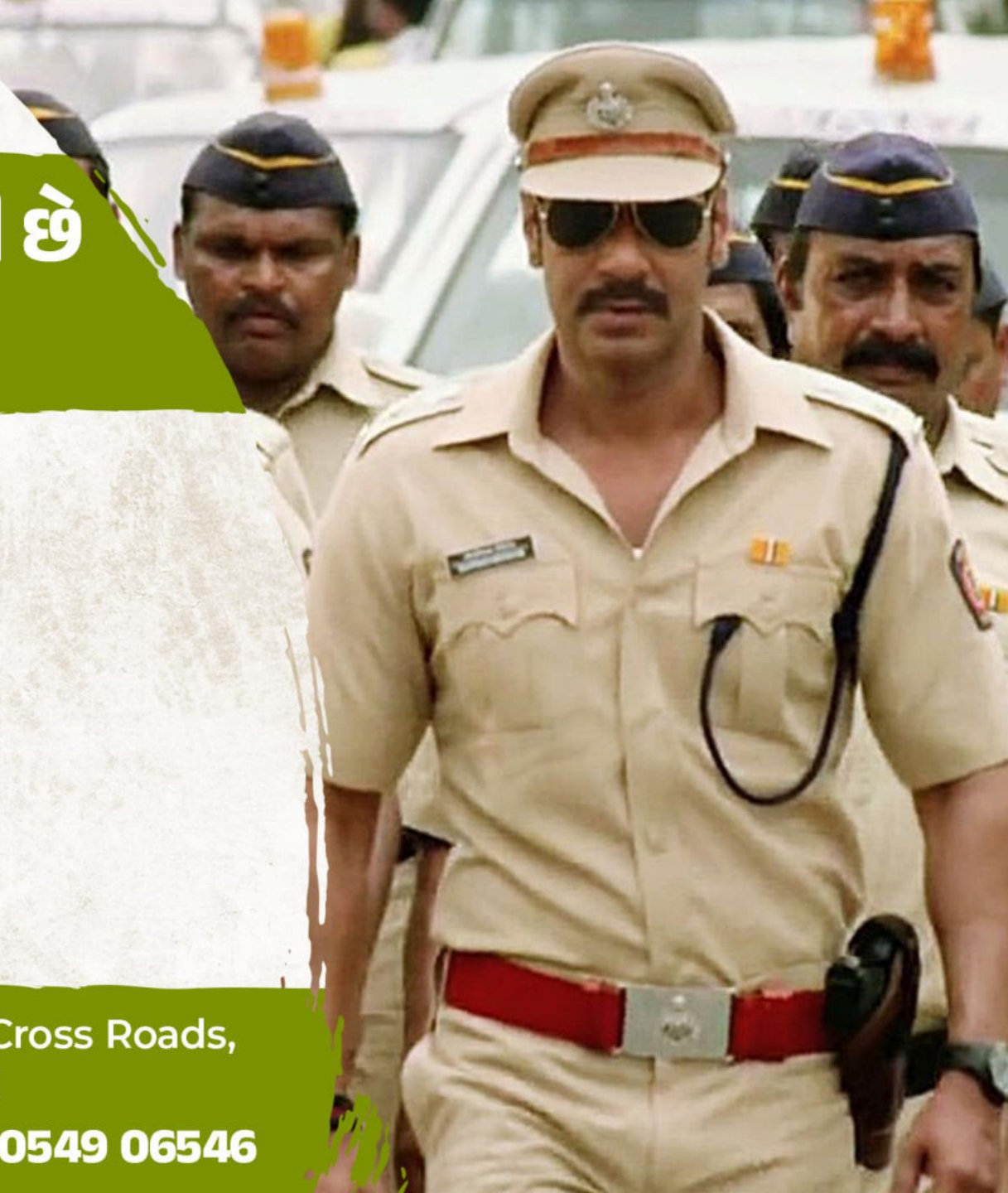
Time 11:00 to 1:00

Fees 18000 (~~25000~~)

(Offer Valid till 19 January)

Address : 1st Floor, Ashwamegha Complex, Sargasan Cross Roads,
KH-0 Circle, Gandhinagar, Gujarat - 382421

 77788 98734 | 90549 03902 | 96249 43920 | 90549 06546

ભારત ન્યૂ કાર એસેસમેન્ટ પ્રોગ્રામ (BNCAP)

- તાજેતરમાં, માર્ગ પરિવહન અને ધોરીમાર્ગ મંત્રાલયે BNCAP (ન્યૂ કાર એસેસમેન્ટ પ્રોગ્રામ) દાખલ કરવા માટે ડ્રાફ્ટ GSR (સામાન્ય વૈધાનિક નિયમો) સૂચનાને મંજૂરી આપી છે.
- NCAP 1લી એપ્રિલ 2023થી શરૂ કરવામાં આવશે.
- યુ.એસ.એ એવો પહેલો દેશ છે કે જેણે કેશ ટેસ્ટ દ્વારા કારના સલામતી ધોરણોનું પરીક્ષણ કરવાનો પ્રોગ્રામ રજૂ કર્યો હોય.

ભારત ન્યૂ કાર એસેસમેન્ટ પ્રોગ્રામ (BNCAP)

- તે એક નવીન પ્રકારનો કાર સલામતી મૂલ્યાંકન કાર્યક્રમ છે, જેના અંતર્ગત લેવામાં આવનાર કેશ ટેસ્ટમાં સાધનના પ્રદર્શનના આધારે ઓટોમોબાઈલને 'સ્ટાર રેટિંગ્સ' આપવામાં આવશે.
- BNCAP ને સ્ટાન્ડર્ડ ગ્લોબલ બેન્યુમાર્ક ધોરણોને અનુરૂપ બનાવવામાં આવ્યો છે.

BNCAP રેટિંગ

- BNCAPના આકારણી મૂલ્યાંકનના આધારે વાહનોને 1 થી 5 સ્ટાર રેટિંગ્સની ફાળવણી કરવામાં આવશે. આ કાર્યક્રમ માટે વાહનોનું પરીક્ષણ જરૂરી ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સાથે પરીક્ષણ માટેની એજન્સીઓ ખાતે જ કરવામાં આવશે.

આ નિયમ કેવા પ્રકારના વાહનોને લાગુ પડે છે ?

- તે દેશમાં ઉત્પાદિત અથવા આયાત કરાયેલ 3.5 ટન કરતા ઓછા વજનવાળા M1 શ્રેણી હેઠળ વર્ગીકૃત કરાયેલ માન્ય મોટર વાહનો પર લાગુ થશે.
- M1 કેટેગરીના વાહન એટલે એવા વાહનો કે જ્યાં તેમનો ઉપયોગ મુસાફરી માટે કરવામાં આવતો હોય, જેમાં ડ્રાઈવરની સીટ ઉપરાંત આઠ બેઠકો હોય.

ભારત ન્યૂ કાર એસેસમેન્ટ પ્રોગ્રામ (BNCAP)નું મહત્વ

- સ્ટાર રેટિંગના કારણે ગ્રાહકોને વધુ સુરક્ષાક્રમ વાહનો ખરીદવા અને આવા વાહનોમાં મુસાફરી કરવા અંગે નિર્ણય લેવામાં અનુકૂળતા રહેશે.
- કેશ ટેસ્ટ પર આધારિત ભારતીય કારનું સ્ટાર રેટિંગ કારના માળખાકીય અને મુસાફરોની સુરક્ષાને સુનિશ્ચિત કરશે અને ભારતીય ઓટોમોબાઈલની નિકાસ-યોગ્યતામાં પણ વધારો કરશે.
- આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાનના ભાગરૂપે ભારતને વિશ્વમાં નંબર 1 ઓટોમોબાઈલ હબ બનાવવાનાની દિશામાં ગતિ મળશે.
- તે ઉપભોક્તા-કેન્દ્રિત પ્લેટફોર્મ તરીકે સેવા સુનિશ્ચિત કરશે. ભારતમાં ઐતિહાસિક રીતે ક્યારેય પણ ભારતીય વાહનોનું કેશ ટેસ્ટિંગ થયું નથી.
- વૈશ્વિક સ્તરે ભારત માત્ર 1% વાહનો ધરાવે છે, તેમ છતાં ભારતમાં માર્ગ અકસ્માતમાં મૃત્યુનું પ્રમાણ સમગ્ર વિશ્વની સરખામણીમાં 11% જેટલું ઊંચું છે.

હાલમાં ભારતમાં કારના પરીક્ષણ માટે શું વ્યવસ્થા છે ?

- ભારતના સેન્ટ્રલ મોટર વ્હીકલ નિયમો (CMVR) એ સલામતી અને કામગીરીનું મૂલ્યાંકન ફરજિયાત કરે છે, જેમાં ARAI અને ICAT જેવી એજન્સીઓ દ્વારા બેઝિક કન્ફર્મિટી કેશ ટેસ્ટનો સમાવેશ થાય છે, જ્યારે વાહનો પ્રકારની મંજૂરીઓ માટે જાય છે.
- અહીં એ પણ નોંધનીય છે કે સાથે નોંધીએ કે આમાં કેશ ટેસ્ટ રેટિંગ સામેલ નથી.

પિયાલી બસાકે

- તાજેતરમાં પશ્ચિમ બંગાળનાં વતની અને ચંદ્રનાગોરની પ્રાથમિક શાળામાં શિક્ષિકાની ફરજ બજાવતાં શ્રીમતી પિયાલી બસાકે વિશ્વનું સર્વોચ્ચ શિખર માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કર્યું છે.
- વિશેષ વાત એ હતી કે કોઈ પણ વધારાના ઓક્સિજનના પુરવઠા વગર તેમણે માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરવાની સિદ્ધિ હાંસલ કરી હતી. આવું કરનાર તે પ્રથમ ભારતીય મહિલા બન્યાં અગાઉ વર્ષ 2021માં પણ તેમના દ્વારા ઓક્સિજન સપોર્ટ વિના માઉન્ટ ધૌલાગિરી (8167 મીટર) શિખર સર કરનાર પ્રથમ ભારતીય મહિલાનું ગૌરવ પ્રાપ્ત કરવામાં આવ્યું હતું.

માઉન્ટ એવરેસ્ટ

- વિશ્વનો સૌથી ઊંચો પર્વત માઉન્ટ એવરેસ્ટ (8848.86 મીટર) એ બૃહદ હિમાલય પર્વતમાળામાં આવેલો છે. (વર્ષ 2020માં ચીન અને નેપાળ દ્વારા કરાયેલા સર્વે અનુસાર માઉન્ટ એવરેસ્ટની ઊંચાઈ 8848 મીટરથી વધારીને 8848.86 મીટર કરવામાં આવી છે)
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ ચીન અને નેપાળની સરહદ વચ્ચે આવેલું છે.
- સૌપ્રથમ વર્ષ 1953માં તેનઝિંગ નોર્ગે અને ન્યૂઝીલેન્ડના એડમન્ડ હિલેરી દ્વારા માઉન્ટ એવરેસ્ટ શિખર સર કરવામાં આવ્યું હતું.
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ નેપાળમાં સાગરમાથા અને ચીનમાં માઉન્ટ કોમોલાંગમા તરીકે પણ ઓળખાય છે.
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર પ્રથમ ભારતીય વ્યક્તિ: લેફ્ટનન્ટ કર્નલ અવતાર. એસ. ચીમા
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર પ્રથમ ભારતીય મહિલા: બચેન્દ્રી પાલ
- બે વાર માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર પ્રથમ મહિલા: સંતોષ યાદવ
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર સૌથી નાની છોકરી: માલવથ પૂર્ણા
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર સૌથી વૃદ્ધ મહિલા : સંગીતા સિંઘી બહલ
- માઉન્ટ એવરેસ્ટ સર કરનાર પ્રથમ ભારતીય વહીવટી સેવા અધિકારી : રવીન્દ્ર કુમાર

ઓપરેશન 'NARCOS'

- જૂન 2022 દરમિયાન ઈન્ડિયન રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સ (RPF) દ્વારા સમગ્ર ભારતમાં હાથ ધરાયેલા ઓપરેશન 'NARCOS' અંતર્ગત ૩.7 લાખથી વધુ મૂલ્યના વિવિધ માદક દ્રવ્યો કબજે કરવામાં આવ્યા છે અને સંદિગ્ધ પ્રવૃત્તિ સાથે સંકળાયેલા 165 વ્યક્તિઓની ધરપકડ કરવામાં આવી છે.
- આ ઓપરેશન હેઠળ, RPFએ ડ્રગ્સ પેડલર્સને ટાર્ગેટ કરવા માટે NCB અને અન્ય કાયદા અમલીકરણ એજન્સીઓ સાથે સંકલન કરીને દેશભરમાં સમગ્ર જૂન માસ દરમિયાન ટ્રેનોમાં સઘન તપાસ હાથ ધરી હતી.
- ભારતીય રેલવે મુસાફરો અને માલસામાનના પરિવહનમાં અગ્રણી ભૂમિકા ભજવે છે અને તે ભારતમાં સૌથી વધુ બહોળું નેટવર્ક ધરાવે છે, તેથી જ લાંબા અંતરની ટ્રેનોનો ઉપયોગ ગુનેગારો દ્વારા માદક દ્રવ્યો/ડ્રગ્સની હેરફેર કરવા માટે કરવામાં આવે છે.

રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સ (RPF)

- રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સની સ્થાપના રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સ એક્ટ, 1957 દ્વારા કરવામાં આવી હતી. તેની સ્થાપના રેલવે સંપત્તિની વધુ સારી સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી કરવામાં આવી હતી. રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સ Railway Property (Unlawful Possession) Act, 1966 મુજબ આચરવામાં આવેલા ગુનાઓની શોધ, તપાસ, ધરપકડ અને કાર્યવાહી કરવાની સત્તા આપવામાં આવી છે. RPF એ રેલવે મંત્રાલયની સત્તા હેઠળ કામ કરે છે.

Narcotic Drugs and Psychotropic Substances Act, 1985

- આ અધિનિયમ માદક દ્રવ્યો અને સાયકોટ્રોપિક પદાર્થો સંબંધિત અમુક કામગીરી જેવી કે ઉત્પાદન, પરિવહન અને વપરાશને નિયંત્રિત કરે છે.
- કાયદા હેઠળ, કેટલીક ગેરકાયદેસર પ્રવૃત્તિઓ જેમ કે કેનાબીસ (ગાંજો)ની ખેતી કરવી, માદક દ્રવ્યોનું ઉત્પાદન કરવું અથવા તેમાં રોકાયેલા લોકોને આશ્રય આપવો એ ગુનો છે.
- આ ગુનામાં દોષિત ઠરનાર વ્યક્તિઓને ઓછામાં ઓછી 10 વર્ષની સખત કેદની સજા કરવામાં આવશે, જે 20 વર્ષ સુધી વધારી શકાય છે અને ઓછામાં ઓછા ૩.1 લાખના દંડની જોગવાઈ છે.
- આ કાયદો માદક દ્રવ્યો અને સાયકોટ્રોપિક પદાર્થોની ગેરકાયદેસર હેરાફેરીમાંથી મેળવેલી અથવા ઉપયોગમાં લેવાતી મિલકતને જપ્ત કરવાની પણ જોગવાઈ કરે છે અને કેટલાક કિસ્સાઓમાં મૃત્યુદંડની પણ જોગવાઈ કરે છે, જ્યાં વ્યક્તિ પુનરાવર્તિત ગુનેગાર તરીકે સાબિત થયો હોય.
- આ કાયદા હેઠળ 1986માં નાર્કોટિક્સ કંટ્રોલ બ્યૂરોની પણ રચના કરવામાં આવી હતી.

રેલવે પ્રોટેક્શન ફોર્સ (RPF) દ્વારા શરૂ કરાયેલ અન્ય મિશન/ ઓપરેશન

- ઓપરેશન નન્હે ફરિશ્તે :** વિવિધ કારણોસર તેમના પરિવારોથી ખોવાઈ ગયેલા/વિખૂટા પડી ગયેલા બાળકોની સંભાળ અને રક્ષણની જરૂરિયાત ધરાવતા બાળકોને ઓળખવા અને તેમનો વાલી સાથે સંપર્ક કરાવવો.
- ઓપરેશન અમાનત :** ઘણા મુસાફરો ટ્રેનમાં ચઢવા અથવા ટ્રેન/ સ્ટેશન છોડવા માટે ઉતાવળમાં તેમનો તમામ સામાન લેવાનું ભૂલી જાય છે. આ કામગીરી હેઠળ, RPFના જવાનો આવા સામાનને સુરક્ષિત કરવામાં મદદ કરે છે અને તેને તેમના હકદાર માલિકોને પરત કરે છે.
- ઓપરેશન WILEP :** RPF એ રેલવે મારફતે વન્યજીવન, પ્રાણીઓના ભાગો અને વન ઉત્પાદનોની થતી દાણચોરી સામે કાર્યવાહી કરે છે.
- ઓપરેશન રેલ પ્રહરી :** RPF એ રાજ્ય પોલીસ/કાયદા અમલીકરણ એજન્સીઓ (LEAs)ને તેમના સંબંધિત ક્ષેત્રોમાંથી નોંધાયેલા ગંભીર કેસોની અટકાયતમાં મદદ કરે છે.
- ઓપરેશન ડિઝિટી :** RPF એ નિરાધાર, લાચાર, માનસિક રીતે અસ્વસ્થ, સંભાળ અને સંરક્ષણની જરૂરિયાતવાળા પુખ્ત વયના લોકોને બચાવે છે અને તેમને તેમના પરિવારો સાથે પુનઃમિલન કરવામાં અથવા NGOના સહયોગથી તેમને આશ્રય ગૃહોમાં સ્થાનાંતરિત કરવામાં મદદ કરે છે.

ગુજરાતના કચ્છ જિલ્લામાં ભારતની સૌપ્રથમ 'બાલિકા પંચાયત' ની શરૂઆત

- તાજેતરમાં ગુજરાતના કચ્છ જિલ્લાના કુનરિયા, માસ્કા, મોટાગુઆ અને વડસર ગામમાં ભારતની સૌપ્રથમ 'બાલિકા પંચાયત'ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- હેતુ :** છોકરીઓના સામાજિક અને રાજકીય વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાનો તેમજ રાજકારણમાં છોકરીઓની સક્રિય ભાગીદારીની ખાતરી નક્કી કરવી.
- બાલિકા પંચાયત એ 'બેટી બચાવો, બેટી પઢાવો' અભિયાન અંતર્ગત ગુજરાત સરકારની મહિલા અને બાળ વિકાસ કલ્યાણ વિભાગની એક અનોખી પહેલ છે.
- આ બાલિકા પંચાયતનું સંચાલન 10 થી 21 વર્ષની વયજૂથ ધરાવતી છોકરીઓ દ્વારા કરવામાં આવે છે, તેમજ તેનો મુખ્ય ઉદ્દેશ છોકરીઓના સામાજિક અને રાજકીય વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવાની સાથે સમાજમાંથી બાળ લગ્ન અને દહેજ પ્રથા જેવી દુષ્ટ પ્રથાઓ દૂર કરવાનો છે.
- ઉપરાંત, આગામી સમયમાં મહિલા અને બાળ વિકાસ મંત્રાલય સમગ્ર દેશમાં બાલિકા પંચાયત શરૂ કરવાની યોજના બનાવી રહ્યું છે.

નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક 2022

- તાજેતરમાં શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક (NIRF) 2022 ની 7મી આવૃત્તિ બહાર પાડવામાં આવી છે.

નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક શું છે?

- નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક (NIRF) એ ભારત સરકારના શિક્ષણ મંત્રાલય દ્વારા ભારતમાં ઉચ્ચ શિક્ષણની સંસ્થાઓ (HEIs)ને ક્રમ આપવા માટે અપનાવવામાં આવેલી પદ્ધતિ છે.
- સપ્ટેમ્બર 2015 શિક્ષણ મંત્રાલય (અગાઉ માનવ સંસાધન વિકાસ મંત્રાલય) દ્વારા નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક (NIRF)ને મંજૂર કરવામાં આવ્યું હતું.
- તેમના કાર્યક્ષેત્રના આધારે, સંસ્થાઓને 11 વિવિધ કેટેગરી હેઠળ ક્રમાંક આપવામાં આવ્યો છે : ઓવરઓલ, યુનિવર્સિટી, કોલેજો, એન્જિનિયરિંગ, મેનેજમેન્ટ, ફાર્મસી, કાયદો, મેડિકલ, આર્કિટેક્ચર, ડેન્ટલ અને સંશોધન

- 2018ના વર્ષથી તમામ સરકારી શૈક્ષણિક સંસ્થાઓ માટે NIRFમાં સહભાગિતા ફરજિયાત કરવામાં આવી હતી.
- પાંચ પરિમાણોના આધારે મૂલ્યાંકન કરીને રેન્કિંગ આપવામાં આવે છે.

- ટીચિંગ, લર્નિંગ અને રિસોર્સિસ (TLR)
- રિસર્ચ અને પ્રોફેશનલ પ્રેક્ટિસ (RP)
- ગ્રેજ્યુએશન આઉટકમ (GO)
- આઉટરિચ એન્ડ ઇન્કલુઝિવિટી (OI)
- પીઅર પર્સપ્શન (Peer Perception)

નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યુશનલ રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક 2022 વિશે

- રેન્કિંગ મુજબ પ્રથમ ઓવરઓલ શ્રેણી અંતર્ગત ચાર ઇન્સ્ટિટ્યુશન્સ : (1) IIT મદ્રાસ (2) IISc બેંગલોર (3) IIT બોમ્બે (4) IIT દિલ્હી.
- અન્ય શ્રેણીઓના રેન્કિંગ ક્રમવાર નીચે મુજબ છે :

ક્રમ	યુનિવર્સિટી	કોલેજ	એન્જિનિયરિંગ	મેનેજમેન્ટ	મેડિકલ
1	IISc બેંગલોર	મિરાંડા હાઉસ, નવી દિલ્હી	IIT મદ્રાસ	IIM અમદાવાદ	AIMS દિલ્હી
2	જવાહરલાલ નહેરુ (JNU), નવી દિલ્હી	હિંદુ કોલેજ, નવી દિલ્હી	IIT મદ્રાસ	IIM દિલ્હી	PGIMER ચંડીગઢ
3	જામિયા મિલિયા ઇસ્લામિયા, નવી દિલ્હી	પ્રેસિડેન્સી કોલેજ, ચેન્નાઈ	IIT બોમ્બે	IIM બોમ્બે	CMC વેલ્લોર

ક્રમ	લૉ	ફાર્મસી	ડેન્ટલ	આર્કિટેક્ટ	રિસર્ચ
1	નેશનલ લૉ સ્કૂલ ઓફ ઇન્ડિયા યુનિવર્સિટી, બેંગલોર	જામિયા હમદદ, ન્યુ દિલ્હી	સવિતા ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ મેડિકલ એન્ડ સાયન્સ, ચેન્નાઈ	IIT રૂરકી	IISc બેંગલોર
2	નેશનલ લૉ યુનિવર્સિટી, નવી દિલ્હી	નેશનલ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ફાર્માસ્યુટિકલ એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ, હૈદરાબાદ			
3	સિમ્બિઓસીસ લૉ સ્કૂલ (પૂના)	પંજાબ યુનિવર્સિટી, ચંડીગઢ			

જિલ્લા સ્તરનો પર્ફોર્મન્સ ગ્રેડિંગ ઇન્ડેક્સ (PGI-D)

- તાજેતરમાં શિક્ષણ મંત્રાલય હેઠળના શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ (DoSE&L) દ્વારા વર્ષ 2018-19 અને 2019-20 સમયગાળા માટેનો જિલ્લા મુજબ પર્ફોર્મન્સ ગ્રેડિંગ ઇન્ડેક્સ બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.
- હેતુ : જિલ્લા સ્તરે શાળા શિક્ષણ પ્રણાલીની કામગીરીનું વ્યાપક વિશ્લેષણ તેમજ મૂલ્યાંકન કરવું.
- ભારતીય શિક્ષણ પ્રણાલી લગભગ 15 લાખ શાળાઓ, 97 લાખ શિક્ષકો અને વિવિધ સામાજિક-આર્થિક પૃષ્ઠભૂમિના લગભગ 26 કરોડ વિદ્યાર્થીઓ સાથે વિશ્વમાં સૌથી મોટી શિક્ષણ પ્રણાલી છે.

પર્ફોર્મન્સ ગ્રેડિંગ ઇન્ડેક્સ (PGI-D) વિશે

- PGI-D વ્યાપક પૃથક્કરણ માટે ઇન્ડેક્સ બનાવીને જિલ્લા કક્ષાએ શાળા શિક્ષણ પ્રણાલીની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરે છે.
- શાળા શિક્ષણમાં રાજ્યોની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરવા માટે શાળા શિક્ષણ અને સાક્ષરતા વિભાગ (DoSEL) દ્વારા વર્ષ 2017-18 થી 2019-20 સુધી વાર્ષિક રાજ્યો માટેનો પર્ફોર્મન્સ ગ્રેડિંગ ઇન્ડેક્સ (PGI-S) તૈયાર કરવામાં આવ્યા છે.
- PGI-Sની સફળતાના આધારે અને શૈક્ષણિક પ્રાપ્તિના અસરકારક મૂલ્યાંકન માટે જિલ્લા સ્તરના પગલાં ભરવામાં માટે, DoSEL એ જિલ્લા માટે નવું PGI (PGI-D) બનાવીને PGI ક્વાયતને જિલ્લા સ્તર સુધી વિસ્તારવાનું નક્કી કર્યું છે.
- યુનિફાઇડ ડિસ્ટ્રિક્ટ ઇન્ફર્મેશન સિસ્ટમ ફોર એજ્યુકેશન પ્લસ (UDISE +), નેશનલ અચીવમેન્ટ સર્વે (NAS), 2017 અને સંબંધિત જિલ્લાઓ દ્વારા પ્રદાન કરવામાં આવેલા ડેટા સહિત વિવિધ સ્ત્રોતોમાંથી એકત્રિત કરવામાં આવેલા ડેટાના આધારે PGI-D દ્વારા શાળા શિક્ષણમાં જિલ્લા-સ્તરની કામગીરીનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે, જેમાં જિલ્લાઓ દ્વારા ઓનલાઇન પોર્ટલ દ્વારા ડેટા ભરવામાં આવે છે.
- રાજ્ય PGI ની સફળતાના આધારે, 83-સૂચક આધારિત PGI ફોર ડિસ્ટ્રિક્ટ (PGI-D) ની રચના શાળા શિક્ષણમાં તમામ જિલ્લાઓની કામગીરીને ગ્રેડ આપવા માટે કરવામાં આવી છે.
- પદ્ધતિ : માળખું 83 સૂચકાંકોમાં 600 પોઈન્ટનું કુલ ભારણ ધરાવે છે, જે નીચેની છ શ્રેણીઓ હેઠળ જૂથબદ્ધ છે :
- પરિણામો, અસરકારક વર્ગખંડ વ્યવહારો, માળખાકીય સુવિધાઓ અને વિદ્યાર્થીના અધિકારો, શાળા સલામતી અને બાળ સુરક્ષા, ડિજિટલ લર્નિંગ અને ગવર્નન્સ પ્રક્રિયા.
- (કોવિડ-19 રોગચાળાની પૃષ્ઠભૂમિમાં બે શ્રેણીઓ - ડિજિટલ

લર્નિંગ અને અસરકારક ક્લાસરૂમ લર્નિંગ ઉમેરવામાં આવ્યા છે. જો કે, આ કેટેગરીઝને રાજ્ય-સ્તરની પર્ફોર્મન્સ ગ્રેડિંગ ઇન્ડેક્સમાં સમાવવામાં આવી નથી.)

- આ શ્રેણીઓને આગળ 12 ડોમેન્સમાં વિભાજિત કરવામાં આવી છે. જેમ કે, શીખવાના પરિણામો અને ગુણવત્તા (LO), એક્સેસ પરિણામો (AO), શિક્ષક ઉપલબ્ધતા અને વ્યવસાયિક વિકાસ પરિણામો (TAPDO), લર્નિંગ મેનેજમેન્ટ (LM), લર્નિંગ એનરિચમેન્ટ એક્ટિવિટીઝ (LEA), ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, પ્રાપ્ત સુવિધાઓ, વિદ્યાર્થી અધિકારો (IF&SE), શાળા સલામતી અને બાળ સુરક્ષા (SS&CP), ડિજિટલ લર્નિંગ (DL), ફંડ કન્વર્જન્સ એન્ડ યુટિલાઇઝેશન (FCV), સીઆરસીઓના પ્રદર્શનમાં વધારો કરવો (CRCP), એટેન્ડન્સ મોનિટરિંગ સિસ્ટમ્સ (AMS) અને સ્કૂલ લીડરશિપ ડેવલપમેન્ટ (SLD).
- મૂલ્યાંકન ગ્રેડ : જિલ્લાઓને 10 ગ્રેડમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે. જેમ કે નક્કી કરાયેલ કેટેગરીમાં અથવા એકંદરે કુલ પોઈન્ટના 90% થી વધુ સ્કોર કરનારા જિલ્લાઓ માટે 'દક્ષ' ગ્રેડ આપવામાં આવશે.

PGI-Dનું મહત્વ

- PGI-D એવા વિસ્તારોને ચિહ્નિત કરે છે કે જ્યાં અન્ય જિલ્લાઓની સાપેક્ષે સુધારાત્મક પગલાં લેવાની જરૂરિયાત છે, કારણ કે આ ઇન્ડેક્સમાં 733 જિલ્લાઓની સંબંધિત કામગીરીઓનું સમાન ધોરણે મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે.
- ઇન્ડેક્સનાં તારણોને ધ્યાનમાં રાખીને સમયાંતરે જે તે રાજ્ય/કે.શા. પ્રદેશોની શ્રેષ્ઠ પ્રથાઓને એકબીજા સાથે શેર કરવાથી શિક્ષણની ગુણવત્તામાં સુધારો થશે.
- શાળા શિક્ષણ પ્રણાલી સાથે સંકળાયેલા વિદ્યાર્થીઓ, વાલીઓ, શિક્ષકો, વહીવટકર્તાઓ વગેરેને અન્ય જિલ્લાઓની સરખામણીમાં તેમના જિલ્લાની કામગીરીને જાણવામાં મદદ કરે છે.
- રાજ્યના શિક્ષણ વિભાગોને જિલ્લા સ્તરે કામગીરી સુધારવામાં મદદ કરશે.
- ગુજરાતનાં શ્રેષ્ઠ 5 જિલ્લા :
  - જૂનાગઢ
  - બોટાદ
  - સુરત
  - નવસારી
  - મહેસાણા

રિપોર્ટનાં મુખ્ય તારણો

- રાજસ્થાનના ત્રણ જિલ્લાઓએ મૂલ્યાંકનમાં શ્રેષ્ઠ દેખાવ કર્યો હતો. ત્રણ જિલ્લાઓ : સીકર, ઝુનઝુનુ અને જયપુર 2019-20માં 'ઉત્કર્ષ' ગ્રેડમાં સ્થાન પામ્યા હતા.
- ગુજરાતના 13 જિલ્લાની 'અતિ ઉત્તમ' (જેવા કે સુરત, નવસારી, મેહસાણા, આણંદ, પોરબંદર, જૂનાગઢ, બોટાદ, પંચમહાલ, ખેડા, સાબરકાંઠા, પાટણ, વલસાડ, બનાસકાંઠા) અને બાકી રહેલા જિલ્લાની 'ઉત્તમ' ગ્રેડમાં પસંદગી કરવામાં આવી છે.
- બિહાર, ગોવા, જમ્મુ અને કશ્મીર, અરુણાચલ પ્રદેશ, મણિપુર, મેઘાલય, મિઝોરમ, નાગાલેન્ડ, સિક્કિમ, ત્રિપુરા અને ઉત્તરાખંડ જેવાં રાજ્યોમાંથી 'અતિ-ઉત્તમ' અને 'ઉત્તમ' ગ્રેડમાં એક પણ જિલ્લો નથી.
- રિપોર્ટ મુજબ તમામ કેટેગરીમાં જિલ્લાઓની સંખ્યામાં વધારો થયો છે.
- 'અતિ ઉત્તમ' ગ્રેડમાં, 2018-19 થી 2019-20 દરમિયાન જિલ્લાઓની સંખ્યા 49 થી વધીને 86 થઈ છે જે નોંધપાત્ર સુધારાઓ દર્શાવે છે.
- નોંધીએ કે ભારતનો એક પણ જિલ્લો દક્ષ ગ્રેડમાં સ્થાન પામ્યો નથી.

ગ્રેડ	પ્રદર્શન	જિલ્લાઓની સંખ્યા
દક્ષ	90% થી વધુ	0
ઉત્કર્ષ	81% થી 90%	3- સિકર, ઝુનઝુનુ, જયપુર
અતિ ઉત્તમ	71% થી 80%	86
ઉત્તમ	61% થી 70%	276
પ્રયેષ્ટા - 1	51% થી 60%	238
પ્રયેષ્ટા - 2	41% થી 50%	87
પ્રયેષ્ટા - 3	31% થી 40%	39
આકાંક્ષી - 1	21% થી 30%	3- કરાદાડી & લોંગદીંગ (અરુ. પ્રદેશ), મામીત (મિઝોરમ)
આકાંક્ષી - 2	11% થી 20%	2 - શિયોમી (અરુણાચલ પ્રદેશ), લોંગલાઈ (મિઝોરમ)
આકાંક્ષી - 3	10% સુધી	0

વૈશ્વિક લૈંગિક તફાવત સૂચકાંક-2022

- વિશ્વ આર્થિક મંચ દ્વારા વૈશ્વિક લૈંગિક તફાવત સૂચકાંક-2022 પ્રકાશિત કરવામાં આવ્યો છે.

વૈશ્વિક લૈંગિક તફાવત સૂચકાંક વિશે

- લૈંગિક સમાનતા અંગે વિવિધ માપદંડોનાં આધારે વિશ્વના દેશોના પ્રદર્શનનું મૂલ્યાંકન કરવામાં આવ્યું છે.
- માપદંડો:
  - આર્થિક ભાગીદારી અને તકો
  - શૈક્ષણિક સ્તર
  - સ્વાસ્થ્ય અને જીવિતતા
  - રાજકીય સશક્તિકરણ
- સૂચકાંકમાં 0 થી 1 સુધીનાં આંક આપવામાં આવે છે, જેમાં 1 એટલે સંપૂર્ણ લૈંગિક સમાનતા અને 0 એટલે સંપૂર્ણ લૈંગિક અસમાનતા.
- આ સૂચકાંક જાહેર કરવાની શરૂઆત 2006માં થઈ હતી.

સૂચકાંકનો હેતુ

- સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ, અર્થવ્યવસ્થા અને રાજનીતિમાં સ્ત્રી અને પુરુષની ભાગીદારીમાં રહેલું અંતર જાણી શકાય છે. દેશોને પોતાની સ્થિતિની જાણ થતાં બદલાવ માટે પગલાં લેવાની પ્રાથમિકતાઓ નક્કી કરવામાં મદદ મળે છે.

વૈશ્વિક લૈંગિક તફાવત સૂચકાંક-2022ની મહત્વની બાબતો

- શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકૃત દેશ (કૌંસમાં પ્રાપ્ત અંક) :
  - આઈસલેન્ડ (0.908)
  - ફિનલેન્ડ (0.86)
  - નોર્વે (0.845)
  - ન્યૂઝીલેન્ડ (0.841)

5. સ્વીડન (0.822)

- સૌથી ખરાબ પ્રદર્શન કરનાર પાંચ દેશો

146. અફઘાનિસ્તાન (0.435)

145. પાકિસ્તાન (0.564)

144. કોંગો રિપ (0.575)

143. ઈરાન (0.576)

142. ચાડ (0.579)

ભારતનું પ્રદર્શન

- ભારતે 0.629 અંક સાથે 135મું સ્થાન (કુલ 146 દેશોમાંથી) મેળવ્યું છે.

વિવિધ માપદંડોના આધારે પ્રદર્શન (ભારતનું)

- રાજકીય સશક્તિકરણ - 48 (0.267)
- આર્થિક ભાગીદારી અને તકો - 143 (0.350)
- શિક્ષણનું સ્તર - 107 (0.961)
- સ્વાસ્થ્ય અને જીવિતતા - 146 (0.937) (સૌથી છેલ્લું)

છેલ્લાં 5 વર્ષમાં ભારતનું પ્રદર્શન

- વર્ષ 2022 - 135 (કુલ 146 દેશોમાંથી)
- વર્ષ 2021 - 140 (કુલ 156 દેશોમાંથી)
- વર્ષ 2020 - 112 (કુલ 153 દેશોમાંથી)
- વર્ષ 2019 - પ્રકાશિત નહીં.
- વર્ષ 2018 - 108 (કુલ 149 દેશોમાંથી)

ફોસિલ પાર્ક ડાયનાસોર મ્યુઝિયમ

- તાજેતરમાં ગુજરાતના મુખ્યમંત્રીશ્રી દ્વારા મહીસાગર જિલ્લાના બાલાસિનોર તાલુકામાં સ્થિત રૈયોલી ખાતે ગુજરાત રાજ્ય પ્રવાસન નિગમ દ્વારા રૂ. 16.50 કરોડના ખર્ચે નિર્માણ થયેલા દેશના સૌપ્રથમ અને વિશ્વના ત્રીજા ફોસિલ-પાર્ક ડાયનાસોર મ્યુઝિયમ ફેઝ-2 ના વિકાસકામોનું લોકાર્પણ કરવામાં આવ્યું હતું.

મુખ્ય મુદ્દા

- મ્યુઝિયમમાં લગભગ 40 જેટલાં ડાયનોસોરના સ્કલ્પચર પ્રદર્શનમાં મૂકવામાં આવ્યા છે. જે તેમના કદ, આકાર, આદતો અને રહેણાંક વિસ્તારની સચોટ માહિતી પૂરી પાડે છે. અહીં બાળકોના મનોરંજન માટે 'ડાઈનો ફન' પણ બનાવવામાં આવ્યું છે. ફોસિલ પાર્ક અને મ્યુઝિયમ બાળકથી લઈને વડીલો સુધી તમામ ઉંમરના લોકો માટેનું એક આગવું પ્રવાસન સ્થળ છે.
- મ્યુઝિયમ એ 5-D થિયેટર, ડિજિટલ ફોરેસ્ટ, 360 ડિગ્રી વર્ચ્યુઅલ રિયાલિટી, એક્સપેરિમેન્ટ લેબ, સેમી-સર્ક્યુલર પ્રોજેક્ટ, મૂડ લાઈટ, 3-D પ્રોજેક્શન મેપિંગ સહિત હોલોગ્રામ વગેરે જેવી તકનિકી સુવિધાઓથી સજ્જ છે.
- વિશ્વનું આ ત્રીજું ડાયનાસોર મ્યુઝિયમ વિશ્વના અનેક પ્રવાસીઓ, પુરાતત્ત્વવિદો અને વિષય નિષ્ણાતો માટે આકર્ષણનું કેન્દ્ર બનશે.
- રૈયોલીના ડાયનાસોર મ્યુઝિયમથી ગુજરાતે પ્રવાસનક્ષેત્રે એક મહત્વપૂર્ણ સિદ્ધિ પ્રાપ્ત કરી છે. ગુજરાતમાં પ્રવાસન ક્ષેત્રના વિકાસ દ્વારા રોજગારીના અવસરો ઉભા થયા છે. ગુજરાતમાં આજે રીલિજિયસ ટૂરિઝમ, એડવેન્ચર ટૂરિઝમ, સ્પોર્ટ્સ ટૂરિઝમ, મેડિકલ ટૂરિઝમ, બોર્ડર ટૂરિઝમ, વાઈલ્ડ લાઈફ ટૂરિઝમ, બીચ ટૂરિઝમ જેવાં વિવિધ પ્રવાસનક્ષેત્રો વિકસ્યા છે.
- ગુજરાત સરકારે પ્રવાસન સર્કિટ વિકસાવીને પ્રવાસન પ્રવૃત્તિને વેગ આપવાનો અભિગમ અપનાવ્યો છે. સ્ટેચ્યુ ઓફ યુનિટી, મહાકાલી ધામ પાવાગઢ, રતનમહાલ રીંછ અભયારણ્ય અને રૈયાલી ડાયનોસોર મ્યુઝિયમને ટૂરિઝમ સર્કિટમાં સમાવી રિલિજિયસ ટૂરિઝમ, વાઈલ્ડ લાઈફ ટૂરિઝમ, પ્રાગૈતિહાસિક પ્રવાસન અને વિશ્વની આધુનિક અજાયબી ધરાવતા પ્રવાસનના ચારેય સ્થળોનો સમન્વય સાધીને વિશ્વના પ્રવાસીઓને આકર્ષક કરી શકાય એ દિશામાં ગુજરાત સરકાર આગળ વધી રહી છે.
- મહીસાગર જિલ્લો તેના અદ્ભુત કુદરતી સૌંદર્યને કારણે પ્રવાસન ક્ષેત્રના વિકાસની અનેક સંભાવનાઓ ધરાવે છે. રાજ્ય સરકારે પ્રવાસન દ્વારા સ્થાનિકોને રોજગારી મળે, જિલ્લાની અર્થવ્યવસ્થાને પ્રોત્સાહન મળે તેવા હેતુથી 'મહીસાગર ટૂરિસ્ટ સર્કિટ' વિકસાવવાનું આયોજન હાથ ધર્યું છે. આગામી ત્રણ વર્ષમાં કડાણા એરિયા ડેવલપમેન્ટ, સ્વરૂપસાગર લેક ડેવલપમેન્ટ, કલેશ્વરી ડેવલપમેન્ટ, કેદારેશ્વર ધામોદ ડેવલપમેન્ટ, માનગઢ હિલ ડેવલપમેન્ટ તેમજ ગલતેશ્વર ડેવલપમેન્ટ, ડાકોર ડેવલપમેન્ટ જેવાં અનેક કામો હાથ ધરવાનું આયોજન કરવામાં આવ્યું છે.

રણજી ટ્રોફી 2022

- બેંગલુરુના એમ. ચિત્રાસ્વામી સ્ટેડિયમમાં રમાયેલી રણજી ટ્રોફીની ફાઈનલ મેચમાં મધ્યપ્રદેશની ટીમે એક નવો ઇતિહાસ રચ્યો છે.
- મધ્યપ્રદેશની ટીમે આદિત્ય શ્રીવાસ્તવની કેપ્ટનશિપ હેઠળ 41 વખત રણજી ટ્રોફીની વિજેતા મુંબઈની ટીમને 6 વિકેટે પરાજય આપીને પ્રથમવાર આ ટ્રોફી પોતાના નામે કરી છે.
- 1954-55 થી રણજી ટ્રોફી રમી રહેલી મધ્યપ્રદેશની ટીમને 67 વર્ષ બાદ સૌપ્રથમ વખત આ ટ્રોફી પ્રાપ્ત થઈ છે. મધ્યપ્રદેશ ટીમના કોચ તરીકે ચંદ્રકાંત પંડિતે સેવા આપી હતી. મધ્યપ્રદેશ ટીમના શુભમ શર્મા ફાઈનલ મેચમાં 'પ્લેયર ઓફ ધ મેચ' બન્યા હતાં.
- આ ટૂર્નામેન્ટમાં મુંબઈના સરફરાજ ખાને સૌથી વધુ રન (982 રન) નોંધાવ્યા હતા. જે બદલ તેને 'પ્લેયર ઓફ ધ સીરિઝ' જાહેર કરવામાં આવ્યા હતાં. તેમજ મુંબઈના બોલર શમ્સ મુલાનીએ સૌથી વધુ વિકેટો (45 વિકેટો) ઝડપી હતી.
- આ વર્ષે રણજી ટ્રોફીની 87મી આવૃત્તિ યોજાઈ હતી.

મધ્યપ્રદેશ રણજી ટ્રોફી જીતનારી 20મી ટીમ

- રણજી ટ્રોફીની શરૂઆત વર્ષ 1934-35 થી થઈ હતી. ત્યારથી અત્યાર સુધીમાં ઓછામાં - ઓછું એકવાર આ ટ્રોફી જીતનારી 20મી ટીમ મધ્યપ્રદેશની ટીમ બની છે. તેમાંથી આઠ ટીમો એવી છે કે જેમણે ફક્ત એક વાર આ ટ્રોફી જીતી છે, જ્યારે અન્ય 12 ટીમ એક કરતાં વધારે વાર ચેમ્પિયન રહી ચૂકી છે.

રણજી ટ્રોફી

- રણજી ટ્રોફી એ પ્રાદેશિક અને રાજ્ય ક્રિકેટ એસોસિએશનનું પ્રતિનિધિત્વ કરતી બહુવિધ ટીમો વચ્ચે ભારતમાં રમાતી સ્થાનિક ફર્સ્ટ ક્લાસ ક્રિકેટ ચેમ્પિયનશિપ છે.
- આ સ્પર્ધામાં હાલમાં 28 ટીમોનો સમાવેશ થાય છે.
- આ સ્પર્ધાનું નામ આંતરરાષ્ટ્રીય ક્રિકેટ રમનાર પ્રથમ ભારતીય ક્રિકેટર રણજિતસિંહના નામ પરથી રાખવામાં આવ્યું છે, જેઓ 'રણજી' તરીકે પણ જાણીતા હતા.
- તેની શરૂઆત સૌપ્રથમ વર્ષ 1934-35 માં થઈ હતી.
- આ સ્પર્ધાની સૌપ્રથમ મેચ 4 નવેમ્બર, 1934ના રોજ મદ્રાસના ચેપોક ગ્રાઉન્ડ પર મદ્રાસ અને મૈસૂર વચ્ચે યોજાઈ હતી.
- વર્ષ 2020-21 માં રણજી ટ્રોફી ટૂર્નામેન્ટ કોવિડ-19 રોગચાળાને કારણે રદ કરવામાં આવી હતી.

સૌથી વધુ વખત વિજેતા ટીમ

મુંબઈ(41 વખત)

સૌથી વધુ રન

વસિમ જાફર (12,038 રન)

સૌથી વધુ વિકેટો

રાજિન્દર ગોય (640 વિકેટો)

WEBSANKUL®

**NEW
OFFLINE
BATCH**

ACF

વન અને પર્યાવરણ પર વિશેષ ભાર

**PRELIMS
SPECIAL
BATCH**

Batch Starting

08th Aug 2022,
08 am to 12.30 pm

FREE

₹7,000ની
કિંમતનો ઓનલાઇન
વીડિયો કોર્સ

1

250
to 300
hour

2

Daily
Test

3

Study
Material

FREE

₹5,000થી વધુનાં
સ્ટાન્ડર્ડ પુસ્તકો અને
સ્ટડી મટીરિયલ

4

Mock
Test Series
for Pre.

5

Expert
Faculty

6

Daily
4 Hour
Lecture

FEES

Rs. 25000/-
RS. 20000/-
Offer valid to 08th Aug

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79 77 77 99 13 67 / 63 56 23 91 65 / 90 54 52 27 76 / 90 54 52 27 75

અમારી ટેલિગ્રામની ચેનલ સાથે જોડાવા
માટે નીચેનો QR Code સ્કેન કરો.

For Prelim

For Mains

મુખ્ય પરીક્ષા

સામાન્ય અભ્યાસ - 1

ભૂગોળ 96

સામાન્ય અભ્યાસ - 2

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા 99
લોક પ્રશાસન અને શાસન 101
નીતિશાસ્ત્ર 105

સામાન્ય અભ્યાસ - 3

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી 112
અર્થતંત્ર અને આયોજન 120
અન્ય સાંપ્રત ઘટનાઓ 136

ભૂગોળ

ભૂસ્ખલન : ભારત પર તોળાતું સંકટ

ચર્ચામાં કેમ ?

થોડા દિવસો અગાઉ ઉત્તર પૂર્વીય ભારતીય રાજ્ય મણિપુરના અંતરિયાળ વિસ્તાર એવા નોનીમાં ભયંકર ભૂસ્ખલન થયું હતું. જેમાં 14થી વધુ લોકોનાં અવસાન થયાં તથા ઘવાયેલા અને ભૂસ્ખલનના કાટમાળમાં દબાયેલા પિકીતોની સંખ્યા પણ ખૂબ વધારે હતી. અવાર-નવાર સમાચારપત્રોમાં કે લેખોમાં દર્શાવવામાં આવતું હોય છે, કે ભારતમાં 15% જેટલો ભૂ-ભાગ એ ભૂસ્ખલનની સંભાવના ધરાવે છે. વળી, વધતી જતી વસ્તીનું દબાણ અને આબોહવા પરિવર્તન આ ટકાવારીમાં વધારો લાવશે તેવી શક્યતાઓ પણ રહેલી છે.

ભૂસ્ખલન શું છે?

- પૃથ્વીના ગુરૂત્વાકર્ષણ બળના કારણે જ્યારે તીવ્ર ઢોળાવો પરથી ખડકો, માટીનો મોટો જથ્થો તથા અન્ય કાટમાળ એકાએક નીચે ઘસી પડે તે ઘટનાને ભૂસ્ખલન કહેવાય.
- ભૂસ્ખલન કરતાં પરિબળોને નીચે મુજબ વર્ગીકૃત કરી શકાય છે :

ભૂસ્ખલન માટે જવાબદાર પરિબળો

1. કુદરતી :

ખૂબ વધુ વરસાદ (ઢોળાવો પર)   ભૂકંપ આંચકાઓ

2. કૃત્રિમ (માનવસર્જિત)   નિર્વનીકરણ (Deforestation)

ખાણકામ તથા વિસ્ફોટકોનો ઉપયોગ   માળખાકીય વિકાસ

- સામાન્ય રીતે ભારતના ભૂપૃષ્ઠને જોતાં તેના બે ભાગો ભૂસ્ખલન સંભવિત વિસ્તારો તરીકે દર્શાવવામાં આવે છે :
  1. હિમાલયનાં રાજ્યો (ઉત્તર - પૂર્વીય રાજ્યો)
  2. પશ્ચિમ ઘાટનાં રાજ્યો
- ઉપર વર્ગીકૃત કર્યા મુજબ ભારતના હિમાલયનાં રાજ્યો જેવા કે ઉત્તરાખંડ, હિમાચલ પ્રદેશ તથા ઉત્તરપૂર્વીય રાજ્યોમાં ભૂસ્ખલન થવાનું મુખ્ય કારણ એ હિમાલયનો સતત ભૂકંપગ્રસ્ત વિસ્તાર છે.
- આ પ્રદેશમાં ભારતીય ભૂ-તકતી (Continental Plate) એ યુરોપિયન પ્લેટ સાથે સતત ટકરાવમાં રહેલી છે, જેથી આ વિસ્તારમાં અવાર નવાર ભૂકંપ અને તેના પરિણામરૂપી ભૂસ્ખલનની ઘટનાઓ બનતી જોવા મળે છે.

- પશ્ચિમ ઘાટનાં રાજ્યોમાં વધુ વરસાદના કારણે તીવ્ર ઢોળાવો પરથી ભૂસ્ખલન થાય છે.
- નોંધનીય છે કે ઉત્તર ભારત અને ઉત્તર પૂર્વીય ભારતમાં માત્ર ભૂકંપને કારણે અને પશ્ચિમઘાટમાં માત્ર વધુ વરસાદના કારણે જ ભૂસ્ખલન થાય છે તેવું નથી. દા.ત.: વર્ષ 2013 દરમિયાન વાદળ ફાટવાની ઘટનાને કારણે ઉત્તરાખંડમાં ભયંકર ભૂસ્ખલન થયું હતું.
- માનવીય પ્રવૃત્તિઓ જેવી કે, ખાણકામ અને તેમાં વિસ્ફોટકના ઉપયોગના કારણે ઉત્પન્ન થતાં સ્પંદનોથી ભૂસ્ખલન થવાની ઘટનાઓ બની છે.
- વનસ્પતિ અને વૃક્ષોનાં મૂળ જમીનને જકડી રાખે છે. આથી જ્યારે વૃક્ષો કાપીને કુદરતી ક્વરને હટાવી દેવાય છે, ત્યારે ઢોળાવ પરથી ભૂસ્ખલન થવાની સંભાવનાઓ વધી જાય છે.
- ઘણીવાર માળખાકીય સુવિધાઓના વિકાસની પ્રવૃત્તિઓને લીધે ભૂસ્ખલનનો ખતરો વધી જાય છે. દા. ત. પશ્ચિમઘાટમાં કોંકણ રેલવેના નિર્માણ દરમિયાન ઘણા પર્વતોમાંથી સૂરંગો બનાવીને અને ઘણી જગ્યાએ બ્રીજ કે ડેમ બનાવીને માળખાકીય સુવિધાઓ વિકસિત કરાઈ છે. પરંતુ આ વિકાસના કારણે જ આસપાસના વિસ્તારોમાં ભૂસ્ખલન થવાની સંભાવના અને કિસ્સાઓમાં વધારો થયો છે.
- વળી, ઉત્તર પૂર્વીય ભાગોમાં વહેતી હિમાલયની યુવાવસ્થાની નદીઓના માર્ગમાં ડેમ બનાવી તેમને રોકવા અથવા તેના જળના અમુક જથ્થાને અન્ય દિશામાં મોકલવામાં આવે છે. ત્યારે આવી નદીઓ જે યુવાવસ્થામાં રહેલી છે, તેનાં પાણી દ્વારા નવીન તીવ્ર ઢોળાવો ધરાવતી ખીણો રચાય છે. જે બાદમાં ભૂસ્ખલન સંભવિત વિસ્તારોમાં પરિણમે છે. પરંતુ અહીં કુદરતી તથા માનવસર્જિત બંને કિસ્સાઓમાં નદીઓના પાણી દ્વારા થતું જમીનનું ધોવાણ અને તીવ્ર ઢોળાવોનું નિર્માણ મુખ્ય કારણ કહી શકાય.
- આમ, છતાં કોઈપણ કારણોસર થતું ભૂસ્ખલન કોઈને કોઈ આડઅસર કે પડકારો ઉભા કરે જ છે.

I ભૂસ્ખલનની અસરો

- ભૂસ્ખલનના કારણે ઘણીવાર કાદવ, ખડકો ને કાટમાળ એ રસ્તાઓ કે રેલ્વેલાઈનો પર પથરાય છે, ત્યારે તે પરિવહનમાં અવરોધ ઉભો કરે છે.
- ભૂસ્ખલનની સૌથી મોટી અને ખરાબ અસર એ માનવ જીવન કે અન્ય પ્રાણીજીવનની ખોટ છે, જ્યારે તે આવા ભૂસ્ખલનના માર્ગમાં આવી પોતાનું જીવન ગુમાવે છે. જેની અસર તેમના પરિવારજનો તથા સમાજને પડે છે. જે સૌથી ખરાબ અને લાંબાગાળાની અસર છે.
- ભૂસ્ખલનથી નીચે ઘસી પડતા પથ્થરો અને કાટમાળથી માળખાકીય અને આર્થિક નુકસાન થાય છે.

I ભૂસ્ખલનના નિવારક ઉપાયો :

ભૂસ્ખલન એક પ્રકારે કુદરતી ઘટના છે, જેની આગાહી કરવી લગભગ અશક્ય છે, તેમ છતાં 'ચેતતો નર સદા સુખી' અનુસાર આવા ભૂસ્ખલન સંભવિત વિસ્તારોમાં આગમચેતી તરીકે નીચે મુજબના પગલાં લઈ શકાય :

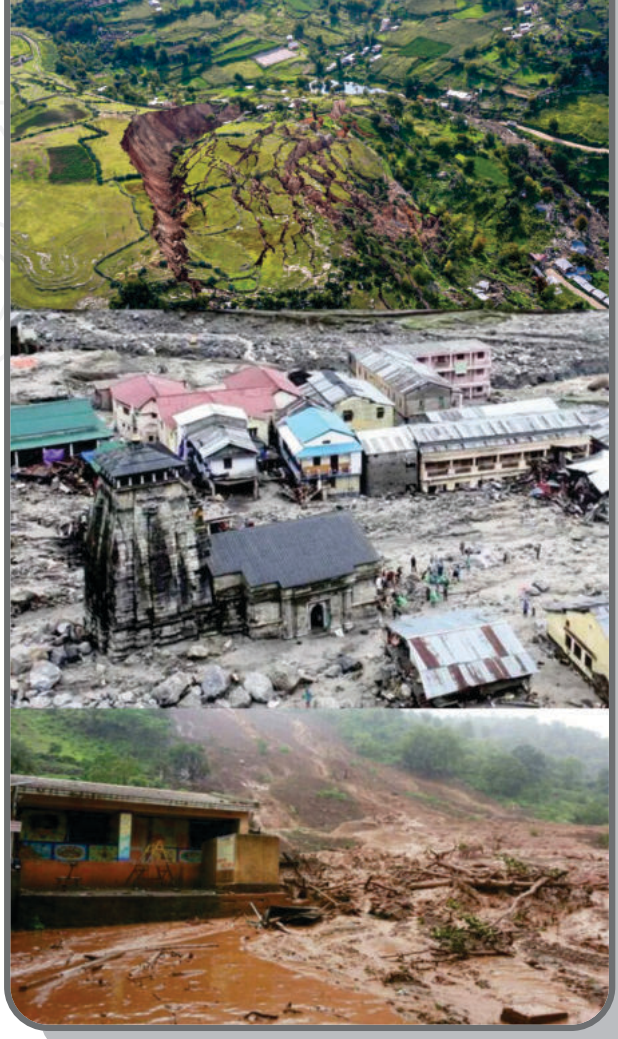
- વધુ વરસાદની આગાહીના સમયગાળા દરમિયાન અત્યંત ભૂસ્ખલનગ્રસ્ત વિસ્તારોમાં મર્યાદિત પરિવહન કે નિયંત્રિત પ્રવાસન દ્વારા માનવીય જીવનની ખોટમાં ઘટાડો કરી શકાય છે. અણધાર્યા અને અવિચાર્યા પ્રોજેક્ટોની અમલવારી કરતાં પહેલાં તેનાં તમામ મુદ્દાઓની અને ખાસ કરીને પર્યાવરણીય અસરોની સઘન તપાસ કરવી જોઈએ. તમામ ભૂસ્ખલન સંભવિત વિસ્તારોમાં વિપુલ માત્રામાં વનીકરણના કાર્યક્રમો હાથ ધરવા જોઈએ તથા રસ્તાઓ તથા રેલ્વે માર્ગોની આસપાસ ખાસ પ્રકારના ગાઈડિંગ પોલ (Guiding pole) રાખવા જોઈએ, જેથી ભૂસ્ખલન દરમિયાન કાટમાળનો માર્ગ અમુક અંશે બદલીને વધુ નુકસાન અટકાવી શકાય છે.
- ભૂસ્ખલન સંબંધિત જાણકારી અને જાગૃતિ ફેલાવવી જોઈએ તથા સંભવિત વિસ્તારોમાં રહેતા સ્થાનિક લોકોને ખાસ તાલીમ આપવી જોઈએ. જેથી કટોકટીના સમયે જ્યારે સહાય પહોંચે તે પહેલાં પણ બચાવ કામગીરી શરૂ કરી વધુમાં વધુ જીવ બચાવી શકાય.
- ભારત સરકાર દ્વારા પણ ભૂસ્ખલન અને અન્ય કુદરતી આફતોનો સામનો કરવા માટે વિવિધ પગલાં લેવામાં આવ્યા છે. જેમ કે,
- વર્ષ 2019માં નેશનલ લેન્ડ સ્લાઈડ મેનેજમેન્ટ સ્ટ્રેટેજી જાહેર કરવામાં આવી હતી.
- નેશનલ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ ઓથોરિટી (NDMA)ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- તેમજ રાજ્ય સ્તરે ક્ષમતા નિર્માણને ધ્યાનમાં રાખીને નેશનલ ઈન્સ્ટીટ્યુટ ઓફ ડિઝાસ્ટર મેનેજમેન્ટ (NIDM) ની સ્થાપના કરવામાં આવી હતી.
- આમ ભારત દેશનું વૈવિધ્યસભર ભૂપૃષ્ઠ જોતાં તેમાં આ પ્રકારની ઘટનાઓ બનવાની સંભાવના સામે આપણા મર્યાદિત સ્ત્રોતોને ધ્યાને લઈ જનસમુદાય દ્વારા માત્ર સરકારની સહાયને બદલે 'આત્મનિર્ભર' અને 'સ્વસહાયતા' દ્વારા 'સ્વાશ્રય' કેળવવો જરૂરી છે.

ભારતની ભયાનક ભૂસ્ખલન ઘટનાઓ

આસામ ભૂસ્ખલન (1948) : 500થી વધુ લોકોનાં મૃત્યુ

કેદારનાથ ભૂસ્ખલન અને પૂર
લગભગ 5000થી વધુ લોકોનાં મૃત્યુ

મલીન ભૂસ્ખલન (મહારાષ્ટ્ર) : 150 થી વધુ લોકોનાં મૃત્યુ

બંધારણ અને રાજ્યવ્યવસ્થા

પક્ષપલટા વિરોધી અધિનિયમ

ચર્ચામાં કેમ ?

મહારાષ્ટ્રમાં શિવસેનાના ધારાસભ્યો દ્વારા કરાયેલ બળવાને રોકવામાં પક્ષ-પલટા વિરોધી અધિનિયમ નિષ્ફળ રહેતાં કાયદાની ઉપયોગિતા પર પ્રશ્નાર્થ ચિહ્નો ઊભા થયા છે.

1 પક્ષપલટા વિરોધી અધિનિયમ

- એક પક્ષમાંથી અન્ય પક્ષમાં જતા સાંસદ/ધારાસભ્યોનું સભ્યપદ રદ કરવા માટે પક્ષ પલટા વિરોધી અધિનિયમ ઘડવામાં આવ્યો છે. આ કાયદો 52મા બંધારણીય સુધારા દ્વારા બંધારણની દસમી અનુસૂચિમાં સમાવવામાં આવ્યો છે. કાયદા દ્વારા વિવિધ આધારો પર ધારાગૃહના અધ્યક્ષ સભ્યનું સભ્યપદ રદ કરી શકે છે.

2 ગેરલાયકાતના આધારો

- 1 ચૂંટાયા બાદ ધારાસભ્ય/ સાંસદ દ્વારા પક્ષનું સભ્યપદ છોડી દેવા પર.
- 2 પક્ષના વ્હિપથી વિરુદ્ધ જઈને મતદાન કરવા પર.
- 3 અપક્ષ સભ્ય દ્વારા કોઈ પક્ષમાં જોડાવા પર.
- 4 નામાંકિત સભ્ય દ્વારા નિમણૂકના 6 મહિના બાદ અન્ય પક્ષમાં જોડાવા પર.

3 અપવાદો

- કાયદાનો પેરા 4 કહે છે કે એક પક્ષ અન્ય પક્ષમાં ભળી જાય તો પક્ષ પલટો ના ગણાય. આ માટે પક્ષના કુલ સભ્યસંખ્યાનાં 2/3 સભ્યો રાજી થવા જરૂરી છે.

4 પક્ષપલટાની રાજ્યવ્યવસ્થા પર અસરો

લોકઆદેશનું ઉલ્લંઘન :

લોકો દ્વારા પ્રતિનિધિને ચૂંટવામાં આવે છે. જો આ પ્રતિનિધિ અન્ય પક્ષમાં વ્યક્તિગત ફાયદા માટે જતા રહે તો લોકોના ચૂંટણી આદેશનો ભંગ થાય છે.

શાસન પર અસર :

“આયા રામ, ગયા રામ” પ્રવૃત્તિથી સરકારમાં અસ્થિરતા પેદા થાય છે. અસ્થિર સરકાર મજબૂત પ્રશાસન પૂરું પાડવામાં સક્ષમ નથી.

હોર્સ ટ્રેડિંગને બળ :

પક્ષ પલટા પ્રવૃત્તિથી ધારાસભ્યો / સાંસદોની હોર્સ ટ્રેડિંગ પ્રવૃત્તિ વધે છે. જે લોકશાહી ભાવનાની વિરુદ્ધ છે.

5 પક્ષ પલટા વિરોધી કાયદાની નબળાઈઓ

- કાયદાનો પેરા 4 સમસ્યા પેદા કરી રહ્યો છે. જ્યારે કોઈ પક્ષના 2/3 ધારાસભ્યો પક્ષ પલટો કરે છે, તો તેને માન્યતા મળે છે. પરંતુ જરૂરી નથી કે મૂળપક્ષના 2/3 સભ્યોએ (ચૂંટાયેલા અને અન્ય સામાન્ય સભ્યો) પણ પક્ષ પલટો કરવો. આમ પક્ષના 2/3 સભ્યો ન ઈચ્છતા હોવા છતાં ચૂંટાયેલા સભ્યોમાંના 2/3 સભ્યોની ઈચ્છાથી પક્ષ પલટો થઈ જાય છે.

1

અધ્યક્ષનો પક્ષપાત :

પક્ષ પલટા વિરોધી પગલાં લેવાની સત્તા ધારાગૃહ/સંસદના અધ્યક્ષ પાસે છે. અધ્યક્ષ દ્વારા લેવાતા નિર્ણયોમાં રાજકીય હિતો ધ્યાનમાં લેવાય છે. તદુપરાંત, અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ અવિશ્વાસનો પ્રસ્તાવ રજૂ કરેલ હોવા છતાં તે પક્ષ પલટા વિરોધી નિર્ણયો લે છે.

2

પ્રતિનિધિત્વ લોકશાહીની ભાવનાનું હનન :

ચૂંટાયેલા સભ્યોએ પક્ષનાં નિર્ણયને માનવો પડે છે. પોતાના વિવેક અનુસાર નિર્ણયો લેવા તે મુક્ત નથી. આમ, જનપ્રતિનિધિ જનતાને બદલે રાજકીય પક્ષ પ્રત્યે જવાબદાર બની જાય છે.

3 અનિશ્ચિત સમયમર્યાદા :
10મી અનુસૂચિ હેઠળ પક્ષ પલટા વિરોધી નિર્ણય લેવા માટે સમય મર્યાદા નિશ્ચિત નથી. જેમ કે, મણિપુરમાં 2017માં પક્ષ પલટો કરનાર ધારાસભ્યો વિરુદ્ધ 2 વર્ષ સુધી કોઈ જ કાર્યવાહી કરવામાં આવી ન હતી.

4 એકસાથે પક્ષ પલટો :
અધિનિયમમાં 2/3 સભ્યોને પક્ષ પલટાની છૂટ મળતાં એકસાથે સામૂહિક પક્ષ પલટો જોવા મળે છે. ખાસ કરીને નાના રાજ્યોમાં આવી સ્થિતિ જોવા મળે છે.

5 રાજીનામું :
પક્ષ પલટા કાયદાથી બચવા સભ્યો રાજીનામાંનો રસ્તો અપનાવે છે. પરંતુ સ્પીકર આને નામંજૂર કરી શકે છે.

પક્ષ પલટા વિરોધી કાયદાને રદ કરવાના પક્ષમાં તર્ક

કાયદો પક્ષપલટો રોકવામાં નિષ્ફળ રહ્યો છે તથા ધારાસભ્યો સામે કડક પગલાંનો ડર પણ ઊભો કરી શક્યો નથી.

કાયદો વ્યક્તિગત પક્ષ પલટાને રોકે છે, પરંતુ સામુહિક પક્ષ પલટાને મંજૂરી આપે છે. આમ ભેદભાવની સ્થિતિ પેદા કરે છે.

જનપ્રતિનિધિ પક્ષનો નિર્ણય માનવા બાધ્ય છે, આમ અંતર આત્માનો અવાજ સાંભળીને વિવેકપૂર્વક વર્તવાના લોકશાહી ખ્યાલનો જ લોપ કરાયો છે.

1 પક્ષ પલટા વિરોધી કાયદા અંગે મહત્વના ચુકાદા

1 કિહોતો હોલોહન વિ. ઝાચીલુ, 1993 : ધારાગૃહ અધ્યક્ષના પક્ષ પલટા વિરોધી નિર્ણયની અદાલત દ્વારા ન્યાયિક સમીક્ષા કરી શકાય છે.

2 રવિનાયક વિ. ભારત સરકાર, 1994 :
પક્ષમાંથી હકાલપટ્ટી થતાં ધારાસભ્ય/ સાંસદને ધારાગૃહમાંથી રાજીનામું આપવું જરૂરી નથી. પરંતુ ગેરલાયક ઠરાવથી બચવા પક્ષના વ્હિપને માનવું જરૂરી છે. (હકાલપટ્ટી બાદ પણ)

3 બાલચંદ્ર જર્કીહોલી વિ. યેદીયુરપ્પા, 2010 :
અપક્ષનો સભ્ય સરકારમાં જોડાય અને મંત્રીપદ ભોગવે તો પણ પોતાની સ્વતંત્ર સભ્ય તરીકેની ઓળખ ગુમાવતો નથી. આથી તેને પક્ષ પલટા વિરોધી કાયદા હેઠળ હટાવી ન શકાય.

1 પક્ષ પલટા વિરોધી કાયદાને મજબૂત કરવાનો માર્ગ

- પક્ષ પલટા અંગેનો નિર્ણય સ્પીકરે સર્વોચ્ચ અદાલતની ભલામણ અનુસાર નિયત સમયમાં લેવો જોઈએ.
- પક્ષ પલટાના નિર્ણયમાં સ્પીકરની ભેદભાવ નીતિ દૂર કરવા નિર્ણયની સત્તા સ્વતંત્ર ટ્રિબ્યુનલને સોંપી દેવી જોઈએ.
- 2/3 સભ્યોના પક્ષ પલટાની આપેલી છૂટને કાયદાપંચની ભલામણને માનીને રદ કરી દેવી જોઈએ.

- જનપ્રતિનિધિને અભિવ્યક્તિની સ્વતંત્રતા આપવી જરૂરી છે. આથી જ વ્હિપને માત્ર અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ, નાણા વિધેયક જેવી બાબતો માટે જ ફરજિયાત રાખીને અન્ય મુદ્દા પર સભ્યોને મત અભિવ્યક્ત કરવાની છૂટ આપવી જોઈએ.
- કાયદા પંચે 170મા અહેવાલમાં જણાવ્યું હતું કે પક્ષમાં આંતરિક લોકશાહી વ્યવસ્થામાં આંતરિક રીતે તાનાશાહીથી ચાલતા પક્ષો જોખમકારક છે.

1 સ્પીકરની સત્તા : 10મી અનુસૂચિના સંદર્ભમાં

10મી અનુસૂચિ અને અધ્યક્ષ (સ્પીકર)-ઉપાધ્યક્ષની સત્તા :

- 1985માં 10મી અનુસૂચિનો બંધારણમાં સમાવેશ કરીને પક્ષમાંથી બળવો કરનાર ધારાસભ્યોને ગેરલાયક ઠરાવવાની સત્તા ધારાસભાના અધ્યક્ષને સોંપવામાં આવી છે.

કિહોતો હોલોહન વિ. ઝાચીલુ ચુકાદો (1992) :

- આ કેસમાં સર્વોચ્ચ અદાલતે 10મી અનુસૂચિ હેઠળના અધ્યક્ષની સત્તાને બંધારણીય માન્યતા આપી. તદ્દુપરાંત અધ્યક્ષના અંતિમ નિર્ણય પછી જ ન્યાયિક સમીક્ષા થઈ શકે તેવું કહ્યું. આમ, ગેરલાયક ઠરાવવાની પ્રક્રિયામાં હસ્તક્ષેપ કરવાનું અદાલતે ટાળ્યું.

નબામ રેબિઆ વિ. બેમાંગ ફેલિક્સ ચુકાદો (2016) :

- આ ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે અધ્યક્ષ(Speaker)ની સત્તા પર કાપ મૂક્યો. સર્વોચ્ચ અદાલતે આદેશ આપ્યો કે જો અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ જ અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ લંબિત (Pending) હોય ત્યારે અધ્યક્ષ અન્ય ધારાસભ્યો વિરુદ્ધ ગેરલાયક ઠરાવવાની પ્રક્રિયા ન ચલાવી શકે. સૌથી પહેલાં અધ્યક્ષ ધારાસભામાં બહુમતી મેળવીને ધારાસભ્યોનો વિશ્વાસ મેળવવો પડે. ત્યારબાદ જ પક્ષ પલટુ ધારાસભ્યો વિરુદ્ધ કાર્યવાહી કરી શકે.
- આ ચુકાદા દ્વારા અધ્યક્ષ દ્વારા કરાતા સત્તાના દુરુપયોગ પર રોક લાગી અને સંતુલન સ્થાપિત કરી શકાયું. તદુપરાંત સરકાર અને બળવાખોર ધારાસભ્યોને 10મી અનુસૂચિને અવગણવાનો કાયદેસર રસ્તો મળી ગયો. આ કાયદેસર રસ્તો ઉપયોગમાં લેવાયાનાં ઉદાહરણો : 2016માં ઉત્તરાખંડમાં, 2018માં તમિલનાડુમાં અને 2020માં મણિપુરમાં ધારાસભા અધ્યક્ષ વિરુદ્ધ અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવ લવાયો.
- આમ, 10મી અનુસૂચિ હેઠળ બળવાખોર ધારાસભ્યોને બરતરફ કરતાં પહેલાં પોતાના વિરુદ્ધ લંબિત અવિશ્વાસ પ્રસ્તાવને ધારાસભામાં હટાવવો અધ્યક્ષ માટે ફરજિયાત બન્યું.

અધ્યક્ષનાં પદ સાથે સંકળાયેલી સમસ્યાઓ

પક્ષપાત :

સંસદીય લોકશાહીમાં અધ્યક્ષ(Speaker)નું પદ નિષ્પક્ષ રહેવું જરૂરી છે. પરંતુ અધ્યક્ષ એ રાજકીય પક્ષનો સભ્ય હોવાથી રાજકીય પક્ષપાત હટાવી શકાતો નથી. બ્રિટનમાં અધ્યક્ષ એ બિનરાજકીય હોવો જરૂરી છે, જ્યારે ભારતમાં આવું નથી.

વિવેકાધિકાર :

કેટલાક નિયમો અધ્યક્ષને વિશેષ સત્તા આપે છે. જેમકે અધ્યક્ષ પાસે વિધેયકને નાણા વિધેયક જાહેર કરવાની સત્તા છે. આધાર વિધેયકને નાણા વિધેયક ગણીને મંજૂરી આપવાનો લોકસભા અધ્યક્ષનો નિર્ણય વિવાદાસ્પદ રહ્યો હતો.

પક્ષપલટા વિરોધી કાયદો :

આ કાયદાની મદદથી ધારાસભ્યોને ગેરલાયક ઠરાવવાના ઘણા પ્રસંગોએ અધ્યક્ષનાં પદને નકારાત્મક ટીકાનો ભોગ બનાવી દીધું છે. ઉત્તરાખંડ અને અરુણાચલ પ્રદેશમાં અધ્યક્ષે 10મી અનુસૂચિનો ઉપયોગ સત્તાધીશ પક્ષને મદદ કરવા હેતુસર કર્યો હતો.

ભેદભાવ :

ધારાગૃહમાં સભ્યોને પોતાનો મત રજૂ કરવા અંગે શાસક પક્ષના સભ્યોને અન્ય કરતાં વધુ સમય અધ્યક્ષ દ્વારા ફાળવવામાં આવે છે. તદુપરાંત, ધારાસભ્યો/ સાંસદોને ગૃહમાં હસ્તક્ષેપ બાબતે સસ્પેન્ડ કરવામાં પણ પક્ષપાત જોવા મળે છે.

અધ્યક્ષના નિર્ણયોની સમીક્ષા :

નિયમો હેઠળ અધ્યક્ષને તેના નિર્ણયો અંગે જવાબદેહ બનાવી શકાતા નથી. સંસદીય પ્રક્રિયા અંગે તેમના નિર્ણયોની સમીક્ષા કોઈ કરી શકતું નથી. નિર્ણય લીધા પછી જ અંતે ન્યાયિક સમીક્ષા થઈ શકે છે.

આગળનો માર્ગ

- અધ્યક્ષના પદની સ્વતંત્રતા જાળવી રાખવા હેતુસર અધ્યક્ષ તરીકે ચૂંટાયા પછી પક્ષમાંથી રાજીનામું આપી દેવું જોઈએ. જેમ કે, 1967માં નીલમ સંજીવ રેડ્ડીએ અધ્યક્ષ બન્યા પછી પક્ષ છોડી દીધો હતો.
- અધ્યક્ષે સુનિશ્ચિત કરવું જોઈએ કે ધારાસભાની બેઠકોનું નિયમિત ઢબે આયોજન થાય અને ખરડા અંગે વિગતમાં ચર્ચા થાય. આ પગલું લોકશાહી માટે ખૂબ જરૂરી છે. સર્વોચ્ચ અદાલતે પણ “ધ દિલ્લી લો એક્ટ” ચુકાદામાં કહ્યું હતું કે મહત્વનાં ધારાકીય કાર્યો નોકરશાહીને ન સોંપી શકાય. કાયદા નિર્માણ એ ધારાગૃહ હસ્તક જ રહેવું જોઈએ.

વિરોધ કરવાનો અધિકાર અને હિંસા

ચર્ચામાં કેમ ? અગ્નિપથ યોજના અંગે હિંસક વિરોધે નાગરિકોને પ્રાપ્ત થયેલ વિરોધ કરવાના અધિકાર અંગે પ્રશ્નો ઊભાં કર્યા છે.

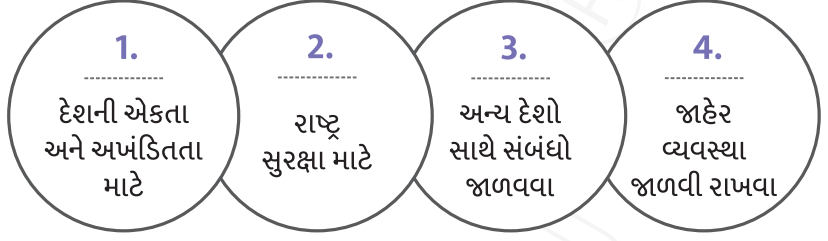
વિરોધનો અધિકાર અને બંધારણ

- વિરોધ કરવાનો, જાહેરમાં પડકારવાનો અને સરકારને જવાબ આપવા દબાણ કરવાનો અધિકાર એ લોકોનો મૂળભૂત રાજકીય અધિકાર છે. જે બંધારણના અનુચ્છેદ 19માં સુનિશ્ચિત કરવામાં આવ્યો છે.
- અનુ. 19 (1) (અ) :** વાણી અને અભિવ્યક્તિ મારફતે વિરોધ કરવાનો અધિકાર.
- અનુ. 19 (1) (બ) :** શાંતિપૂર્ણ રીતે વિરોધ કરવા એકઠાં થવાનો અધિકાર.
- અનુ. 19 (1) (ક) :** સંગઠન બનાવવાનો અધિકાર.

વાજબી પ્રતિબંધો

- વિરોધ કરવાનો અધિકાર એ અબાધિત કે સંપૂર્ણ નથી. અનુ. 19 (2) અને 19 (3) અંતર્ગત નીચેના આધારો પર વિરોધ કરવાના અધિકાર પર રોક લગાવી શકાય છે.

વિરોધ કરવાના અધિકારનું લોકશાહીમાં મહત્વ

સામાજિક બદલાવ :

- હકારાત્મક સામાજિક પરિવર્તન અને માનવાધિકારોની પ્રગતિ કરીને માનવ જીવનની સુખાકારી માટે મદદરૂપ.

લોકશાહીને મજબૂતી :

- જાહેર બાબતોમાં લોકો પોતાનો મત દર્શાવીને પ્રતિનિધિત્વ લોકશાહીને મજબૂતી પૂરી પાડે છે.

ન્યાયની સ્થાપના :

- અનૈતિક મુદ્દાઓ ઉપર વિરોધ કરવો એ નાગરિકની બંધારણીય અને નૈતિક ફરજ છે.

તકેદારી :

- સરકારનાં કાર્યો અને તેની ઉચિતતા પર સતત દેખરેખ રાખવાની નાગરિકોને તક મળે છે.

વંચિત વર્ગોનો અવાજ :

- વંચિત વર્ગોનાં હિતો અંગે સરકારને જાણ કરવામાં મહત્વપૂર્ણ સાબિત થાય છે.

વિરોધ રોકવા રાજ્યને મળેલ સત્તા

- બંધારણના અનુ. 246 અંતર્ગત જાહેર વ્યવસ્થા અને પોલીસ એ રાજ્યનાં ક્ષેત્રાધિકારમાં આવે છે. આમ, પોલીસની ધારાકીય અને કારોબારી સત્તાઓ રાજ્ય પાસે છે.
- અપરાધિક પ્રક્રિયા સંહિતાની કલમ 144નો પ્રયોગ કરીને જિલ્લાધિકારી જાહેર વ્યવસ્થાની જાળવણી માટે લોકોના એકઠાં થવા પર રોક લગાવી શકે છે.

- પોલીસ અંગેની સત્તા રાજ્યને મળેલી હોવા છતાંય બંધારણે કટોકટીની સ્થિતિમાં કેન્દ્રને જરૂરી હસ્તક્ષેપ કરવાની સત્તા આપી છે.
- વોશિંગ્ટન પોસ્ટનો એક સર્વે બતાવે છે કે 2006થી 2020 વચ્ચે દુનિયાભરમાં વિરોધ પ્રદર્શનોમાં ત્રણ ગણો વધારો થયો છે તથા, 2021નું વર્ષ તો “અશાંતિનું વર્ષ” (Year of unrest) ઘોષિત કરાયું છે. ઘણીવાર વિરોધ પ્રદર્શનો શાહિનબાગ કે અગ્નિપથ વિરુદ્ધ પ્રદર્શનની જેમ હિંસક બની જાય છે.

વિરોધ પ્રદર્શન હિંસક બનવાનાં કારણો

રાજકીય હિત સાધવા :

- વિરોધ આંદોલન દ્વારા સરકારની છબી ખરડીને સત્તા સુધી પહોંચવા રાજનેતાઓ આંદોલનને હિંસામાં પરિવર્તિત કરે છે.

નૈતિકતાનું પતન :

- ભારતમાં સ્વસ્થ ચર્ચાની પ્રથાનું ચલણ ઘટ્યું છે અને ચર્ચાઓ દંભ, જૂઠાણાં અને આરોપ-પ્રત્યારોપનાં ખતરનાક વલણ તરફ આગળ વધી છે.

આર્થિક તંગી :

- આર્થિક ઇતિહાસકારોએ નોંધ્યું છે કે વસ્તીવિષયક પરિવર્તને ઇતિહાસમાં અનેકવાર કટોકટી પેદા કરી છે. ભારતમાં યુવા વર્ગનું વિશાળ પ્રમાણ અને તેમની નબળી આર્થિક સ્થિતિ અને બેરોજગારીએ તણાવ પેદા કર્યો છે. જે હિંસક વિરોધમાં પલટાયો છે.

ગરીબી અને અસમાનતા :

- ભારત સહિત દુનિયાભરમાં ગરીબી અને અસમાનતાની ખાઈ સતત વધી રહી છે. પરિણામે, લોકોમાં આકોશ અને ગુસ્સો વધતાં હિંસક વિરોધ વધ્યા છે. આરબ સ્પ્રિંગની શરૂઆત આર્થિક ગરીબી અને રાજકીય શોષણ વિરુદ્ધ આંદોલનથી જ થઈ હતી.

સોશિયલ મીડિયા :

- જૂઠાણાં અને ભ્રામક વાતો દ્વારા લોકોને ભ્રમિત કરીને હિંસા માટે ઉશ્કેરવામાં આવે છે. સો.મીડિયા દ્વારા સંગઠિત આંદોલન કરવું અને વધુને વધુ લોકોને જોડવા સરળ બનતાં આંદોલનોનું પ્રમાણ સતત વધ્યું છે.

નબળું પોલીસતંત્ર :

- ભ્રષ્ટાચાર, રાજકીય હસ્તક્ષેપ અને સત્તાના અભાવથી સમગ્ર પોલીસ વ્યવસ્થા નબળી પડી જતાં અને ઇન્ટેલિજન્સ તંત્રની અકુશળતાને લીધે આંદોલનોને હિંસક બનતાં રોકી શકાયા નથી.

વિરોધના અધિકાર અંગે સર્વોચ્ચ ન્યાયાલયનું વલણ

- રામલીલા મેદાન ઘટના વિ. ગૃહસચિવ ભારત સરકાર (2012) ચુકાદામાં સર્વોચ્ચ અદાલતે જણાવ્યું કે સંગઠિત થવાનો અને શાંતિપૂર્ણ વિરોધ કરવાનો નાગરિકોને અધિકાર છે. આ અધિકાર મનસ્વી પગલાં ભરીને છીનવી ન શકાય.
- રોમેશ પવાર વિ. મદ્રાસ રાજ્ય (1950)માં અદાલતે કહ્યું કે જ્યાં સુધી રાજ્ય સુરક્ષાને હાનિ ન પહોંચે ત્યાં સુધી અનુ. 19 (1) (અ) હેઠળનાં અધિકારો છીનવી ન શકાય.
- ઈમેન્યુઅલ વિ. કેરળ રાજ્ય (1986)માં જણાવ્યું કે અનુ. 19 (1) હેઠળના વિરોધ કરવાના અધિકારનું નિયંત્રણ કાયદો બનાવીને જ કરી શકાય, કારોબારી તંત્ર મનસ્વીપણે નિયંત્રણો લગાવી ન શકે.
- શાહિન બાગ ચુકાદા (2020)માં સર્વોચ્ચ અદાલતે કહ્યું કે “વિરોધ દર્શાવવો અને અસંમતિ વ્યક્ત કરવી એ લોકશાહી માટે જરૂરી છે, પરંતુ વિરોધના નામે જાહેર સ્થળો પર અમર્યાદિત સમય સુધી કબજો ન જમાવી શકાય.”

આગળનો માર્ગ

વિરોધ અને અસંમતિ એ સમાજનો સેફ્ટી વાલ્વ છે, તેનાં પર કારોબારી કે ધારાકીય તંત્રે મનસ્વી રોક લગાવાથી અળગાં રહેવું જોઈએ.

દરેક નાગરિકે વિરોધના અધિકારની સાથે પોતાની રાષ્ટ્ર પ્રત્યે ફરજ સમજવી પડશે. તેઓ અન્યના અધિકારોનું હનન ન કરે તે માટે જાગૃત કરવા.

હિંસા ડામવા પોલીસ અને ગુપ્તચર તંત્રને મજબૂત બનાવવું જરૂરી છે. આ હેતુસર રાજકીય હસ્તક્ષેપ રોકવો અને ટેકનોલોજીકલ ક્ષમતામાં વૃદ્ધિ કરવાની જરૂર છે.

વિરોધ દર્શાવનારની માંગો ધ્યાનમાં લઈ તાર્કિક અને કાયદેસર રીતે વિવાદનું નિવારણ લાવવું.

હિંસક તત્વો વિરુદ્ધ કડક કાર્યવાહીનો દાખલો બેસાડી મર્યાદાનું ઉલ્લંઘન ન કરવાનો સંદેશ આપવો જરૂરી છે. દરેક વ્યક્તિએ સમજવું પડશે કે “હિંસાનાં પરિણામો ગંભીર” હોય છે.

નિષ્કર્ષ

- ફિલસૂફ કાર્લ પોપરે “સહિષ્ણુતાની દુવિધા” વિશે ધ ઓપન સોસાયટી એન્ડ ઈટ્સ એનીમી પુસ્તકમાં જણાવ્યું છે કે અમર્યાદિત સહનશીલતા એ અહિષ્ણુતા તરફ દોરી જાય છે. જો આપણે સમાજને અસહિષ્ણુ બનતો રોકીશું નહીં, તો સમાજમાંથી સહિષ્ણુતા ગાયબ થઈ જશે. આથી જ હિંસક તત્વોને ડામવા યોગ્ય પગલાં લઈ રાષ્ટ્ર પ્રત્યેની ફરજ નિભાવવી જોઈએ.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ ચૂંટણી પદ્ધતિ

ચર્ચામાં કેમ ?

તાજેતરમાં ઈઝરાયલની સંસદ (નેસેટ : Knesset) દ્વારા ઈઝરાયલની સરકારને સત્તામાંથી બરખાસ્ત કરવાના મતને મંજૂરી આપવામાં આવી છે. જેના કારણે ઈઝરાયલની ભાગીદારી સરકાર (Coalition Government) ફરી એકવાર સત્તા વિમુખ થઈ છે. આવી ઘટના ઈઝરાયલમાં પાછલા 3 વર્ષમાં પાંચમી વાર બની છે, જે ઈઝરાયલની ચૂંટણી પદ્ધતિ ઉપર સવાલ ઉઠાવે છે.

ઈઝરાયેલની ચૂંટણી પદ્ધતિ

- ઈઝરાયેલમાં લેખિત બંધારણ નથી. આથી ઈઝરાયેલમાં કોઈ ચોક્કસ ચૂંટણી પદ્ધતિનો ઉલ્લેખ પણ ક્યાંય નથી. તેમ છતાં ઈઝરાયેલમાં ‘પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ (Proportional Representation) દ્વારા ચૂંટણી પદ્ધતિ હાથ ધરવામાં આવે છે.
- ઈઝરાયેલમાં કુલ 120 સીટો ઉપર ચૂંટણી આયોજવામાં આવે છે, જેમાં પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વના કારણે કોઈ પક્ષ પોતાની પૂર્ણ બહુમતી સાબિત કરી શકે તેવી સંભાવના ખૂબ ઓછી રહે છે.
- ઈઝરાયેલી ધારાસભ્યો (MKs) રાજ્ય-વ્યાપી મતદાન પ્રણાલી દ્વારા ચૂંટાય છે, જેમાં સમગ્ર દેશને એક ચૂંટણી મતવિસ્તાર તરીકે ગણવામાં આવે છે.
- ઈઝરાયેલીઓ રાજકીય પક્ષો દ્વારા જારી કરાયેલ ઉમેદવારોની એક ‘સૂચિ’ માટે મત આપે છે. સૂચિમાં એક અથવા વધુ પક્ષોના સભ્યો હોઈ શકે છે.
- પક્ષ પ્રાઈમરીઓના પરિણામો અનુસાર સભ્યોને તેમના પક્ષની યાદીમાં સ્થાન આપવામાં આવે છે. ઉચ્ચ ક્રમાંક ધરાવતા ઉમેદવારને ચૂંટાવાની વધુ તક હોય છે. આમ જો પક્ષ નેસેટમાં માત્ર એક જ બેઠક જીતે છે, તો યાદીમાં ફક્ત પ્રથમ પક્ષ સભ્ય જ MK બનશે.

ભારત અને ઇઝરાયેલની ચૂંટણી પદ્ધતિમાં તફાવત

ભારત અને ઇઝરાયેલ બંને દેશ લોકતાંત્રિક દેશો છે. જેમાં ધારાકીય કામકાજ માટે લોકપ્રતિનિધિની ચૂંટણી લોકો દ્વારા જ કરવામાં આવે છે.

ભારતમાં લોકપ્રતિનિધિની ચૂંટણી 'ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ' પદ્ધતિથી કરવામાં આવે છે. આ પદ્ધતિથી લોકસભાના સભ્યો અને રાજ્ય વિધાનસભાના સભ્યોની ચૂંટણી કરવામાં આવે છે.

જ્યારે ઇઝરાયેલમાં 'પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ' પદ્ધતિથી ચૂંટણી કરવામાં આવે છે.

પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ

- પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વમાં દરેક પક્ષકાર જે ચૂંટણીમાં ભાગ લેશે તેઓને તેમના મતની ટકાવારીના આધારે સીટો ફાળવવામાં આવે છે.
- દરેક પક્ષને સત્તામાં પોતાનો ફાળો આપવાનો લાભ પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ દ્વારા મળે છે.
- ઉદા. જો કુલ સીટની સંખ્યા 50 હોય, જેમાં ત્રણ પક્ષો ભાગ લે અને તેમાંથી એક પક્ષને 40 ટકા મત મળે, બીજા પક્ષને 50 ટકા મત અને ત્રીજા પક્ષને 10 ટકા મત મળે, તો ત્રણેય પક્ષોને તેમની મતની ટકાવારી પ્રમાણે સીટો નિર્ધારિત કરવામાં આવે છે.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિ

- ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિમાં તમામ વ્યક્તિઓ જે ચૂંટણીમાં ભાગ લેશે, તેમાંથી સૌથી વધારે મત મેળવનાર વ્યક્તિ જીતે છે અને તેને તે મતવિસ્તારની સીટ ફાળવવામાં આવે છે.
- ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિમાં જે પક્ષ વધારે મત વિસ્તારો ઉપર વિજય મેળવે છે, તે પક્ષ સરકારનું ગઠન કરે છે.
- ઉદા. ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિમાં સૌથી વધારે મત મેળવનાર ઉમેદવાર જીતે છે. ધારો કે 10 ઉમેદવારો એક મતવિસ્તાર પર ચૂંટણી લડતા હોય તો આ 10 ઉમેદવારોમાંથી સૌથી વધારે મત મેળવનાર ઉમેદવાર વિજેતા જાહેર કરવામાં આવે છે. ભલે તે ઉમેદવાર 1 મતથી જ વિજયી બન્યો હોય.

(ભારતમાં 'પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ પદ્ધતિ' હેઠળ રાજ્યસભા અને રાજ્ય વિધાન પરિષદમાં સભ્યોની ચૂંટણી કરવામાં આવે છે.)

ભારતમાં શા માટે 'ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિ'ને અપનાવાઈ ?

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિ સીધી અને સમજવામાં સરળ છે. મતદારોએ ઉમેદવારોની જટિલ યાદીમાંથી પસંદગી કરવાની જરૂર રહેતી નથી. જેથી ભારતના કરોડો મતદારોને પોતાનો મત આપવામાં સરળતા અનુભવાય.

આ પદ્ધતિ અન્ય ચૂંટણી પદ્ધતિઓ કરતાં ઓછી જટિલ છે, જેથી તેનું પરિણામ ઝડપી આવી શકે છે. ભારતમાં બહુ-પક્ષીય પ્રણાલી કાર્યરત હોવાથી ચૂંટણી પદ્ધતિ ઓછી જટિલ હોવી જોઈએ.

આગામી સરકાર માટે કઈ પાર્ટી મનપસંદ છે, તેનો અભિપ્રાય મતદારો સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવા માટે સક્ષમ બને છે.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિ કેન્દ્રવાદી નીતિઓને પ્રોત્સાહિત કરે છે. જેથી ધારાકીય અને કારોબારી વચ્ચે સહયોગ બની રહે.

ભારતની વિવિધતાને જોડવામાં ઉપયોગી છે, ભારતમાં ધારાકીય અને સ્થાનિક મતદાનમંડળ વચ્ચે પ્રત્યક્ષ સંબંધ બનાવવામાં અસરકારક છે.

લોકોને પોતાની પસંદનો ઉમેદવાર ચૂંટવાની પૂર્ણ સત્તા મળે છે, જેથી પોતાના મનપસંદ પક્ષનો ઉમેદવાર સરકાર બનાવવા મોકલી શકે.

લોકો દ્વારા સરકારની પસંદગી સીધી રીતે જ કરે છે. જેથી ઉમેદવારોમાં વધારે જવાબદેહી રહે છે.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટના પડકારો

1 પ્રતિનિધિઓ ઓછી માત્રામાં મત સાથે પણ જાહેર સમર્થનથી ચૂંટાઈ શકે છે. આ ચૂંટણી પદ્ધતિમાં ઉમેદવારો વચ્ચે જીતનું કુલ માર્જિન નક્કી ન હોવાને કારણે એક મતથી પણ ઉમેદવાર જીતી શકે છે.

2 ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિમાં જે ઉમેદવારોને સારા પ્રમાણમાં મત મળ્યા છે, પણ તેઓ જીતવામાં અસમર્થ રહ્યા છે. તેમના મત નિષ્ફળ જાય છે.

3 ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિમાં પ્રતિભાવાન અને જીતવા માટે સૌથી સુરક્ષિત રહેતા ઉમેદવારને તક મળે છે, જેથી લઘુમતીઓ અને મહિલાઓને પ્રતિનિધિત્વની તક ઓછી છે.

4 ભારતમાં ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિથી ચૂંટણીમાં 'NOTA : નન ઓફ ધ અબવ' ના વિકલ્પને કારણે મતદારોના મતનું મૂલ્ય વ્યર્થ જાય છે. જે મત NOTA માં પડ્યા હોય તેમની ગણતરી થતી નથી અને બીજા ઉમેદવારોને વિજય ઘોષિત કરવામાં છે.

ઈઝરાયેલ જેવી મતવ્યવસ્થાની સમસ્યાઓ

- રાજકીય અને ધાર્મિક રીતે વૈવિધ્યસભર સમાજના ઘણા ભાગોને વ્યાપક પ્રતિનિધિત્વ આપે છે.
- ગઠબંધન બનાવનાર પક્ષ ઘણા નાના પક્ષો, જેઓ વૈચારિક અથવા ધાર્મિક રીતે ખૂબ અલગ હોય છે, તેમને જોડાણ કરવાની ફરજ પાડવામાં આવે છે, જેથી રાજકીય શક્તિ આ લઘુમતી જૂથો તરફ વળે છે. આવા જૂથો જે ગઠબંધન બનાવવા અથવા તોડવા અને તેમના એજન્ડા લાદવા માટે કુશળતાપૂર્વક તેમની સ્થિતિનો ઉપયોગ કરે છે. જેથી ભ્રષ્ટાચાર વધવાની સંભાવના વધે છે.
- 2009 ની ઈઝરાયેલની નેસેટ ચૂંટણીઓમાં સૌથી વધુ મત મેળવનાર, કાદિમાએ માત્ર 22.5% મત જીત્યા હતા, જે ઇતિહાસમાં વિજેતા પક્ષ માટે સૌથી ઓછી ટકાવારી હતી. આવી પરિસ્થિતિના કારણે ખૂબ ઓછું પ્રતિનિધિત્વ ધરાવતા પક્ષ સત્તા પર આવી શકે છે.
- આ પદ્ધતિ ભારત જેવા દેશોમાં જ્યાં સામાજિક, આર્થિક અને રાજકીય વિવિધતા પુષ્કળ છે, ત્યાં સંપૂર્ણ બહુમતી પ્રાપ્ત કરવી ખૂબ મુશ્કેલ બને, જેથી સરકારોમાં અસ્થિરતા વધવાની સંભાવના રહે.
- આવી વ્યવસ્થા હોય ત્યાં ધાર્મિક-રાજનૈતિક મુદ્દાઓને કારણે ટેકા સરકારને વારંવાર સત્તામાંથી વિમુખ થવાનો વારો આવે છે.
- પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વના કારણે કોઈ પક્ષ પોતાની પૂર્ણ બહુમતી સાબિત કરી શકે તેવી સંભાવના ખૂબ ઓછી રહે છે, જેના કારણે ટેકા સરકારો (Coalition Governments) દ્વારા સરકારની રચના કરવામાં આવે છે.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ ચૂંટણી પદ્ધતિની ખામીઓ

- કેટલાક વિદ્વાનોના મત અનુસાર ભારતે પોતાની ચૂંટણી પદ્ધતિની પુનર્વિચારણા કરવાની જરૂરિયાત છે, કારણ કે તે વાજબી પ્રતિનિધિત્વમાંથી લઘુમતી પક્ષોને બાકાત રાખે છે.
- 'સૌથી વધુ વ્યાપક રીતે સ્વીકાર્ય ઉમેદવાર' સિન્ડ્રોમ સંસદીય કાર્યાલય માટે ચૂંટાઈ આવવાની મહિલાઓની ક્ષમતાને પણ અસર કરે છે, કારણ કે તેઓની ઘણીવાર પૃષ્ઠ-પ્રભુત્વ ધરાવતા પક્ષ માળખામાં ઉમેદવાર તરીકે પસંદ થવાની શક્યતા ઓછી હોય છે.
- કેટલીક પરિસ્થિતિઓમાં, FPTP પક્ષોને કુળ, વંશીયતા, જાતિ અથવા પ્રાદેશિકવાદની પ્રતિકૂળ વિભાવનાઓ પર તેમની ઝુંબેશ અને નીતિઓ તૈયાર કરવા પ્રોત્સાહિત કરી શકે છે.
- જે મતો કોઈ વિજેતા ઉમેદવારને મળતા નથી તે મત વેડફાય છે.
- બધા મતોનું મૂલ્ય સમાન હોવું જોઈએ, પરંતુ ફર્સ્ટ પાસ્ટ સાથે પોસ્ટના મત સમાન નથી. જેમ કે કોઈ એક ચૂંટણીમાં કોઈ પક્ષ જીતવા માટે જીતે તેના કરતાં બીજી ચૂંટણીમાં તે અથવા અન્ય પક્ષ વધુ કે ઓછા મત મેળવીને પણ જીતી શકે છે.
- ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ હેઠળ તમે કોને મત આપો છો તેની સાથે તમે જ્યાં રહો છો તે પણ છે નક્કી કરે છે કે તમારા મતનું શું મૂલ્ય છે. જો તમે 'સેફ સીટ'માં રહેતા હોવ, જ્યાં એક જ પક્ષ દરેક ચૂંટણી જીતે છે, તો તમારા મતનું મૂલ્ય બહુ ઓછું છે અને પક્ષો પાસે તમને અવગણવા માટે દરેક કારણ છે.
- મોટી સંખ્યામાં વોટ મેળવેલી પાર્ટીને પણ ઘણી ઓછી સીટો મળી શકે છે. બીજી તરફ, ઓછા વોટ શેર ધરાવતા પક્ષો નોંધપાત્ર સંખ્યામાં બેઠકો જીતી શકે છે.

ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ ચૂંટણી પદ્ધતિના ફાયદા

- FPTP ના ઘણા ફાયદા છે જેના કારણે તેને સૌથી સરળ ચૂંટણી પ્રણાલી માનવામાં આવે છે.
- તે સમજવા માટે સરળ સિસ્ટમ છે, મતદારો માટે પસંદગીઓ સ્પષ્ટ છે, અને ગણતરી પણ સરળ અને સીધી છે.
- જલદી મતોની ગણતરી થાય છે, વિજેતા તરત જ સ્પષ્ટ થાય છે. સિસ્ટમ દરેક મતવિસ્તાર માટે એક પ્રતિનિધિની બાંધકામ પૂર્ણ આપે છે, જે તેના મતદારોને જવાબદાર હોય છે, જે અન્ય મતદાન પ્રણાલીઓમાં જરૂરી નથી.

- ઉમેદવારોને મતવિસ્તારમાં તેમના સંબંધિત સમર્થનની જાણ થાય છે, પરંતુ અન્ય પદ્ધતિઓ જેમાં મતદારો કોઈ પક્ષને મત આપે છે અને વ્યક્તિગત ઉમેદવારોને નહીં, તેમાં તે શક્ય નથી.
- તેને સંચાલિત કરવા માટે વધુ ખર્ચ થતો નથી.
- રાજકીય વાતાવરણમાં, FPTP મતદારોને તેમના અભિપ્રાય સ્પષ્ટપણે વ્યક્ત કરવા સક્ષમ બનાવે છે.
- મોટાભાગે એકલ-પક્ષીય સરકારોએ કાયદો પસાર કરવા માટે અન્ય પક્ષોના સમર્થન પર આધાર રાખવો પડતો નથી. આથી નિર્ણય લેવામાં ઝડપ આવે છે.

શું કરી શકાય ?

NOTA અંતર્ગત વધારે મતદાર થાય તો તે મતવિસ્તારમાં ફરીવાર ચૂંટણીની જોગવાઈ દાખલ કરવી જોઈએ.

ભારતમાં કોંગ્રેસ પક્ષ પોતાની છાપ ગૂમાવી રહ્યો છે ત્યારે ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિ પર ફરીવાર વિચારણા કરવી જોઈએ. કેમ કે ફર્સ્ટ પાસ્ટ ધ પોસ્ટ પદ્ધતિના કાર્યક્ષમ સંચાલન માટે દેશમાં બે પક્ષ મજબૂત સ્થિતિમાં હોવા જોઈએ.

લઘુમતી મહિલાઓની પ્રતિનિધિત્વમાં વધારો થાય માટે અમુક મત વિસ્તારને મહિલાઓ કે લઘુમતી માટે આરક્ષિત કરવી જોઈએ.

જ્યાં સુધી તે ઉમેદવાર 50% મત ન મેળવે ત્યાં સુધી તેને વિજેતા જાહેર કરવામાં ન આવે તેવી વ્યવસ્થા ઊભી કરવી જોઈએ.

અન્ય ચૂંટણી પદ્ધતિઓ

1. સિંગલ ટ્રાન્સફરેબલ વોટ સિસ્ટમ (Single Transferable Vote System) :

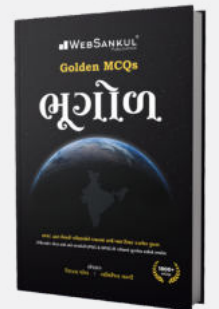
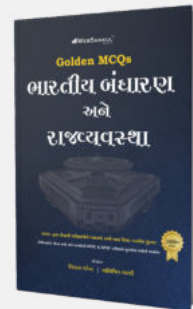
- આ ચૂંટણી પદ્ધતિ પ્રમાણસર પ્રતિનિધિત્વ પદ્ધતિથી સમાન છે, જેમાં મનપસંદગીના ક્રમ પર ઉમેદવારની ચૂંટણી કરવામાં આવે છે.
- આ પદ્ધતિમાં વિજેતા થવા માટે કોઈ ચોક્કસ મતના 'ક્વોટા' ના મત મેળવ્યા બાદ ઉપર એક મત જરૂર રહે છે.
- ભારતમાં રાષ્ટ્રપતિ અને ઉપરાષ્ટ્રપતિની ચૂંટણીમાં આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય છે. જેમાં જીતવા માટે 50% + 1 મતોની જરૂરિયાત હોય છે.

2. લિસ્ટ પદ્ધતિ :

- સમાન રાજકીય પક્ષના ઉમેદવારની ચૂંટણી માટે આ પદ્ધતિનો ઉપયોગ થાય છે.
- રાજકીય પક્ષ દ્વારા તૈયાર થતી યાદીમાં મતદાર ઉમેદવારની ચૂંટણીમાં મત આપે છે.
- દરેક પક્ષને તેને સર્વસંમતિથી મળેલા મતોની સંખ્યાના પ્રમાણમાં સીટો આપવામાં આવે છે.

GPSC દ્વારા લેવાતી વર્ગ 1 & 2ની પ્રાથમિક પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ ત્રણ પુસ્તકો

☎ 77 77 99 13 48

જાહેરાતોનાં નિયંત્રણ માટે નવી માર્ગદર્શિકા

ચર્ચામાં કેમ ?

ગ્રાહક બાબતોના વિભાગે ગેરમાર્ગે દોરતી જાહેરાતો પર નિયંત્રણ માટેના દિશાનિર્દેશો જાહેર કર્યા છે, જેનો હેતુ ગેરમાર્ગે દોરતી જાહેરાતો રોકીને ગ્રાહકોની સુરક્ષા કરવાનો છે.

નવા દિશા નિર્દેશોની જોગવાઈઓ

માન્ય અને બિનભ્રામક જાહેરાતો :

- જો જાહેરાતમાં વસ્તુનું સત્યતાભર્યું ચિત્રણ કરાયું હશે તો તે માન્ય જાહેરાત ગણાશે, વાસ્તવિક જાહેરાતોમાં ચોકસાઈ, વૈજ્ઞાનિક માન્યતા, યોગ્યતા કે ઉપયોગિતા બાબતે અતિશયોક્તિ કરેલી હોતી નથી.

સરોગેટ જાહેરાતો :

- કાયદા દ્વારા પ્રતિબંધિત વસ્તુઓની જાહેરાતને સરોગેટ જાહેરાત કહે છે, જેના પર સપૂર્ણ પાબંદી લગાવવામાં આવી છે.

બાળકલક્ષી જાહેરાતો :

- વસ્તુ કે સેવાની અવાસ્તવિક વિશેષતાઓને જાહેરાતમાં સમાવીને બાળકને લલચાવી ના શકાય તથા ખાદ્યવસ્તુના સ્વાસ્થ્ય અને પોષણલક્ષી ફાયદાના ખોટા દાવા કરવા પર પ્રતિબંધ લદાયો છે.
- જે વસ્તુ પર સ્વાસ્થ્ય ચેતવણી લગાવવી ફરજિયાત હોય કે બાળકો દ્વારા ખરીદી પર રોક લગાવવાઈ હોય, તે વસ્તુની જાહેરાતમાં રમત, સંગીત અને ફિલ્મોના વ્યઓને ના બતાવી શકાય.
- બાળકો માટેની ટીવી ચેનલો પર ચિપ્સ અને કાર્બોરેટેડ પીણાં જેવી વસ્તુઓની જાહેરાતો ના દર્શાવી શકાય.

જાહેરાતોમાં કર (DISCLAIMER) :

- અસ્વિકાર દ્વારા જાહેરાત નિર્માતા જવાબદારીમાંથી છટકી જાય છે, હવેથી ડિસ્ક્લેમરની આડમાં મહત્વની માહિતી છુપાવી નહીં શકાય. જાહેરાત દ્વારા કરાતા દાવા અને ડિસ્ક્લેમરની ભાષા સમાન હોવી ફરજિયાત છે.

ઉત્પાદકોની ફરજ :

- જાહેરાતો દ્વારા ગ્રાહકોના મર્યાદિત જ્ઞાન કે જ્ઞાનના અભાવનો ગેરફાયદો ઉઠાવવો ન જોઈએ તથા જાહેરાતમાં નિરપેક્ષ તથ્યો દર્શાવીને પોતાની બ્રાંડને અન્ય કરતાં વધુ શ્રેષ્ઠ બતાવવાની તુલના ના કરવી જોઈએ.

દંડની જોગવાઈ :

- ગેરમાર્ગે દોરતી જાહેરાત બાબતે ઉત્પાદક, જાહેરાત બનાવનાર અને પ્રદર્શિત કરનારને 10 લાખ રૂ. સુધીનો દંડ થશે. ફરીથી આવું કરવા પર 50 લાખ રૂનો દંડ થઈ શકે.
- આવી જાહેરાત પ્રદર્શિત કરનાર (ટીવી, અખબાર કે અન્ય) પર 1 વર્ષ સુધી કોઈપણ જાહેરાત પ્રદર્શિત કરવા પર રોક લગાવી શકાય. ફરીથી આવું કરવા પર 3 વર્ષ સુધી રોક.

નવા દિશાનિર્દેશોનું મહત્વ

દિશા નિર્દેશો એ પ્રવર્તમાન નિયમો અને જોગવાઈઓ અંગે સ્પષ્ટતા પૂરી પાડે છે. દિશાનિર્દેશોમાં લોભામણી અને સરોગેટ જાહેરાતોની સ્પષ્ટ વ્યાખ્યા રજૂ કરાઈ છે.

ભારતીય નિયામક માળખું વૈશ્વિક ધારા ધોરણો મુજબનું બનશે.

ગ્રાહકોના અધિકારો (જેવા કે માહિતી મેળવવાનો, પસંદગીનો અને સુરક્ષિત વસ્તુ મેળવવાનો અધિકાર) સુરક્ષિત કરી શકાશે.

બાળકોને લક્ષિત કરતી જાહેરાતો પર આગોતરી રોક લગાવીને જાહેરાતો દ્વારા બાળકોને સુરક્ષા પૂરી પાડી શકાશે.

નિયમો અને દિશાનિર્દેશોના ઉલ્લંઘન બાબતે સજાની સ્પષ્ટ જોગવાઈ કરવામાં આવી છે. તેના લીધે અમલીકરણ સરળ અને ઝડપી બનશે.

ખોટી અને ભ્રામક જાહેરાતો રોકવા ઉદ્યોગોને યોગ્ય નિયામક માળખું મળી રહેશે.

જાહેરાત સંબંધિત ભારતમાં નિયમો અને સંસ્થાઓ

એડવર્ટાઇઝિંગ સ્ટાન્ડર્ડ્સ

આ જાહેરાત નૈતિક રીતે કરવા હેતુ સ્વ-નિયામકતંત્ર છે. આસ્કિએ સ્વેચ્છિક

કાઉન્સિલ ઓફ ઈન્ડિયા (ASCI) :

સંસ્થા છે, જેમાં જાહેરાત નિર્માતા, એજન્સીઓ, મીડિયા વગેરે સભ્યો છે.

જાહેરાત નિયંત્રણ કાયદાઓ

ગ્રાહક સુરક્ષા માટે :

- ગ્રાહક સુરક્ષા અધિનિયમ, 2019
- વજન અને માપન ધારાધોરણ અધિનિયમ, 1976
- કંપની અધિનિયમ, 1956

ઉદ્યોગ વિશેષ કાયદા :

- સિગારેટ અને તમાકુ ઉત્પાદ અધિનિયમ, 2003
- દવા અને અન્ય ઉપાય (જાહેરાત) અધિનિયમ, 1954

દિશાનિર્દેશો સંબંધિત પડકારો

1 દિશાનિર્દેશોની જોગવાઈના અર્થઘટન સંબંધે વિવાદ ઊભો થતાં આખરી નિર્ણય કેન્દ્રિય ગ્રાહક સુરક્ષા સંસ્થા (CCPA) લેશે. આને પરિણામે, CCPAના નિર્ણયો પડકારવાના અદાલતી કેસો વધતાં ન્યાયાલય પર વધારાનું ભારણ પડશે.

2 જાહેરાત કરનાર વ્યક્તિ (સેલિબ્રિટી) પર પણ દંડની જોગવાઈ કરી છે. ઘણા કિસ્સામાં સેલિબ્રિટીને વસ્તુનું તકનીકી જ્ઞાન ના હોવાથી જાહેરાત કરી દે છે. આવી બાબતોમાં તેને દંડિત કરવા પર પ્રશ્ન ઊભો થાય છે.

3 જાહેરાતોનાં ઘણા દાવા ચકાસવા શક્ય હોતાં નથી. તેથી જાહેરાતને ગેરમાર્ગે દોરતી સાબિત કરી શકાતી નથી. જેમકે, બાળકની બુદ્ધિક્ષમતા વધારવાના દાવા કરતી પ્રોટીન પાવડરની જાહેરાતો.

આગળનો માર્ગ

- દિશા નિર્દેશોની કેટલીક જોગવાઈઓ અદાલતમાં પડકારાઈ શકે છે. જેમકે, ચિપ, કાર્બોનેટ પીણાની જાહેરાત પર રોક એ અનુ.14 અને 19 (i) (9) નું ઉલ્લંઘન છે. આ અંગે સરકારે ઉત્પાદકો સાથે મળીને માર્ગ શોધવો પડશે.
- જાહેરાત નિર્માતાઓએ પોતે જ નૈતિક નિયમોનું પાલન કરીને સ્વનિયમન કરવું જોઈએ.
- દિશા નિર્દેશો એ શુભ શરૂઆત છે, પરંતુ તેનું સક્ષમતા અને કુશળતાપૂર્વકનું અમલીકરણ વધુ મહત્વનું છે.
- મહત્વની સંસ્થાઓ જેમકે ગ્રાહક અદાલતને જિલ્લા - તાલુકા સ્તરે મજબૂત કરવી જોઈએ તથા જાગૃકતા અભિયાનો તીવ્રતાથી ચલાવીને નૈતિક વ્યાપારમાં લોકોની સહભાગીતા વધારવી જોઈએ.

નિષ્કર્ષ

- દિશા નિર્દેશો જાહેરાત ક્ષેત્રમાં પારદર્શિતા અને સ્પષ્ટતા સુનિશ્ચિત કરીને ગ્રાહક હિતોની સુરક્ષા કરે છે. આમ, જાહેરાતો દ્વારા થતી છેતરપિંડી રોકવાનું પગલું ભારતમાં નૈતિક બજારની સ્થાપનામાં મહત્વનું બની રહેશે.

જાણવા જેવું

- સરોગટ જાહેરાત :** આ જાહેરાતની પદ્ધતિમાં વસ્તુની જાહેરાત ખુલ્લી રીતે કરવામાં આવતી નથી. સેલિબ્રિટી મદદથી વસ્તુનું નામ લીધા વગર જ બ્રાંડ સર્જવામાં આવે છે. આમ બ્રાંડ બનાવીને પરોક્ષ રીતે વસ્તુની જાહેરાત કરવામાં આવે છે.
- ઉદા. :** એમ્પેરિયલ બ્લૂ દ્વારા CDની જાહેરાત દ્વારા આડકતરી રીતે દારૂને પ્રોત્સાહન.

વિદેશી યોગદાન વિનિયમન અધિનિયમમાં સંશોધન

વિદેશી યોગદાન વિનિયમન અધિનિયમ (FCRA) અને તેની મુખ્ય જોગવાઈઓ

1 આ કાયદો વ્યક્તિઓ કે સંગઠનોને વિદેશમાંથી મળતા દાનને નિયંત્રિત કરવા અંગે છે. જેથી તેઓ “સાર્વભૌમ લોકશાહી પ્રજાસત્તાક ભારતનાં મૂલ્યો સાથે સુસંગત” રીતે કાર્ય કરે.

2 વિદેશી યોગદાન મેળવવાની નાણાકીય મર્યાદા જો 25,000 રૂ. કરતા ઓછી હોય તો ગૃહ મંત્રાલય (MHA)ની મંજૂરી લેવાની જરૂરિયાત રહેતી નથી. પરંતુ જો રકમ તેનાથી વધુ હોય તો MHA પાસેથી મંજૂરી મેળવવી ફરજિયાત છે.

3 FCRA Act નું અમલીકરણ ગૃહ મંત્રાલય દ્વારા કરાય છે.

4 વર્ષ 1976 માં કટોકટી દરમિયાન FCRA લાવવામાં આવ્યું હતું. જેના પાછળનો મુખ્ય હેતુ વિદેશી તાકતો દ્વારા સ્વતંત્ર સંસ્થાઓ મારફતે દેશની આંતરિક બાબતોમાં હસ્તક્ષેપ કરવા નાણા ઠાલવવામાં આવતા હોવાની આશંકાઓની તપાસ કરવાના હેતુથી FCRA ઘડવામાં આવ્યો હતો.

I FCRAમાં સંશોધન - 2020

વિદેશી યોગદાનનાં સ્થાનાંતરણ અંગે :

- વિદેશી યોગદાન અન્ય કોઈ વ્યક્તિ કે સંસ્થાને સ્થાનાંતરિત કરી શકાય નહીં. સિવાય કે તે સંસ્થા કે વ્યક્તિ સમાન હેતુઓ માટે નોંધણી કરાવેલ હોય. આ ઉપરાંત NGOs દ્વારા પાયાના સ્તરે કામ કરતા અન્ય નાના NGOs ને સબ - ગ્રાન્ટ આપવા પર પણ પ્રતિબંધ લગાવાયો છે.

એક જ FCRA ખાતાની જોગવાઈ :

- વિદેશી યોગદાન માત્ર સ્ટેટ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા, નવી દિલ્હી ખાતે સ્થિત શાખામાં જ ખોલવામાં આવેલ FCRA ખાતામાં પ્રાપ્ત કરી શકાશે. આ ખાતામાં વિદેશી યોગદાન સિવાય અન્ય કોઈ ભંડોળ પ્રાપ્ત અથવા જમા કરાવી શકાશે નહીં.

યોગદાન સ્વીકારવા અંગેની શરતો/નિયમન :

- તેણે કેન્દ્ર સરકાર પાસેથી નોંધણીનું પ્રમાણપત્ર મેળવેલું હોય
- તેણે વિદેશી યોગદાન સ્વીકારવા માટે સરકાર પાસેથી પૂર્વ પરવાનગી લીધેલી હોય.

આધાર અંગેની અનિવાર્યતા :

- NGOs ના તમામ ટ્રસ્ટીઓ માટે તેમના આધાર કાર્ડને FCRA ખાતામાં રજીસ્ટર કરાવવું ફરજિયાત બનાવાયું છે.

વહીવટી ખર્ચ અંગે :

- હવેથી NGOs દ્વારા વિદેશી ભંડોળમાંથી વહીવટી ખર્ચ માટે અગાઉના 50% ને બદલે 20% જ ખર્ચ કરી શકાશે.
- કોઈપણ શંકાસ્પદ સંસ્થા કે વ્યક્તિનું નોંધણી પ્રમાણપત્ર સરકાર 360 દિવસ માટે રદ કરી શકે, જ્યારે પહેલાં 180 દિવસની જોગવાઈ કરાયેલી હતી.

I તાજેતરમાં કરવામાં આવેલ સુધારા

1 ભારતીયોને FCRA હેઠળ વિદેશમાં રહેતા તેમના સંબંધીઓ પાસેથી વાર્ષિક રૂ. 10 લાખ સુધીની રકમ મેળવવાની મંજૂરી આપવામાં આવી છે. જે પહેલા રૂ. 1 લાખ સુધીની હતી.

2 કોઈપણ વ્યક્તિ કે સંસ્થાએ ભંડોળના ઉપયોગ માટે ઉપયોગમાં લેવામાં આવતા બેંક ખાતા વિશે 45 દિવસની અંદર જાણકારી આપવાની રહેશે. અગાઉ આ સમયમર્યાદા 30 દિવસની હતી.

3 વિદેશી ભંડોળ મેળવનાર સંસ્થા/વ્યક્તિએ દર ક્વાર્ટર સમયગાળા દરમિયાન તેની સત્તાવાર વેબસાઈટ પર આવા યોગદાનની જાહેરાત કરવા અંગેની જોગવાઈ દૂર કરવામાં આવી છે.

4 FCRA હેઠળ વિદેશી ભંડોળ મેળવનાર કોઈપણ વ્યક્તિએ એપ્રિલ માસના પ્રથમ દિવસે શરૂ થતા દરેક નાણાકીય વર્ષ માટે એકાઉન્ટ્સનું ઓડિટેડ સ્ટેટમેન્ટ મૂકવાની હાલની જોગવાઈનું પાલન કરવું પડશે.

I FCRAની જરૂરિયાત કેમ પડી ?

વિકાસ કાર્યોમાં બિનજરૂરી દખલગીરીથી વિલંબ :

દેશમાં ચાલી રહેલા વિવિધ વિકાસાત્મક પ્રોજેક્ટ્સમાં બિનજરૂરી બાધા ઉભી કરતા અમુક સંગઠનો / વ્યક્તિઓને કાર્ય કરતા રોકવા ખૂબ જરૂરી હતાં. જેમ કે, Greenpeace જેવા NGOs પર લગાવામાં આવેલ આરોપ.

ઓડિટમાં અનિયમિતતાઓ :

કોલકાતા ખાતે નોંધાયેલ Missionaries of Charity (MOC) NGO પાસે વિદેશી ભંડોળનો ઉપયોગ કરવા માટે દેશભરમાં 250 થી વધુ બેંક ખાતા હતા. આ ઉપરાંત જમીન ખરીદી અને વાહનોની માલિકી સંબંધિત પણ પ્રતિકૂળ માહિતી મળેલી હતી.

ગેરકાયદેસરની ગતિવિધિઓ :

NGOs દ્વારા મની લોન્ડરિંગ, વિધ્વંસક પ્રવૃત્તિઓ, માનવ તસ્કરી અને અન્ય કાયદાઓના ઉલ્લંઘનના પુરાવાઓ મળતા રહ્યા છે.

બિનજરૂરી આંતરરાષ્ટ્રીય ટીકાઓ :

આબોહવા પરિવર્તન, બાળ અધિકારો અને ગુલામી, પર્યાવરણીય પ્રોજેક્ટ્સ વગેરેને લગતા મુદ્દાઓ પર અમુક સંગઠનો ખોટી માહિતીના આધારે અથવા બદલેરાદા સાથે સરકાર વિશે નકારાત્મક વલણ ઉભું કરવાથી આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ બિન- જરૂરી અને ગેરવાજબી ટીકાઓ સહન કરવી પડતી હોય છે. જે દેશની છબીને આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ હાનિ પહોંચાડે છે જેને અટકાવવું જરૂરી હતું.

આંતરિક સુરક્ષા માટે જરૂરી :

ભૂતકાળમાં ઘણા બધા NGOs પર બાહ્ય દેશોના વિચારો અને ગતિવિધિઓને દેશમાં પ્રસારિત કરવા અંગે આરોપો લાગેલા છે. જેના લીધે દેશમાં સામાજિક સૌહાર્દ ખોરવાય છે અને દેશની આંતરિક સુરક્ષા સામે જોખમ સર્જાય છે જેને અટકાવવું ખૂબ જરૂરી હતું. ઉ.દા. અમેરિકાના 3 NGOs કુડનકુલમ ન્યુક્લિયર પ્રોજેક્ટ ખાતે થયેલ દેખાવોમાં સામેલ હોવાનો આરોપ.

પક્ષપાતી ડેટાના કારણે થતું નુકસાન :

દેશમાં કાર્યરત NGOs એકત્રિત કરાયેલી માહિતીને પક્ષપાતી રીતે રજૂ કરીને વિવિધ સૂચકાંકોમાં ભારતને ખરાબ અને નબળી રેન્કિંગ આપીને વૈશ્વિક છબી ખરાબ કરવામાં આવે છે. ઉ.દા. કન્સર્ન વર્લ્ડ વાઈડ દ્વારા પ્રકાશિત 'ગ્લોબલ હંગર ઈન્ડેક્સ' ની વિશ્વસનીયતા પર સવાલ ઉઠી રહ્યા છે.

I FCRA સાથે સંકળાયેલ પડકારો / ટીકાઓ

- NGO પર એકથી વધુ નિયામક વ્યવસ્થા છે. જેમકે રાજ્ય સ્તરે ચેરિટી કમિશ્નર, કેન્દ્ર સ્તરે આવકવેરા સંસ્થા તથા વિદેશી દાન લેવા ગૃહમંત્રાલયની મંજૂરી જરૂરી છે. આમ બહુસ્તરીય વ્યવસ્થાથી NGOનો માર્ગ પડકારરૂપ બન્યો છે.
- ભંડોળ માટે સહયોગના માળખા પર કામ કરતાં વિવિધ નાના NGOsને મોટો ફટકો પડશે કારણકે, પેટા અનુદાન પર નિયંત્રણો લગાવવાથી તેમના ભંડોળને ગંભીર અસર થશે.
- ભંડોળમાં ઘટાડાથી આવી સંસ્થાઓમાં કામ કરતા વિવિધ કામદારો / કર્મચારીઓના રોજગાર પર અસર થશે તથા NGOs માટે નવા પ્રોજેક્ટ્સ હાથ ધરવા મુશ્કેલ બનશે.
- વહીવટી ખર્ચ પરની મર્યાદા NGOs ની કાર્યપદ્ધતિ પર નકારાત્મક અસર ઉભી કરી શકે છે.
- વહીવટી મુશ્કેલીઓમાં વધારો થશે. જેમ કે, નવા બેંક ખાતા, આધાર નોંધણી ફરજિયાત, નોંધણીની પુનઃચકાસણી વગેરેને લગતી સમસ્યાઓ.
- નાણાની લેણદેણ પર મનસ્વી પ્રતિબંધોના કારણે પ્રાપ્તકર્તા સંસ્થા અન્ય સંસ્થાઓને ભંડોળ પૂરું પાડી શકતી નથી.
- જાહેર હિતના રક્ષણ માટે NGOs પર યોગ્ય પ્રતિબંધો લગાવવામાં આવશે. પરંતુ જાહેર હિતની વ્યાખ્યા અંગે યોગ્ય સ્પષ્ટીકરણનો અભાવ છે.
- બેંકની કોઈ ચોક્કસ શાખાને નિયુક્ત કરવી અને ભંડોળ મેળવવા માટેના વિકલ્પોને માત્ર એક સુધી મર્યાદિત કરી દેવાનો નિર્ણય કોઈ તર્કસંગતતા ધરાવતો નથી. સરકારે મૂલ્યાંકન અને અંકુશ માટે મજબૂત માળખું બનાવવું જોઈએ. વિકલ્પોને જ મર્યાદિત કરી દેવા તે કોઈ વિકલ્પ ન હોઈ શકે.
- નવા નિયમો નાગરિક સામાજિક સંસ્થાઓ અને વિદેશી સંસ્થાઓ સાથે ભાગીદારી ધરાવતી શૈક્ષણિક અને સંશોધન સંસ્થાઓ પર અતિશય ભારે શરતો લાગુ કરે છે. નવા નિયમોનોનાં લીધે NGOની કામગીરીમાં અડચણો પેદા થશે. આમ, “ઈઝ ઓફ ડૂઈંગ ગૂડ” શક્ય બનતું નથી.
- ન્યાયશાસ્ત્રના આંતરરાષ્ટ્રીય કમિશન અનુસાર નવો કાયદો આંતરરાષ્ટ્રીય જવાબદારીઓ અને અધિકારો અંગેની ભારતની પોતાની બંધારણીય જોગવાઈઓ સાથે પણ અસંગત છે.
- “વસુધૈવ કુટુંબકમ”ની પ્રાચીન ભારતીય નીતિ ભારતનાં વૈશ્વિક જોડાણનો મૂળભૂત આધાર છે. ત્યારે આવા નિયમો દેશના મૂળભૂત આધારની વિરુદ્ધ છે.

I આગળની રાહ (Way Forward)

- સરકાર જ્યાં પોતાની જવાબદારીઓમાં નિષ્ફળ જાય છે. ત્યાં NGO સરકારી યોજનાઓને પાયાના સ્તરે લાગુ કરવામાં મદદરૂપ થાય છે. માટે સરકારે NGOs ની કાર્યપદ્ધતિમાં બિનજરૂરી હસ્તક્ષેપ કરવાથી બચવું જોઈએ.
- વૈશ્વિક કલ્યાણની કામગીરી માટે સંસાધનોની વહેંચણી કોઈપણ રોકટોક વગર થવી જરૂરી છે માટે સરકારે વિદેશી યોગદાનોને આવકારવા પ્રોત્સાહક પગલા લેવા જોઈએ.

- ભંડોળની લેણદેણ માટે ડિજિટલ માધ્યમોને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ. જે મૂલ્યાંકન અને અંકુશની પદ્ધતિને સરળ બનાવશે.
- NGO નિયમન બહુસ્તરીય વ્યવસ્થા હેઠળ થતું હોવાથી જટિલ છે. તેમાં સુધારો લાવવાં હેતુ બિનજરૂરી સત્તાધિકારીને દૂર કરીને “ઈઝ ઓફ ડૂઈંગ ગૂડ” ને પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.
- NGOs ની જવાબદેહિતા અને પારદર્શકતા સુનિશ્ચિત કરવા એકીકૃત માળખાની જરૂર છે. આવું માળખું વિવિધ સંસ્થાઓને આંતરિક અંકુશ અને મહત્તમ જનભાગીદારી લાવવામાં જરૂરી મદદ કરશે.
- NGOs દ્વારા સરકારની ટીકાને સરકારે આવકારવી જોઈએ અને તેના અનુસાર સુધારા લાવી સમાજ કલ્યાણ માટેના ઉત્કૃષ્ટ ઉદાહરણો પુરા પાડવા જોઈએ.
- વિદેશથી યોગદાન મેળવતી સંસ્થાઓએ દેશની શાંતિ, સુરક્ષા અને સાર્વભૌમત્વને કેન્દ્રમાં રાખીને કોઈ પણ પ્રવૃત્તિઓ કરવી જોઈએ.
- સરકાર અને NGOsનો મૂળ હેતુ જનકલ્યાણનું હોવાથી બંને પક્ષોએ સહયોગથી કાર્ય કરવા પર ધ્યાન કેન્દ્રીત કરવાની જરૂર છે.

UPCOMING OFFLINE BATCHES

NEW
OFFLINE
BATCH

ACF

વન અને પર્યાવરણ પર વિશેષ ભાર

PRELIMS
SPECIAL
BATCH

Batch Starting
08th Aug 2022,
08 am to 12.30 pm

FREE
₹7,000ની
ફિમતનો ઓનલાઇન
વીડિયો કોર્સ

FREE
₹5,000થી વધુનાં
સ્ટાન્ડર્ડ પુસ્તકો અને
સ્ટડી મટીરિયલ

FEES
Rs. 25000/-
RS. 20000/-
Offer valid to 08th Aug

1
250
to 300
hour

2
Daily
Test

3
Study
Material

4
Mock
Test Series
for Pre.

5
Expert
Faculty

6
Daily
4 Hour
Lecture

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79

NEW
OFFLINE BATCH
DY.SO
PRELIMS SPECIAL
BATCH

Batch Starting
08th Aug 2022,
08 am to 12.30 pm

FEES
Rs. 25000/-
Rs. 20000/-
Offer valid to 08th Aug

1
250
to 300
hour

2
Daily
Test

3
Study
Material

4
Mock
Test Series
for Pre.

5
Expert
Faculty

6
Daily
4 Hour
Lecture

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79

77 77 99 13 57 / 77 77 99 13 52 / 63 58 28 98 97 / 90 54 52 27 79
77 77 99 13 67 / 63 56 23 91 65 / 90 54 52 27 76 / 90 54 52 27 75

વિજ્ઞાન અને ટેકનોલોજી

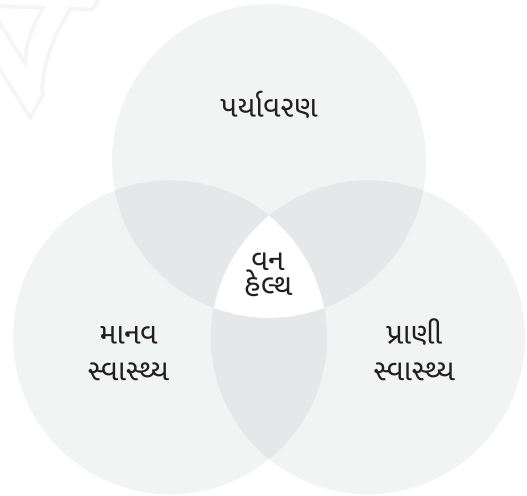
વન હેલ્થ પ્રોજેક્ટ

ચર્ચામાં કેમ?

પશુપાલન અને ડેરી વિભાગ (DAHD) દ્વારા બેંગલુરુ, કર્ણાટક ખાતે વન હેલ્થ પાયલોટ પ્રોજેક્ટ લોન્ચ કરવામાં આવ્યો છે. આ કાર્યક્રમનો ઉદ્દેશ્ય પ્રાણીઓ, માનવ અને પર્યાવરણનાં દરેક અંગને સ્વાસ્થ્ય પડકારોનો સામનો કરવા માટે એક સામાન્ય પ્લેટફોર્મ પૂરું પાડવાનો છે. વન હેલ્થ ફેમવર્ક સૌપ્રથમ કર્ણાટક અને ઉત્તરાખંડમાં પાયલોટ પ્રોજેક્ટ તરીકે લાગુ કરાશે. જેના માટે DAHD એ બિલ એન્ડ મિલિન્ડા ગેટ્સ અને કોન્ફેડરેશન ઓફ ઈન્ડિયન ઈન્ડસ્ટ્રી સાથે ભાગીદારી કરી છે, જેમાં મત્સ્ય ઉદ્યોગ અને પશુપાલન મંત્રાલય સંલગ્ન રીતે કાર્ય કરશે.

વન હેલ્થ એટલે શું ?

- વન હેલ્થ એટલે મનુષ્યના સ્વાસ્થ્યને સમગ્ર પ્રાણી જગત અને પર્યાવરણ સાથે સંલગ્ન હોવાનું માનવું. આમ, બધાનું સ્વાસ્થ્ય એકબીજા પર નિર્ભર છે. તેથી બધાના કલ્યાણને ધ્યાનમાં રાખીને ઉપાયો કરવાનું વન હેલ્થ સૂચવે છે.
- વન હેલ્થનો વિચાર 2009 માં લોની કિંગ (Lonnie King) દ્વારા આપવામાં આવ્યો હતો.
- આ ઉદ્દેશથી (DAHD) વિભાગ દ્વારા શરૂ કરાયેલ 'વન હેલ્થ ઈન્ડિયા' કાર્યક્રમ અંતર્ગત તકનીક અને નાણા પૂરાં પાડીને પશુધન સ્વાસ્થ્ય, માનવ સ્વાસ્થ્ય, વન્યજીવનનું સ્વાસ્થ્ય અને પર્યાવરણીય સ્વાસ્થ્યને સુધારવા માટે વિવિધ ક્ષેત્રોના હિસ્સેદારોને સાથે રાખીને પ્રયાસો કરવામાં આવશે.

વન હેલ્થનું પાલન કેમ મહત્વરૂપ બની ગયું છે ?

1 અરસપરસની વધતી ગતિવિધિઓ :
મનુષ્ય અને પ્રાણીઓ વચ્ચેના સંઘર્ષના કારણે જૈવવિવિધતાને નુકસાન, બીમારીઓનો પ્રાણીઓમાંથી મનુષ્યમાં અને મનુષ્યમાંથી પ્રાણીઓમાં ફેલાવો વધી રહ્યો છે. વન્યજીવોમાં અંદાજે 1.7 મિલિયનથી પણ વધુ વાયરસો ફરતા હોય છે. ઉ.દા. Covid-19, નિપાહ વાયરસ વગેરે.

2 આંતરરાષ્ટ્રીય વેપાર અને મુસાફરીમાં વધારો :
મનુષ્યની વધતી વસતીના લીધે તેનું ભારણ પૃથ્વી પરની અન્ય જીવસૃષ્ટિ અને પર્યાવરણ પર પડે છે. જેમ કે મનુષ્ય પોતાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા આડેઘડ જંગલો કાપે છે. જેના લીધે ભૂસ્ખલન, પૂર, જમીન ઘોવાણની સમસ્યાઓ વધી રહી છે.

3

પર્યાવરણીય વિક્ષેપો :

પ્રાણીઓ અને પર્યાવરણના સ્વાસ્થ્યના જતન માટે કોઈ મજબૂત પગલાં ન લેવામાં આવતા હોવાથી જૈવવિવિધતાને નુકસાન તેમજ પર્યાવરણીય સંતુલન ખોરવાયું છે. ઉ.દા. જંગલમાં લાગતી આગ.

4

કુદરતી સંસાધનોનું અનિયંત્રિત દોહન :

હાલ વિશ્વમાં માનવ વસ્તી 8 બિલિયનનો આંકડો પાર કરવા જઈ રહી છે, ત્યારે માનવીય જરૂરિયાતો સંતોષવા માટે સંસાધનોના બેફામ ઉપયોગ ભવિષ્યમાં કેટલીય મુશ્કેલીઓને જન્મ આપશે.

5

માનવીય હસ્તક્ષેપ અને વિસ્તરણ :

મનુષ્યે તેની અમર્યાદિત આર્થિક ગતિવિધિઓના લીધે પર્યાવરણ અને પ્રાણીઓ સામે મોટા જોખમો ઊભા કર્યા છે. જેના લીધે કુદરતી આફતોમાં વધારો થયો છે. ઉ.દા. વાવાઝોડું, ભૂકંપ, પૂર અને ગ્લેશિયરનું પીગળવું.

વર્તમાન વૈશ્વિક પરિસ્થિતિ

વાતાવરણીય તાપમાનમાં વધારો :

- માનવીય પ્રવૃત્તિઓને કારણે નીકળતા ગ્રીન હાઉસ વાયુઓ પૃથ્વીનું તાપમાન વધારી રહ્યા છે. 20 મી સદીમાં પૃથ્વીના સરેરાશ તાપમાનમાં 10°C નો વધારો જોવા મળ્યો હતો. આ એક હજાર વર્ષમાં સૌથી ઝડપી વધારો માનવામાં આવે છે. સંસાધકોનું અનુમાન છે કે જો GHG (Green House Gas) ઘટાડવામાં નહીં આવે, તો આ સદીના અંત સુધીમાં સપાટીનું સરેરાશ તાપમાન 3-5°C વધી શકે છે.

જૈવવિવિધતાને નુકસાન :

- ઘણા વન્યજીવોને જીવન જીવવા વિશેષ તાપમાનની જરૂર પડતી હોય છે. જેમકે, ઘુવીય રીંછ ઠંડા પ્રદેશો પર આધાર રાખે છે. બરફના પીગળવાને કારણે તેમના નિવાસસ્થાન નહીં રહે, જેના કારણે તેમના અસ્તિત્વ માટે જોખમ ઊભું થાય છે. વન નાબૂદી અને દાવાનળ જેવી સમસ્યાઓથી વન્યપ્રાણીઓનાં અસ્તિત્વ જોખમમાં મૂકાય છે. જો વર્તમાન વલણ ચાલુ રહેશે તો 2050 સુધીમાં પૃથ્વીની એક ચતુર્થાંશ પ્રજાતિઓ લુપ્ત થઈ શકે છે.

દરિયાની સપાટીમાં વધારો :

- પૃથ્વીના તાપમાનમાં વધારો થવાથી થર્મલ વિસ્તરણ થયું છે, જે સમુદ્રની સપાટીમાં વધારા તરફ દોરી જાય છે. (એવી સ્થિતિ જેમાં ગરમ પાણી ઠંડા પાણી કરતાં વધુ વિસ્તાર રોકે છે.) ગ્લેશિયરનું પીગળવું આ સમસ્યામાં વધારો કરે છે. છેલ્લા 100 વર્ષોમાં દરિયાની સપાટી 4-8 ઈંચ સુધી વધી છે અને આગામી 100 વર્ષમાં 36 ઈંચ સુધી વધવાની સંભાવના છે.

મહાસાગરોનું વધતું એસિડીકરણ :

- વાતાવરણમાં CO₂ ની સાંદ્રતામાં વધારો થવાથી સમુદ્રમાં CO₂ સંગ્રહમાં વધારો થયો છે. જે સમુદ્રને એસિડિક બનાવે છે. આ ઘટના કોરલ જેવી દરિયાઈ સૃષ્ટિ માટે જોખમકારક છે.

કુદરતી અને માનવસર્જિત આફતોના જોખમમાં વધારો :

- ઉચ્ચ વાતાવરણીય તાપમાનને કારણે જમીન અને પાણીમાંથી ભેજ ઝડપથી બાષ્પીભવન થઈ રહ્યો છે. જેના કારણે દુષ્કાળ પડે છે. જે વિસ્તારો દુષ્કાળથી પ્રભાવિત છે તે પૂરની નકારાત્મક અસરો માટે અત્યંત સંવેદનશીલ છે. આ ઉપરાંત જંગલોમાં આગના કિસ્સામાં પણ વધારો થયો છે.

આરોગ્યના મુદ્દાઓ :

- લૂના કારણે થતાં મૃત્યુની સંખ્યામાં વધારો થઈ રહ્યો છે. લાંબાગાળાનું ગરમ હવામાન રોગ વહન કરતાં જંતુઓ, પ્રાણીઓ અને સૂક્ષ્મજીવાણુઓને લાંબા સમય સુધી જીવવા માટેની પરિસ્થિતિ સર્જે છે. આથી પ્રાણીજનિત રોગો ફેલાવામાં પણ વધારો થઈ રહ્યો છે.

આર્થિક અસરો :

- એવો અંદાજ છે કે જો કાર્બન ઉત્સર્જન સંબંધી નિર્ણાયક પગલાં લેવામાં નહીં આવે, તો આબોહવા પરિવર્તનનાં કારણે વાર્ષિક વૈશ્વિક GDP ના લગભગ 5 થી 20% નુકસાન ભોગવવો પડશે. તેનાથી વિપરીત આબોહવા પરિવર્તનની સૌથી નુકસાનકારક અસરોને ઘટાડવાનો ખર્ચ GDP ના માત્ર 1% છે.

કૃષિ ઉત્પાદકતા અને ખાદ્ય સુરક્ષા સામે સંકટ :

- ખેતી પ્રકાશ ઉત્સર્જન, અનુકૂળ તાપમાન અને વરસાદ પર આધારિત છે. આથી ખેતી હંમેશા આબોહવાની પેટર્ન પર આધારિત રહી છે. આબોહવા પરિવર્તનને લીધે પાકની ઉત્પાદકતામાં સતત ઘટાડો નોંધાઈ રહ્યો છે. જેના લીધે ખાદ્ય સુરક્ષાના પ્રશ્નો પણ ઊભા થઈ રહ્યા છે.

વન હેલ્થ તરફ ભારત દ્વારા લેવાયેલા પગલાં

દેશે 1980ના દાયકામાં પ્રાણીજનિત રોગો માટે એક રાષ્ટ્રીય સ્થાયી સમિતિની સ્થાપના કરી હતી.

પશુપાલન અને ડેરી વિભાગ (DAHD) દ્વારા 2015 થી પશુ રોગોના વ્યાપને ઘટાડવા માટે ઘણી યોજનાઓ શરૂ કરેલ છે. ઉ.દા. રાષ્ટ્રીય ગોકુલ મિશન, નેશનલ લાઈવ-સ્ટોક મિશન, પગ અને મોઢાના રોગ માટેની યોજના વગેરે.

DAHD એ સ્વાસ્થ્ય અને પરિવાર કલ્યાણ મંત્રાલય સાથે મળીને શ્વાનથી થતો હડકવાની નાબૂદી માટે નેશનલ એક્શન પ્લાન ઘડી કાઢ્યો છે.

DAHD એક 'વન હેલ્થ' યુનિટની સ્થાપના કરવા પણ આયોજન કર્યું છે.

પશુચિકિત્સકો માટે ક્ષમતા નિર્માણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરતા કાર્યક્રમોને સુધારવાના પ્રયાસો કરવામાં આવી રહ્યા છે.

સરકાર એનિમલ હેલ્થ ડાયગ્નોસ્ટિક સિસ્ટમને પણ અપગ્રેડ કરી રહી છે. જેમ કે, સ્ટેટ્સ ટુ કંટ્રોલ ઓફ એનિમલ ડિસીઝ (ASCAD).

બાયોટેકનોલોજી વિભાગ દ્વારા દેશનું પ્રથમ 'વન હેલ્થ કન્સોર્ટિયમ' શરૂ કરવામાં આવેલ છે.

વન હેલ્થ લાગુ કરવા સામે પડકારો

- પશુ ચિકિત્સકની અછતને કારણે પ્રાણીજનિત રોગોની વહેલી શોધ/ઓળખ મુશ્કેલ બની છે.
- માનવ અને પશુ આરોગ્ય સંસ્થાઓ વચ્ચે માહિતી વહેંચણીનો અભાવ હોવાથી યોજના ઘડતરમાં મુશ્કેલીઓ.
- આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાએ એવી કોઈ અલાયદી એજન્સી કે માળખું નથી કે, જે 'વન હેલ્થ' એજન્ડાને આગળ ધપાવવા માટે તમામ દેશોને એક છત્ર હેઠળ લાવે.
- વન હેલ્થને આગળ ધપાવવા પૂરતું શિક્ષણ, કૌશલ્ય, ફંડ અને સંસ્થાકીય માળખું ન હોવાથી ઘણા બધા ગરીબ દેશો આ ક્ષેત્રે પગલાં લેવામાં નિષ્ફળ ગયા છે.
- વિશ્વમાં સ્થાને આર્થિક વિકાસને વધુ પ્રાધાન્ય આપવામાં આવે છે, તેથી દરેક દેશ પોતાના દેશવાસીઓના આર્થિક વિકાસ માટે વૈશ્વિક સહકારમાં જોડાવાથી બચે છે. ઉ.દા. ડોનાલ્ડ ટ્રમ્પના નેતૃત્વ હેઠળ USA પેરિસ સંઘિથી બહાર થઈ ગયું હતું.
- રાજકીય ઈચ્છાશક્તિનો અભાવ હોવાથી કોઈ ચોક્કસ અને સચોટ પગલાં સમયસર લઈ શકાતા નથી.

ભવિષ્યની રાહ

1. વિવિધ વિભાગો/સંસ્થાઓ વચ્ચે સહકાર વધારવાની જરૂર છે.
2. એક વિશ્વ એક સ્વાસ્થ્યને મહત્વ આપી બધા દેશોએ સાથે મળી વૈશ્વિક કક્ષાએ પ્રયત્નો કરવાની જરૂર છે.
3. લોકોમાં જાગૃતિ લાવવા અને શિક્ષણ, કૌશલ્ય પૂરું પાડવા જરૂરી નાણાકીય ખર્ચ કરવો જોઈએ.
4. મનુષ્ય, પ્રાણી અને પ્રકૃતિ વચ્ચે થતા સંઘર્ષને અટકાવવા ટકાઉ વિકાસ ભાર આપવા પ્રોત્સાહન આપવું જોઈએ.
5. હાલની પશુ આરોગ્ય અને રોગ દેખરેખ પ્રણાલીનું એકીકરણ હોવું જોઈએ.
6. પશુ ઉત્પાદકતા અને આરોગ્ય માટે માહિતી નેટવર્ક અને રાષ્ટ્રીય પશુ રોગ નોંધણી વ્યવસ્થાને એકીકૃત કરી શકાય.
7. સરકારે અનૌપચારિક બજાર અને કતલખાનાની સ્થિતિ સુધારવા માટે શ્રેષ્ઠ પ્રેક્ટિસ માર્ગદર્શિકા ઘડવાની જરૂર છે, કે જેથી પશુ દ્વારા માનવમાં રોગો પ્રસારવાનું અટકે.
8. ટોચથી લઈને પાયાના સ્તર સુધી એટલે કે વૈશ્વિક સ્તરેથી લઈ ગ્રામ્ય કક્ષા સુધી દરેક તબક્કે 'એક આરોગ્ય'ને કાર્યરત કરવા માટે મિકેનિઝમ બનાવવું જોઈએ.

ભારત - યુરોપિયન સંઘ વચ્ચે વ્યાપાર અને રોકાણ કરાર

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં ભારત અને યુરોપિયન સંઘ વચ્ચે વ્યાપાર અને રોકાણ કરાર લાગુ કરવા અંગે વાટાઘાટના પ્રથમ રાઉન્ડના કાર્યક્રમનું દિલ્હી ખાતે આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. આ રાઉન્ડ દરમિયાન મુક્ત વ્યાપાર કરારનાં 18 ક્ષેત્રોને આવરી લેતાં 52 તકનીકી સેશન અને રોકાણ સંરક્ષણ અને GI (Geographical Indicator) પર 7 સેશન યોજાયાં હતાં. આ વાટાઘાટનો બીજો રાઉન્ડ સપ્ટેમ્બર-2022માં બ્રસેલ્સ ખાતે યોજનાર છે.

ભારત - યુરોપિયન સંઘ વચ્ચે વેપારની વર્તમાન પરિસ્થિતિ

- EU સાથે ભારતનો દ્વિપક્ષીય વેપાર 2021-2022માં \$ 116.36 બિલિયન હતો. વૈશ્વિક આર્થિક અડચણો હોવા છતાં, દ્વિપક્ષીય વેપાર 2021 – 2022માં 43.5%ની પ્રભાવશાળી વધારો જોવા મળ્યો છે. હાલમાં EU એ સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અમેરિકા પછી ભારતનો બીજો સૌથી મોટો વેપારી ભાગીદાર છે અને ભારતીય નિકાસ માટેનું બીજું સૌથી મોટું સ્થળ છે.
- EU સાથેના વેપાર કરારથી ભારતને તેના માલસામાન અને સેવાઓની નિકાસને વધારવામાં અને વૈવિધ્યીકરણ કરવામાં મદદ મળશે. જેમાં મૂલ્ય વ્યાપારની શૃંખલાઓ પણ વધુ સુરક્ષિત બનશે. બંને પક્ષો નિષ્પક્ષતા અને પારસ્પરિકતાના સિદ્ધાંતો પર આધારિત વેપાર વાટાઘાટો ચલાવીને વ્યાપાર કરાર કરવાની દિશામાં આગળ વધી રહ્યા છે.
- EU દ્વારા ભારતમાં વિદેશી મૂડીરોકાણમાં હિસ્સો છેલ્લા એક દાયકામાં 8% થી વધીને 18%એ પહોંચ્યો છે.
- વર્ષ 2021માં ભારતે EUને 65 બિલિયન ડોલર જેટલી નિકાસ કરેલ છે અને ત્યાંથી આયાત 51 બિલિયન ડોલરની કરેલ છે, જેથી ટ્રેડ સરપ્લસ \$ 14 બિલિયન થી પણ વધુ છે.
- EUનું ભારતમાં મૂડીરોકાણ \$ 90 બિલિયન છે. જ્યારે ભારત EUમાં \$ 60 બિલિયન જેટલું મૂડીરોકાણ ધરાવે છે.

મુખ્ય પડકારો :

1. વિદેશી રોકાણકાર વિરુદ્ધ ભારત અને યુરોપિયન સંઘના સરકારી તંત્ર દ્વારા કરાતી મનમાનીભરી કાર્યવાહી રોકીને રોકાણકારોને ન્યાયપૂર્ણ તક આપવાની માંગ EUએ કરી છે. જ્યારે ભારતની દ્વિપક્ષીય રોકાણ સંઘિમાં આ વિષે કોઈ ઉલ્લેખ ના હોવાથી સહમતી બનવી મુશ્કેલ છે.

વેપાર માટેની સંભાવનાઓ/અવકાશ

(A) EUના પક્ષમાં હકારાત્મક પાસા

- 440 મિલિયનથી પણ વધુ ગ્રાહકો જે ગુણવત્તાયુક્ત સામાનની ખરીદી કરવા તૈયાર રહે છે.
- પારદર્શક નિયમો અને તેનું અનુપાલન કરવામાં આવે છે.
- સુરક્ષિત કાયદાકીય રોકાણ માળખું
- 27 સમૂહ દેશોનું એક વિશાળ અને સમૃદ્ધ બજાર છે. આમ એક મોટું વ્યાપાર ક્ષેત્ર હોવાથી વેપાર અને રોકાણની અમર્યાદિત તકો છે.
- ઉચ્ચ ગુણવત્તાવાળા સાધનો અને આધુનિક ટેકનોલોજી

(B) ભારતના પક્ષમાં હકારાત્મક પાસા

- દુનિયાના સૌથી મોટા બજારોમાંનું એક જ્યાં માંગના પ્રમાણની સાથે સાથે લોકોની ખરીદ શક્તિમાં ઉછાળો આવી રહ્યો છે.
- દુનિયાનું સૌથી ઝડપથી વિકસતું અર્થતંત્ર હોવાથી રોકાણ માટે સર્વશ્રેષ્ઠ વિકલ્પ
- આ ભૂરાજકીય પરિવર્તનના સમયમાં ભારત એક વિશ્વસનીય ભાગીદાર છે.
- ભારત શ્રમ સઘન માલ (Labour Intensive Goods), ઉત્પાદિત માલ (Manufactured Goods) અને કાપડ વગેરેની નિકાસ કરીને EU બજારની માંગ પૂર્તિ કરવા સક્ષમ છે.
- ભારતમાં સેવા ક્ષેત્રે ઉચ્ચ કૌશલ્ય ધરાવતા લોકોની સંખ્યામાં સતત વધારો થઈ રહ્યો છે.

2. **બહુપક્ષીય રોકાણ અદાલત અંગેની માંગ :** EU હાલની આર્બિટ્રેશન આધારિત ઈન્વેસ્ટમેન્ટ સ્ટેટ ડિસ્પ્યુટ સેટલમેન્ટ સિસ્ટમમાં સુધારા માટે બહુપક્ષીય રોકાણ અદાલત (MIC) બનાવવા માંગ કરી રહ્યું છે. તેમ છતાં MIC પર ભારતની સત્તાવાર સ્થિતિ અસ્પષ્ટ છે.

અર્થતંત્ર અને આયોજન વિશેષ |

3. નોન - ટેરિફ અવરોધો : EUના સભ્યો એ ભારતીય કૃષિ પેદાશો સામે સેનેટરી અને ફાયટો સેનેટરી નીતિ નિયમો ખૂબ કડક રાખેલા છે. જે ભારતીય ઉત્પાદનો સામે નોન ટેરિફ અવરોધો ઉભા કરીને નિકાસ મુશ્કેલ બનાવી દે છે. ઉપરાંત પ્રી- શિપમેંટ ઇન્સ્પેક્શન, એન્ટી ડમ્પિંગ જેવાં પગલાઓ વેપાર વૃદ્ધિને અવરોધે છે.
4. ભારતના સ્થાનિક ઉદ્યોગોને નુકસાનનો ડર : EUના વિકસિત રાષ્ટ્રો સાથે વેપારની પરિસ્થિતિમાં ભારતના સ્થાનિક ઉદ્યોગો સ્પર્ધામાં ટકી શકશે કે કેમ તે મોટો સવાલ છે. જેમ કે ભારતનું Auto mobile ક્ષેત્ર, કાપડ ઉદ્યોગ ક્ષેત્ર, ડેરી ઉદ્યોગ અને કૃષિ ક્ષેત્ર વગેરેને વિકસિત દેશોની સામે સ્પર્ધામાં ટકી રહેવા ધરખમ સુધારા કરવા પડશે.
5. વર્તમાન ભૂરાજકીય પરિવર્તન : વિશ્વમાં COVID-19ની સમસ્યા ઊભી થઈ છે ત્યારથી દરેક રાષ્ટ્ર આત્મનિર્ભર બનવા પ્રયત્ન કરી રહ્યા છે, જેથી અન્ય કોઈ રાષ્ટ્ર પર નિર્ભરતા ન રહે. આમ આવી પરિસ્થિતિમાં બધા દેશો ફરી ડી- ગ્લોબલાઈઝેશન તરફ આગળ વધી રહ્યા છે, જે વિશ્વ વ્યાપાર માટે ચિંતાનો વિષય છે.

6. અન્ય સમસ્યાઓ
  - i. IPRને લગતી સમસ્યાઓ (Intellectual Property Rights)
  - ii. ભારતના શ્રમ કાયદાઓને લગતી સમસ્યાઓ
  - iii. લૈંગિક સમાનતાને લગતી સમસ્યાઓ
  - iv. પર્યાવરણ સંરક્ષણ કાયદાઓ
  - v. પરદેશગમન (Immigration) સંબંધિત મુદ્દાઓ
  - vi. ભારતીય અને યુરોપિયન સંઘના હિતોનો ટકરાવ
  - vii. મોસ્ટ ફેવર્ડ નેશનનો દરજ્જો આપવા અંગે મતભેદો
  - viii. EU 27 દેશોનો સમૂહ હોવાથી સંગઠનમાં આંતરિક મત- મતાંતર હોવાથી બધા દેશોની અલગ અલગ પોલિસીને અનુરૂપ આવે તેવો એગ્રીમેંટ તૈયાર કરવો એક મોટો પડકાર.

લવિધ્યસૂચક પથ

પ્રેફરેન્શિયલ ટ્રેડ એગ્રીમેંટથી શરૂ કરી

અને ફ્રી ટ્રેડ એગ્રીમેંટને અંતિમસ્વરૂપ આપવું :

- બંને દેશો વચ્ચે રહેલા મતભેદોને ઉકેલીને વર્ષ 2007થી ચાલી રહેલી ચર્ચાને અંતિમસ્વરૂપ આપી વહેલી તકે મુક્ત વેપાર કરાર તરફ આગળ વધવા પ્રથમ પગલું લેવાની જરૂર છે.

EU સંગઠનના મોટા દેશો સાથે સહકાર :

- યુરોપિયન યુનિયનમાં મુખ્ય ચાલકબળ ગણાતા ફ્રાંસ અને જર્મની જેવા દેશો સાથે સહકાર વધારી વેપારમાં રહેલી ત્રુટીઓ દૂર કરવા પ્રયાસ કરી વૈશ્વિક કક્ષાએ સહકારથી કાર્ય કરવા પગલાં લેવા જોઈએ.

રોકાણ સંબંધી સમસ્યાઓના ઉકેલ

માટે ફાસ્ટ ટ્રેક વિન્ડોની રચના :

- રોકાણને પ્રોત્સાહન આપવા અને સરળ બનાવવા માટે ફાસ્ટ ટ્રેક વિન્ડોની સુવિધા ઊભી કરી રોકાણકારોને થતી સમસ્યાઓનો ઝડપી ઉકેલ લાવી શકાય.

અન્ય ધ્યાનમાં લેવા જેવી બાબતો :

- ટકાઉ વિકાસ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી નવી ટેકનોલોજીના વિકાસ માટે બંને પક્ષો વચ્ચે સહયોગ વધારવો. લિંગ સમાનતાને પ્રોત્સાહન, વસ્તુની ગુણવત્તા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું, કાર્બન- ટેરિફને લગતા નિયમોમાં સ્પષ્ટતા લાવવી, વૈશ્વિક સ્તરે સહભાગીદારીપૂર્ણ અને એકમત કેળવવા પ્રયત્ન કરવો. વેપાર ઉપરાંત અન્ય ક્ષેત્રોમાં સહકાર વધારી સહભાગીદારી કાર્ય કરવા આગળ વધવું વગેરે.

દ્વિપક્ષીય રોકાણ પ્રોત્સાહન સંધિ :

- રોકાણને પ્રોત્સાહન આપવા બંને પક્ષોએ સાથે મળીને રોકાણક્ષેત્રે રહેલા અવરોધોને દૂર કરવા અને ઉચ્ચ સંભાવના ધરાવતાં ક્ષેત્રોની ઓળખ કરી રોકાણને આકર્ષવા પગલાં લેવા જોઈએ, જેના માટે માહિતી અને ટેકનોલોજી હસ્તાંતરણ જેવાં કાર્યો ખૂબ ઉપયોગી થશે.

આપો અને લો નીતિ (Give and Take Policy) :

- બંને પક્ષોએ અમુક મુદ્દાઓ પર લચીલાપણું બતાવીને સહમતી બંને તેવાં ક્ષેત્રોમાં મુક્ત વેપાર કરવા આગળ વધવું જોઈએ.

મજબૂત મૂલ્ય શૃંખલા :

- બજારની માંગ અનુસાર વસ્તુની જરૂરિયાત કોઈપણ રોકટોક વગર પૂરી થઈ શકે એ માટે બંને પક્ષોએ સાથે મળી કાર્ય કરવું.

સંતુલિત વેપાર કરાર :

- જેથી ભારતના કાપડ ઉદ્યોગ, ડેરી ઉદ્યોગ અને કૃષિ ક્ષેત્રના હિતોનું રક્ષણ થાય અને સ્થાનિક ઉદ્યોગો પડી ન ભાંગે આ ઉપરાંત નોન ટેરિફ પ્રતિબંધોનો પણ ઉકેલ લાવવા વિચારણા કરવી જોઈએ.

ભૌગોલિક-આર્થિક સત્કાર પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું :

- બદલાઈ રહેલાં વૈશ્વિક પરિબળોને ધ્યાનમાં રાખીને બંને પક્ષોએ પોતાની જરૂરિયાતોને સંતોષવા અને ખાતરીબદ્ધ સુરક્ષિત ભાગીદારી સુનિશ્ચિત કરવા માટે ભૌગોલિક-આર્થિક બંને ક્ષેત્રોમાં સહકારથી કાર્ય કરવાની જરૂર છે. જેથી વૈશ્વિક સ્તરે રાજકીય પ્રભાવ વધે અને ટકાઉ વિકાસને વેગ મળે છે.

મુક્ત વેપાર ક્ષેત્ર એટલે શું ?

- મુક્ત વેપાર કરાર બે અથવા વધુ રાષ્ટ્રો વચ્ચે આયાત અને નિકાસમાં અવરોધોને ઘટાડવાનો કરાર છે. મુક્ત વ્યાપાર નીતિ હેઠળ, માલસામાન અને સેવાઓની ખરીદી અને વેચાણ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે સરળતાથી થઈ શકે છે અને તેમના વ્યાપારને અટકાવવા માટે સરકારી ટેરિફ, ક્વોટા, સબસિડી અથવા પ્રતિબંધો વગેરે, ઓછા અથવા નહિવત હોય છે.

ભારતના મુક્ત વ્યાપાર કરાર માટેના તર્ક

- નિકાસ બજારોનું વૈવિધ્યી કરણ અને વિસ્તરણ
- કાચો માલ, મધ્યવર્તી વસ્તુઓ, મૂડીમાલ વગેરેની સરળ ઉપલબ્ધતા
- ભારતના હિતમાં હોય તેવાં ક્ષેત્રો પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરી નિકાસને પ્રોત્સાહન આપવું.
- ઉત્પાદનક્ષેત્રના વિકાસ માટે વિદેશી રોકાણો આકર્ષવાં, રોજગાર પેદા કરવા અને વ્યવસાયક્ષેત્રે સ્પર્ધાત્મકતામાં વધારો કરી નવીનીકરણ લાવવું.
- ગ્લોબલ વેલ્યુ ચેઇનમાં ભારતની ભૂમિકા મહત્વની બનાવવા.

ભારત દ્વારા હસ્તાક્ષર કરાયેલા વ્યાપારી કરારો

ભારત - શ્રીલંકા મુક્ત વેપાર કરાર :

- શ્રીલંકા સાથે 28 ડિસેમ્બર 1998માં (ISFTA) મુક્ત વેપાર કરાર પર હસ્તાક્ષર કરાયા હતા, જે 1 માર્ચ, 2000 થી લાગુ કરવામાં આવેલ છે.
- બંને પક્ષો ટેરિફ લિબરલાઇઝેશન પ્રોગ્રામ હેઠળની પ્રતિબદ્ધતાઓનું પાલન કરે છે.

સાઉથ એશિયન ફ્રી ટ્રેડ એગ્રીમેન્ટ (SAFTA)

- સાઉથ એશિયન એસોસિયેશન ફોર રિજનલ કોઓપરેશન (SAARC) કરાર 2006માં અમલમાં આવ્યો, જેનો પૂર્વવર્તી કરાર 1993માં સાર્ક પ્રેફરેન્શિયલ ટ્રેડિંગ હતો. SAFTA પર હસ્તાક્ષર કરનારા દેશો અફઘાનિસ્તાન, બાંગ્લાદેશ, ભૂટાન, ભારત, માલદીવ, નેપાળ, પાકિસ્તાન અને શ્રીલંકા.

ભારત કોરિયા વ્યાપક આર્થિક ભાગીદારી કરાર (IKCEPA)

- ભારત અને દક્ષિણ કોરિયા વચ્ચે મુક્ત વેપાર કરાર છે, જે ઓગષ્ટ 7, 2009માં કરવામાં આવ્યો હતો. તેને 1 જાન્યુઆરી, 2010થી અમલમાં મુકાયો છે. તે વ્યાપક રીતે માલ, સેવાઓ, રોકાણ, પ્રાપ્તિ વગેરેને આવરી લે છે.

ભારત - જાપાન વ્યાપક આર્થિક ભાગીદારી કરાર (IJCEPA)

- ભારત - જાપાન વચ્ચે મહત્વાકાંક્ષી વેપાર અંગે 16મી ફેબ્રુઆરી 2011ના રોજ કરાર કરવામાં આવ્યા, જેને 1 ઓગષ્ટ, 2011થી અમલમાં મૂકાયા.

અન્ય દેશો સાથે FTAs

- ભારત-નેપાળ વ્યાપાર કરાર (2007)
- ભારત-મોરિશિયસ વિસ્તૃત આર્થિક સહકાર અને ભાગીદારી કરાર (2021)
- ભારત-મલેશિયા વિસ્તૃત આર્થિક સહકાર કરાર (2011)
- ભારત-આશિયાન વિસ્તૃત આર્થિક સહકાર કરાર (2015)
- ભારત-સિંગાપોર વિસ્તૃત આર્થિક સહકાર કરાર (2005)
- ભારત-થાઈલેન્ડ મુક્ત વ્યાપાર કરાર (2004)
- ભારત-ભૂટાન વ્યાપાર, વાણિજ્ય અને ટ્રાન્ઝિટ કરાર (2017)

નીતિ આયોગનો ગિગ અને પ્લેટફોર્મ અર્થવ્યવસ્થા અંગે અહેવાલ

અર્થમાં ક્રમ:

‘ઇન્ડિયાઝ બૂમિંગ ગિગ એન્ડ પ્લેટફોર્મ ઇકોનોમી’ શીર્ષક હેઠળના અહેવાલમાં સરકારી થિંક-ટેન્ક નીતિ આયોગે મહિલાઓ અને વિકલાંગ વ્યક્તિઓની શ્રમદળની ભાગીદારી પર અવલોકન કરીને કેટલીક ભલામણો કરી છે.

ગિગ ઇકોનોમી એટલે શું ?

આ મુક્ત બજાર વ્યવસ્થાની એવી રોજગાર પદ્ધતિ છે કે જ્યાં કર્મચારીઓ ટૂંકા ગાળા માટે અને હંગામી ધોરણે કામ કરે છે. આને ફ્રીલાન્સિંગ કે ટૂંકી મર્યાદાનો કોન્ટ્રાક્ટ પણ કહે છે.

નીતિ આયોગની ગિગ અર્થવ્યવસ્થા અંગે ભલામણો

- 1 **નાણા પ્રોત્સાહન :**
કુલ કર્મચારીઓમાં 30% થી વધુ મહિલાઓનું પ્રમાણ ધરાવતી કંપનીઓને કર છૂટ અને અનુદાન આપી પ્રોત્સાહિત કરો.
- 2 **સામાજિક સુરક્ષા :**
સામાજિક સુરક્ષા કાયદા, 2020 હેઠળ સુરક્ષિત લાભોને ગિગ કર્મચારીઓ સુધી પહોંચાડીને પ્રોવિડંડ ફંડ જેવી સુવિધાઓ આપો.
- 3 **પ્લેટફોર્મ ઈન્ડેક્સ :**
પ્લેટફોર્મ અર્થવ્યવસ્થાને વેગ આપીને મજબૂત કરવા માટે સ્ટાર્ટ અપ ઈન્ડિયાની જેમ “પ્લેટફોર્મ ઈન્ડિયા પહેલ” શરૂ કરો.
- 4 **બજાર પહોંચ :**
ક્ષેત્રીય અને ગ્રામીણ વાનગી વેચતા નાના ઉદ્યોગ સાહસિકોને પ્લેટફોર્મ (ઉ.દા.: સ્વિગ્ગી, ઝોમેટો) સાથે જોડીને વિશાળ બજાર પૂરું પાડો.
- 5 **ઘિરાણ સુવિધા :**
પ્લેટફોર્મ પર કામ કરનાર (સ્વિગ્ગી ડિલિવરી કરનાર) અને આવું પ્લેટફોર્મ સ્ટાર્ટ અપ શરૂ કરવાની ઈચ્છા ધરાવનારને ઘિરાણ આપવું.

વિવિધ પ્રકારની કોલર જોબ્સ

- બ્લૂ કોલર :**
  - કામદાર જે મેન્યુઅલ મજૂરી કરે છે અને કલાક દીઠ વેતન મેળવે છે.
- વ્હાઈટ કોલર :**
  - ઓફિસ કામદારો અને મેનેજમેન્ટ પ્રોફેશનલ ની નોકરી.
- ગોલ્ડ કોલર :**
  - ઉચ્ચ કુશળ જ્ઞાન ધરાવતા લોકોનો સમાવેશ થાય છે. ઉ.દા.-વકીલો, ડૉક્ટરો, વૈજ્ઞાનિકો, સંશોધકો.
- ગ્રે કોલર :**
  - વ્હાઈટ અથવા બ્લૂ કોલર તરીકે વર્ગીકૃત ન હોય તેવા રોજગાર સાથે જોડાયેલા લોકો નિવૃત્તિ ઉમર પછી આગળ કામ કરતા લોકો માટે પણ.
- ગ્રીન કોલર :**
  - એવા લોકો જે અર્થતંત્રના પર્યાવરણીય ક્ષેત્રમાં કાર્યરત છે.
- પિંક કોલર :**
  - એવી નોકરીમાં કાર્યરત લોકો જે નોકરી પરંપરાગત રીતે મહિલાઓનું કામ માનવામાં આવે છે.
- રેડ કોલર :**
  - તમામ પ્રકારના સરકારી કામદારો.
- ઓપન કોલર :**
  - જે ઘરેથી કામ કરે છે, ખાસ કરીને ઈન્ટરનેટ દ્વારા.

અહેવાલમાં નોંધાયેલી બાબતો

- ભારતમાં મહિલા શ્રમ દળની ભાગીદારી ઓછી રહી છે. જે છેલ્લા કેટલાક વર્ષોમાં 16 ટકાથી 23 ટકા વચ્ચે રહી છે.
- વિકલાંગ વ્યક્તિઓ, જેઓ ભારતની વસ્તીના 2.11 થી 11 ટકા છે, તેમનો શ્રમદળમાં ભાગીદારી દર 36% રહ્યો છે.
- 2020-21 માં 7.5 મિલિયનથી વધુ કામદારો ગિગ અર્થતંત્રમાં રોકાયેલા હતા, જે 2030 સુધીમાં 23.5 મિલિયન પહોંચવાનું અનુમાન છે.
- હાલમાં લગભગ 47% ગિગ વર્ક મધ્યમ કુશળ નોકરીઓમાં, લગભગ 22% ઉચ્ચ કુશળ નોકરીઓમાં અને લગભગ 31% ઓછી કુશળ નોકરીઓમાં છે.
- ભારતમાં શહેરી કેન્દ્રોમાં હાથ ધરવામાં આવેલા સર્વેના આધારે, રિપોર્ટમાં એમ પણ કહેવામાં આવ્યું છે કે મહિલાઓ તેમના શિક્ષણ અને લગ્ન બાદ પ્લેટફોર્મ જોબમાં જોડાય તેવી શક્યતાઓ વધુ છે.

પ્લેટફોર્મ ઈકોનોમી એટલે શું ?

ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ દ્વારા વ્યાપાર-વાણિજ્ય કરવામાં આવતો હોય તેવા ઉદ્યોગોની વ્યવસ્થા.

1 ગિગ ઇકોનોમીની વૃદ્ધિ માટેનાં જવાબદાર કારણો

1 કામ કરવાની સ્વતંત્રતા :
કર્મચારી ગમે તે જગ્યાએથી પોતાને અનુકૂળ સમયે કામ કરી શકે છે. આમ કોર્પોરેટ વિશ્વનાં બંધનોથી મુક્તિ મેળવીને કર્મચારી આઝાદી અનુભવે છે.

3 બદલાતો અભિગમ :
આજના યુવાઓનો કારકિર્દી પ્રત્યેનો અભિગમ સદંતર બદલાઈ ગયો છે. તેઓ બંધનોથી મુક્ત પોતાની ઈચ્છા મુજબ કામ કરવા ઈચ્છે છે.

5 સ્ટાર્ટ અપ સંસ્કૃતિ :
દેશમાં સ્ટાર્ટ અપ ઈન્ડિયાને લીધે વ્યાપાર કરવાનો જુસ્સો વધી રહ્યો છે. આવા સ્ટાર્ટ અપમાં કાચમી કર્મચારી રાખવા ખર્ચાળ હોવાથી સસ્તા વેતને ફ્રીલાન્સર રાખવાનું વલણ જોવા મળે છે.

2 માનસિક સ્વાસ્થ્ય :
આજે શિક્ષિત લોકો કામની સાથે પારિવારિક જીવનનું સંતુલન રાખવા ઈચ્છે છે. ગિગ ઇકોનોમી આ તક પૂરી પાડીને કર્મચારીને માનસિક શાંતિ આપે છે.

4 ડિજિટલીકરણ :
ભારતમાં ઈન્ટરનેટ અને ડિજિટલ વ્યવસાયનો વ્યાપ વધવાથી નોકરી માટે પરંપરાગત ઓફિસને બદલે ઘરેથી કામ કરવું સરળ બન્યું છે.

6 મહિલા કેન્દ્રિત :
મહિલાઓ માટે ઓફિસમાં જઈને કામ કરવું હંમેશા શક્ય હોતું નથી. આથી ફ્રીલાન્સિંગ દ્વારા ઘરની સંભાળની સાથે જ કામ કરવાની તક મળતાં મહિલાઓ ગિગ ઇકોનોમીનો આધાર સ્તંભ બની રહી છે.

1 ગિગ ઇકોનોમીના ફાયદા

રોજગાર સર્જન :
ફ્રીલાન્સિંગ ક્ષેત્ર કર્મચારીઓ માટેના જટિલ શ્રમ કાયદાથી મુક્ત હોવાથી નવી નોકરીઓનું સર્જન થાય છે.

ઉત્પાદકતા :
ફ્રીલાન્સિંગ એ અર્થવ્યવસ્થાને નિમ્ન કૌશલ્યથી ઉચ્ચકૌશલ્ય તરફ લઈ જાય છે તથા કર્મચારીની નિમણૂક તેમની ક્ષમતાને આધારે કરવાથી સમગ્ર અર્થવ્યવસ્થાની ઉત્પાદકતા વધે છે.

ખર્ચ ઘટાડો :
કંપનીઓને સસ્તું અને કુશળ શ્રમબળ સરળતાથી ઉપલબ્ધ હોવાથી કંપનીનો કુલ ખર્ચ ઘટે છે.

ડેમોગ્રાફિક ડિવિડન્ડ :
યુવાનોને ઉચ્ચ કૌશલ્ય અને યોગ્ય પગારઘોરણવાળી નોકરીઓ મળતાં યુવાધનનો ઉત્સાહ વધે છે અને દેશને વિશાળ યુવા સંખ્યાનો ફાયદો મળે છે.

1 ગિગ ઇકોનોમીના પડકારો

1. ફ્રીલાન્સિંગ કરતા લોકો કોઈપણ સામાજિક સુરક્ષા કાર્યક્રમો હેઠળ આવરી લેવાયા નથી. પરિણામે પ્રોવિડન્ડ ફંડ, ગ્રેજ્યુઈટી જેવી સુવિધાઓથી વંચિત રહે છે.

2. શ્રમિક અધિકારોથી તેઓ વંચિત રહી જતાં સંગઠન બનાવી શકતા નથી તથા ન્યૂનતમ વેતનથી પણ અળગા રહી જાય છે.

3. નાણાકીય સવલતો જેવી કે બેંક ધિરાણ, ક્રેડિટ કાર્ડની પહોંચ ન મળતાં નાણાકીય સમાવેશનથી દૂર રહે છે.

4. ફ્રીલાન્સિંગ પ્લેટફોર્મ દ્વારા પારદર્શિતા અને જવાબદેહિતાપૂર્ણ વ્યવહાર ન કરવાથી ફ્રીલાન્સરનું શોષણ થાય છે.

લૈંગિક સમાનતા :

• પરંપરાગત ક્ષેત્રોમાં રોજગાર બાબતે મહિલાને ખાસ પ્રાધાન્ય નથી અપાતું, જ્યારે ફ્રીલાન્સિંગ એ દરેકને સમાન તક આપે છે.

પસંદગીનો અધિકાર :

• રોજગારદાતા અને રોજગાર ઈચ્છુકો એમ બંનેને પોતાની પસંદગીનો અધિકાર ગિગ અર્થવ્યવસ્થા આપે છે.

અડચણોથી મુક્ત :

• ગિગ અર્થવ્યવસ્થા એ ભૌગોલિક ક્ષેત્રને લગતી અડચણોને નાબૂદ કરીને દરેક માટે રોજગારીની તક સર્જે છે.

ભારતની ક્ષમતાનો ઉપયોગ :

• ભારત ઉચ્ચ ટેકનોલોજીયુક્ત ક્ષમતા ધરાવતો દેશ છે તથા ઈન્ટરનેટની પહોંચ વધવાથી ગિગ અર્થવ્યવસ્થામાં પ્રભુત્વ મેળવી શકે છે.

5. નીતિ આયોગની ભલામણ મુજબ દેશની અર્થવ્યવસ્થાને વિધિસર (Formal) બનાવવાની જરૂર છે. જ્યારે ગિગ અર્થવ્યવસ્થા એ અનૌપચારિકતા (Informal) તરફ લઈ જાય છે.

6. ગિગ કર્મચારીઓ સંગઠિત ન હોવાથી કંપનીઓના ગેરકાયદેસર અને અનૈતિક વ્યવહાર વિરુદ્ધ તેઓ અવાજ ઉઠાવી શકતા નથી.

7. શહેરી અને ઈન્ટરનેટની વ્યવસ્થા ધરાવતો વર્ગ જ ફ્રીલાન્સર તરીકે કામ કરી શકે છે. પરંતુ ગ્રામ્ય અને વંચિત વર્ગો સુધી પહોંચ ન હોવાથી ડિજિટલ ડિવાઈડ વધે છે.

સરકારના ગિગ અર્થવ્યવસ્થા માટે પ્રયાસો

1 સામાજિક સુરક્ષા સંહિતા-2020 હેઠળ ગિગ શ્રમિકોને શ્રમિક કાયદાના ફાયદા સુનિશ્ચિત કરાયા છે.

2 કર્ણાટક જેવાં રાજ્યો દ્વારા ગિગ શ્રમિકોને સામાજિક સુરક્ષાના ફાયદા પૂરા પડાયા છે.

આગળની રાહ

- ગિગ કામદારોને સામાજિક સુરક્ષા પ્રદાન કરવામાં આવે. સાથે જ વીમા અને અન્ય સુરક્ષા માટેના માળખા અને સચોટ નિયમો ઘડવામાં આવે.
- આ ક્ષેત્રે કાર્યરત સંસ્થાઓ અને સરકારોએ સંયુક્ત રીતે જવાબદારીઓ સ્વીકારી કામદારોને જરૂરી રક્ષણ પૂરું પાડવાની જરૂર છે.
- રાજ્ય, કંપનીઓ અને કામદારો દ્વારા ત્રિપક્ષીય સંયુક્ત પ્રયાસો કરીને નિયમો સંગઠિત બનાવવા પ્રયાસ કરવા જોઈએ.
- ફ્રીલાન્સિંગ કરનારના કૌશલ્યને સતત નિખારવું જરૂરી છે. તેથી તેઓ માટે સ્કિલ, રિસ્કિલ, અપસ્કિલ ની વ્યવસ્થા કરવી જોઈએ.
- ન્યૂનતમ વેતન અને માતૃત્વ ફાયદા પૂરા પાડીને ગિગ શ્રમિકોને સામાજિક સુરક્ષા આપવી જોઈએ.
- ગિગ અર્થવ્યવસ્થા સંબંધિત ફરિયાદોના નિવારણ માટે વિવાદ નિવારણાતંત્ર બનાવવું જોઈએ.
- શ્રમિકોની વ્યાખ્યામાં ગિગ શ્રમિકોને સમાવીને કાયદાકીય પીઠબળ પૂરું પાડવું જોઈએ.
- ઉદ્યોગોએ ફ્રીલાન્સિંગને નાણાકીય અને અન્ય સમર્થન આપીને ગિગ અર્થવ્યવસ્થાને વેગ આપવો જોઈએ.
- ગિગ અર્થવ્યવસ્થા વૈશ્વિક હોવાથી વૈશ્વિક સહકાર અને પ્રયાસ સુનિશ્ચિત કરવો જરૂરી છે. ભારતે અમેરિકા અને યુરોપિયન સંઘ સાથે મળીને ગીગ અર્થવ્યવસ્થાને મજબૂત બનાવવા કામ કરવું જોઈએ.
- ફ્રીલાન્સિંગ શ્રમિકો માટે રાષ્ટ્રીય ડેટાબેઝ તૈયાર કરવો જોઈએ.

જાહેર ઋણ વ્યવસ્થાપન અંગેનો અહેવાલ - 2022

જાહેર ઋણ વ્યવસ્થાપનનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય એ સુનિશ્ચિત કરવાનો છે કે સરકારની ધિરાણ સંબંધિત જરૂરિયાતો અને તેની ચૂકવણીની જવાબદારીઓ ઓછા ખર્ચે, નિમ્ન જોખમે અને યોગ્ય સમયમર્યાદામાં પૂરી થાય.

જાહેર ઋણ વ્યવસ્થાપન અંગેના અહેવાલના વિવિધ પાસાઓ

જાહેર દેવામાં સમાવેલ બાબતો

જાહેર દેવાના મુખ્ય બે ભાગ પડે છે:

- આંતરિક દેવું
- બાહ્ય દેવું

જાહેર દેવું ઉભું કરવાનાં સાધનો

- G-Security (સરકારી જામીનગીરીઓ)
- T-Bill (તિજોરી બીલ)
- બાહ્ય મદદ
- ટૂંકાગાળાનું દેવું (T-Bill)
- લાંબાગાળાનું દેવું (બોન્ડ, ડિબેન્ચર)

જાહેર દેવાનું સંચાલન કોણ કરે છે ?

કેન્દ્ર સરકાર વતી રિઝર્વ બેંક ઓફ ઈન્ડિયા જાહેર દેવાનું સંચાલન કરે છે. RBI તમામ નાણા, રેમિટન્સ, વિદેશી વિનિમય અને બેંકિંગ વ્યવહારો સંભાળે છે.

કેન્દ્ર સરકારનું દેવું દેશના GDPના 46% છે. જે રાજ્યોનાં દેવાને પણ તેમાં સમાવી લેવામાં આવે તો કુલ આંકડો 68% થશે.

સમય-સમય પર એક સ્વતંત્ર જાહેર દેવા સંચાલન સંસ્થા બનાવવા માટેની માંગ ઉઠતી રહે છે.

બાહ્ય દેવાનું સંચાલન નાણા મંત્રાલય દ્વારા કરવામાં આવે છે.

Macroeconomic Development

- 31મી માર્ચ, 2022 ના રોજ નેશનલ સ્ટેટિસ્ટિકલ ઓફિસ (NSO) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવેલ અંદાજ મુજબ, 2021-22ના ક્વાર્ટર ચાર દરમિયાન સ્થિર ભાવે GDP 4.1 ટકાની વૃદ્ધિ દર્શાવે છે. ક્વાર્ટર-4 માં વર્તમાન ભાવો પર GDP 2021-22નો અંદાજ રૂ. 66.15 લાખ કરોડ છે. જે વર્ષ 2020-21ના ચોથા ક્વાર્ટરમાં રૂ. 57.57 લાખ કરોડ હતું.

રિપોર્ટની મુખ્ય બાબતો

હેડલાઈન કન્ઝ્યુમર પ્રાઈસ ઈન્ડેક્સ પ્રમાણે છૂટક ફુગાવો (Retail inflation) 2022માં 6.01% થી વધીને માર્ચ 2022માં 6.95% થયો.

રાજકોષીય ખાધ GDPના 6.8% પહોંચી છે.

પાછલા વર્ષની સરખામણીએ FPIs આઉટફ્લો વધી જવાથી FDI રોકાણમાં ઘટાડો થયો છે.

નિકાસનું કુલ મૂલ્ય 2021-22 ના ક્વાર્ટર-4 માં 116.88 USD બિલિયન હતું. જ્યારે સમાન સમયગાળા દરમિયાન આયાતનું મૂલ્ય \$171.30 બિલિયન હતું. આમ વેપાર ખાધ \$54.44 બિલિયને પહોંચી હતી.

જાન્યુઆરી 2022ની સરખામણીએ માર્ચ 2022માં જથ્થાબંધ ભાવ (WPI) આધારિત ફુગાવો 13.68% થી વધીને 14.55% થયો છે.

જાહેરદેવાના પ્રકારો

ઉત્પાદક દેવું

- પ્રોજેક્ટની આવકમાંથી વ્યાજ અને મુદ્દલની ચૂકવણી થાય છે.
- ઉ.દા. રેલવે પ્રોજેક્ટ, સિંચાઈ પ્રોજેક્ટ, વિદ્યુત ઉત્પાદન પ્રોજેક્ટ વગેરે

સ્વૈચ્છિક દેવું

- બજારમાથી લોન, બોન્ડ્સ વગેરે સ્વરૂપે મેળવવામાં આવે છે. દેવા કરતાં વ્યાજદરો પ્રમાણમાં ઉંચા અપાય છે. આ પ્રકારનું દેવું લેવું સરકારની ઈચ્છા આધારિત હોય છે.

આંતરિક દેવું

- સરકાર દ્વારા દેશની અંદરથી જ વ્યક્તિગત, વ્યવસાયિક કંપનીઓ, બેન્કો વગેરે પાસેથી નાણા મેળવીને જાહેર દેવું ઊભું કરવામાં આવે છે. જેમાં બજાર લોન, બોન્ડ્સ, ટ્રેઝરી બિલ વગેરે સંસાધનોનો ઉપયોગ કરે છે. જેની ચૂકવણી સ્થાનિક ચલણમાં કરાય છે. આ પ્રકારના દેવાં ફરી બજારમાં વિતરણ કરી દેવામાં આવતા હોવાથી અર્થતંત્ર પર સીધું નાણાકીય ભારણ પડતું નથી.

ટૂંકાગાળાનું દેવું

- ટૂંકાગાળાના દેવાની પાકતી મુદત 3 થી 9 મહિના જેટલી હોય છે આવા દેવા સામે ઓછું વ્યાજ ચૂકવવામાં આવતું હોય છે. ઉ.દા. ટ્રેઝરી બિલ જેની પાકતી મુદત 91 થી 181 દિવસ હોય

બિનઉત્પાદક દેવું

- આ પ્રકારના જાહેર દેવામાં યુદ્ધ, પૂર સહાય, સામાજિક સેવા કાર્ય, વગેરેનો સમાવેશ થાય છે. જેમાંથી સરકારને કોઈ વળતર મળતું નથી.

અનૈચ્છિક દેવું

- વર્તમાન જાહેર દેવાની પરિસ્થિતિમાં ભાગ્યે જ બનતું હોય છે, ખાસ કરીને યુદ્ધ કે કોઈ મોટી આપત્તિ સમયે જનતાને ઉધાર દેવા ફરજ પાડવામાં આવે છે.
- ઉ.દા. Compulsory Deposit Scheme Of India

બાહ્ય દેવું

- આ પ્રકારનું જાહેર દેવું વિશ્વના અન્ય દેશો અથવા કોઈ આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ પાસેથી લેવામાં આવતું હોય છે. જેની પરત ચૂકવણી વિદેશી નાણામાં કરવી પડે છે. આ પ્રકારનું દેવું સ્વૈચ્છિક પ્રકારનું હોય છે, જેમાં જે-તે દેશની શાખાના આધારે લોનની રકમ અને વ્યાજનું પ્રમાણ નિર્ધારિત હોય છે.

મધ્યમ/લાંબાગાળાનું દેવું

- મધ્યમગાળાના દેવાની પાકતી મુદત 5 વર્ષ જેટલી હોય છે. જે મધ્યમ ગાળાની જરૂરિયાતો પૂરી કરવા ઊભું કરાય છે. જ્યારે લાંબાગાળાના દેવાની મુદત 10 વર્ષ કે તેથી વધુ હોય છે. જેની સામે ઊંચા વ્યાજદરો ચૂકવાય છે. જે સામાન્ય રીતે મૂડી માળખાના લાંબાગાળાના વિકાસ માટે હોય છે.

નિધિક દેવું

જેની પરત ચૂકવણી કરવાનો સમયગાળો 30 વર્ષ કે તેથી વધુ હોય છે. જેની ચૂકવણી માટે એક અલાયદા ફંડની વ્યવસ્થા કરી શકાય. આ પ્રકારના દેવા પર વ્યાજની નિશ્ચિત રકમ ચૂકવણી હોય છે. આ દેવાનો ઉપયોગ આર્થિક અને ઔદ્યોગિક માળખું ઊભું કરવા થાય છે.

અનિધિક દેવું

દેવું જે સરકારની અસ્થાયી જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા માટે ઊભું કરાય છે. જેની પાકતી મુદત એક વર્ષ કરતાં પણ ઓછી હોય છે જે નિર્ધારિત સમયે વ્યાજ અને મૂડી ચૂકવવા બાધ્ય હોય છે. જેના પર વ્યાજનો દર પ્રમાણમાં નીચો હોય છે.

રીડીમેબલ દેવું

સરકાર ભવિષ્યની ચોક્કસ તારીખે આ પ્રકારના દેવાની ચૂકવણીનું વચન આપે છે. પાકતી મુદતે વ્યાજ સહિત મૂડીની ચૂકવણી માટેની માંગ કરવાનો લેણદારને અધિકાર છે.

ઇરીડીમેબલ દેવું

એવું દેવું જેની પાકતી મુદત નિર્ધારિત ન હોય. જેના પર સરકાર નિયમિત વ્યાજની ચૂકવણી કરે છે, પરંતુ દેવા સ્વરૂપે ચૂકવેલ નાણાં પરત મેળવવાની કોઈ નિશ્ચિત મુદત હોતી નથી. જે એક પ્રકારે કાયમી દેવું છે.

જાહેરદેવું ઊભું કરવાની જરૂરિયાત કેમ પડે છે?

- જ્યારે પૂર, ભૂકંપ, અને ચેપી રોગો જેવી અણધારી સમસ્યાઓ આવે છે, ત્યારે સરકારની આવક ઓછી થઈ જાય છે, પરંતુ ખર્ચમાં વધારો થતો હોય છે. આવા ખર્ચને પહોંચી વળવા સરકાર જાહેર દેવું કરે છે.
- મંદીના સમયમાં લોકોની ખર્ચ શક્તિમાં ઘટાડો થાય છે અને અર્થવ્યવસ્થા પણ સંકોચાય છે. જેથી સરકાર જનકલ્યાણનાં કાર્યો માટે દેવું ઊભું કરી બજારમાં નાણાનો વ્યય વધારવાનો પ્રયત્ન કરે છે.
- વધુ પડતા કુગાવાને અંકુશમાં લેવા માટે બજારમાં નાણાની તરલતા અને વ્યય ઘટાડવા બજારમાંથી નાણા પાછા ખેંચી લેવાના પ્રયત્નો સરકાર કરે છે, જેના માટે સરકાર G-security, ટ્રેઝરી બિલ વગેરે બહાર પાડે છે.
- વિકાસશીલ અર્થતંત્રમાં નાણાની અછત હંમેશા રહે છે. પરંતુ સરકાર ભારે કરવેરા લાદીને પૈસા એકઠા કરી શકતી નથી. પરંતુ દેશમાંથી ગરીબી જેવી સમસ્યાઓ દૂર કરવા યોજનાઓ ચલાવવી પણ ખૂબ અગત્યની હોય છે. આથી સરકાર પાસે જાહેર દેવું ઊભું કરવાનો વિકલ્પ રહે છે.
- પાયાની જીવનજરૂરી સેવાઓના વિસ્તરણ માટે (જેવી કે શિક્ષણ, સ્વાસ્થ્ય, રોજગારી વગેરે માટે) સરકાર આંતરિક કે બાહ્ય દેવું લેતી હોય છે.
- દેશની નાણા બજારને મજબૂત બનાવવા તેમજ માળખાકીય પ્રોજેક્ટોને આગળ વધારવા સરકાર જાહેર દેવું કરે છે. જેના માટે આંતરરાષ્ટ્રીય સંસ્થાઓ કે દેશોનો સહારો લેવાય છે.

વધતાં જતાં જાહેર દેવાની સમસ્યાઓ/કારણો

- ભારતનું જાહેરદેવું (રાજ્યો અને કેન્દ્રનું સંયુક્ત) 2020માં વધીને 100.86% પહોંચી ગયું હતું. જે 2014 માં 76.86% હતું.
- ઊભરતી અર્થવ્યવસ્થાઓમાં બ્રાઝિલ અને આર્જેન્ટીના બાદ ભારત સૌથી વધુ દેવાદાર રાષ્ટ્ર બની ગયું છે. દક્ષિણ એશિયામાં ભૂટાન અને શ્રીલંકા પછી ભારત સૌથી વધુ દેવાદાર છે.
- ભારતની સરખામણીએ બ્રુનેઈ, UAE, રશિયામાં ઋણથી GDP ગુણોત્તર અનુક્રમે 2.46 %, 19.35 % અને 19.48 % છે.
- સરકાર દ્વારા મૂડી ખર્ચના સ્થાને મહેસૂલી ખર્ચ પાછળ વધુ નાણાં વાપરવામાં આવતા હોવાથી, જાહેર દેવાનું પ્રમાણ સતત વધતું રહે છે.
- સરકાર દ્વારા જાહેર દેવા હેઠળ મેળવેલ ધનનો ઉપયોગ બિન-ઉપયોગી અને બિન ઉત્પાદક બાબતોમાં કરવામાં આવતો હોવાથી લાંબા ગાળે દેશના અર્થતંત્ર પર ભાર વધે છે.
- જ્યારે ભારત સરકાર આંતરિક બજારમાંથી વધારે પૈસા લે છે ત્યારે ક્રોડિંગ આઉટ ઈફેક્ટ (Crowding out effect) જેવી સમસ્યાઓ જોવા મળે છે. આથી ખાનગી સંસ્થાઓ માટે સ્થાનિક બજારોમાંથી ધિરાણ લેવું મુશ્કેલ અથવા મોંઘું બને છે, જેના લીધે રોકાણ મંદ પડતાં આર્થિક વિકાસ ધીમો પડે છે.
- બેંકોનું પુન: મૂડીકરણ, સરકારી યોજનાઓ વગેરે પાછળ કરવામાં આવતા ખર્ચ સરકાર પરના નાણાકીય ભારણને વધારે છે. ઉ.દા. 2017 માં સરકારે બેંકોના પુન:મૂડીકરણ માટે 2.11 લાખ કરોડની જાહેરાત કરી હતી.
- ચૂંટણી એજન્ડા પાછળ કરવામાં આવતી લોભામણી જાહેરાતો પર સરકારો ખર્ચ કરે છે. ઉપરાંત સરકાર દ્વારા આપવામાં આવતી Freebies પણ જાહેર દેવું વધવાના કારણોમાંનું એક છે,
- જાહેર સંસાધનોનો દુરુપયોગ થવાથી યોજના પાછળનો વાસ્તવિક લાભ લોકો સુધી પહોંચી શકતો નથી.
- કરપ્રણાલીમાં રહેલી ખામીઓના લીધે ઘણા લોકો કરચોરી કરે છે. જેના લીધે સરકારની મહેસૂલી આવકમાં ઘટાડો થાય છે અને સરકાર જાહેર દેવું લેવા મજબૂર બને છે.

I Way forward

- Risk Management Framework તૈયાર કરીને રાજ્યો અને કેન્દ્ર સરકારે નિર્ધારિત મર્યાદાથી વધારે દેવું ઊભું ન કરવું પડે તે માટે પૂર્વ આયોજન કરવું જોઈએ. જેના માટે ખાસ પ્રકારના કરન્સી સ્વેપ ક્રેડિટલાઈન, આપદા વ્યવસ્થાપન ફંડ વગેરે માટે વિવિધ દેશો સાથે કરાર કરી સહયોગથી કામ કરવું જોઈએ. FRBM જેવા કાયદાઓની ભલામણોનું સચોટ પાલન થવું જોઈએ.
- સંસ્થાકીય માળખાને મજબૂત બનાવવું. જાહેર દેવાના સંચાલન માટે કાર્ય કરતી સંસ્થાઓ RBI અને PDMA (Public debt Management Agency) ને વધુ સત્તાઓ આપવી. PDMA જેવી સંસ્થાને કાયમી ધોરણે સ્થાપિત કરી ભલામણો લાગુ કરાવવા કાયદાકીય સત્તાઓ આપવી.
- જાહેર દેવને નાણાકીય નીતિ અને રાજકોષીય નીતિ સાથે સંકલનમાં રાખવી જોઈએ.
- મૂડી ખર્ચમાં વધારો કરવા બિનજરૂરી મહેસૂલ ખર્ચ પર નિયંત્રણ લાદવું જોઈએ.
- જાહેર દેવું ઊભું કરવા પાછળનાં લક્ષ્યો અને તેના લાંબાગાળાના અને ટૂંકાગાળાના પરિણામો અને અસરો વિષે સ્પષ્ટતા કરી પારદર્શકતા લાવવી જોઈએ. જાહેર દેવાનો યોગ્ય ઉપયોગ કરવા માટેની જવાબદારીઓ પણ સુનિશ્ચિત કરવા પર ભાર આપવો જોઈએ.
- પ્રત્યક્ષ વિદેશી મુડીરોકાણ (FDI)માં વધારો થાય તેવા પગલાં લેવા જોઈએ. સરકારને જાહેર ખર્ચ અને આંતરમાળખાકીય ખર્ચ ઉપરાંત રોજગારી, ગરીબી નાબૂદી વગેરે પાછળના ખર્ચમાં સહકાર મળી રહે તથા દેશની અર્થવ્યવસ્થાને વેગ મળવાથી સરકારની આવકમાં પણ વધારો થશે.

I શ્રીલંકા આર્થિક સંકટના બોધ

- 1 આંતરિક સુરક્ષા, શાંતિ અને જાહેર સંવાદિતા (Public Harmony) દેશના આર્થિક વિકાસમાં મહત્વનો ફાળો ભજવે છે. ઉ.દા શ્રીલંકામાં 1983 થી 2009 દરમિયાન ગૃહ યુદ્ધની પરિસ્થિતિના કારણે અર્થતંત્ર પર તેની ખૂબ મોટી નકારાત્મક અસરો થઈ છે.
- 2 નિકાસમાં અને ઉત્પાદનમાં વિવિધતા પર કામ કરવું જોઈએ. આવું કરવાથી વિશેષ પરિસ્થિતિ કે આપદામાં માર્યાદિત વસ્તુઓ પરની નિર્ભરતાના હોવાથી અર્થતંત્ર ઠપ ન પડી જાય. ઉ.દા. શ્રીલંકાનું અર્થતંત્ર પ્રવાસન ઉદ્યોગ પર વધારે નિર્ભર હતું, પણ covid-19 ની મહામારી આવવાથી પ્રવાસન ઉદ્યોગ ઠપ પડી જતાં સમગ્ર અર્થતંત્ર ખોરવાઈ ગયું.
- 3 મોટા આર્થિક સુધારા કરતાં પહેલા વિશેષજ્ઞો અને હિતધારકો સાથે મંત્રણા કરી પ્રસ્તાવિત સુધારામાં રહેલી ખામીઓનું નિવારણ લાવ્યા બાદ જ કોઈ પોલિસીને લાગુ કરવી જોઈએ, જેથી કોઈપણ મોટા આર્થિક સંકટને નિવારી શકાય. ઉ.દા. શ્રીલંકા દ્વારા રાસાયણિક ખાતર અને જંતુનાશક પર પ્રતિબંધ લગાવીને જૈવિક કૃષિ ફરજિયાત કરાતાં પાકનું પૂરતું ઉત્પાદન ના થઈ શક્યું અને ખાદ્યાન્ન સંકટ સર્જાયું.
- 4 પ્રત્યક્ષ વિદેશી મૂડીરોકાણને (FDI) આકર્ષવા માટે સરકારે રોકાણકારોને પ્રોત્સાહિત કરવા જોઈએ., તેમજ આંતરમાળખાકીય સુવિધામાં સુધારો કરવો જોઈએ અને ઈઝ ઓફ ડુઈંગ બિઝનેસમાં વધારો કરવા પ્રયત્નો કરવા જોઈએ.
- 5 જેનાથી દેશને કોઈ મોટું આર્થિક નુકસાન થવાની સંભાવનાઓ રહેલી હોય તેવી લોકલોભામણિ જાહેરાતો ના કરવી જોઈએ. જેમ કે શ્રીલંકા સરકાર દ્વારા કરદાતાઓને ખુશ કરવા માટે કરના દરમાં ઘરખમ ઘટાડો કરવામાં આવ્યો. પરિણામે સરકારની મહેસૂલી આવકને ખૂબ મોટો ફટકો પડ્યો હતો.
- 6 દેશના જાહેર દેવા અંગેની ટૂંકાગાળા અને લાંબાગાળાની નીતિ સ્પષ્ટ હોવી જોઈએ. જેથી કોઈપણ પ્રકારના દેવાની જાળમાં દેશ ફસાય નહીં. તેમજ બિનઉત્પાદક ક્ષેત્રે ખર્ચ ઘટાડવો જોઈએ. શ્રીલંકાએ ચીન પાસેથી ઉચ્ચ વ્યાજ દરે લોન લીધી અને તે લોનનો ઉપયોગ બિન જરૂરી મહેસૂલ ખર્ચમાં કર્યો. આમ, તે દેવાની જાળમાં ફસાઈ ગયો.
- 7 સગાવાદને રાજકારણથી દૂર રાખીને દેશને ભ્રષ્ટાચારથી બચાવી જવાબદેહિતાવાળી સરકારનું ગઠન કરવું જોઈએ. આની વિરુદ્ધ શ્રીલંકામાં મોટાભાગના ઉચ્ચ હોદ્દાઓ પર એક જ પરિવારના લોકો હોવાથી ભ્રષ્ટાચાર ખૂબ વધી ગયો છે.
- 8 દેશના આર્થિક વિકાસ માટે સક્ષમ નેતૃત્વ અને જવાબદાર નાગરિક ખૂબ જરૂરી છે. આવું કરવાથી યોજના નિર્માણ અને યોજના અમલી-કરણમાં સરળતા રહે છે. પરિણામે દેશ પ્રગતિના પંથે અગ્રેસર રહે છે.

FRBM Act વિશે

પૂરું નામ : Fiscal Responsibility of Budget Management Act, 2003

FRBM કાયદો લાવવાના હેતુઓ :

- મહેસૂલી ખાધ સમાપ્ત કરવી & રાજકોષીય ખાધમાં ઘટાડો કરવો.
- સરકાર તાર્કિક મર્યાદાથી વધુ ઉધાર ન લે.
- ઉપભોગ માટેની ઉધારીને શૂન્ય કરવી.
- આંતરિક દેવાનું પ્રમાણ મર્યાદિત કરવું.
- રિઝર્વ બેંક દ્વારા ખાધનું મુદ્રીકરણ ન કરાય.

નંદકુમાર સિંહ સમિતિ (એન.કે.સિંહ) દ્વારા સૂચવાયેલા લક્ષ્ય :

- દેવાથી જીડીપી અનુપાતને ઘટાડીને 60% લાવી દેવાય.
- મહેસૂલી ખાધને 2023 સુધીમાં GDPનાં 0.8% લાવી દેવી.
- રાજકોષીય ખાધને 2023 સુધીમાં GDPનાં 2.5% લાવવી.
- અસામાન્ય પરિસ્થિતિમાં રાજકોષીય ખાધના લક્ષ્યમાં છૂટ રૂપે એસ્કેપની જોગવાઈ.

વર્તમાન પરિસ્થિતિ :

- બજેટ 2022માં સરકારનો ધ્યેય 2025-26 સુધીમાં રાજકોષીય ખાધને GDPના 4.5 % કરતાં ઓછો કરવાનો છે
- 2022-23 માટે બજેટ ખાધનું લક્ષ્ય GDPના 6.4 % રહેવાની ધારણા છે.
- 2022-23માં આવકની અછત (Revenue Shortfall) GDPના 3.8 % રહેવાની ધારણા છે.

FRBM અંતર્ગત નક્કી કરાયેલાં લક્ષ્યો :

- મહેસૂલી ખાધને 2009 સુધીમાં સમાપ્ત કરવી.
- રાજકોષીય ખાધને 2009 સુધીમાં 3 % થી નીચે લાવવી.
- રિઝર્વ બેંક દ્વારા સરકારી બોંડની ખરીદી પર રોક.
- આ લક્ષ્યો ક્યારેય પ્રાપ્ત ન કરી શકાતાં અવારનવાર કાયદામાં સંશોધન લાવીને લક્ષ્યો બદલવામાં આવ્યાં છે. 2016 નંદકુમાર સિંહ સમિતિનું ગઠન કરી FRBM કાયદાનું મૂલ્યાંકન કરાયું હતું.

FRBM (સુધાર) કાયદો, 2018 :

- દેવાથી જીડીપીનું 60% મેળવવાનું લક્ષ્ય 2025 સુધીમાં પ્રાપ્ત કરવું.
- રાજકોષીય ખાધને 2021 સુધીમાં 3% લવાશે.
- સરકાર માત્ર રાજકોષીય ખાધ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે અને મહેસૂલી ખાધને ધ્યાને નહીં લે.

- 2022-23માં પ્રાથમિક ખાધ GDPના 2.8 % રહેવાની સંભાવના છે.
- વ્યાજની ચૂકવણી 2011-12 માં 36% થી વધીને 2020-21માં 42% થઈ ગઈ છે.
- એન.કે.સિંહની અધ્યક્ષતામાં FRBM કમિટીની ભલામણ અનુસાર 2020 સુધીમાં GDP 3% રાજકોષીય ખાધના લક્ષ્ય સુધી લઈ જવી ત્યાર બાદ 2020-21 માં 2.8% અને 2023 માં 2.5% સુધી ઘટાડવા પ્રયત્નો કરવા.

ભારતમાં રાજ્યોની જાહેર દેવાની પરિસ્થિતિ

રાજ્યોનું જાહેર દેવું વધવાનાં કારણો

- ચૂંટણી સમયે લોકલોભામણી જાહેરાતો અને આપવામાં આવતી Freebies.
- રાજ્ય સરકારની કર આવકોમાં ઘટાડો થયો છે. ઉ.દા GST આવવાથી કર આવકમાં થઈ રહેલ નુકસાન,
- આવકના પૂર્વાયોજના વિના લોભામણી યોજનાઓની જાહેરાત રાજ્યની આવક કરતાં ખર્ચમાં વધારો કરે છે. ઉ.દા. છત્તીસગઢ જેવા રાજ્યોની પેન્શન યોજનાના ખર્ચ માટે કોઈ પૂર્વ આયોજન કરાયું નથી.
- રાજ્યો પાસે કર ઉઘરાવવા માટેની મર્યાદિત શક્તિઓ હોવાથી જનકલ્યાણના ખર્ચ માટે જાહેર દેવું ઊભું કરવા ફરજ પડે છે.
- 14મા નાણા પંચ દ્વારા રાજ્યોને વિકાસાત્મક કામો પાછળ ખર્ચ કરવાની વધુ છૂટ અપાઈ છે, પરંતુ રાજ્યોએ મહેસૂલી ખર્ચ વધુ કર્યો છે.
- રાજ્યો મોટા વ્યાજદરોની લોન લે છે. પરંતુ ચૂકવવા માટે પૂરતી આવક ના કમાઈ શકતાં દેવાની જાળમાં ફસાતાં જાય છે.

રાજ્યોની વર્તમાન પરિસ્થિતિ

- વર્ષ 2021-22માં પંજાબનો Debt તો GSDP ratio 53% રહ્યો હતો, જ્યારે સૂચિત ratio 20% છે.
- ઉત્તર પ્રદેશ દ્વારા મફત LPG સિલિન્ડર વગેરે અપાય છે. પરંતુ UPના વ્યાજદરોની વૃદ્ધિ તેમની આવક કરતાં વધુ છે.
- આંધ્ર પ્રદેશનું આઉટસ્ટેન્ડિંગ ડેબ્ટ 3.89 લાખ કરોડ રૂપિયા છે અને Debt ratio 32.4% છે.
- RBI એ નવેમ્બર 2019માં રિપોર્ટમાં જણાવ્યું હતું કે, 18 રાજ્યો એવાં છે, જેમનો Debt તો GSDP ratio 31.2 % થી વધુ છે. જ્યારે એન.કે. સિંહની અધ્યક્ષતામાં FRBM કમિટીએ વર્ષ 2022-23 સુધી રાજ્યોએ Debt તો GSDP ratio 20% સુધી લઈ જવા સૂચનો કર્યાં હતાં.

ગ્લોબલ લિવેબિલિટી ઇન્ડેક્સ - 2022 (Global Liveability Index)

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં ઇકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ (EIU) દ્વારા વિશ્વના સૌથી વધુ રહેવા યોગ્ય શહેરોને વાર્ષિક રેન્કિંગ આપીને ગ્લોબલ લિવેબિલિટી ઇન્ડેક્સ-2022 બહાર પાડવામાં આવ્યો છે.

ગ્લોબલ લિવેબિલિટી ઇન્ડેક્સ-2022 વિશે

- હેતુ :** શહેરોમાં વ્યક્તિની જીવનશૈલીનાં ધોરણોનું મૂલ્યાંકન કરી શહેરોને તેમની રહેવાની યોગ્યતાના આધારે ક્રમ આપવા.
- ઇન્ડેક્સ પાંચ વ્યાપક શ્રેણીઓ હેઠળ 30 થી વધુ ગુણાત્મક અને માત્રાત્મક પરિબલોને ધ્યાનમાં લઈને તૈયાર કરવામાં આવે છે : સ્થિરતા (25%), આરોગ્યસંભાળ (20%), સંસ્કૃતિ અને પર્યાવરણ (25%), શિક્ષણ (10%), અને ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર (20%).
- શહેરોને 100માંથી રેન્કિંગ આપવામાં આવે છે.

રેન્કિંગ મુજબ વિવિધ

દેશોનાં રહેવાલાયક શહેરો :

પ્રથમ દસ શહેર

- વિયેના, ઓસ્ટ્રિયા
- કોપનહેગન, ડેનમાર્ક
- ઝ્યુરિચ, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ અને કેલગરી, કેનેડા
- વાનકુવર, કેનેડા
- જીનીવા, સ્વિટ્ઝર્લેન્ડ
- ફ્રેન્કફર્ટ, જર્મની
- ટોરોન્ટો, કેનેડા
- એમ્સ્ટર્ડમ, નેધરલેન્ડ
- ઓસાકા, જાપાન
- મેલબોર્ન, ઓસ્ટ્રેલિયા

અંતિમ દસ શહેર

- તેહરાન, ઈરાન
- કુઆલા, કેમેરૂન
- હરારે, ઝિમ્બાબ્વે
- ઢાકા, બાંગ્લાદેશ
- પોર્ટ મોરેસ્બી, PNG
- કરાચી, પાકિસ્તાન
- અલ્જિયર્સ, અલજીરિયા
- ત્રિપોલી, લીબિયા
- લાગોસ, નાઈજીરિયા
- દમાસ્કસ, સીરિયા

ગ્લોબલ લિવેબિલિટી ઇન્ડેક્સ

- આ વાર્ષિક મૂલ્યાંકન ઇકોનોમિસ્ટ ઇન્ટેલિજન્સ યુનિટ (EIU) દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે. EIU આરોગ્યસંભાળ, સ્થિરતા, પર્યાવરણ, સંસ્કૃતિ, શિક્ષણ અને ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને એક્સેસ કરીને તેમના શહેરી જીવનની ગુણવત્તાના આધારે વિવિધ દેશોના શહેરોને રેન્ક આપે છે. વર્ષ 2022માં, વિયેનાને સૌથી વધુ રહેવા યોગ્ય શહેરનો ક્રમ આપવામાં આવ્યો છે.

કેટલાંક મહત્વપૂર્ણ તથ્યો

- વર્ષ 2022 તેમજ 2018 અને 2019માં પણ વિશ્વમાં સૌથી વધુ રહેવા યોગ્ય શહેર તરીકે વિયેના (ઓસ્ટ્રિયા)ને સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું. ગયા વર્ષે (2021માં) પ્રથમ સ્થાન પર ઓક્લેન્ડ હતું. ઓસ્ટ્રેલિયાના મેલબોર્ન શહેરને વર્ષ 2011 થી 2017 એમ સતત સાત વર્ષ સુધી સૌથી વધુ રહેવા યોગ્ય શહેર તરીકે સ્થાન આપવામાં આવ્યું હતું.

ભારતીય શહેરોનાં ખરાબ પ્રદર્શન પાછળનાં કારણો

1

સુરક્ષા અને શાંતિને લગતા પ્રશ્નો :

ભારતના શહેરી વિસ્તારમાં ગુનાઓનું પ્રમાણ વધી રહ્યું છે. બળાત્કાર, અપહરણ, એસિડ અટેક, મોબ લિચિંગ, ખૂન, ચોરી, લૂંટ વગેરે જેવા ગુનાઓનું ઊંચું પ્રમાણ જેવા પડકારો દેશ માટે મોટા ચિંતાનો વિષય છે.

2

અવૈજ્ઞાનિક માનવીય ગતિવિધિઓથી પર્યાવરણને નુકસાન :

દેશમાં મોટાભાગના શહેરોમાં અતિક્રમણ અને બિનટકાઉ ઇન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરના કારણે પર્યાવરણને નુકસાન થઈ રહ્યું છે. ઉપરાંત વાયુ, પાણી અને અવાજના પ્રદૂષણથી શહેરી પર્યાવરણ અને જીવસૃષ્ટિને મોટું નુકસાન થઈ રહ્યું છે. જેની સીધી અસર કુદરતી આપદાઓ સ્વરૂપે માનવજીવન પર પડી રહી છે.

3 શહેરોમાં શિક્ષણનું નીચું અને નબળું સ્તર :
ખાસ કરીને મધ્યમ અને નાના શહેરોમાં શિક્ષણ માટેની જરૂરી સુવિધાઓનો અભાવ તેમજ સર્વસમાવેશીપણાનો અભાવ જોવા મળે છે. આંતરમાળખાકીય કમીના લીધે ગરીબ અને મધ્યમ વર્ગને શિક્ષણ મેળવવામાં મુશ્કેલી પડે છે. શિક્ષણની ગુણવત્તામાં આપણાં શહેરો વૈશ્વિક સ્પર્ધામાં ખૂબ પાછળ છે.

4 સાંસ્કૃતિક સમસ્યાઓ / પડકારો :
ભારત વિશ્વમાં સૌથી વધુ સાંસ્કૃતિક વિવિધતા ધરાવતા દેશો પૈકી એક છે. પરંતુ છેલ્લા કેટલાક સમયથી ભારતીય શહેરોમાં મોટા પાયે બદલાવો આવવાથી સાંસ્કૃતિક વારસા અને મૂલ્યોને નુકસાન થયું છે, સાથે સાથે વિવિધ ધાર્મિક જૂથો વચ્ચે મતભેદો ઊભા થવાથી સામાજિક અંતર વધ્યું છે. જેના કારણે સામાજિક સૌહાર્દ ખોરવાઈ રહ્યું છે.

5 ટકાઉ વ્યવહારોની ગેરહાજરી :
ભારતીય શહેરોની સૌથી મોટી સમસ્યાઓમાંની એક એટલે વસતી વધારો અને વસતી ગીચતા છે. જેના લીધે ગેરકાયદેસરના દબાણ અને વસ્તુઓ / સંસાધનોનો ટકાઉ ઉપયોગ થતો નથી, જેના લીધે ભવિષ્યની જરૂરિયાતો સંતોષવા સામે મુશ્કેલીઓ સર્જાઈ છે. ઉપરાંત કચરા પ્રબંધન, વાયુ પ્રદૂષણ નિવારણ જેવાં પગલાઓ લેવામાં સરકાર અને શહેરી જનતા નિષ્ફળ નીવડી છે.

6 જીવન ધોરણનું નીચું સ્તર :
ભારતીય શહેરોમાં વસતા મોટા ભાગના લોકો પાયાની જરૂરિયાત જેવી કે શુદ્ધ પાણી, સ્વચ્છતા, સ્વાસ્થ્ય, શિક્ષણ, ખોરાક, સુરક્ષિત અને સ્વચ્છ પર્યાવરણ, કાયમી રહેઠાણ, પરિવહન વગેરે થી પણ વંચિત રહે છે. જેના કારણે રોગચાળો, બેરોજગારી અને ગુનાખોરીનાં દૂષણો વધે છે.

ભારતના શહેરોની સ્થિતિ : નવી દિલ્હી : 112 મુંબઈ : 117

I સરકારના પ્રયત્નો

સ્માર્ટ સિટી મિશન :

- જીવનધોરણ સુધારવા માટે સારું સ્વાસ્થ્ય અને સુરક્ષા તેમજ સાંસ્કૃતિક રીતે ગતિશીલ અને ખુશહાલ જીવન, શિક્ષણના સ્તરમાં સુધારો કરવો, લોકોને સારું કૌશલ્ય આપવું, પરિવહન માટે સરળ અને સસ્તા વિકલ્પો, હરિત ઉર્જા, ટકાઉપણું વગેરે બાબતો માટે જરૂરી આંતરમાળખાનું નિર્માણ કરવાનું સરકારે લક્ષ્ય રાખેલ છે.

પ્રધાનમંત્રી આવાસ યોજના :

- ભારત દેશમાં ઝૂંપડપટ્ટીમાં રહેતા લોકોની સંખ્યા 2011ની વસ્તીગણતરી અનુસાર 65 મિલિયનથી પણ વધુ છે. આ ઉપરાંત ગરીબી હેઠળ જીવતા અન્ય લોકો માટે પણ દરેકને પોતાનું ઘરના લક્ષ્ય સાથે સરકાર કાર્ય કરી રહી છે.

National Urban Livelihood mission :

- આ યોજના કૌશલ્ય વિકાસ, ફાઇનાન્સ વગેરે ઉપલબ્ધ કરવી ટકાઉ આજીવિકાની તકોને વધારીને શહેરી ગરીબોના ઉત્થાનના હેતુથી કાર્ય કરે છે.

હરિત ઉર્જા અને નેટ ઝીરોના પ્રયાસો :

- ભારત સરકારે 2070 સુધીમાં કાર્બન ઉત્સર્જનના મામલે નેટઝીરોનું લક્ષ્ય હાંસલ કરવાની જાહેરાત કરી છે, ઉપરાંત 2050 સુધીમાં 500 GW વીજળી હરિત ઉર્જા દ્વારા ઉત્પાદન કરવા અંગે લક્ષ્ય નિર્ધારિત કરેલ છે. જેના માટે સરકાર દ્વારા સસ્ટેનેબલ સિટીઝ પ્રોગ્રામ જાહેર કરવામાં આવેલ છે.

ગુનાની શોધ અને નિવારણ :

- સરકાર દ્વારા ગુનાઓની વહેલી ઓળખ કરી તેના નિવારણ માટે Crime and Criminal Tracking Network of System વિકસાવ્યું છે. જેનાથી ઈ - ગવર્નન્સનાં સિદ્ધાંતને અપનાવી પોલીસિંગની કાર્યક્ષમતા અને અસરકારતામાં વધારો થયો છે.

HRIDAY યોજના :

- National Heritage City Development and Augmentation યોજના દ્વારા સરકાર સાંસ્કૃતિક ધરોહરોનાં રક્ષણ અને પુનઃ સ્થાપન માટે ખાનગી ભાગીદારો સાથે સહયોગથી કાર્ય કરે છે, તેમજ આવાં સ્થળોએ પ્રવાસનનો વિકાસ થાય અને મહત્વ વધે તેના માટે પણ પ્રોત્સાહક પગલાં લેવામાં આવી રહ્યા છે.

સ્વચ્છ ભારત મિશન :

- સમગ્ર ભારતમાં કચરા વ્યવસ્થાપન માટેની વ્યવસ્થાને મજબૂત કરવા તેમજ દેશને જાહેર શૌચ મુક્ત બનાવવા સ્વચ્છ ભારત મિશન ખૂબ કારગત સાબિત થયું છે. ઉપરાંત ગ્રે વોટર ટ્રીટમેન્ટ વગેરે જેવાં પગલાંઓ પણ ટકાઉ વિકાસ માટે મહત્વપૂર્ણ છે.

અન્ય પહેલો / યોજનાઓ :

i. અમૃત યોજના (Atal Mission for Rejuvenation and Urban Transformation) જેમાં દરેકને ઘરે શુદ્ધ પાણીનો ખાતરીપૂર્વક પુરવઠો અને ગટર સાથે જોડાણની સુવિધા સુનિશ્ચિત કરવામાં આવે છે.

ii. ક્લાયમેટ સ્માર્ટ સિટીઝ એસેસમેન્ટ માળખું 2.0 જેમાં નીચે મુજબની બાબતોનો સમાવેશ થાય છે :

ઉર્જા અને હરિત બાંધકામ

શહેરી આયોજન, હરિત આવરણ, જૈવ વિવિધતા

પરિવહન અને હવાની ગુણવત્તા

જળ વ્યવસ્થાપન

કચરાનું વ્યવસ્થાપન

સુવ્યવસ્થિત શહેરીકરણના ફાયદા

સામાજિક-આર્થિક ન્યાય :

શહેરીકરણના વિકાસથી લોકોને આર્થિક પ્રગતિની તકો મળે છે, જેના કારણે તેઓની સામાજિક પ્રતિષ્ઠામાં પણ વધારો થાય છે અને લોકો વચ્ચે સમાનતા આવે છે. ગરીબી, બેરોજગારી વગેરે સામાજિક સમસ્યાઓનો ઉકેલ આવે છે.

ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણ :

દેશ અત્યારે શિક્ષણના નીચા સ્તર અને કૌશલ્યના અભાવ જેવી સમસ્યાઓની પીડાઈ રહ્યો છે. પરંતુ જો શૈક્ષણિક ક્ષેત્રે સુધારા લાવવામાં આવે તો તેની લાંબાગાળે ખૂબ હકારાત્મક અસરો જોવા મળશે.

રોજગારીની તકોનું સર્જન :

શહેરીકરણના વિકાસના કારણે ગ્રામીણ ક્ષેત્રોમાંથી રોજગારની શોધમાં લોકો શહેરો તરફ આવે છે. જો શહેરીકરણનો સુવ્યવસ્થિત વિકાસ થશે તો રોજગારીની નવી તકો સર્જાશે અને વધુ ને વધુ લોકો સુધી તેનો લાભ પહોંચશે.

સુધારેલ પરિવહન અને સંદેશાવ્યવહાર :

શહેરીકરણના લીધે પરિવહનની સેવાઓ ઝડપી બને છે તેમજ માહિતી આપ-લે કરવા સંદેશાવ્યવહારના માળખાને પણ મજબૂતી પ્રદાન થાય છે.

તબીબી સુવિધા અને જીવનધોરણમાં સુધારો :

દેશ સામે સ્વાસ્થ્ય સેવાઓમાં સમાવેશીકરણ લાવવું એ ખૂબ મોટો પડકાર છે, ખાસ કરીને મહિલાઓ, વૃદ્ધો, બાળકો અને ગરીબ લોકો માટે સ્વાસ્થ્ય સુવિધાની પહોંચ ખૂબ પડકારજનક જનક છે. શહેરીકરણના વિકાસ સાથે તબીબી સેવા ક્ષેત્રનો વિકાસ થવાથી તેનો લાભ મહત્તમ લોકો સુધી પહોંચશે.

તકનીકી અને માળખાકીય પ્રગતિ :

શહેરોના સુવ્યવસ્થિત વિકાસથી સમાજના સૌથી સંવેદનશીલ વર્ગો જેમકે, મહિલાઓ, બાળકો, વૃદ્ધો અને દિવ્યાંગો માટે માળખાકીય સુવિધા સુનિશ્ચિત કરી શકાશે. જેના કારણે તેમના વિરુદ્ધ ગુનાહિત પ્રવૃત્તિ ઘટશે અને તેમની સુરક્ષામાં વધારો થશે.

શહેરોને સુવ્યવસ્થિત બનાવવાના ઉપાયો

- શહેરી આયોજનને મહત્વ આપવું : ટકાઉ વિકાસ લક્ષ્ય નંબર 11 મુજબ શહેરોના વિકાસ માટે ભવિષ્યને લગતી બાબતોને ધ્યાનમાં રાખીને માળખાકીય વિકાસ કરવો જોઈએ, જેથી માનવીય ગતિવિધિઓની પર્યાવરણ અને જીવસૃષ્ટિ પર નકારાત્મક અસરો ન્યૂનતમ થાય.
- સૌપ્રથમ નીતિનિર્માતાઓએ સપાટ શહેરી વિસ્તરણ (Flat Urban Sprawl) છોડી દેવું જોઈએ. શહેરોનું સતત વિસ્તરણ કરીને બાહ્ય વિસ્તારની કૃષિ અને જંગલની જમીનોને શહેરોમાં ફેરવવાને બદલે મુખ્ય શહેરમાં જ ઊંચી ઈમારતો બનાવવા ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું.
- બધા માટે પર્યાપ્ત, સલામત અને સસ્તા આવાસ અને મૂળભૂત સેવાઓની ઉપલબ્ધતાની ખાતરી કરવી. શહેરમાં રહેલી ઝૂંપડપટ્ટીઓના પુનઃસ્થાપન કે પુનઃવિકાસ માટે યોજના ઘડવી.
- ભારતીય શહેરો “આયોજનમાં અતિ વિશ્વાસ”થી ગ્રસિત છે. આયોજનને બદલે વ્યવસ્થાપન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું અતિ આવશ્યક છે. આપણે બેંગલુરુ કે અમદાવાદને ચંદીગઢ-ગાંધીનગર જેવું બનાવવાને બદલે આ શહેરોની વિશેષતાઓ સ્વીકારીને વ્યવસ્થાપન કરવું જોઈએ.
- શહેરી શાસનતંત્રમાં દ્વિતીય પ્રશાસનિક સુધારા દ્વારા સૂચિત સુધારા લાગૂ કરી મેયરનું પદ સક્ષમ બનાવીને ભંડોળ, કાર્ય અને કાર્યકારીની સત્તા આપવી.
- બાર્સેલોના શહેર મોડલ ઊંચી ઈમારતો બનાવી જમીનની મહત્તમ ક્ષમતાના ઉપયોગ પર અને જાહેર પરિવહન મજબૂત બનાવવા પર આધીન હોવાથી પ્રતિવ્યકિત કાર્બન ફૂટપ્રિન્ટ નિમ્ન દરે છે. ભારતનાં મેગા શહેરો આવું મોડલ અપનાવી શકે છે.

- ભવિષ્યનું શહેરીકરણ દિલ્હી, મુંબઈ જેવાં શહેરો કેન્દ્રિત જ ના હોવું જોઈએ. નાના શહેરો પર પૂરતું ધ્યાન આપીને મેટ્રો શહેરોમાં થતું સ્થળાંતરણ રોકવું.
- શહેર એ “જીવંત ઇકોવ્યવસ્થા” છે. તે જડ ના હોવાથી શહેરીકરણ પ્રક્રિયાનાં વ્યવસ્થાપન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરવું અને પૂર્વનિર્ધારિત આયોજન સાથે જડતાથી જોડાયેલ રહેવાને બદલે પરિસ્થિતિ જનીત બદલાવો સતત અપનાવવા જોઈએ.
- શહેરી યોજનાઓ હંમેશા સફળ થાય તે જરૂરી નથી. યોજનાની નિષ્ફળતા સ્વીકારીને યોજના / પ્રોજેક્ટને બંધ કરવા જરૂરી છે. આવું સતત અને તટસ્થ દેખરેખ દ્વારા જ શક્ય છે.
- કુદરતી આપત્તિઓ સામે શહેરોને સ્થિતિસ્થાપક બનાવવા સાંસ્કૃતિક અને કુદરતી વારસાનું રક્ષણ અને જતન કરવું.
- શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ માટે નાણાકીય સંસાધનોનું એકત્રીકરણ, નાણાકીય સ્વાયત્તતા અને રાજ્ય અને તેનાં શહેરો વચ્ચે પારદર્શક, પ્રગતિશીલ અને અમલીકૃત આવક વહેંચણીનું મોડલ અપનાવવું જોઈએ.
- શહેરી સ્થાનિક સંસ્થાઓ અને તેને સંલગ્ન અન્ય સંસ્થાઓ વચ્ચે વધુ સારું સંકલન નકરવું, અમલીકૃત કાર્યક્રમોની પ્રગતિ પર દેખરેખ રાખવા માટે મજબૂત અને સમયસર ડેટા સ્ટ્રોતો ઉપલબ્ધ કરાવવા.

વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજના

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં આસામ રાજ્ય દ્વારા ભારત સરકારની મહત્વાકાંક્ષી યોજના 'વન નેશન વન રેશન કાર્ડ' અપનાવવામાં આવી છે, આ સાથે આસામ ભારતનું 36મું રાજ્ય બન્યું છે. ગુજરાત દ્વારા આ યોજનાનું અમલીકરણ વર્ષ 2019 માં કરવામાં આવ્યું હતું, જેથી સ્થળાંતરિત લોકોને સરળતાથી રાશન આપી ખાદ્યસુરક્ષા જાળવી શકાય.

વન નેશન વન રેશન કાર્ડ વિશે

- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાનો ઉદ્દેશ્ય સ્થળાંતરિત લોકો, કામદારો અને તેમના પરિવારના સભ્યોને રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ-2013 હેઠળ દેશમાં કોઈ પણ જગ્યાએથી વાજબી ભાવની દુકાન (Fair Price Shop) હેઠળ સબસિડીયુક્ત રાશન ખરીદવા માટે સક્ષમ બનાવવાનો છે.
- જેમ કે, કોઈ સ્થળાંતરિત કામદાર છે, જે ઉત્તર પ્રદેશનો મૂળ નિવાસી હોય અને કામની શોધમાં મુંબઈ આવીને વસે, તો તે મુંબઈમાં પણ જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા (PDS) ની સુવિધા સરળતાથી પ્રાપ્ત કરી શકે અને તેના પરિવારના સભ્યો મૂળ વતનમાં પણ PDS ના રાશનની સુવિધા પ્રાપ્ત કરી શકે. તેવી સરળ પદ્ધતિ માટે વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાનો અમલ કરવામાં આવ્યો છે.

વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાની સિદ્ધિઓ

- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાના 2019 માં અમલીકરણથી અત્યાર સુધીમાં ભારતના તમામ 36 રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોમાં આ યોજના સફળતાપૂર્વક લાગુ થઈ છે.
- પાછલા 2 વર્ષમાં કોરોના મહામારી દરમિયાન વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાએ સ્થળાંતરિત કામદારો સુધી રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ (NFSA) નો લાભ પહોંચાડવામાં કિંમતી યોગદાન આપ્યું છે.
- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજના દેશમાં નાગરિક કેન્દ્રીત અભિગમ હેઠળની યોજના છે. જેને ટૂંકાગાળામાં જ 80 કરોડ લાભાર્થીઓને સસ્તા દરે રાશનના લાભમાં આવરી લીધા છે.
- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનામાં શરૂઆતથી અત્યાર સુધી 71 કરોડ પોર્ટબલ ટ્રાન્ઝેશન થયેલા છે. જેમાંથી 64 કરોડ ટ્રાન્ઝેક્શન કોરોના મહામારી બાદ સસ્તા દરે અનાજને ‘રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ’ અંતર્ગત પૂર્તી કરવા થયેલા છે.
- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજના બાદ સ્થળાંતરિત લોકોને સરળતાથી રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ અને પ્રધાનમંત્રી ગરીબ કલ્યાણ અન્ન યોજનાનો લાભ પહોંચાડવામાં મદદ મળી છે.
- દેશમાં E-POS (E-Point of Sale Machin) મશીન અને વાજબીભાવની દુકાનોની સંખ્યામાં પણ વધારો થયો છે, જેથી સરળતાથી રાશન પ્રાપ્ત કરી શકાય. યોજના હેઠળ અન્ન વિતરણ પોર્ટલ જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા (PDS)ને વધારે પારદર્શી બનાવે છે.
- વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાને મહત્તમ સફળતા સુધી લઈ જવા ‘મેરા રાશન’ મોબાઈલ એપ્લિકેશનની શરૂઆત કરાઈ છે, જેના માધ્યમથી યોજના હેઠળના લાભાર્થીઓની રિઅલ ટાઈમ માહિતી મળે અને તેનાથી સુશાસનના પગલાં લઈ શકાય. આ મોબાઈલ એપ્લિકેશન 13 ભાષાઓમાં ઉપલબ્ધ છે.

વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજનાના ફાયદા

વિશાળ આંતરિક સ્થળાંતર :

- 2011 ની જનગણના મુજબ દેશમાં 45 કરોડ સ્થળાંતરિત લોકો છે, જે કુલ વસતીનો 37% જેટલો હિસ્સો ધરાવે છે. જેમને સસ્તા, સરળ અને પારદર્શીત માધ્યમથી રાશનનો લાભ પહોંચાડવા વન નેશન-વન રેશન કાર્ડ યોજના મહત્વની છે.

બેવડા લાભ અને નકલની અટકાયત :

- આ યોજના નકલી રેશનકાર્ડ ધારકોની અટકાયત તેમજ રેશનના બેવડા લાભને રોકવામાં અગત્યની છે. જે લઘુત્તમ સરકાર અને મહત્તમ સુશાસનના સિદ્ધાંતને સુનિશ્ચિત કરે છે.

ભ્રષ્ટાચાર અને શોષણ અટકાયત :

- વિવિધ આર્થિકલો રાશન સંબંધિત ભ્રષ્ટાચાર અને શોષણના બનાવો પ્રગટ થયા છે. આવા ભ્રષ્ટાચાર અને શોષણને અટકાવવા માટે વન નેશન-વન રેશન કાર્ડ યોજના મહત્વની સાબિત થશે.

સામાજિક ભેદભાવ ઘટાડવા :

- આ યોજના જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા (PDS)ના માધ્યમથી સસ્તા દરે ઉપલબ્ધ રાશનમાં જાતિ, વર્ગ, લિંગ અને ઓળખ સંબંધિત સામાજિક ભેદભાવોમાં ઘટાડો કરે છે.

કાર્યક્ષમ ખાદ્ય વિતરણ પ્રણાલી :

- માહિતીના અધિકાર (RTI) થી જાણવા મળ્યું છે કે પાછલા 6 વર્ષોમાં 40000 ટનથી વધારે ઘઉં અને ચોખાનો જથ્થો સડી ગયો છે. આ યોજના દ્વારા ખાદ્ય વિતરણ પ્રણાલી (PDS) ને વધુ કાર્યક્ષમ બનાવવામાં મદદ મળશે. જે સ્થળાંતરિત લોકોને અનાજ પૂરું પાડશે.

સાતત્યપૂર્ણ લક્ષ્યાંકની પ્રાપ્તિ :

- સંયુક્ત રાષ્ટ્રના સાતત્યપૂર્ણ વિકાસ લક્ષ્યાંક (SDG) ભૂખમરો સમાપ્ત કરવા (END Hunger) ના લક્ષ્યમાં મદદ કરશે.

પોષણ સુરક્ષા :

- સ્થળાંતરિત લોકોમાં ખાદ્ય સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરી તેઓમાં પોષણ પ્રાપ્તિ વધારવા મદદરૂપ. સસ્તા દરે પોષણયુક્ત ખાદ્ય સામગ્રી ઉપલબ્ધ કરાવામાં આવશે.
- દેશમાં આંતરિક સ્થળાંતરના માળખાને સમજવામાં મદદરૂપ થશે. જે આગળ સરકારની નીતિઓ ઘડવા મદદરૂપ થશે.

પડકારો

1 બાકાત રહી જવાનો ડર :
વન નેશન-વન રાશનકાર્ડ યોજના એ આધાર-લિંકડ યોજના છે. જેમાં પછાત અને વંચિત વિસ્તારના લોકોના આધાર-લિંકની સમસ્યાને કારણે બાકાત રહી જવાનો ડર છે. વર્ષ 2019 માં આધારના સર્વે મુજબ, 95% લોકોના રેશનકાર્ડ આધારથી લિંક છે જ્યારે 5% લોકો હજુ પણ આધાર લિંકથી બાકાત રહી ગયા.

2 કાર્યરત પડકારો :
ભારતમાં હજુ પણ ઈન્ટરનેટનું વિસ્તરણ પૂરતા પ્રમાણમાં થયું નથી, જે વન નેશન- વન રાશનકાર્ડના અમલીકરણ માટે પડકારરૂપ છે. જેના કારણે મોટી સંખ્યામાં લોકોને સમસ્યાઓનો સામનો કરવો પડી શકે છે. લાંબા સમય દરમિયાન કેટલાક લાભાર્થીઓની ફિંગરપ્રિન્ટના બદલાવની સમસ્યાઓ પણ સામે આવી છે. જેથી તે રાશન મેળવવામાં બાધારૂપ બની શકે છે.

3 પરિવહન પડકારો :
કેન્દ્ર સરકારે રાશન વિતરણમાં દરેક રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશનો એક નિશ્ચિત ભાગ (quota) નક્કી કર્યો હોય છે. આમ કેન્દ્ર-રાજ્ય વચ્ચે યોગ્ય સંકલનના અભાવે રાશનનું પરિવહન (Logistic) પડકારરૂપ સાબિત થઈ શકે છે.

4 આંતરમાળખાકીય પડકારો :
ઘણા રાજ્યોમાં E-POS મશીનની તંગી તેમજ વાજબી ભાવની દુકાનોના આંતરમાળખાની કમી હોવાથી વ્યવસ્થિત રાશનનું માળખું તૈયાર કરી શકાતું નથી.

5 વિભાજિત કુટુંબ :
એક પરિવારના સભ્યો જુદા-જુદા રહે છે, ત્યારે રાશનની વહેંચણીમાં સમસ્યાઓ ઉત્પન્ન થઈ શકે.

6 રાજકીય અસમાનતા :
કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારોના મતભેદને કારણે વન નેશન વન રેશન કાર્ડ યોજના જેવી કલ્યાણકારી યોજનાને અસર થઈ શકે છે.

7 સ્થાનિકતા આધારિત સામાજિક ક્ષેત્રની યોજના : સમાન રેશન કાર્ડ હોવાથી કેન્દ્ર સરકારની અને રાજ્ય સરકારની યોજનાઓ ના લાભ લેવામાં અડચણ ઊભી થઈ શકે.

■ આગળનો માર્ગ

પરિવહન પડકારાનું સમાધાન

- એક કૃત્રિમ બુદ્ધિમતા આધારિત ઈ-પ્લેટફોર્મને વન નેશન વન રેશનકાર્ડ યોજના માટે તૈયાર કરવું. જેથી રિઅલ ટાઈમ જથ્થા, પરિવહન, બગાડ વગેરેની માહિતી મળતી રહે.
- સ્થળાંતરિત લોકોના ડેટા માટે રેલવે પરિવહન પાસેથી માહિતી મેળવી શકાય.(આર્થિક સર્વે 2018ની ભલામણ)
- અસંગઠિત ક્ષેત્ર સામાજિક સુરક્ષા અધિનિયમ-2008 મુજબ અસંગઠિત કામદારોના ડોક્યુમેન્ટ આધારે રાશનની સુવિધા પૂરી પાડવી.

કાર્યરત પડકારાનું સમાધાન

- દેશમાં ભારતનેટના માધ્યમથી ઈ-ન્ટરનેટથી સુવિધાનું વિસ્તૃતીકરણ કરવું.
- રાશન વિતરણમાં રિઅલ ટાઈમ માહિતીના માધ્યમથી કાર્યરત પડકારોને દૂર કરવા.
- વન નેશન-વન રેશનકાર્ડ યોજના સંબંધિત આંતરમાળખાના વિકાસ ઉપર ધ્યાન આપવું.

બાકાત રહી જવાની સમસ્યાને દૂર કરવી

- ગ્રામીણ સ્તરે સમયાંતરે રેશનકાર્ડના ડેટા અપડેટ કરવા, જેથી કોઈ જરૂરિયાતમંદ બાકાત ન રહી જાય.
- સામાજિક અન્વેષણના માધ્યમથી આધાર-લિન્કિંગમાં બાકાત રહી જતા લોકોની યોગ્ય માહિતી મેળવી તેમની સમસ્યાઓને દૂર કરી શકાય.
- **રાજકીય સમરસતા**
  - કેન્દ્ર સરકાર અને રાજ્ય સરકાર વચ્ચે રાજકીય સમરસતા જાળવવી જોઈએ. જેથી આ યોજનાનું અમલીકરણ સરળ અને વ્યવસ્થિત કરી શકાય.
  - વન નેશન-વન રેશનકાર્ડ એ સામૂહિક કલ્યાણ સુનિશ્ચિત કરવાનું પ્રથમ પગલું છે. તેના સફળ અમલીકરણથી ગરીબ સ્થળાંતરિત પરિવારો માટે સંકલિત બાળ વિકાસ સેવા (ICDS), મધ્યાહ્ન ભોજન, રસીકરણ, આરોગ્ય સંભાળ અને અન્ય સુવિધાઓ માટેનો માર્ગ મોકળો કરી શકાય. આ યોજના લાંબાગાળે, વિશ્વ વ્યાપાર સંગઠન(WTO)ના નિયમોને વધારે સારી રીતે પાલન કરવામાં અસરકારક બનશે.

■ રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ-2013 વિશે

- રાષ્ટ્રીય ખાદ્ય સુરક્ષા અધિનિયમ દેશમાં 67% જનસંખ્યાને સબસિડી આધારિત ખાદ્ય સામગ્રીની પહોંચ માટે વર્ષ 2013માં ઘડવામાં આવ્યો હતો.
- આ અધિનિયમમાં ગ્રામીણ વિસ્તારની 75% જનસંખ્યા અને શહેરી વિસ્તારની 50% જનસંખ્યાને આવરી લેવામાં આવી છે.
- આ અધિનિયમનું સંચાલન ગ્રાહક બાબત, ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ મંત્રાલય હેઠળ ખાદ્ય અને જાહેર વિતરણ વિભાગ કરે છે.
- લક્ષ્યાંક જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થા (TPDS) મુજબ ખાદ્ય સામગ્રી સબસિડી દરે આપવામાં આવશે, જેમ કે ઘઉં - રૂ.2/કિ.ગ્રા | ચોખા - રૂ.3/કિ.ગ્રા | કઠોળ- રૂ.1/કિ.ગ્રા આપવામાં આવે છે.
- અધિનિયમ અંતર્ગત, પાત્ર લાભાર્થીઓને 2 ભાગમાં વર્ગીકૃત કરાયા છે :
  - પ્રાધાન્ય ઘરેલુ પ્રકાર :** વ્યક્તિ દીઠ દર મહિને 5 કિલો રાશનમાટે હકદાર.
  - અન્યોદય અન્ન યોજના (AAY) :** પરિવાર દીઠ દર મહિને 35 કિલો રાશનમાટે હકદાર
- આ અધિનિયમ 2011 ની વસતી ગણતરીના આધારે સબસિડી આધારિત ખાદ્ય સામગ્રીનું વિસ્તરણ કરે છે. જેણે દેશના 36 રાજ્ય/ કેન્દ્ર શાસિત પ્રદેશોને આવરી લીધા છે.

■ રાશન વ્યવસ્થાની શ્રેષ્ઠ પદ્ધતિઓ

1 ગુજરાત, આંધ્ર પ્રદેશ જેવા રાજ્યોએ રાશનકાર્ડનું ડિજિટલીકરણ કરતાં લાભાર્થીઓની સંખ્યા, અનાજનું પ્રમાણ, લાભાર્થીની ખરાઈ કરવી સરળ બની છે.

2 છત્તીસગઢે જીપીએસ મારફતે અનાજ વિતરણ પર દેખરેખ દ્વારા લીકેજને 5% થી નીચે લાવી દીધું છે.

3 પુદુચેરી, છત્તીસગઢે જાહેર વિતરણ વ્યવસ્થાને બદલે પ્રત્યક્ષ લાભ હસ્તાંતરણને પ્રાયોગિક ધોરણે આપનાવ્યું છે.

ચર્ચામાં કેમ?

તાજેતરમાં વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ બાબતના મંત્રીશ્રી દ્વારા દેશમાં સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમના નિર્માણ અર્થે સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગના ત્રીજા સંસ્કરણ 'રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021'નાં પરિણામો બહાર પાડવામાં આવ્યાં છે. આ પરિણામોમાં ગુજરાત અને કર્ણાટક શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શન કરનારાં રાજ્યો છે.

પૃષ્ઠભૂમિ

- વાણિજ્ય અને ઉદ્યોગ મંત્રાલય હેઠળના ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન વિભાગ (DPIIT) દ્વારા વર્ષ 2018થી રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021નું સંચાલન કરવામાં આવે છે.
- આ રેન્કિંગનો મુખ્ય ઉદ્દેશ્ય દેશમાં સ્ટાર્ટઅપ માટે વ્યાપરીકરણને સરળ બનાવવાનો છે.

સ્ટાર્ટઅપની વ્યાખ્યા

- સ્ટાર્ટઅપ એટલે એવી કંપની જે પોતાના વિકાસના પ્રારંભિક સ્તર પર હોય.
- નીચેની શરતોનું પાલન કરતા ઉદ્યોગોને સ્ટાર્ટઅપ કહેવામાં આવે છે :

- 1 ખાનગી લિમિટેડ કંપની, ભાગીદારી કંપનીને, મર્યાદિત જવાબદારીવાળી કંપની અથવા એક વ્યક્તિ કંપની તરીકે નોંધણીકૃત હોય
- 2 નોંધણી થયે 10 વર્ષથી વધુ સમય ન થવો જોઈએ
- 3 વાર્ષિક ટર્નઓવર 100 કરોડથી વધુ ન હોવું જોઈએ
- 4 રોજગાર કે સંપત્તિ સર્જનની ક્ષમતા ધરાવતા હોય

ઉ.દા : 1. બોટ (BOAT) ઈલેક્ટ્રોનિક સ્ટાર્ટઅપ, 2. ગુજરાતમાં 'વેબસંકુલ' શૈક્ષણિક સ્ટાર્ટઅપ વગેરે...

સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021 વિશે

- રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021ને ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન વિભાગ (DPIIT) દ્વારા 'સ્ટાર્ટઅપ ઈન્ડિયા'નાં ધારાધોરણોના આધારે તૈયાર કરવામાં આવી છે.
- રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગનું આ ત્રીજું સંસ્કરણ છે, જેમાં કુલ 31 રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોએ ભાગ લીધો છે.
- રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021 સાત સુધારાનાં ક્ષેત્રોના 26 એક્શન પોઈન્ટસના આધારે તૈયાર કરવામાં આવ્યું છે.

રેન્કિંગમાં વર્ગીકરણ

1 શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકર્તા (100%)

2 ટોચના પ્રદર્શનકર્તા (60-99%)

3 અગ્રેસરો (Leaders) (30-59%)

4 મહત્વાકાંક્ષી અગ્રેસરો (11-29%)

5 ઉભરતી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ (10% સુધી)

1. શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકર્તા - (Best Performers)

શ્રેષ્ઠ સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ એટલે દેશમાં એવાં રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ જે શ્રેષ્ઠ આધારચિહ્ન ધોરણો નક્કી કરે.

2. ટોચના પ્રદર્શનકર્તા (Top Performers)

જેમણે સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમમાં નોંધપાત્ર વૃદ્ધિ દર્શાવી છે અને ઉદ્યોગ સાહસિકોને મદદ કરવા પહેલ શરૂ કરી છે,

3. અગ્રેસરો (Leaders)

પ્રગતિશીલ સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમના નિર્માણ માટે સતત પ્રયત્નશીલ હોય.

4. મહત્વાકાંક્ષી અગ્રેસર (Aspiring Leaders)

મજબૂત સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ માટેની પહેલો (Initiative) અને નીતિઓ ઘડવાની દિશામાં કાર્ય કરી રહ્યાં હોય.

5. ઉભરતી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ (Emerging Startup Ecosystem)

સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ બનાવવા શરૂઆતી પ્રયત્નો કરનારાં રાજ્યો.

આ વર્ષનાં પરિણામો

- રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021માં વિવિધ રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોને બે શ્રેણીમાં વિભાજિત કરવામાં આવ્યા છે.

વર્ગીકરણ	શ્રેણી A હેઠળનાં રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો	શ્રેણી B હેઠળનાં રાજ્યો અને કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો
વ્યાખ્યા	2011ની વસ્તી ગણતરીમાં 1 કરોડથી વધારે જનસંખ્યા ધરાવતાં રાજ્ય /કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ	2011ની વસ્તી ગણતરીમાં 1 કરોડથી ઓછી જનસંખ્યા ધરાવતાં રાજ્ય /કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશ
શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકર્તા	ગુજરાત, કર્ણાટક	મેઘાલય
ટોચના પ્રદર્શનકર્તા	કેરળ, મહારાષ્ટ્ર, ઓડિશા, તેલંગણા	જમ્મુ અને કશ્મીર
અગ્રેસરો	અસામ, પંજાબ, તમિલનાડુ, ઉત્તર પ્રદેશ, ઉત્તરાખંડ	અરુણાચલ પ્રદેશ, ગોવા, અંદમાન અને નિકોબાર
મહત્વાકાંક્ષી અગ્રેસર	દિલ્હી, છત્તીસગઢ, મધ્ય પ્રદેશ, રાજસ્થાન	ચંદીગઢ, દમણ, દીવ-દાદરા અને નગર હવેલી, હિમાચલ પ્રદેશ, મણિપુર, નાગાલેન્ડ, ત્રિપુરા, પુડુચેરી
ઉભરતી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ	બિહાર, આંધ્ર પ્રદેશ	મિઝોરમ, લદાખ

રેન્કિંગ તૈયાર કરવાની પદ્ધતિ (Methodology)

- આ વર્ષની રેન્કિંગમાં કુલ 31 રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશોનો સમાવેશ કર્યો છે, જેમાં 24 રાજ્યો અને 7 કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશને સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમના આધારે વર્ગીકૃત કરવામાં આવ્યા છે.
- રેન્કિંગમાં રાજ્ય/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશની સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમને 'સાત સુધારા ક્ષેત્ર'ના આધારે માપવામાં આવે છે.
- સાત સુધારા ક્ષેત્ર (7 Reforms Area) માં 26 એક્શન પોઈન્ટના આધાર પર આ રેન્કિંગને તૈયાર કરવામાં આવે છે, જે નીચે મુજબ છે :

રેન્કિંગના મુખ્ય સાત સ્તંભ

- સંસ્થાગત સહાય
- માર્કેટથી જોડાણ
- ક્ષમતા નિર્માણ
- નવીનતા અને સાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવું
- ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર સહાય
- નાણાકીય સહાય
- માર્ગદર્શન સહાય

સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમમાં ગુજરાત મોખરે શા માટે ?

- રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગ-2021માં ગુજરાતે સતત ત્રીજા સંસ્કરણમાં 'શ્રેષ્ઠ પ્રદર્શનકર્તા રાજ્ય'નો દરજ્જો જાળવી રાખ્યો છે.
- ગુજરાતમાં 14,200થી વધારે સ્ટાર્ટઅપ્સ અને 180 થી વધારે ઇન્ક્યુબેટર્સ/શૈક્ષણિક સંસ્થાનું નેટવર્ક છે, જે રાજ્યમાં સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમને સમર્થન આપે છે.

ગુજરાત સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમમાં મોખરે છે, જેના માટે નીચેનાં પરિબલો જવાબદાર છે :

સુગમ નીતિઓ :

ગુજરાત સરકારે રાજ્યમાં સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમના વિકાસ માટે ગુજરાત પોર્ટ નીતિ, ગુજરાત ઔદ્યોગિક નીતિ, ગુજરાત બાયોટેક નીતિ વગેરે તૈયાર કરી છે.

ઔદ્યોગિક વૃદ્ધિ :

ગુજરાત એક ઔદ્યોગિક રાજ્ય છે, જ્યાં ઉદ્યોગોની સંખ્યા વધારે છે. આમ, ગુજરાતમાં ધીમે ધીમે યુવાનોમાં સ્ટાર્ટઅપનો અભિગમ વિકાસી રહ્યો છે.

ભૌગોલિક સ્થાન :

ગુજરાત પાસે 1600 કિ.મી. લાંબો દરિયાકિનારો છે. ઉપરાંત, શિયાળો-ઉનાળો-ચોમાસુ મધ્યમ રહેવાને કારણે સ્ટાર્ટઅપ અને ઉદ્યોગોનો વિકાસ ઝડપી બન્યો છે.

માર્કેટથી જોડાણ :

ગુજરાતના ભૌગોલિક સ્થાન અને આંતરમાળખાને કારણે તેનું આંતરરાષ્ટ્રીય તેમજ રાષ્ટ્રીય માર્કેટથી જોડાણ વ્યવસ્થિત બન્યું છે.

નાણાકીય સહાય :

ગુજરાત સરકાર દ્વારા સ્ટાર્ટઅપ વિકાસ માટે પૂરતું નાણાકીય પ્રોત્સાહન આપવામાં આવ્યું છે. નવા સ્ટાર્ટઅપ્સને ત્રણ વર્ષ માટે કરમાંથી મુક્તિ, મહિલા સ્ટાર્ટઅપને કરમાંથી રાહત, તેમજ સ્ટાર્ટઅપને ઝડપી લોન આપવાની વ્યવસ્થા તૈયાર કરવામાં આવી છે.

ભારતમાં સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ

- ભારત વિશ્વની ત્રીજી સૌથી મોટી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ છે, જ્યાં 67,128 સ્ટાર્ટઅપનું રજિસ્ટ્રેશન ઉદ્યોગ અને આંતરિક વેપાર પ્રમોશન વિભાગ (DPIIT) હેઠળ થયેલ છે.
- ભારતે હાલમાં જ 100 યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટઅપની સિદ્ધિ હાંસલ કરી છે, જેમાં પાછલા એક વર્ષમાં જ 42થી વધારે સ્ટાર્ટઅપ્સ યુનિકોર્ન (1 બિલિયન ડોલરથી વધારે મૂલ્ય) નોંધાયાં છે.
- ભારતમાં 30 થી વધારે રાજ્યો/કેન્દ્રશાસિત પ્રદેશો પાસે પોતાની સ્ટાર્ટઅપ નીતિ છે.

સ્ટાર્ટઅપનું મહત્વ

જરૂરિયાત પૂર્ણ કરવા :

- આફતની સ્થિતિમાં અવસર પેદા કરીને સમાજની જરૂરિયાતોની પૂર્તિ કરે છે. જેમકે, કોવિડ સમયે Byju's, વેબસંકુલ જેવાં સ્ટાર્ટઅપ દ્વારા શિક્ષણ પૂરું પાડવામાં આવ્યું હતું. ઉપરાંત, આત્મનિર્ભર ભારતનો અભિગમ સમર્થન આપવામાં મદદ કરે છે.

તકનીકી સુધારા :

ગુજરાતમાં સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમની વૃદ્ધિ માટે કૃત્રિમ બુદ્ધિમત્તા, રોબોટિક્સ, ઓગમેન્ટેડ રિયાલિટી વગેરે જેવી અત્યાધુનિક તકનીકોને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવી રહ્યું છે.

સુશાસન આધારિત સ્ટાર્ટઅપ :

ડિજિટલ ગુજરાત, સ્ટાર્ટઅપ ઇન્ડિયા વગેરેના માધ્યમથી સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમને સુશાસન આધારિત બનાવાઈ છે. ઝડપી રજિસ્ટ્રેશન, ભ્રષ્ટાચાર નાબૂદી, સ્ટાર્ટઅપ પ્રોત્સાહન, ઇન્ફ્યુબેશનની રચના વગેરેમાં પ્રતિબદ્ધતા લવાઈ છે.

માર્ગદર્શનનો રસ્તો :

ગુજરાતમાં યુવાનોને સ્ટાર્ટઅપ તરફ વાળવા માટે શૈક્ષણિક/ઇન્ફ્યુબેટર સેન્ટરોની સ્થાપના કરાઈ છે.

ક્ષમતા વિકાસ :

યુવાનો, વિદ્યાર્થીઓ, મહિલાઓ, અનુસૂચિત જાતિ અને અનુસૂચિત જનજાતિઓમાં સ્ટાર્ટઅપ કલ્ચર સ્થાપવા માટે કૌશલ્યવર્ધન કરીને ક્ષમતા નિર્માણ કરવામાં આવી રહ્યું છે.

- સ્ટાર્ટઅપ દ્વારા 7 લાખથી વધારે રોજગારી ઉત્પન્ન થઈ છે, જેની સરેરાશ એક સ્ટાર્ટઅપે 11 રોજગારી જેટલી થાય છે.
- 47% જેટલા સ્ટાર્ટઅપમાં ડાયરેક્ટર ૫૬ પર મહિલાઓ બિરાજમાન છે.
- ભારતમાં દિલ્હી, બેંગલોર, મુંબઈ વગેરે મેગાસિટીની બહાર પણ હવે ધીમે ધીમે સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમ મજબૂત બની રહ્યું છે.

નિવેશ આકર્ષિત કરવા :

- અર્થવ્યવસ્થાને ગતિ આપતા 100 યુનિકોર્ન સ્ટાર્ટઅપે મોટી સંખ્યામાં દેશની અર્થવ્યવસ્થામાં નિવેશ લાવવામાં મદદ કરી છે.

નવાં ક્ષેત્રોની ઓળખ :

- આર્થિક રોકાણ માટે ફિનટેક, ઇ-કોમર્સ, અવકાશ જેવાં નવા ક્ષેત્રો ખોલીને રોકાણનું વૈવિધ્યીકરણ કર્યું છે.

અર્થતંત્રને મદદ :

- સ્ટાર્ટઅપ અર્થવ્યવસ્થા એ નવી વ્યાપારની તકો, નવાચાર, ટેકનોલોજી કેન્દ્રિત અભિગમ અને વિવિધ ક્ષેત્રોમાં રોજગાર પેદા કરવામાં મદદ કરે છે. સ્ટાર્ટઅપને કારણે ભારતની જી.ડી.પી માં ગતિ મળે છે.

વૈશ્વિક લાભ :

- ભારતીય ઉદ્યોગ સાહસિકોને નવાચાર દ્વારા વિશ્વકક્ષાએ લાભ ઉઠાવવાની તક મળે છે. ભારત વિશ્વ સાથે સ્ટાર્ટઅપના માધ્યમથી પ્રતિસ્પર્ધા વધારી શકશે.

મહિલા સશક્તિકરણ :

- સ્ટાર્ટઅપે મહિલાનું સશક્તિકરણ કર્યું છે. વ્યાપાર મંત્રાલયના જણાવ્યા અનુસાર નોંધાયેલ સ્ટાર્ટઅપનાં 45% સ્ત્રીઓએ શરૂ કરેલાં સાહસો છે.

રોજગારી :

- ભારતના યુવાવર્ગને રોજગારી આપવામાં સ્ટાર્ટઅપનું મહત્વ ઉમદા છે. સ્ટાર્ટઅપ પ્રત્યક્ષ રૂપથી 7 લાખ લોકોને રોજગારી આપવામાં કામચાબ રહ્યું છે, જેમાં આગામી સમયમાં વધારો થશે.

I સ્ટાર્ટઅપ સામેના પડકારો

1

સ્ટાર્ટઅપનું નિર્માણ અને વિસ્તરણ :

ભારતીય સ્ટાર્ટઅપના મોટાભાગનાં સ્થાપકો ટેકનીકલ પૃષ્ઠભૂમિમાંથી આવે છે, પરંતુ વ્યાપારનું જ્ઞાન ધરાવતા નથી, જ્યારે સફળતાપૂર્વક સ્ટાર્ટઅપ ચલાવવા માટે જ્ઞાન, અનુભવ અને મૂડીની જરૂર પડે છે.

2

કૌશલ્યનો અભાવ :

ભારતમાં શિક્ષણનું પ્રમાણ સતત વધી રહ્યું છે, પરંતુ કૌશલ્યવર્ધન નહિવત છે. પરિણામે, સ્ટાર્ટઅપ માટે જરૂરી શ્રમબળ ન મળતાં ક્ષમતાનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ થઈ શકતો નથી.

3

વૈવિધ્ય :

ભારત ધર્મ, ભાષા, જાતિ જેવી અનેક વિવિધતા ધરાવતો દેશ છે, આથી ભારતીય ગ્રાહકોની જરૂરિયાતોમાં વિવિધતા છે. પરિણામે, સમગ્ર વિવિધતાની સમજ ન ધરાવતાં સ્ટાર્ટઅપ અખિલ ભારતીય બનવાને બદલે ક્ષેત્ર પૂરતાં મર્યાદિત રહી ગયાં છે.

4

ડિજિટલ વિભાજન :

ભારતની 60%થી વધુ વસ્તી ગામડામાં રહે છે, તેઓની જરૂરિયાતો અને સમસ્યાઓ સુધી પહોંચવામાં સ્ટાર્ટઅપ ઊણાં ઉતર્યાં છે.

5

અપૂરતું ભંડોળ :

કેટલાંક સ્ટાર્ટઅપને બાદ કરતાં મોટાભાગનાં સ્ટાર્ટઅપ પોતાની કે પરિવારની બચત દ્વારા ચલાવાઈ રહ્યાં છે. રોકાણકારો સુધી પહોંચવાનું વ્યવસ્થિત પ્લેટફોર્મ ન હોવાને લીધે ભંડોળ મેળવવું મુશ્કેલ રહ્યું છે.

6

ક્ષેત્ર વિશેષ :

સ્ટાર્ટઅપ મોટાભાગે ફિન્ટેક, ઇ-કોમર્સ જેવાં ક્ષેત્રોમાં જ જોવા મળ્યાં છે. કૃષિમાં ઉદ્યોગ સાહસિકતાની કમી જોવા મળતાં અર્થવ્યવસ્થાની મૂળભૂત સમસ્યા ઉકેલવામાં સ્ટાર્ટઅપ ખાસ મદદરૂપ નીવડ્યાં નથી.

7

પ્રશાસનિક અડચણ : રોકાણ પ્રક્રિયામાં વધુ પડતી લાલફીતાશાહી જોવા મળતાં કંપનીઓ ભારત છોડી રહી છે. જેમકે, ફ્લિપકાર્ટની આધિકારીક નોંધણી સિંગાપુરમાં થયેલી છે.

I સ્ટાર્ટઅપ માટે સરકારનાં પગલાં

આત્મનિર્ભર ભારત :

- ભારત સરકાર દ્વારા કોવિડ-19 મહામારી બાદ આર્થિક આત્મનિર્ભરતા મેળવવા માટે આત્મનિર્ભર ભારત અભિયાન શરૂ કરવામાં આવ્યું. જેમાં સ્ટાર્ટઅપ એક મુખ્ય કડી છે.

સ્ટાર્ટ-અપ ઈન્ડિયા પ્રોગ્રામ :

- દેશમાં નવીનતા અને સ્ટાર્ટ-અપને પોષવા માટે એક મજબૂત ઈકો-સિસ્ટમ બનાવવાનો હેતુ, ટકાઉ આર્થિક વૃદ્ધિ અને મોટા પાયે રોજગારીની તકો ઊભી કરવા માટે એક મુખ્ય પહેલ.

નેશનલ ઈનિશિયેટિવ ફોર ડેવલપિંગ એન્ડ હાર્નેસિંગ ઈનોવેશન્સ (NIDHI) :

- તે સફળ સ્ટાર્ટઅપ્સમાં વિચારો અને નવીનતાઓ (જ્ઞાન- આધારિત અને ટેકનોલોજી આધારિત)ને પોષવા માટેનો એક છત્ર કાર્યક્રમ છે.

સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા ડિજિટલ પ્લેટફોર્મ :

- તે 300,000 થી વધુ નોંધાયેલા સ્ટાર્ટ-અપ્સ અને મહત્વાકાંક્ષી સાહસિકો સાથે વિશ્વનું સૌથી મોટું વર્ચ્યુઅલ ઇન્ક્યુબેટર છે.

સ્ટાર્ટ-અપ્સ માટે 'ફંડ ઓફ ફંડ' (FFS) :

- સ્ટાર્ટ-અપ્સને સમર્થન આપવા માટે SIDBI હેઠળ સ્ટાર્ટ-અપ ઇન્ડિયા એક્શન પ્લાનને અનુરૂપ રૂ. 10,000 કરોડનું કોર્પસ ફંડ સ્થાપિત કરવામાં આવ્યું છે.

મેક ઇન ઇન્ડિયા :

- આ પહેલ હેઠળ સ્વદેશી બનાવટની વસ્તુઓ અને સેવાઓને પ્રોત્સાહન આપવામાં આવે છે.

- પસંદ કરેલા સ્ટાર્ટઅપ્સને માનવ સંસાધન, કાનૂની, બૌદ્ધિક સંપદા અધિકારો (IPR) અને પેટન્ટ બાબતોનું માર્ગદર્શન તેમજ અન્ય ઇન્ક્યુબેશન અને મેન્ટરશિપ સુવિધાઓ પૂરી પાડવામાં આવે છે.

કર રાહત :

- કેપિટલ ગેઈન ટેક્સ પર કર રાહત, એન્જલ કર દૂર કર્યો, 3 વર્ષ માટે નવા સ્ટાર્ટઅપને કર રાહત વગેરે.

અટલ ઇનોવેશન મિશન (AIM) :

- નીતિ આયોગ દ્વારા ફલેગશિપ પ્રોગ્રામ તરીકે શરૂ કરવામાં આવેલ છે, જેનો ઉદ્દેશ્ય ભારતમાં નવીનતા અને ઉદ્યોગસાહસિકતાની સંસ્કૃતિને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

સ્ટાર્ટઅપ ઇકોસિસ્ટમને મજબૂત કરવાના ઉપાયો

ઉદ્યોગ સાહસિકતાને પ્રોત્સાહન આપવા નીતિગત સ્તરના નિર્ણયોને બદલે કોર્પોરેટ સ્તરે ઉદ્યોગ સાહસિકતાને વિકસાવવી જરૂરી છે. સિલિકોન વેલી એ કોર્પોરેટ અને સંશોધન સંસ્થાની સફળતાનું પરિણામ છે.

ભારતે કટિંગ એજ સંશોધન અને નવાચાર આધારિત સ્ટાર્ટઅપ સંસ્કૃતિ વિકસાવવા પ્રયત્ન કરવો જોઈએ. જેમકે, અમેરિકામાં વ્યાપાર શરૂ કરવા સરકાર ગ્રાંટ આપતી નથી, પરંતુ નવી ટેકનોલોજી ક્ષેત્રમાં સંશોધન માટે ગ્રાંટ આપે છે.

નાના ઉદ્યોગોને શોધ-સંશોધન કરવા અને પરિણામોનું વ્યવસાયીકરણ કરવા પ્રોત્સાહન હેતુસર સ્પર્ધાત્મક કાર્યક્રમ ચલાવવા.

- સ્ટાર્ટઅપ એ નવા સમયની જરૂરિયાત છે. જેમાં નાનામાં નાનો માણસ પોતાના બહેતરીન વિચાર સાથે લોકોની જરૂરિયાત પૂર્ણ કરે છે. સ્ટાર્ટઅપ સિસ્ટમમાં રહેલી કમીઓને દૂર કરી ઝડપી અને અસરકારક વસ્તુ અને સેવા લોકો સુધી પહોંચાડી તેમનું જીવન સરળ બનાવે છે. ભારતમાં સ્ટાર્ટઅપ આર્થિક, સામાજિક, પર્યાવરણ સમસ્યાઓને હલ કરવામાં અસરકારક બની શકે. દેશમાં સ્ટાર્ટઅપ સંસ્કૃતિ વિકસાવવા માટે રાજ્યોની સ્ટાર્ટઅપ રેન્કિંગનો પણ ઉમદા ફાળો રહ્યો છે.

પ્રવર્તમાન ક્ષમતાનો સંપૂર્ણ ઉપયોગ કરવા માટે શિક્ષણ અને કૌશલ્ય કાર્યક્રમોમાં ધરખમ સુધારા કરીને વસ્તીવિષયક લાભાંશનો ફાયદો સ્ટાર્ટઅપને પૂરો પાડવો.

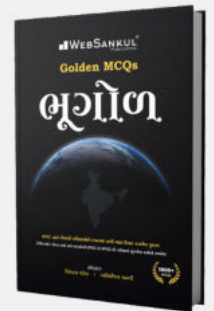
શાળા અને કોલેજ સ્તરે જ વિદ્યાર્થીઓમાં ઉદ્યોગસાહસિકતાનાં ગુણો વિકસાવવા અભ્યાસક્રમોમાં જરૂરી બદલાવ કરવો. જેમકે, દિલ્હી સરકારે શાળામાં ઉદ્યોગ સાહસિક વર્ગો શરૂ કર્યા છે.

કૃષિ સ્ટાર્ટઅપને વિકસાવવા કૃષિ વિશ્વવિદ્યાલયોમાં શૈક્ષણિક સુધારા, કાયદા સુધારી વ્યાપાર કરવો સરળ બનાવવા જેવા ઉપાયો અપનાવવા જોઈએ.

સ્ટાર્ટઅપને પ્રારંભિક સ્તર પર આધાર માટે જરૂરી નાણાકીય મદદ પૂરી પાડવા સ્ટાર્ટઅપ ફંડનું નિર્માણ કરવું જોઈએ.

GPSC દ્વારા લેવાતી વર્ગ 1 & 2ની પ્રાથમિક પરીક્ષાના અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર કરેલ ત્રણ પુસ્તકો

77 77 99 13 48

G7 સમિત

ચર્ચામાં કેમ?

26 થી 28 જૂન 2022 દરમિયાન જર્મનીના બાવેરિયન આલ્સમાં સ્થિત સ્લોસ એલમાઉ (Schloss Elmau) ખાતે 48મી G7 સમિટનું આયોજન કરવામાં આવ્યું હતું. વર્ષ 2022માં G7 નું પ્રમુખપદ જર્મની ધરાવે છે.

- **Schloss Elmau** એ વર્ષ 1914 અને 1916ની વચ્ચે ફિલસૂફ અને ધર્મશાસ્ત્રી એવા જોહાન્સ મુલર અને આર્કિટેક્ટ કાર્લ સેટલર દ્વારા બાંધવામાં આવેલ ચાર માળનો કિલ્લો અને એક રાષ્ટ્રીય સ્મારક છે.
- જર્મન પ્રેસિડન્સી દ્વારા ભારત, આર્જેન્ટિના, ઈન્ડોનેશિયા, સેનેગલ અને દક્ષિણ આફ્રિકાને આમંત્રિત સભ્ય (Invited guests) તરીકે આ સમિટમાં ભાગ લેવા માટે આમંત્રણ આપવામાં આવ્યું હતું, જેના ભાગરૂપે ભારતના વડાપ્રધાનશ્રી દ્વારા G7 સમિટમાં ભાગ લેવામાં આવ્યો હતો.

48મી G7 સમિટ (થીમ : વધુ સારા ભવિષ્યમાં રોકાણ (Investing in a Better Future))

- તેમાં યુક્રેનિયન પ્રમુખ ઝેલેન્સ્કી સાથે (વર્ચ્યુઅલ રીતે) યુક્રેનને સમર્થન આપવાનું નિવેદન બહાર પાડવામાં આવ્યું હતું.

48મી બેઠકનાં પરિણામો

1. વૈશ્વિક સિદ્ધાંતોની સુરક્ષા

- અભિવ્યક્તિની આઝાદી અને ઓનલાઇન-ઓફલાઇન મત રજૂ કરવાની સ્વતંત્રતાની સુરક્ષા.
- મુક્ત, વૈશ્વિક, ઈન્ટરઓપરેબલ, વિશ્વસનીય અને સુરક્ષિત ઈન્ટરનેટની સુનિશ્ચિતતા.
- ડિજિટલ સુવિધાઓની સાઇબર સુરક્ષા વધારવી.
- માહિતીમાં છેડછાડ અને ભ્રામકતાના બેવડા ખતરાનો સામનો કરવો.
- વિશ્વસનીય અને સત્યતાપૂર્ણ માહિતીના સ્ત્રોતો સુધી લોકોની પહોંચ વધારવી.

2. ક્લાયમેટ ક્લબ

- જળવાયુ પરિવર્તનનો સામનો કરવા દેશોની નવી ક્લાયમેટ ક્લબ બનાવવામાં આવશે. ક્લબના સભ્ય દેશો ગ્રીનહાઉસ ગેસ ઉત્સર્જન ઘટાડવા કડક પગલા લેશે અને વૈશ્વિક તાપમાન 1.5° સે થી વધવું ના જોઈએ તેવો ધ્યેય રાખીને કાર્ય કરશે.

3. રશિયન આપાત પ્રતિબંધિત

- રશિયન સોનાની આયાત પર રોક લગાવાની સાથે જ યુક્રેન બ્લોકેડના લીધે સર્જાયેલ ખાધાન્ન સંકટનો સામનો કરતા દેશોને મદદ પૂરી પાડવી.

4. પાર્ટનરશિપ ફોર ગ્લોબલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એન્ડ ઈનવેસ્ટમેન્ટ (PGII)

- ચીનના બેલ્ટ એન્ડ રોલ પહેલનો સામનો કરવા ગત G7 બેઠકમાં લોન્ચ કરેલી બિલ્ડ બેક બેટર વર્લ્ડ યોજનાના એક વર્ષ પછી જ G7 ને ગરીબ અને વિકાસશીલ દેશોને માળખાકીય ભંડોળ પૂરું પાડવા માટે આવી પહેલ ફરીથી લોચ કરવાની ફરજ પડી છે.
- ચીને એક દાયકા કરતાં વધુ સમયથી વિકાસશીલ દેશો સાથે આર્થિક સંબંધો બાંધવા માટે ઉપયોગમાં લીધેલ બેલ્ટ એન્ડ રોડ પહેલનો વિકલ્પ પૂરો પાડવાના ધ્યેય સાથે ગ્લોબલ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ એન્ડ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર પાર્ટનરશિપ તરીકે જર્મનીમાં G7ની શરૂઆતમાં આ ફંડને ફરીથી લોચ કરવામાં આવ્યું હતું.

5. લાઈફ પહેલ

- ભારતીય પ્રધાનમંત્રીએ વૈશ્વિક Life પહેલ શરૂ કરી છે. જેનો હેતુ પર્યાવરણને અનુકૂળ જીવનશૈલીને પ્રોત્સાહન આપવાનો છે.

G7 દેશો દ્વારા ટાંકવામાં આવેલા મુદ્દાઓ/સમસ્યાઓ

રશિયા તેલની આયાત થકી પ્રાપ્ત નાણાનો ઉપયોગ યુક્રેન પર આક્રમણ કરવા માટે કરે છે.

રશિયા ગ્રુપ ઓફ સેવન અધિકારક્ષેત્રની સિવાયના અન્ય દેશોને સોનું વેચી શકશે.

G-7 દેશોના ગ્રાહકોને ઊર્જા (જેમ કે ફૂડ ઓઈલ) મેળવવા માટે ઊંચા ભાવનો સામનો કરવો પડે છે.

રશિયા પાસે અંદાજે \$140 બિલિયન સોનાનો ભંડાર છે, જે રશિયન સેન્ટ્રલ બેંકમાં આશરે 20 ટકા હિસ્સો ધરાવે છે.

I ભારત પર સંલવિત અસરો

1. ફૂડ તેલ પર પ્રતિબંધ લગાવાથી તેના ભાવો વધશે. આ ભાવવધારો ભારતમાં ફુગાવો અને ચાલુ ખાતાની ખાધ વધારશે.
2. ભારતના રશિયા સાથે રણનીતિક મજબૂત સંબંધો છે. પશ્ચિમી દેશો અને રશિયા વચ્ચે સંતુલન સાધવું વધારે પડકારજનક બનશે.
3. સ્વચ્છ ઉર્જાને પ્રોત્સાહન આપવાના પ્રયાસોથી પર્યાવરણ અને અર્થવ્યવસ્થાને લાભ થશે. સ્વચ્છ ઉર્જા સ્ત્રોતોમાં વૈવિધ્ય મળતાં આયાતી બળતણ પરની નિર્ભરતા ઘટશે તથા અક્ષય ઊર્જા અપનાવાથી ખર્ચનું ભારણ ઘટશે.
4. ચીનની આક્રમક નીતિઓ વિરુદ્ધ મુક્ત અને સમૃદ્ધ હિંદ- પ્રશાંત ક્ષેત્ર બનાવવાનું G7નું ધ્યેય ભારતના હિતમાં છે. ચીન તરફથી ઊભા થયેલા પડકારોને ટાળવા માટે ભારત વધુ મજબૂત થશે.

G7 : સભ્ય દેશ : અમેરિકા, યુ.કે., કેનેડા, ફ્રાન્સ, જર્મની, ઈટાલી અને જાપાન

G7 એટલે ગ્રુપ ઓફ સેવન એ વિશ્વમાં આર્થિક રીતે સૌથી સમૃદ્ધ સાત દેશોનું ગ્રુપ છે. 1975માં ફ્રાન્સના પ્રમુખ વેલેરી ગિસ્કાર્ડ દ એસ્ટેઈંગે G6 તરીકે તેની શરૂઆત કરેલી (ઓઈલ કટોકટી અને બ્રેટનવૂડ્સની નિશ્ચિત વિનિમય દર પ્રણાલીના પતનના કારણે). ફ્રાન્સમાં તેની પહેલી બેઠક મળી તેમાં આર્થિક વિકાસ માટે સહકાર કરવા સહમતિ સધાઈ હતી. 1979માં કેનેડાને પણ સભ્ય બનાવાતાં G7 બન્યું. G7ની પહેલી બેઠક પ્યુટોરિકામાં મળી હતી. 1998માં રશિયાને સમાવીને G8 કરાયેલું પણ 2014માં રશિયાએ યુક્રેન પર આક્રમણ કરતાં રશિયાને G7 ગ્રુપમાંથી દૂર કરી દેવાયું. અત્યારે વિશ્વની કુલ વસતીના માત્ર 10 ટકા વસ્તી G7 દેશોમાં રહે છે, પણ વિશ્વની કુલ GDPમાં આ દેશોનો હિસ્સો 31 ટકા છે. વિશ્વમાં વસ્તી તથા GDPની દૃષ્ટિએ બે મોટા દેશો ચીન અને ભારત G7 ગ્રુપના સભ્યો નથી.

I Partnership for Global Infrastructure and Investment (PGII)

- તાજેતરમાં જર્મની ખાતે આયોજિત 48મી G7 સમિટ દરમિયાન અમેરિકાના રાષ્ટ્રપતિ જો બાઈડેન અને અન્ય G7 સમૂહના વડાઓ દ્વારા ઔપચારિક રીતે પાર્ટનરશિપ ફોર ગ્લોબલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એન્ડ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ (PGII)ની શરૂઆત કરવામાં આવી હતી.
- ગત વર્ષે ઈંગ્લેન્ડમાં યોજાયેલ G7 સમિટમાં પણ આ બાબત અંગે ચર્ચા-વિચારણા કરવામાં આવી હતી પણ કોઈ નિર્ણય લેવાયો ન હતો.

I પાર્ટનરશિપ ફોર ગ્લોબલ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર એન્ડ ઈન્વેસ્ટમેન્ટ (PGII) વિશે

મૂલ્યો-સંચાલિત, ઉચ્ચ-અસરકારક અને પારદર્શક ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર ભાગીદારી વિકસાવવા માટે ભંડોળ એકત્રિત કરવું.

ઓછી અને મધ્યમ આવક ધરાવતા વિકાસશીલ દેશોની વિશાળ માળખાકીય જરૂરિયાતોને પહોંચી વળવા \$600 બિલિયનનું ભંડોળ એકત્રિત કરવું. (\$200 બિલિયન યુ.એસ.એ. અને બાકીના \$400 બિલિયન અન્ય G7 દેશો દ્વારા એકત્રિત કરાશે)

આ રકમ આવનારાં 5 વર્ષોમાં મધ્યમ અને ઓછી આવક ધરાવતા દેશોમાં આંતરમાળખાકીય સુવિધાઓમાં વધારો કરવા વાપરવામાં આવશે.

I ઉદ્દેશ્ય

- 1 ગુણવત્તાયુક્ત અને ટકાઉ ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર થકી લોકોના જીવનધોરણમાં સુધારો લાવવો.
- 2 એવા આંતરમાળખાનું નિર્માણ કરવું જે વૈવિધ્યીકરણ થકી સપ્લાય ચેઈનને મજબૂત કરે. રોજગારીની તકોનું સર્જન કરવું તેમજ સભ્ય દેશોની રાષ્ટ્રીય સુરક્ષાને આગળ ધવાવવી.

I ચાર પ્રાથમિકતાના સ્તંભો

- 1 આબોહવા અને ઊર્જા સુરક્ષા : આબોહવા સંકટનો સામનો કરવો અને આબોહવા સ્થિતિસ્થાપક ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર, પરિવર્તનીય ઉર્જા તકનીકોમાં રોકાણ દ્વારા વૈશ્વિક ઊર્જા સુરક્ષાને પ્રોત્સાહન આપવું.

- 2 ડિજિટલ કનેક્ટિવિટી : આર્થિક વિકાસને ગતિ આપવા અને છેવાડાના માનવી સુધી ડિજિટલ સુવિધા સુનિશ્ચિત કરવાના હેતુથી સુરક્ષિત ICT નેટવર્ક અને ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરનો વિકાસ તેમજ વિસ્તરણ દ્વારા ટકાઉ ઉપયોગને સુનિશ્ચિત કરવો.

3

લિંગ સમાનતા :

લિંગ સમાનતા અને સમતાને આગળ વધારવી.

(કેર ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચર :

જે મહિલાઓ દ્વારા આર્થિક ભાગીદારીની તકો વધારે છે.)

4

આરોગ્ય સુરક્ષા :

આરોગ્ય પ્રણાલીના ઈન્ફ્રાસ્ટ્રક્ચરને વિકસિત અને અપગ્રેડ કરવું અને વૈશ્વિક આરોગ્ય સુરક્ષામાં યોગદાન આપવું.

I ભારત અને PGII

- PGII થકી ભારતની માળખાકીય પહેલોને સમર્થન મળશે. આ અંતર્ગત યુએસ ઈન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ ફાઇનાન્સ કોર્પોરેશન (DFC) ઓબ્લિવોર એગ્રીટેક દ્વારા ક્લાઈમેટ સસ્ટેનેબિલિટી ફંડમાં \$30 મિલિયન સુધીનું રોકાણ કરવામાં આવશે.

- આ એક ઈમ્પેક્ટ વેન્યર કેપિટલ ફંડ છે, જે ભારતમાં કૃષિ, ખાદ્ય પ્રણાલી, આબોહવા અને ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થાના સારા ભવિષ્ય નિર્માણ માટે ઉદ્યોગ-સાહસિકોમાં રોકાણ પ્રદાન કરશે. એવા પ્રકારની કંપનીઓમાં રોકાણ કરવામાં આવશે જે ભારતમાં ખાદ્ય સુરક્ષામાં વધારો કરે અને આબોહવા અનુકૂળ અને આબોહવા સ્થિતિસ્થાપકતા એમ બંનેને પ્રોત્સાહન આપે.

PGII કેવી રીતે ચીનના BRI ને પડકાર આપી શકે ?

PGII એ ક્લાઈમેટ એક્શન અને સ્વચ્છ ઊર્જા પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે, જ્યારે ચીને BRI હેઠળ સૂર્ય, જળ અને પવન ઊર્જા પ્રોજેક્ટ ઉપરાંત કોલસા આધારિત મોટા પ્લાન્ટ્સ બનાવ્યા છે.

PGII પહેલ અંતર્ગત 600 મિલિયન ડોલર આંતરમાળખાકીય વિકાસ માટે ફાળવવામાં આવ્યા છે. ઉપરાંત વધારાના ભંડોળના એકત્રીકરણ માટે ખાનગી મૂડીરોકાણકારોને પણ આમંત્રણ અપાશે.

PGII જે પણ ભંડોળ એકત્રિત કરશે અને ધિરાણ પૂરું પાડશે તે તમામ બાબતોની માહિતીનું સ્પષ્ટીકરણ કરવામાં આવશે. જેથી ધિરાણ મેળવનાર પક્ષને સમગ્ર કરાર સમજવામાં અને તેના આધારે આયોજન કરવામાં સરળતા રહે.

એક થી વધુ દેશોની સહભાગીદારી હોવાથી જવાબદેહિતામાં વધારો થશે, જેના કારણે ભંડોળનું વધુ સચોટ આયોજન અને વિતરણ થઈ શકશે. પરિણામે વિશ્વના અન્ય દેશો BRIના સ્થાને PGII નો લાભ લેવાનું પસંદ કરશે.

યોજનાનો વ્યાપ BRI કરતાં વધુ હશે, કેમ કે ચીન પ્રેરિત Debt trap નો અનુભવ શ્રીલંકા, પાકિસ્તાન જેવા દેશોને થયો છે. આ અનુભવ પરથી ઘણા બધા દેશો BRI થી બહાર નીકળી રહ્યા છે, ત્યારે PGII ને એક શ્રેષ્ઠ વિકલ્પ માનવામાં આવી રહ્યો છે.

PGII મુખ્યત્વે કયા કયા મુદ્દાઓ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે ?

1. G7 દેશોએ ભવિષ્યના રોગચાળાને રોકવા અને તેનું સંચાલન કરવા વિકાસશીલ દેશોમાં ઔદ્યોગિક સ્તરે રસી ઉત્પાદન સુવિધાઓમાં રોકાણ કરવાની યોજના બનાવી છે.
2. ડિજિટલ કનેક્ટિવિટી માટે આફ્રિકા, એશિયા અને લેટિન અમેરિકા માટે ડિજિટલ નેટવર્ક માટેના સાધનોની ઉપલબ્ધતા વધારવા પગલા લેવાં.
3. વિકાસશીલ દેશોમાં બાળ-સંભાળને વધુ સુલભ બનાવવું અને લિંગ સમાનતા લાવવા માટેની પહેલોને સમર્થન આપવું.
4. વિકાસશીલ દેશોને કોલસાનો ઉપયોગ ઘટાડવા મદદ કરવી અને સ્વચ્છ ઊર્જા તકનીકોનો ઉપયોગ વધારવા પ્રોત્સાહન અને મદદ પૂરી પાડવી. જેના માટે અમેરિકા દ્વારા દક્ષિણ એશિયામાં \$40 મિલિયન રોકવાની યોજના છે.
5. આંતરમાળખામાં રોકાણ કરી વિકાસશીલ દેશોમાં રોજગારીનું સર્જન કરવું અને અર્થવ્યવસ્થાને વેગ આપવા પ્રયત્નો કરવા.
6. PGII હેઠળના પ્રોજેક્ટ્સ દ્વારા પર્યાવરણ અને શ્રમિકોનું સંરક્ષણ અને વ્યવહારમાં પારદર્શકતા લાવવામાં આવશે.

પશ્ચિમી રાષ્ટ્રો દ્વારા આવી પહેલો શરૂ કરવાનાં કારણો

1. ચીનના વધી રહેલા પ્રભાવને પડકારવા
2. ગરીબ દેશોને ચીનના Debt trap થી બચાવવા
3. ટકાઉ વિકાસને પ્રોત્સાહન આપવા
4. ચીનના આધુનિક સંસ્થાનવાદથી વિશ્વના દેશોને બચાવવા
5. પશ્ચિમ દેશોનું રાજકીય અને આર્થિક મહત્વ જાળવી રાખવા

I ભારતને PGII થી શું ફાયદાઓ થશે ?

- PGII થી ભારતમાં કૃષિ, ખાદ્યપ્રણાલી, આબોહવા અને ગ્રામીણ અર્થવ્યવસ્થાના ભવિષ્ય નિર્માણ માટે ઉદ્યોગ સાહસિકોને સરળતાથી ધિરાણ ઉપલબ્ધ થશે.
- PGII થકી ભારતની માળખાકીય પહેલોને સમર્થન મળશે. ઉ.દા. યુ એસ ઈન્ટરનેશનલ ડેવલપમેન્ટ ફાઈનાન્સ કોર્પોરેશન દ્વારા એગ્રીટેક અને ક્લાઈમેટ સસ્ટેનેબિલિટી ફંડમાં 30 મિલિયન ડોલર સુધીનું રોકાણ કરશે.

- ભારતના પડોશી રાષ્ટ્રોની ચીન પરની એક તરફી નિર્ભરતા ઓછી થવાથી ભારતની બાહ્ય સુરક્ષાને લગતાં જોખમો ઓછાં થશે. ઉ.દા. શ્રીલંકામાં ચીન દ્વારા બંદર વિકાસની યોજનાઓથી હિંદ મહાસાગરમાં ભારત સામે પડકારો ઉભા થયા છે.
- આંતરમાળખાકીય વિકાસ માટે ચીનના BRI (બેલ્ટ એન્ડ રોડ ઈનિશિયેટીવ) ના વૈકલ્પિક ઉપાય સાથે ભારત વિશ્વાસ અને સહયોગથી આગળ કાર્ય કરી શકે છે.

I PGII સામેના પડકારો

બહુપક્ષીય પહેલ હોવાથી મુશ્કેલીઓ :

- G7 દેશોમાં રહેલ દરેક સભ્ય દેશનો આ ફંડમાં ફાળો હોવાથી સમયસર અને પર્યાપ્ત ફંડ એકત્ર કરવામાં ખૂબ મુશ્કેલીઓ આવી શકે તેમ છે.

અનિશ્ચિત ધ્યેય :

- આ પહેલનો વાસ્તવિક ધ્યેય ઓછી આવક ધરાવતા દેશોમાં માળખાકીય વિકાસ કરવાને બદલે ચીન સાથે રાજકીય સ્પર્ધા શરૂ કરવાનો હોય તેવો આક્ષેપ થઈ રહ્યો છે.

આંતરિક આર્થિક સમસ્યાઓ અને અસ્થિર રાજકીય પરિસ્થિતિઓ :

- અમેરિકા જેવો દેશ જે આ સમગ્ર પહેલમાં મુખ્ય ભૂમિકામાં છે, ત્યાં વિપક્ષનાં લોકો તેમજ અન્ય નાગરિકો આ પ્રકારની પહેલો પાછળ અમેરિકાના નાણા ખર્ચવા સામે વાંધા ઉઠાવી રહ્યા છે. ઉપરાંત અત્યારે સમગ્ર વિશ્વ આર્થિક મંદીની ચપેટમાં આવી રહ્યું છે, ત્યારે નાણા ભંડોળ એકત્ર કરવું એ ખૂબ મુશ્કેલ બન્યું છે.

ભૂતકાળમાં આવા પ્રોજેક્ટ્સની નિષ્ફળતા :

- G7 રાષ્ટ્રોએ એક વર્ષ પહેલા જ આ પ્રકારની સમાન પહેલ (B3W) Build Back Better World શરૂ કરેલ, જેના પર કોઈ ખાસ પ્રગતિ થઈ નથી. જે આ પહેલની સફળતાની વિશ્વસનીયતા પર મોટો સવાલ ઉભો કરે છે.

ખાનગી રોકાણ મુશ્કેલ :

- આંતરમાળખાકીય પ્રોજેક્ટ્સમાં લાંબાગાળા માટે રોકાણ કરવાનું હોય છે અને તેના પર પ્રમાણમાં ઓછા વ્યાજ દર મળે છે. તેથી આ પ્રકારના પ્રોજેક્ટ્સ ખાનગી રોકાણકારો માટે ઓછા આકર્ષક હોય છે.

નબળું અમલીકરણ

- આંતરમાળખાકીય પ્રોજેક્ટ્સના વિકાસમાં ચીન પાસે નિપુણતા છે, જ્યારે G7 દેશોએ પર્યાપ્ત માત્રામાં કાચા માલ અને નિપુણ કારીગરો માટે મુશ્કેલીઓનો સામનો કરવો પડી શકે છે.

I ઉપાયો / આગળની રાહ

- Blue Dot Network ને અથવા તેના જેવી અન્ય કોઈ એજન્સીની સ્થાપના કરીને પ્રોજેક્ટ્સની વિશ્વસનીયતાની ખાતરીનો અહેવાલ આપવા અંગે એક સચોટ માળખું ઘડવાની જરૂર છે.
- કોઈપણ પ્રોજેક્ટને પૂરો કરવા માટે સમયમર્યાદા નિર્ધારિત કરી તેટલા સમયમાં તેને પૂર્ણ કરવા માટે એક જવાબદાર માળખું ઘડવાની જરૂર છે.
- વિકસિત રાષ્ટ્રોએ વિકાસશીલ રાષ્ટ્રોને ટેકનોલોજી હસ્તાંતરિત કરવી અથવા ટેકનોલોજીના નિર્માણમાં સહભાગી બનાવવું જોઈએ. જેથી વિકાસશીલ દેશોની આંતરમાળખાકીય વિકાસ માટે બીજા દેશો પરની નિર્ભરતામાં ઘટાડો થાય.
- શિક્ષણ અને કૌશલ્ય પૂરું પાડવા પર વિશેષ ધ્યાન આપીને ગરીબ દેશોને પોતાના આંતરિક વિકાસ માટે સ્વનિર્ભર બનાવવા.

- G7 સભ્ય દેશો સિવાયના અન્ય રાષ્ટ્રોને પણ આ પહેલમાં ભાગીદાર તરીકે સ્થાન આપવું જોઈએ અને વૈશ્વિક કક્ષાએ એકીકૃત માળખું બનાવવું જોઈએ. સહયારા પ્રયાસો અને વધુ સહભાગીદારીથી પ્રોજેક્ટ્સને સમયસર અને સારી રીતે પૂરા કરી શકાય છે.
- યોજના માટે ભંડોળ એકત્રીકરણ અને તેની ઉપલબ્ધતા સુનિશ્ચિત કરવું એક જવાબદાર માળખું હોવું જોઈએ. ઉ.દા. ખાનગી ભાગીદારો વાસ્તવમાં રોકાણ કરવા આકર્ષાય તેવું આયોજન કરવું.
- લિંગ સમાનતા, પર્યાવરણ સંરક્ષણ, હરિત ઊર્જા, આરોગ્ય વગેરે ક્ષેત્રોએ લોક ભાગીદારી વધારવા પ્રોત્સાહક પગલાં લેવા જોઈએ.
- સૈદ્ધાંતિક માળખું તૈયાર કરવું જોઈએ કે જેમાં ધિરાણની વહેંચણી કયા ધોરણોના આધારે કરવામાં આવશે, તેનું સંચાલન કોણ કરશે, તેના માટે જવાબદેહિતા કોની રહેશે વગેરે બાબતોને ધ્યાનમાં રાખવી જોઈએ. ઉ.દા. ભંડોળના સંચાલન માટે એક સચિવાલય ઊભું કરવું, ભંડોળને જરૂરિયાતના આધારે પ્રાધાન્યતા આપીને જરૂરિયાતમંદ દેશોને પ્રથમ ફાળવણી વગેરે.

અન્ય પહેલો

Blue Dot Network (BDN) :

- 4 નવેમ્બર, 2019 ના રોજ થાઈલેન્ડના બેંગકોક ખાતે ઈન્ડો-પેસિફિક બિઝનેસ ફોરમ ખાતે ઔપચારિક જાહેરાત કરાઈ હતી. તેનું નેતૃત્વ અમેરિકા સાથે જાપાન અને ઓસ્ટ્રેલિયા દ્વારા કરવામાં આવશે.

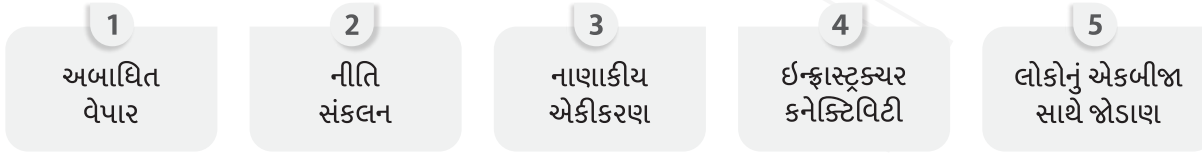
Partnership for Blue Pacific Initiative

- જળવાયુ કટોકટી, કનેક્ટિવિટી અને પરિવહન, દરિયાઈ સુરક્ષા અને સંરક્ષણ, આરોગ્ય, શિક્ષણ અને સમૃદ્ધિ વગેરે ક્ષેત્રે સહકાર વધારવાના ધ્યેય સાથે કાર્ય કરે છે.
- અમેરિકા અને તેના સાથી દેશો ઓસ્ટ્રેલિયા, ન્યૂઝીલેન્ડ, જાપાન અને ઈંગ્લેન્ડ દ્વારા આ પહેલ શરૂ કરવામાં આવી છે.

ચીનની બેલ્ટ એન્ડ રોડ પહેલ (BRI)

- BRI માં સિલ્ક રોડ ઇકોનોમિક બેલ્ટનો સમાવેશ થાય છે, જેમાં એક ટ્રાન્સ-કોન્ટિનેન્ટલ પેસેજ, જે ચીનને જમીન માર્ગે દક્ષિણ પૂર્વ એશિયા, દક્ષિણ એશિયા, મધ્ય એશિયા, રશિયા અને યુરોપ સાથે જોડે અને બીજો 21મી સદીનો મેરિટાઇમ સિલ્ક રોડ, ચીનના દરિયાકાંઠાના વિસ્તારોને દક્ષિણ પૂર્વ અને દક્ષિણ એશિયા, દક્ષિણ પેસિફિક, મધ્ય પૂર્વ અને પૂર્વીય આફ્રિકા, સમગ્ર યુરોપ સુધી જોડતો દરિયાઈ માર્ગ સામેલ છે.

પહેલની પાંચ મુખ્ય પ્રાથમિકતાઓ

- BRI એ બંદરો, રસ્તાઓ, રેલ્વે અને એરપોર્ટ્સ તેમજ પાવર પ્લાન્ટ્સ અને ટેલિકોમ્યુનિકેશન નેટવર્ક માટે માળખાકીય વિકાસમાં રોકાણના ખૂબ મોટા કાર્યક્રમ સાથે સંકળાયેલું છે.

BRICS સમિતિ

ચર્ચામાં શા માટે ?

તાજેતરમાં ભારતના પ્રધાનમંત્રી શ્રી નરેન્દ્ર મોદીએ 14 મી BRICS સમિટમાં હાજરી આપી હતી. આ સમિટનું આયોજન ચીન દ્વારા વર્ચ્યુઅલ માધ્યમથી કરાયું હતું.

14 મી BRICS સમિટ વિશે

બેઈજિંગ ઘોષણાપત્ર (Beijing Declaration)

- બેઈજિંગ ઘોષણાપત્ર હેઠળ BRICS દેશો રશિયા અને યુક્રેન વચ્ચેની વાતચીતને સમર્થન આપશે.
- સંયુક્ત રાષ્ટ્ર અને આંતરરાષ્ટ્રીય રેડ ક્રોસ સમિતિ (ICRC)ના યુક્રેન માનવતાવાદી પ્રયાસોને BRICS દેશો સમર્થન આપવા તૈયારી બતાવશે.
- BRICS દેશોએ તાલિબાનના કબજા હેઠળની અફઘાનિસ્તાનની સ્થિતિ અંગે ચિંતા વ્યક્ત કરી છે.
- BRICS ના સભ્યોને વધારવાની ચર્ચાને સમર્થન આપવામાં આવશે.

BRICS નું વિસ્તૃતીકરણ

- બેઈજિંગ ઘોષણાપત્ર હેઠળ BRICS ના વિસ્તૃતીકરણ કરવાની ચર્ચાને સમર્થન મળ્યું છે.
- આર્જેન્ટિના અને ઈરાન દ્વારા BRICS ગ્રુપમાં જોડાવવાની ઈચ્છા વ્યક્ત કરાઈ છે.
- BRICS નું વિસ્તૃતીકરણ સંતુલિત અને સર્વસંમતિ પર આધારિત હોવું જોઈએ.

ભારતનું વલણ

ભારત દ્વારા કોરોના પૂર્વની આર્થિક રિકવરીને પ્રાધાન્ય આપવા ઉપર ભાર મૂકવામાં આવ્યો છે.

ભારતે BRICS ના વિસ્તૃતીકરણ પર ચિંતા વ્યક્ત કરી છે. જો BRICS નું વિસ્તૃતીકરણ થશે, તો 'ચીન-કેન્દ્રિત બ્રિક્સ' થવાનો ભય છે.

આતંકવાદ પર

- આતંકવાદ ઉપર પૂર્ણ પ્રતિબંધ લાદવાનો અધિકાર ફક્ત સંયુક્ત રાષ્ટ્ર સુરક્ષા પરિષદ પાસે છે. તેવી BRICS સમિટમાં મંત્રણા થઈ.
- આતંકવાદને અટકાવવા BRICS દેશો વચ્ચે સહયોગ વધારવો.

ચીનનું વલણ

- ચીનના રાષ્ટ્રપતિએ BRICS ની અંદર એક વિશાળ સુરક્ષા જોડાણ માટે પ્રસ્તાવ મૂક્યો છે.
- ગ્લોબલ સિક્યોરિટી ઇનિશિયેટિવ(GSI)ને કાર્યરત કરવા BRICS ગ્રુપ આગળ વધારવું.
- ચીને US અને EU ની 'કોલ્ડ વોર મેન્ટાલિટી'ને નકારવાની BRICS ગ્રુપને માંગ કરી છે અને US અને EU ના 'એકપક્ષીય પ્રતિબંધ' નો વિરોધ કરવાની પણ માંગ કરી છે.

અફઘાનિસ્તાન અને રશિયા પર

- અફઘાનિસ્તાનમાં સંવાદ અને સહયોગના માધ્યમથી રાષ્ટ્રીય સમાધાનની હાંકલ BRICS દેશોએ કરી છે.
- અફઘાનિસ્તાનમાં સર્વસમાવેશી અને વ્યાપ-આધારિત રાજકીય માળખું સ્થાપવાની સલાહ આપી.
- અફઘાનિસ્તાનની ભૂમિ આતંકી પ્રવૃત્તિઓને સમર્થન આપવા ઉપયોગ ન થાય તેના માટે પ્રતિબંધ બંધવું.

BRICS વિશે

- Brazil, Russia, India, China, South Africa દેશોનો સમૂહ
- સ્થાપના વર્ષ : 2009 (2010 થી સાઉથ આફ્રિકા જોડાયું)
- H.Q. : શાંઘાઈ, ચીન.
- હેતુ : આર્થિક, રાજકીય, અને પ્રાદેશિક સહકાર વધારવો.
- BRICS નામકરણ : જીમ ઓ નીલ દ્વારા અપાયું હતું.
- વિશ્વ વસ્તીના 41% જેટલા લોકો BRICS દેશોમાં રહે છે.
- વિશ્વ GDP માં 23.2% ફાળો BRICS દેશોનો.
- BRICS દેશોને 'R5' તરીકે પણ ઓળખવામાં આવે છે, કારણ કે પાંચેય દેશોના ચલણના નામ R થી શરૂ થાય છે.
- BRICSનું અન્ય અંગ : New Development Bank

BRICSનું કાર્યક્ષેત્ર

વેપાર અને રોકાણને પ્રોત્સાહન

આંતરમાળખાકીય અને ઔદ્યોગિક વિકાસ

ખાદ્ય સુરક્ષા સુનિશ્ચિત કરવી

શોધ, સંસોધનને પ્રોત્સાહન

સાંસ્કૃતિક આદાનપ્રદાન અને પ્રવાસને પ્રોત્સાહન

BRICS સંગઠન સામે સમસ્યાઓ

ચીનનો સૌથી મોટો ફાળો :

BRICS સંગઠનના દેશોની GDP માં 70% થી વધુ ફાળો માત્ર ચીનનો છે. જ્યારે ભારતનો ફાળો માત્ર 13% જેટલો જ છે. જેથી ચીન પોતાની મનમાની કરવા પ્રયાસો કરે છે.

ચીન પ્રેરિત વૈશ્વિક વ્યવસ્થા :

ચીન પોતાને વિશ્વની મહાસત્તા તરીકે સ્થાપિત કરવા અમેરિકા અને યુરોપિયન દેશો સાથે સંઘર્ષ કરે છે જેમાં ઘણીવાર તેના માઠા પરિણામો BRICS પર પણ જોવા મળે છે અને BRICS સંગઠનમાં ચીન પોતાના અંગત પ્રોપગેન્ડાનો પ્રચાર કરે છે.

વિષમતાઓ :

વિવેચકો દ્વારા એવો દાવો કરવામાં આવે છે કે બ્રિક્સ રાષ્ટ્રોની વૈવિધ્યસભર/ વિવિધ પ્રકૃતિ તેનાં વિવિધ હિતો સાથે સંઘર્ષ થવાથી જૂથની સદ્ગતિ/વિકાસ માટે જોખમરૂપ બને છે. દા.ત. ચીનની debt-trap નીતિ (બેલ્ટ એન્ડ રોડ ઇનિસિએટિવ)

સભ્યદેશો વચ્ચે અવિશ્વાસ :

સંગઠનના સભ્યદેશો વચ્ચે વિવિધ કારણોસર મતભેદ હોવાથી અવિશ્વાસનો માહોલ બનેલો રહે છે. જેથી કોઈ એગ્રીમેન્ટનાં ધાર્યા પરિણામો મળી શકતાં નથી. ઉદા. આંતરકવાદ અટકાવવા માટેના એગ્રીમેન્ટ પર ચીનનો પાકિસ્તાન જેવા દેશ તરફનો ઝુકાવ આવા પગલાંને અસફળ બનાવે છે. ઉપરાંત ચીન અને ભારત, ચીન અને રશિયા વચ્ચે ઊભા થતા સીમા વિવાદો.

બિન અસરકાર :

પાંચ દેશોના સહયોગથી આંશિક સફળતા મળી શકી છે. જો કે, ચીનના આર્થિક ઉદયથી બ્રિક્સમાં મોટું અસંતુલન સર્જાયું છે.

વૈશ્વિક મુદ્દા અને વૈશ્વિક સંગઠનોમાં BRICS દેશો એકમત નથી :

WTO માં વેપારને લઈને ફરિયાદો અંગે અને UN જેવા સંગઠનોમાં BRICS દેશો એકબીજાની વિરોધમાં મત આપતા હોવાથી સંગઠનની ઉપયોગિતા પર સવાલો સર્જાયા છે.

બદલાતી વૈશ્વિક વ્યવસ્થા (Global order)માં BRICS ની ભૂમિકા અને મહત્વ

- વિકાસશીલ દેશોનું મહત્વપૂર્ણ સંગઠન. ઉ.દા G7 vs BRICS (વિકસિત દેશો VS વિકાસશીલ દેશો)
- વૈશ્વિક અર્થવ્યવસ્થા અને વસ્તી પ્રતિનિધિત્વની દૃષ્ટિએ સંગઠનની ભૂમિકા : BRICS વિશ્વની સૌથી ટોચની ઉભરતી અર્થવ્યવસ્થાઓનું સંગઠન છે, જે વિકાસશીલ અને વિકસિત દેશો વચ્ચે (Bridge the gap) જોડાણની મુખ્ય ભૂમિકા ભજવી શકે તેમ છે.
- BRICS સંગઠન વિશ્વની 42% વસતિનું પ્રતિનિધિત્વ કરે છે. ઉપરાંત વૈશ્વિક GDP ના 23% અને વેપારમાં 17% જેટલો ફાળો આપે છે.
- **New Development Bank** : આંતરમાળખાકીય ધિરાણ પૂરું પાડી વિકાસશીલ દેશોની જરૂરિયાતો સંતોષી વિકાસમાં સહભાગી બને છે.
- **નવી ઔદ્યોગિક ક્રાંતિમાં BRICS દેશોનું આગવું સ્થાન** : ચીન તેના ઉત્પાદન ક્ષેત્રના વિકાસથી વૈશ્વિક સપ્લાય ચેનમાં સૌથી મોટો હિસ્સેદાર બનીને ઊભરી આવ્યું છે, જ્યારે ભારતે સેવા ક્ષેત્રે ખૂબ પ્રગતિ કરી છે. તેવી જ રીતે રશિયા ડિકેન્સ ક્ષેત્રે આગળ પડતું રહ્યું છે.
- બદલાતી વૈશ્વિક વ્યવસ્થા (Global Order)માં અમેરિકા કેન્દ્રિત વ્યવસ્થાના બદલે બહુપક્ષીય વ્યવસ્થાને (multipolar world order) પ્રોત્સાહન આપવા તેમજ South - South Co-operation માટે BRICS ખૂબ મહત્વનું સંગઠન છે.
- **અવકાશ ક્ષેત્રે BRICS દેશોની સહભાગીદારી** : વિકાસશીલ દેશોને ઉપયોગી અવકાશી સેવાઓનો લાભ પહોંચાડવા BRICS દેશો અવકાશ ક્ષેત્રે પણ મહત્વની ભૂમિકા ભજવી શકે છે.
- BRICS દેશોનો ઉચ્ચ આર્થિક વૃદ્ધિ દર અને વિશાળ બજાર તેમને વૈશ્વિક સ્તરે નિર્ણાયકની ભૂમિકામાં મૂકે છે. આમ વૈશ્વિક મુદ્દા પર BRICS દેશોનું વલણ મહત્વનું બની રહે છે.
- જળવાયુ પરિવર્તન અંગે BRICS દેશો સમાન સિદ્ધાંતો પર કામ કરીને વૈશ્વિક સ્થિતિ મજબૂત કરી રહ્યા છે.

BRICS દેશોને મજબૂત કરવાના ઉપાયો

- બ્રિક્સે ચીનના વધુ પડતા પ્રભાવમાંથી બહાર આવીને આંતરિક સંતુલન સાધવું જોઈએ. આવું કરવા માટે બ્રિક્સમાં વૈવિધ્યીકરણ લાવવું પડશે.
- બ્રિક્સે 'સાર્વત્રિક સુરક્ષા' નો અભિગમ અપનાવવો પડશે. માત્ર પોતાનાં જ સુરક્ષા હિતો પર ધ્યાન આપવાથી તણાવ જ પેદા થશે. આથી સૌની સુરક્ષાને માન આપીને સંતુલિત, અસરકારક અને ટકાઉ ક્ષેત્રીય સુરક્ષા માળખું વિકસાવવું જોઈએ.

નિષ્ફળતાઓ

- વર્તમાન વાસ્તવિકતાને ધ્યાનમાં રાખીને BRICS દેશોએ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તરે પોતાનો દબદબો બતાવ્યો નથી. આમ, વૈશ્વિક અવાજ બનવામાં BRICS દેશો નિષ્ફળ રહ્યા છે.
- આતંકવાદ, સાયબર સુરક્ષા મુદ્દે મજબૂત કાર્યવાહી કરવામાં નિષ્ફળ રહેવાથી વૈશ્વિક શાંતિ અને સુરક્ષામાં BRICSનું યોગદાન ખાસ જોવા મળ્યું નથી. પરિણામે, G7 અને અન્ય સમૂહો જ મહત્વપૂર્ણ બની શક્યાં છે.

BRICS નું ભારત માટે મહત્વ

આર્થિક મુદ્દાઓ પર સહકાર અને વાતચીત દ્વારા વિવાદો ઉકેલીને ભારત પોતાનાં હિતો સાધી શકે છે.

BRICS એ ભારતની વિદેશ નીતિનો અભિન્ન ભાગ છે તથા ભારતને વૈશ્વિક નિયમો બનાવવાની પ્રક્રિયામાં જોડે છે.

ભારત વૈશ્વિક શાસનમાં પોતાનું મહત્વ વધારીને ઉદાર આંતરરાષ્ટ્રીય વ્યવસ્થા બનાવવામાં પોતાનું યોગદાન આપીને દક્ષિણ એશિયાનાં હિતો સુરક્ષિત કરી શકે છે.

BRICSની ન્યૂ ડેવલપમેન્ટ બેંક દેશમાં આંતરમાળખાના પ્રોજેક્ટ બનાવવા સંસાધનો ઉપલબ્ધ કરાવે છે.

આતંકવાદ, જળવાયુ પરિવર્તન જેવી સમસ્યાઓ સામે લડવામાં BRICSની મદદથી ભારત પોતાનો અવાજ વૈશ્વિક સ્તરે રજૂ કરી શકે છે.

- બ્રિક્સે પોતાની પ્રસ્તુતતા બનાવી રાખવા માટે પોતાની પાસે ઉપલબ્ધ તકો અને મર્યાદાનું વાસ્તવિક આકલન કરવું જોઈએ. તથા 'બ્રિક્સ +' સહકાર વધારવા પ્રયાસો કરવા જોઈએ.
- વિશ્વભરમાં એકપક્ષીય પ્રતિબંધો, નિ: વૈશ્વિકીકરણ વધવાને લીધે આર્થિક સ્થિતિ બગડી રહી છે. આથી બ્રિક્સે સૌને સ્વીકાર્ય અને સૌના હિતમાં હોય તેવાં પગલાં અપનાવવા સહકાર સાધવો જોઈએ.
- નીતનવા વૈશ્વિક પડકારો સતત ઊભા થઈ રહ્યા છે. તેનો સામનો કરવા માટે વૈશ્વિક સ્તરે પગલાં લેવા સહકાર સાધીને વિશ્વશાસનની ભાવના મજબૂત કરવા પ્રયાસો કરવા.

I2U2 શિખર સંમેલન

ચર્ચામાં શા માટે ?

તાજેતરમાં ભારત, ઈઝરાયેલ, યુ.એ.ઈ અને અમેરિકા (I2U2) વચ્ચે સૌપ્રથમ શિખર સંમેલન મળ્યું હતું. આ શિખર સંમેલનનું આયોજન વચ્ચુંઅલ રીતે થયું હતું. જેમાં આ ગ્રુપના દરેક દેશના પ્રમુખ નેતાએ હાજરી આપી હતી. ભારત તરફથી પ્રધાનમંત્રી મોદી, ઈઝરાયેલ તરફથી પ્રધાનમંત્રી યાયર લેપીડ, યુ.એ.ઈ.ના રાષ્ટ્રપતિ મોહમ્મદ બિન ઝાયેદ અલ નાહયાન અને અમેરિકા તરફથી રાષ્ટ્રપતિ જો બાઈડને હાજરી આપી હતી.

I સર્વપ્રથમ I2U2 સંમેલનની મુખ્ય બાબતો

I2U2ના સર્વપ્રથમ સંમેલનમાં ચાર દેશોએ I2U2ના માળખાને મજબૂત કરવા પ્રતિબદ્ધતા દાખવી છે.

I2U2 દેશોએ વ્યાપાર અને નિવેશ ક્ષેત્રોમાં આર્થિક ભાગીદારી વધારવા માટે મજબૂતાઈ દેખાડી છે તથા સામાન્ય હિતના ક્ષેત્રોમાં વધારો કરવાની ઈચ્છાની પણ બહાલી કરી છે.

સંમેલનમાં જળ, ઊર્જા, પરિવહન, અવકાશ, આરોગ્ય અને ખાદ્ય સુરક્ષા જેવાં છ ક્ષેત્રોમાં સહકારી રોકાણને પ્રોત્સાહિત કરવાની ચર્ચા કરાઈ છે.

I2U2 દેશોએ આધુનિક આંતરમાળખા, કાર્બન મુક્ત ઉદ્યોગો, જાહેર આરોગ્ય, ઉભરતી હરિયાળી તકનીકોના વિકાસમાં મૂડી અને કૌશલ્યને સંગઠિત કરવા સહકાર કરવાની પ્રતિબદ્ધતા દાખવી છે.

સંમેલન દરમિયાન ખાદ્ય-સુરક્ષા અને શુદ્ધ ઊર્જા પર વધારે ધ્યાન આપવામાં આવ્યું છે. I2U2 દેશોએ લાંબાગાળાના, વધુ વૈવિધ્યસભર ખાદ્ય ઉત્પાદન અને ખાદ્ય વિતરણ પ્રણાલીને સુનિશ્ચિત કરવા માટે નવી રીતોની ચર્ચા કરી છે, જે વૈશ્વિક ખાદ્ય-સુરક્ષા માટે મહત્વની છે.

સંમેલનમાં હરિત અને શુદ્ધ ઊર્જાના સ્ત્રોતો ઉપર વધુ ધ્યાન આપવાની ચર્ચા થઈ છે, જેથી જળવાયુ પરિવર્તનની અસરોને ઘટાડી શકાય.

I પૃષ્ઠભૂમિ

- I2U2 ની કલ્પનાને બળ યુ.એ.ઈ અને ઈઝરાયેલ વચ્ચેની 'અબ્રાહમ સંધિ' બાદ મળ્યું છે.
- I2U2 દેશોના વિદેશ મંત્રીઓની સર્વપ્રથમ બેઠક 2021માં મળી હતી. ત્યારબાદ I2U2ના વિચારને હકીકતમાં બદલવાની પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવાઈ.

I I2U2 સંમેલનની પહેલો

ખાદ્ય સુરક્ષા

- I2U2 દેશોમાં સંકલિત ફૂડ પાર્કની સંખ્યામાં વધારો કરવા 2 બિલિયન ડોલરનું રોકાણ કરાશે.
- પ્રોજેક્ટ અંતર્ગત ભારત જરૂરી ખાદ્યપાકોના વાવેતર માટે જમીન પ્રદાન કરશે, ખેડૂતો માટે ફૂડ પાર્કથી જોડાવું સરળ બનાવાશે.
- પ્રોજેક્ટ હેઠળ ખાદ્ય પદાર્થોના કચરા અને બગાડને ઘટાડવા, શુદ્ધ પાણીનું સંરક્ષણ કરવા અને નવીનીકરણ ઊર્જાના સ્ત્રોતનો ઉપયોગ કરવા 'ક્લાઈમેટ સ્માર્ટ ટેકનોલોજી'નો ઉપયોગ કરવામાં આવશે.

શુદ્ધ ઊર્જા

- I2U2 દેશો દ્વારા ગુજરાતમાં હાઈબ્રિડ નવીનીકરણ ઊર્જાનો પ્લાન્ટ સ્થાપવામાં આવશે.
- આ પ્લાન્ટમાં બેટરી સંચાલિત ઊર્જાના સંગ્રહની તકનીકી હશે, ઉપરાંત સૌર અને પવન ઊર્જાથી 300MW ઊર્જા ઉત્પન્ન કરવામાં આવશે.
- યુ.એસ ટ્રેડ એન્ડ ડેવલોપમેન્ટ એજન્સી દ્વારા 300 મિલિયન ડોલર જેટલી આર્થિક સહાય કરવામાં આવશે.

I I2U2 સમૂહ વિશે

- I2U2 સમૂહ એ ચાર દેશોનો સમૂહ છે. જેમાં I2 એટલે ભારત અને ઈઝરાયેલ અને U2 એટલે યુ.એ.ઈ. અને અમેરિકા થાય છે.

- વર્ષ 2021માં I2U2ને 'આંતરરાષ્ટ્રીય આર્થિક સહકાર ફોરમ' તરીકે દર્શાવ્યું હતું.
- I2U2 'પશ્ચિમ એશિયાનું ક્વાડ' તરીકે પણ દર્શાવાય છે, જેમાં ચાર દેશો વચ્ચે આર્થિક, સામાજિક અને પર્યાવરણ જેવી બાબતો પર સહકારિતા દર્શાવવામાં આવશે.

I I2U2નો હેતુ

- I2U2 દેશો દ્વારા મુખ્ય 6 ક્ષેત્રોમાં રોકાણને વધારે પ્રોત્સાહન આપવા પર ભાર છે :

પાણી

ઊર્જા

ખાદ્ય - સુરક્ષા

પરિવહન

અવકાશ

આરોગ્ય

- I2U2 દેશો આધુનિક આંતરમાળખું અને જાહેર આરોગ્ય સંભાળ માટે કૌશલ્ય અને તકનીકી ઉપર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે.
- કાર્બન - મુક્ત ઉદ્યોગ અને શુદ્ધ ઊર્જા મેળવવા માટે હરિત તકનીકોના વિકાસને પ્રાધાન્ય આપવું.

I I2U2નું ભારત માટે મહત્વ

1 પશ્ચિમ-એશિયાઈ દેશો સાથે સંબંધ :
I2U2ના માધ્યમથી ભારત પશ્ચિમ એશિયાના દેશો સાથે પોતાના સંબંધ મજબૂત કરી શકશે. અરબ દેશો સાથે આર્થિક, વ્યાપારિક, સામાજિક સંબંધો મજબૂત કરવાનું પ્લેટફોર્મ I2U2 પ્રદાન કરશે.

2 રોકાણ :
I2U2 ના માધ્યમથી અમેરિકા, ઈઝરાયલ અને યુ.એ.ઈ. દેશોમાંથી ભારતના ઉભરતાં ક્ષેત્રોમાં રોકાણ આવશે. ભારતીય બજારમાં રોકાણની જરૂરિયાતને અધાર પૂરો પાડશે.

3 તકનીકી સહાયતા :
I2U2 દેશો આધુનિક અને ભવિષ્યલક્ષી ટેકનોલોજી પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કરશે, જેથી ભારત તેનો ફાયદો તેના 'આત્મનિર્ભર અભિયાન' માં લઈ શકશે.

4 ભારતીય ડાયસ્પોરા :
I2U2ના સહયોગથી ભારતમાં આગામી વર્ષમાં પશ્ચિમ-એશિયામાં ડાયસ્પોરાની સંખ્યા વધશે. જેથી ભારતનું રેમિટેન્સ વધવાની શક્યતા છે.

5 આર્થિક વિકાસ :
પશ્ચિમ એશિયામાં ભારતનો વ્યાપાર વધારવા I2U2 મહત્વપૂર્ણ સાબિત થશે.

6 પરિવહન વૃદ્ધિ :
ભારતના ઈન્ટરનેશનલ નોર્થ-સાઉથ ટ્રાન્સપોર્ટ કોરિડોર (INSTC) ને સમર્થન મળશે. જેથી ભારતને પરિવહન ક્ષેત્રે સુગમતા મળી શકશે.

I I2U2નાં સહયોગ ક્ષેત્રો

- I2U2 દેશોએ ટેકનોલોજીને પ્રાધાન્ય આપ્યું છે.
- ભારત-ઈઝરાયેલે સ્ટાર્ટ-અપ ઈકોસિસ્ટમને મજબૂત બનાવવા ધ્યાન આપ્યું છે.
- યુ.એ.ઈ. એ માત્ર તેલ આધારિત અર્થવ્યવસ્થાથી ટેકનોલોજી આધારિત અર્થવ્યવસ્થા બનવા પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવી છે.
- ખાદ્ય બગાડ ઘટાડો; ખાદ્ય - સુરક્ષાને વધારવા માટે I2U2 દેશો પ્રયત્નો કરશે.
- સુરક્ષા અને સંરક્ષણ બાબતનો સહકાર I2U2 માટે પ્રાધાન્ય છે.
- I2U2 દેશો વચ્ચે પરિવહન અને વેપાર વધારવા સહયોગ કરવામાં આવશે. I2U2 દેશો તેમના વચ્ચેના વ્યાપારી પદ્ધતિને સરળ બનાવવા પ્રતિબદ્ધતા દર્શાવશે.
- દેશો વચ્ચે સરળ વ્યાપાર કોરિડોરના માળખાનો વધારો કરી વેપારને સસ્તું અને સરળ બનાવશે.

I I2U2 સામે પડકારો

પશ્ચિમ એશિયાના મતભેદો :

I2U2 દેશોમાં ઈઝરાયલના સંબંધો ઘણા આરબ દેશો સાથે તણાવપૂર્ણ છે. અબ્રાહમ સંધિમાં પણ તમામ અરબ દેશોએ સહકાર આપ્યો નથી, જે I2U2 માટે પડકારરૂપ સાબિત થશે.

પ્રાધાન્ય અલગ :

I2U2 ના ચારેય દેશો વચ્ચેના પડકારો અલગ અલગ હોવાથી ગ્રુપના સરળ માળખા માટે સમસ્યારૂપ બની શકે.

ચીનની હાજરી :

વર્તમાનમાં ચીનની હાજરી પશ્ચિમ એશિયામાં વધી રહી છે, જે ભારત અને અમેરિકા માટે પડકારરૂપ સાબિત થશે.

આંતરિક તણાવો :

પ્રાદેશિક અને જાતિવાદી તણાવો I2U2 ના ભવિષ્ય માટે ખતરારૂપ છે. ઈઝરાયલ - ફિલિસ્ટિન સંઘર્ષ I2U2ના હેતુને અસર કરશે.

I 12U2 દેશોનું સંગઠન કેમ બન્યું ?

- 12U2 દેશોનો એક સમૂહ બનાવવા પાછળ તેમનો મહત્વપૂર્ણ મેરિટાઈમ ઝટ (દરિયાળો માર્ગ) જવાબદાર છે. ઈઝરાયલ ભૂમધ્ય સાગરમાં જોડાણ ધરાવે જ્યારે યુ.એ.ઈ. ફારસની ખાડીમાં જોડાણ ધરાવે છે.
- 12U2 દેશોનાં હિતો સંયુક્ત રીતે હિંદ મહાસાગર સાથે જોડાયેલ છે. જેમાં અમેરિકા, ઈઝરાયલ, ભારત અને યુ.એ.ઈ.ના સંયુક્ત હિતો હોવાથી તેઓ સંયુક્ત રીતે 12U2 ના માધ્યમથી જોડાયાં છે.
- 12U2ના સિદ્ધાંત પર ઈન્ડો પેસેફિકમાં શાંતિપૂર્ણ સહયોગ બનાવવાના આધારે 12U2 એ ચાર દેશો વચ્ચે સહમતિપૂર્ણ સહયોગ સ્થાપિત કર્યો છે. જેથી તેને 'વેસ્ટર્ન ક્વાડ' કહેવાય છે.
- ભારતમાં 12U2 માં જોડાવા પાછળનું કારણ હિન્દ મહાસાગર, શાંતિપૂર્ણ સહકાર, રોકાણ, તકનીકી સહયોગ વગેરે છે.

I આગળનાં પગલાં

- 12U2 એ પાણી, ઊર્જા, પરિવહન, આરોગ્ય, અવકાશ, ખાદ્ય-સુરક્ષાના ટકાઉ વિકાસ માટે સહયોગ વિકસાવવા ઉત્તમ તક પૂરી પાડશે. અમેરિકા, ભારત, ઈઝરાયલ અને યુ.એ.ઈ વચ્ચેનો સહકાર એ વિશ્વના વિકાસને અસર કરશે. 12U2 વિશ્વમાં જીઓ- પોલિટિક્સને જાળવવામાં મહત્વની ભૂમિકા ભજવશે.
- 12U2 ચાર દેશો વચ્ચેના સમાન ક્ષેત્રોના હિતોને ઊંડાણપૂર્વક હલ કરવા માટે સહકાર વધારશે.
- 12U2 એ વિશ્વ માટે સકારાત્મક એજન્ડા તૈયાર કર્યો છે અને વ્યવહારિક સહકાર માટે ઉત્તમ મોડલ ઘડ્યું છે.

36મો રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવ

ચર્યામાં શા માટે ?

ગુજરાત પ્રથમવાર રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવનું યજમાન બનવા જઈ રહ્યું છે. આગામી 27મી સપ્ટેમ્બરની 10 ઓક્ટોબર દરમિયાન ગુજરાતમાં 36મો રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવ યોજાશે.

ગુજરાત 36 મા રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવમાં વિશ્વકક્ષાનાં રમતગમત આંતરમાળખા, મેદાનો અને તકનીકીનો ઉપયોગ કરશે.

I 36મા રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવ વિશે

- 36મો રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવ 7 વર્ષના લાંબા વિલંબ બાદ આ વર્ષે ગુજરાતમાં યોજાવાનો છે. છેલ્લે વર્ષ 2015 માં કેરળમાં રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવનું આયોજન થયું હતું.
- રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવ રાજ્યનાં 6 મહાનગરો અમદાવાદ, સુરત, વડોદરા, ગાંધીનગર, રાજકોટ અને ભાવનગરમાં આયોજાશે.
- રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવમાં એથલેટિક્સ, હોકી, ફૂટબોલ, વોલીબોલ, લોન-ટેનિસ, ટેબલ ટેનિસ, જૂડો, ખો-ખો, કુશ્તી, કબડ્ડી, મલાખમ તથા યોગાસન જેવી 34 ઈન્ડોર અને આઉટડોર રમતોનો સમાવેશ કરવામાં આવ્યો છે.
- રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવમાં હજારોની સંખ્યામાં દેશના ખૂણે-ખૂણેથી પ્રતિભાવાન રમતવીરો ભાગ લેશે. રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવમાં ભાગ લેવો દરેક ખેલાડી માટે ગૌરવપૂર્ણ ક્ષણ હોય છે.

I 36મા રમતોત્સવથી ગુજરાતના રમતગમત પર અસરો

સ્પર્ધાત્મક માહોલ :

રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવના સ્પર્ધાત્મક વાતાવરણને કારણે ગુજરાતના રમતવીરો પોતાની પ્રતિભાને જાણી તેને સુધારવા પ્રયત્ન કરશે. જે આગામી ઓલમ્પિક્સ, એશિયન ગેમ્સ અને કોમનવેલ્થ ગેમ્સમાં મદદ કરશે.

ઉચ્ચ કક્ષાના રમતવીરોની મુલાકાત :

રમતોત્સવમાં 34 થી વધારે ખેલકૂદની સ્પર્ધાઓ રાખવામાં આવેલ છે, જેમાં દરેક સ્પર્ધામાં નામી રમતવીરો પધારશે. જે ગુજરાતમાં યુવાવર્ગ માટે પ્રેરણારૂપ બની શકે.

યુવાવર્ગનો અભિગમ નિર્માણ :

રમતોત્સવથી ગુજરાતમાં યુવાવર્ગ રમતગમત તરફ પ્રેરિત થશે. તેઓમાં રમતગમત માટેનો હકારાત્મક ભાવ ઉત્પન્ન થશે, જેથી ગુજરાતમાં ખેલ સંસ્કૃતિમાં વધારો થશે.

ગુજરાત સ્પોર્ટ્સ હબની દિશામાં :

રમતોત્સવ દરમિયાન તેમજ રમતોત્સવ બાદ ગુજરાતમાં હવે સ્પોર્ટ્સ કલ્ચરનો વિકાસ થશે, જે અગામી સમયમાં ગુજરાતને સ્પોર્ટ્સ હબ બનવામાં મદદ કરશે.

આરોગ્ય સુલભતા :

રમતો તરફ ગુજરાતના નાગરિકો આકર્ષાવાથી રમતમાં ઝંપલાવતાં તેમના સ્વાસ્થ્યમાં સુધારો થશે.

આંતરમાળખાનો વિકાસ :

૩૬ મો રમતોત્સવ ગુજરાતમાં વિવિધ રમતગમતનાં સ્ટેડિયમો, મેદાનો તેમજ રમતગમતનાં સાધનોનો વિકાસ કરવામાં મદદરૂપ થશે.

આધુનિક તકનીકોનો ઉપયોગ :

આંતરરાષ્ટ્રીય કક્ષાની તકનીકો ગુજરાતના રમતગમતમાં લાવવામાં મદદ મળશે. જે આપણા રમતવીરોને આગામી આંતરરાષ્ટ્રીય રમતો માટે તૈયાર કરશે.

| ગુજરાતમાં રમતગમત ઇકોસિસ્ટમ

- ગુજરાતમાં રમતગમતના પુરાવા પ્રાચીન સમયથી જ જોવા મળ્યા છે. ગુજરાતમાંથી આજે સરિતા ગાયકવાડ, માના પટેલ, હરમીત દેસાઈ, મુરલી ગાવિત, અંકિતા રૈના, પાણલ પરમાર વગેરે જેવા ખેલાડીઓએ પોતાની તેમજ ગુજરાતની કીર્તિ રાષ્ટ્રીય તેમજ આંતરરાષ્ટ્રીય સ્તર પર વધારી છે. ગુજરાતની કીર્તિ ક્રિકેટ, સ્વિમિંગ, બેટમિન્ટન, ખો-ખો, ટેબલ ટેનિસ વગેરે રમતોમાં ઉચ્ચ સ્તરે પહોંચી છે.
- ગુજરાત સરકારે રાજ્યમાં ખેલફૂદ ને પ્રોત્સાહન માટે ‘ખેલ મહાકુંભ’ અભિયાન શરૂ કર્યું છે. આજે તે રાષ્ટ્રીય સ્તર પર વખણાઈ રહ્યું છે. જેને અનુલક્ષીને કેન્દ્ર સરકારે ‘ખેલો ઇન્ડિયા’ અભિયાનની શરૂઆત કરી છે. ગુજરાતનું યોગદાન રમતગમતમાં આંતરરાષ્ટ્રીય ક્ષેત્રે ખ્યાતિ મેળવવા માટે અગત્યનું રહ્યું છે. તેમ છતાં પણ ગુજરાત અન્ય રાજ્યો કરતાં રમતગમત ક્ષેત્રમાં પાછળ રહી ગયું છે. ગુજરાત આર્થિક દૃષ્ટિએ આગળ હોવા છતાં ખેલફૂદમાં પાછળ રહી જાય છે, જેનાં પ્રમુખ કારણો નીચે મુજબના છે :

| રમતક્ષેત્રે ગુજરાત નબળું હોવાનાં કારણો

- 1 અપૂરતું આંતરમાળખું :**
ગુજરાતમાં નાના શહેરો અને ગ્રામીણ વિસ્તારમાં સુવિધાસજ્જ રમતગમતનાં સ્ટેડિયમ, મેદાનો અને ખેલફૂદનાં જરૂરી સાધનોની અછત છે. જેથી ઘણા પ્રતિભાવાન ખેલાડીઓ વંચિત રહી જાય છે.
- 2 યુવાઓમાં ઓછો રસ :**
આજના યુવાનો રમતગમત સિવાયની અન્ય ઈત્તર પ્રવૃત્તિઓમાં પોતાનું ધ્યાન કેન્દ્રિત કરે છે. જેથી યુવાઓમાં ખેલફૂદ પ્રત્યે ઓછો રસ જોવા મળે છે.
- 3 ડિજિટલ ગેમ્સ :**
આજના ઈન્ટરનેટના જમાનામાં નાના બાળકો તેમજ યુવાનો ઓનલાઈન ડિજિટલ રમતો રમવા પ્રેરાય છે. જેથી રાજ્યમાં આઉટડોર રમતનો રસ ઘટતો જાય છે.
- 4 ખેલ પ્રોત્સાહનનો અભાવ :**
કોઈ એક ક્ષેત્રમાંથી જૂજ સંખ્યામાં લોકો રમત-ગમત ક્ષેત્રને પસંદ કરે છે. ઉપરાંત, સમાજમાં ખેલફૂદને પૂરતા પ્રમાણમાં પ્રોત્સાહન મળતું નથી.
- 5 સંસાધનોની કમી :**
આર્થિક અસમાનતા, ગરીબી, અગવડો અને સાધનોની અછતને કારણે ઘણા તેજસ્વી અને પ્રતિભાવાન રમતવીરો ખેલ છોડે છે. જેથી લોકોનો રમત-ગમત તરફ નકારાત્મક અભિગમ વધતો જાય છે.
- 6 બિન માળખાકીય શિક્ષણ પદ્ધતિ :**
આજનું શિક્ષણ મોડલ ખેલફૂદ-શૈક્ષણિક મોડલથી દૂર માત્ર શિક્ષણ-કેન્દ્રિત મોડલ ઉપર વિશેષ ધ્યાન આપે છે. જેથી વિદ્યાર્થીઓ તેમની રમત-રૂચને બહાર લાવી શકતા નથી અને ગુજરાતમાં રમતગમત ઇકોસિસ્ટમ ઉચ્ચ કક્ષાએ વિકસી શકી નથી.
- 7 અનિશ્ચિત કારકિર્દી :**
રમત-ગમતમાં લાંબા ગાળાની કારકિર્દી ન હોવાની ગેરસમજને કારણે પરિવારજનો પોતાનાં બાળકોને રમત-ગમતથી દૂર રાખે છે. રમત-ગમતમાં અનિશ્ચિત કારકિર્દીના ડરને કારણે ઘણા લોકો પોતે પણ રમત-ગમતને કારકિર્દી તરીકે પસંદ કરતા નથી.

ગુજરાતમાં ખેલકૂદ ઈકોસિસ્ટમ વધારવાના ઉપાયો

નીતિગત સુધારા :

- ગુજરાત સરકારે રાજ્યમાં રમતગમતને પ્રોત્સાહન આપવા માટે નવી ખેલકૂદ નીતિ-2022 લાગુ કરી છે. જેના સફળ અમલીકરણ દ્વારા ગુજરાતમાં ઉમદા ખેલકૂદ ઈકોસિસ્ટમ તૈયાર કરવામાં આવશે.

આંતરમાળખાકીય વિકાસ :

- ગુજરાત ખેલકૂદ સંસ્થા (SAG) દ્વારા રાજ્યમાં ખેલકૂદનાં સ્ટેડિયમ, રમત મેદાનો, આધુનિક અને સુવિધા સજ્જ આંતરમાળખું વિકસાવવા પ્રતિબદ્ધ બનવું જોઈએ.

ખેલ-મિત્ર શિક્ષણ નીતિ :

- શાળા અને કોલેજોમાં શિક્ષણ સાથે જ રમતોમાં વૃદ્ધિ કરવાનું માળખું બનાવવું જોઈએ. દર અઠવાડિયામાં અમુક કલાક રમતગમત માટે નક્કી કરવા જોઈએ. જેથી વિદ્યાર્થીઓમાં રમતો માટે રૂચિ પેદા કરી શકાય.

કારકિર્દીની નિશ્ચિતતા :

- રમત-ગમત ક્ષેત્રમાં નકારાત્મક અભિગમને બદલવા માટે કારકિર્દી નિશ્ચિતતાની જરૂરિયાત છે. ગુજરાત સરકાર દ્વારા આંતરરાષ્ટ્રીય રમતવીરો અને રાષ્ટ્રીય ખેલાડીઓને પોતાની અદ્વિતીય સિદ્ધિ માટે અમુક ટકા સરકારી નોકરીમાં આરક્ષણની જોગવાઈની વિચારણા ચાલુ છે, જેનાથી યુવાવર્ગ ખેલક્ષેત્ર સાથે જોડાવાનું પસંદ કરશે.

પ્રોત્સાહન આપવું :

- પ્રતિભાવાન અને ખેલ નિપુણતા ધરાવતા ખેલાડીઓને પરિવાર, ગુરૂઓ, સમાજના લોકો વગેરે દ્વારા પૂરતું પ્રોત્સાહન મળવું જોઈએ. જેથી તેઓ રમતગમતને નિખારવા વધારે મહેનત કરી શકે.

યુવાનોને માર્ગદર્શન :

- વિવિધ રમતોમાં યુવાવર્ગની જાગૃતિ વધારવા માટે રાજ્ય સરકારે ફી સેમિનાર, રમત-રેલીઓ વગેરેનું આયોજન કરવું જોઈએ.

સંસાધનોમાં વધારો કરવો :

- કોઈ ગરીબ, પછાત અથવા વંચિત યુવાન સંસાધનોની કમીને કારણે રમતગમતથી દૂર ન થાય માટે ગુજરાતમાં જિલ્લા - તાલુકા - ગ્રામ સ્તરે સુવિધાજનક ખેલ સંસાધનો વધારવા જોઈએ.

સ્પર્ધાત્મક વાતાવરણ ઊભું કરવું :

- ગુજરાતમાં ખેલમહાકુંભ અભિયાનની ગૂંજથી રમતગમતમાં સ્પર્ધામાં વધારો થયો છે, પરંતુ સ્થાનિક સ્તરે રમતગમતમાં એક સ્પર્ધાત્મક વાતાવરણ ઊભું કરવું જોઈએ.

નિવેશ વૃદ્ધિ :

- રમતગમતમાં જાહેર રોકાણ ઉપરાંત ખાનગી રોકાણ, ખાનગી - જાહેર રોકાણ અને કોર્પોરેટ સામાજિક જવાબદારી (CSR) વધારવી.

ગુજરાત સરકારના રમતગમત વિકાસ તરફ પગલાં

ખેલમહાકુંભ :

- રાજ્યમાં ખેલ પ્રતિસ્પર્ધા, યુવાનોમાં રમતપ્રેમ જગાડવા તેમજ સ્વાસ્થ્ય સુધારવા માટે ખેલ મહાકુંભ અભિયાનની શરૂઆત વર્ષ 2010 માં કરાઈ હતી, જેનું 11મું સંસ્કરણ માર્ચ-2022 માં યોજાયું હતું.

એકલવ્ય જુનિયર એવોર્ડ :

- રમતગમત ક્ષેત્રે ઉમદા પ્રદર્શન કરવા બદલ એકલવ્ય જુનિયર એવોર્ડ આપવામાં આવે છે.

તાલુકા-જિલ્લા કક્ષાએ સ્પર્ધા :

- રાજ્યમાં રમતગમત ઈકોસિસ્ટમનું મહત્વ વધારવા માટે તાલુકા સ્તરે અને જિલ્લા સ્તરે ખેલસ્પર્ધા વધારવામાં આવે છે.

ઓલિમ્પિક વિલેજ પ્લાનિંગ (Olympic Village

- Planning) : શહેરો તેમજ ગ્રામીણ વિસ્તારમાં ખેલકૂદના અત્યાધુનિક માળખા અને ટ્રેનિંગ સેન્ટરો બનાવવાં.

રાજ્ય ગ્રામીણ રમત પ્રતિસ્પર્ધા

- રાજ્યમાંથી ગ્રામીણ ક્ષેત્રના પ્રતિભાવાન રમતવીરોને ઉચ્ચ સ્તરે લઈ જવા, માટે ગ્રામીણ કક્ષાએ ખેલકૂદનું વાતાવરણ ઊભું કરવું.

નવી ગુજરાત રમતગમત નીતિ 2022ની પોલિસીનાં અગત્યનાં પાસા :

1. રમતગમતની માળખાકીય સુવિધાઓનો વિકાસ.
2. રાજ્યમાં વાઈબ્રન્ટ સ્પોર્ટ્સ માળખું તૈયાર કરવા માટે યોગ્ય સુશાસન અને પ્રશાસન
3. રમતગમત સાધન- સામગ્રીનું ઉત્પાદન કરી આત્મનિર્ભરતા પ્રાપ્ત કરવી.
4. ખાનગીક્ષેત્રની ભાગીદારી વધારી રમતગમતની શ્રેષ્ઠ ઇકોસિસ્ટમનું નિર્માણ કરાશે.
5. રમતવીરોને નાણાકીય વળતર અને પ્રોત્સાહન
6. રમતગમત માટે નવી સ્પોર્ટ્સ એકેડેમીનું દરેક જિલ્લામાં નિર્માણ
7. ખેલાડીને રમત દરમિયાન થતી ઈજા અને અકસ્માત સામે રક્ષણ આપવા માટે 'વીમા યોજના' તૈયાર કરવી.
8. રાજ્ય ખેલફૂદ એવોર્ડ ખેલ પ્રતિભા અર્પણ કરવામાં આવશે.
9. રમતગમતની ઇકોસિસ્ટમ વિકસાવવા માટે રમતગમત પ્રતિસ્પર્ધા અને કાર્યક્રમનું માળખું તૈયાર કરવું.
10. ખેલ શ્રેષ્ઠતા કાર્યક્રમ (Excellence Programme) દ્વારા ખેલાડીમાં વધુ શ્રેષ્ઠતા લાવવા માટે ખેલ શ્રેષ્ઠતા કાર્યક્રમો ચલાવવા. જેમ કે, ફોકસ સ્પોર્ટ્સ પ્રોગ્રામ, પ્રસિદ્ધ રમતવીર ઘડતર કાર્યક્રમ.
11. રમતવીરોના કૌશલ્યમાં વધારો કરવા માટે સ્પેશિયલ કાર્યક્રમ શરૂ કરાશે.
12. સ્વાસ્થ્ય અને ફિટનેસ માટે ફિઝિકલ જાગૃતિ વધારવીને "Pay and Play" થી "Welcome to play" મોડેલ તરફ વળવું.
13. રમતગમતમાં મહિલા ભાગીદારી વધારવા માટે શાળા, ગામ, ડિજિટલ માધ્યમ વગેરેથી જાગૃતિ ફેલાવવી.
14. રમતગમતમાં નૈતિકતા અને અખંડિતતા (Ethics and Integrity) ટકાવી રાખવા પર રાજ્ય સરકારનું ધ્યાન.
15. રાજ્યમાં ડોપિંગ-નિષેધ વિશે જાગૃતિ ફેલાવશે.
16. રમત ગમત ક્ષેત્રે રાજ્યમાં પ્રથમવાર સ્પોર્ટ્સ ઈનક્યુબેટર ગઠિત કરવામાં આવશે, જે સ્પોર્ટ્સ સ્ટાર્ટઅપને પ્રોત્સાહિત કરશે.

- 36 મા રાષ્ટ્રીય રમતોત્સવના માધ્યમથી દેશના રમતવીરોને પોતાની પ્રતિભા પ્રદર્શિત કરવા, અગાઉના કીર્તિમાન-રેકોર્ડ તોડવા અને નવા સિદ્ધિ, સીમાચિહ્નો, કીર્તિમાન સર કરવાનું સક્ષમ મંચ પ્રદાન કરાશે. જે ભારત સાથે સાથે ગુજરાતમાં પણ રમતગમતની ઇકોસિસ્ટમને મજબૂત બનાવશે.

QS વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ-2023

ચર્ચામાં શા માટે ?

તાજેતરમાં જાહેર થયેલ QS વર્લ્ડ યુનિવર્સિટી રેન્કિંગ -2023 માં વિશ્વની 1500 ટોપ યુનિવર્સિટીઓને સૂચિત કરવામાં આવી છે. જેમાં યુનિવર્સિટીઓને તેમના ઓવરઓલ પ્રદર્શનના આધારે રેન્કિંગમાં સ્થાન આપવામાં આવ્યું છે.

- આ રેન્કિંગમાં વિશ્વમાં આ વર્ષે પ્રથમ રેન્ક મેસેચ્યુસેટ્સ ઇન્સ્ટિટ્યૂટ ઓફ ટેકનોલોજી(MIT) દ્વારા પ્રાપ્ત કરાયો છે, જે સતત પાછલા 11 વર્ષથી પ્રથમ ક્રમાંક હાંસલ કરી રહ્યું છે. દ્વિતીય અને તૃતીય સ્થાન પર અનુક્રમે કેમ્બ્રિજ યુનિવર્સિટી અને સ્ટેનફોર્ડ યુનિવર્સિટી છે.
- આ વર્ષે રેન્કિંગમાં ભારતની કુલ 41 યુનિવર્સિટીઓનો સમાવેશ થયો છે, જેમાં પાછલા વર્ષ કરતાં સાત યુનિવર્સિટીઓ વધી છે.

- ભારતમાં 155 રેન્ક સાથે IISc-બેંગ્લોર સૌપ્રથમ યુનિવર્સિટી છે, ત્યારબાદ IIT-મુંબઈ અને IIT-દિલ્હી અનુક્રમે 172 અને 174 રેન્ક પર છે.
- આ વર્ષે IISc-બેંગ્લોર; જે આઠ ઇન્સ્ટિટ્યુશન ઓફ એમિનન્સમાંની એક છે, તેના રેન્કમાં પાછલા વર્ષ કરતાં 37 ક્રમનો વધારો થયો છે. 1000 યુનિવર્સિટીઓમાં ભારતની 27 યુનિવર્સિટીઓ છે. પાછલા વર્ષે જેમાં 22 યુનિવર્સિટીઓ હતી.
- આ વર્ષે કુલ ભારતીય યુનિવર્સિટીના રેન્કિંગમાં 11 ઇન્સ્ટિટ્યુશન ઓફ એમિનન્સ (Institution of Eminence) નો સમાવેશ થયેલો છે.
- ભારતે પાછલા કેટલાક સમયથી યુનિવર્સિટીઓમાં સંશોધન અને અનુસંધાન પર ધ્યાન કેન્દ્રિત કર્યું છે, જેથી ભારતીય યુનિવર્સિટીઓનો ક્રમ ધીમે ધીમે વિશ્વની યુનિવર્સિટીઓમાં ઉપર આવી રહ્યો છે.

યુનિવર્સિટી રેન્ક (2023)	IISc-બેંગ્લોર	IIT-મુંબઈ	IIT-દિલ્હી	IIT-મદ્રાસ
	155	172	174	250

ભારતમાં ઉચ્ચ શિક્ષણ (Higher Education in India)

ઉચ્ચ શિક્ષણ; જેને તૃતીય અભ્યાસ - ટર્શિયરી એજ્યુકેશન કહેવાય છે. જે ઔપચારિક (Formal) શિક્ષણના છેલ્લા તબક્કા તરીકે ઓળખાય છે. જે દરેક વિદ્યાર્થી માટે વૈકલ્પિક (Optional) હોય છે.

ઉચ્ચ શિક્ષણ એટલે 12 વર્ષના સ્કૂલ અભ્યાસ બાદ આગળ મેળવવામાં આવતું શિક્ષણ. જેમાં સામાન્ય, તકનીક, વ્યાવસાયિક વગેરે પ્રકારોનું શિક્ષણ આપવામાં આવે છે.

ભારતમાં ઉચ્ચ શિક્ષણનું દૃશ્ય

1. ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓની સંખ્યા

યુનિવર્સિટીઓ - 799 (2015), 1043 (2019-20)
કોલેજો - 39 હજાર (2015), 42 હજાર (2019-20)

2. કુલ નોંધણી દર : 24.5 (2015-16) થી 27.1 (2019-20)

3. ઉચ્ચ શિક્ષણમાં લિંગ સમાનતા (પુરુષની સાપેક્ષે સ્ત્રી)
0.92 (2015-16) થી 1.01 (2019-20)

ઉચ્ચ શિક્ષણનું મહત્વ

વ્યક્તિગત આધારે

- માનસિક અને બૌદ્ધિક રીતે વ્યક્તિત્વ વિકાસ
- નવા લોકો - નવા વિચારોથી મળવાનો મોકો
- સામાજિક ગતિશીલતામાં વૃદ્ધિ
- જીવવાની ક્ષમતામાં વૃદ્ધિ - વધુ આવક
- સારી નોકરીની તકો
- વિશ્વના ભવિષ્ય માટે યુવાપેઢીને તૈયાર કરવા

સામાજિક આધારે

- નાગરિક જોડાણ, સમાજનું આધુનિકીકરણ અને બદલાવ.
- સામાજિક સુખાકારી માટે નવાચારમાં વૃદ્ધિ.
- સમાજને નવી તકો, નવા વિચારો, ખોટા રિવાજો બંદ કરવાની પ્રેરણા મળી શકે.

રાષ્ટ્રીય આધારે

- મુક્ત અને લોકતાંત્રિક વિચારોને વિકસાવશે.
- રાષ્ટ્રનો તકનીકી રીતે વિકાસ કરવામાં સહાયક.
- જ્ઞાનનું અરસ-પરસ ઝડપી બનશે.
- ઉમદા આગેવાનોની ભૂમિકા તૈયાર કરવા માટે

ભારતમાં ઉચ્ચ શિક્ષણના પડકારો :

- QS રેન્કિંગમાં ભારતની યુનિવર્સિટીઓ ટોપ 150 યુનિવર્સિટીઓમાં પોતાનું સ્થાન બનાવવા અસમર્થ રહી છે. વિશ્વની વિખ્યાત યુનિવર્સિટીઓથી રેન્કિંગની સ્પર્ધામાં પાછળ રહી જાય છે. જેના માટે માળખાકીય-શૈક્ષણિક પડકારો, સમાવેશીયતાના પડકારો, સુશાસન અને નિયમનના પડકારો તેમજ ગુણાત્મક પડકારો જવાબદાર છે.

માળખાકીય અને શૈક્ષણિક પડકારો

વિદ્યાર્થીઓની ઓછી નોંધણી (Low Enrollment)

- ભારતમાં વર્ષ 2019-20 સુધીમાં ઉચ્ચ શિક્ષણમાં માત્ર 27.1% વિદ્યાર્થીઓની નોંધણી થઈ છે. જે વિશ્વની સરેરાશ 36.7% વિદ્યાર્થીઓથી નીચી છે.
- અમેરિકામાં 88.2% અને ચીનમાં 49.1% વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ અભ્યાસમાં નોંધાય છે.

મર્યાદિત સુવિધાઓ અને આંતરમાળખું

- ભારતમાં ઉચ્ચ અભ્યાસની ઘણી બધી કોલેજો અને યુનિવર્સિટીઓમાં પ્રયોગશાળા, પુસ્તકાલય, કમ્પ્યુટર, હોસ્ટેલ, પરિવહન, રમતગમત સુવિધા વગેરે જેવી સુવિધા અને આંતરમાળખાની કમી.

અકાર્યક્ષમ માનવ સંશોધન

- શિક્ષકોની સંખ્યામાં કમી 30-40% શિક્ષકોની જગ્યા ખાલી હોવાથી વિદ્યાર્થી-શિક્ષકોની સરેરાશ વધારે થાય છે. જે ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણને મોટી અસર કરે છે.
- યોગ્ય કૌશલ્યવાળા શિક્ષકોની કમી.

સંશોધન ઈકોસિસ્ટમની કમી

- ભારતની ઉચ્ચ અભ્યાસ સંસ્થાઓમાં અમેરિકા, જર્મની, ચીન જેવા પ્રથમ વિશ્વના દેશો કરતાં અભ્યાસમાં સંશોધનની કમી છે.
- સંશોધન માટે ભારતમાં GDP ના 0.69% ખર્ચ થાય છે, જ્યારે ઈઝરાયેલમાં 4.3%, દક્ષિણ કોરિયામાં 4.2% જેટલો ખર્ચ સંશોધન પાછળ થાય છે.

બ્રેઈન ડ્રેઈન

- ભારતમાંથી દર વર્ષે 10 લાખથી વધારે વિદ્યાર્થીઓ વિદેશમાં ભણવા જાય છે.

ઉચ્ચ અભ્યાસનું વ્યાપારીકરણ

- ભારત શિક્ષણનું વ્યાપારીકરણ ખૂબ ઝડપથી વધી રહ્યું છે. AISHE (All India survey Of Higher Education) ના રિપોર્ટ મુજબ ભારતમાં 407 (વર્ષ 2019-20) ખાનગી યુનિવર્સિટીઓ છે.

નીચી ગુણવત્તા

- ભારતમાં માર્ક્સ આધારિત શિક્ષણ ઉપર ધ્યાન આપવામાં આવી રહ્યું છે. જેથી યોગ્ય અભ્યાસ અને ગુણવત્તાયુક્ત શિક્ષણની કમી રહી જાય છે.

અસમાનતાના પડકારો

- ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવવામાં આર્થિક, સામાજિક, પ્રાદેશિક અસમાનતાઓ નડતરરૂપ થાય છે. જે દેશમાં સમાન અને સમાવેશી શિક્ષણની કલ્પના પૂર્ણ થવા દેતાં નથી.
- દેશમાં અનુસૂચિત જાતિના 23.4% અને અનુસૂચિત જનજાતિના 18% વિદ્યાર્થીઓ ઉચ્ચ અભ્યાસમાં દાખલ થાય છે, જે રાષ્ટ્રીય સરેરાશ 27.1% થી નીચો છે.
- મહિલાઓનું STEM ક્ષેત્રમાં નીચું યોગદાન, જેના માટે પિતૃત્વ વિચારધારા, જેન્ડર ગેપ, સામાજિક દબાણ વગેરે જવાબદાર છે.

સુશાસન અને નિયમનકારી પડકારો

- વધુ કેન્દ્રીકૃત અને સખ્ત નિયમનકારી માળખું :**
- વધારે કેન્દ્રીય માળખાને કારણે અમુક નિયમનકારી સંસ્થાઓમાં સમસ્યાઓ ઉત્પન્ન થાય છે. અપૂરતી જવાબદારી શિક્ષણની ગુણવત્તાને અસર કરે છે.
- પારદર્શિતા અને જવાબદેહીની કમી :**
- ઉચ્ચ અભ્યાસ સંસ્થાઓમાં કેટલાક નિયમો અને નિર્ણયોમાં જવાબદેહીની કમી હોય છે, જેના કારણે શિક્ષણ અકાર્યક્ષમતા આવે છે.

ગુણાત્મક પડકારો

- ભારતીય ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અભ્યાસક્રમો, માળખાઓની પદ્ધતિ જૂની અને અવ્યવસ્થિત થઈ ગઈ છે.
- યુનિવર્સિટીઓમાં આધુનિક પ્રયોગશાળાઓ, તકનીકો અને વૈજ્ઞાનિક અભિગમની કમી.
- યુનિવર્સિટી શિક્ષણમાં કૌશલ્ય, ટ્રેનિંગ, પ્રયોગો, સહકાર વગેરેને બદલે તથ્યોને યાદ રાખવાની માંગને વધારે પ્રાધાન્ય અપાય છે.
- દેશમાંથી માત્ર ઉચ્ચ ત્રણ-ચાર સંસ્થાઓ જ QS રેન્કિંગમાં ટોપ-200માં જગ્યા બનાવવા સફળ રહે છે.

ઉચ્ચ શિક્ષણમાં અપૂરતો નિવેશ :

- તાજેતરમાં સરકાર દ્વારા શિક્ષણક્ષેત્રમાં જી.ડી.પી.ના 4.43% જેટલો ખર્ચ કરવામાં આવે છે. ઉપરાંત ઉચ્ચ અભ્યાસક્રમમાં બજેટની કમી વર્તાય છે.
- અસક્ષમ રેન્કિંગ પદ્ધતિ :**
- નેશનલ ઈન્સ્ટીટ્યુશન રેન્કિંગ ફ્રેમવર્ક (NIRF) દ્વારા બહાર પાડવામાં આવતો રિપોર્ટ, ભારતીય યુનિવર્સિટીઓનું યોગ્ય મૂલ્યાંકન કરતો નથી તેવી ધારણા છે.

ભારતીય ઉચ્ચ શિક્ષણમાં સુધાર માટે પગલાં

- ભારત સરકાર દ્વારા વર્ષ 2020માં લાગુ કરવામાં આવેલ નવી શિક્ષણનીતિ-2020ના માધ્યમથી સરકારે ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓમાં સુધાર માટેની ભલામણો કરવામાં છે.
- નવી શિક્ષણ નીતિના ઉચ્ચ શિક્ષણનાં લક્ષ્યો :**
- વર્ષ 2035 સુધીમાં ભારતમાં ઉચ્ચ શિક્ષણમાં વિદ્યાર્થી નોંધણી દર 27.1% થી વધારી 50% કરવો, જેમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણનો પણ સમાવેશ થશે.
- 2040 સુધીમાં ભારતની તમામ ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓને 'મલ્ટિડિસિપ્લિનરી ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થા બનાવવી.
- 50% થી વધારે વિદ્યાર્થીઓ 2025 સુધી આગળનું શિક્ષણ વ્યાવસાયિક ક્ષેત્રે મેળવે.
- 2035 સુધીમાં તમામ ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓ 'ઓટોનોમસ' બનાવવા પ્રેરિત કરાશે.

નવી શિક્ષણ નીતિ-2020ના આધારે ઉચ્ચ શિક્ષણમાં સુધારા

- 1. સંસ્થાકીય સુધારા :**
- દરેક ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાને ત્રણ પ્રકારે વહેંચવામાં આવશે.
- સંશોધન યુનિવર્સિટી :**
- શિક્ષણ અને સંશોધન પર સમાન ધ્યાન.
- શિક્ષણ યુનિવર્સિટી :**
- મુખ્ય ધ્યાન શિક્ષણ પર, જ્યારે વિશિષ્ટ ધ્યાન સંશોધન પર.
- ડિગ્રી :**
- ગ્રાન્ટ યુનિવર્સિટી - શિક્ષણ પર ધ્યાન કેન્દ્રિત.
- 2. સમાવેશી મલ્ટિડિસિપ્લિનરી શિક્ષણ :**
- અનુકૂળ અભ્યાસક્રમ, વ્યાપારિક શિક્ષણનું સંકલન અને ગમે તેટલી વાર એન્ટ્રી અને એક્ક્રેડિટની પદ્ધતિ.
- એકેડમિક બેન્ક ઓફ ક્રેડિટ દ્વારા એકેડમિક સ્કોરને ડિજિટલી સાચવવા મદદ.
- મલ્ટિડિસિપ્લિનરી એજ્યુકેશન એન્ડ રિસર્ચ યુનિવર્સિટી (MERES)ના માધ્યમથી IITs અને IIMs જેવી યુનિવર્સિટીઓ તૈયાર કરવી.
- નેશનલ રિસર્ચ ફાઉન્ડેશન :**
- દેશમાં સંશોધનની ઈકોસિસ્ટમ વિકસાવવા.

3. નિયમન :

- ભારતીય ઉચ્ચ શિક્ષણ આયોગ (HECI) દેશમાં ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે એકલ નિયમનકારી સંસ્થા.
- ખાનગી અને જાહેર ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓ સમાન શૈક્ષણિક ધોરણો અને નિયમોથી નિયંત્રિત થશે.
- બોર્ડ ઓફ ગર્વનન્સ (BoG) ના માધ્યમથી તમામ ઉચ્ચ સંસ્થાઓને સ્વતંત્ર બનવાનું ધ્યેય.

4. ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓનું આંતરરાષ્ટ્રીકરણ :

- આંતરરાષ્ટ્રીય અભ્યાસક્રમ, સામાજિક જોડાણ, ગુણવત્તાયુક્ત રહેઠાણ સુવિધા.
- આંતરરાષ્ટ્રીય વિદ્યાર્થી ઓફિસ (ISO) દરેક ઉચ્ચ અભ્યાસ સંસ્થામાં.
- સંશોધન/શિક્ષણમાં આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર તેમજ શિક્ષણ/ વિદ્યાર્થીની મુલાકાતોને પ્રોત્સાહિત કરાશે.
- વિશ્વકક્ષાની કોઈ યુનિવર્સિટીને ભારતમાં નિયમો, નિયામક પ્રાવધાનોના રક્ષણ માટે વૈધાનિક માળખું તૈયાર કરવું.

5. સમાવેશી અને સમાનતાયુક્ત :

- સામાજિક-આર્થિક અસમર્થ ગ્રુપ માટે ગર્વમેન્ટ ફંડનું પ્રાવધાન.
- વિશિષ્ટ શિક્ષણ ક્ષેત્ર (SEZ)ના માધ્યમથી મહત્વાકાંક્ષી જિલ્લાઓમાં પણ ગુણવત્તાસભર ઉચ્ચ શિક્ષણ પહોંચાડાશે.
- ઉચ્ચ શિક્ષણ મેળવવા માટે અભ્યાસ ફીને ઘટાડી તકોમાં વધારો કરવો.

6. વ્યાવસાયિક શિક્ષણ :

- રાષ્ટ્રીય વ્યાવસાયિક શિક્ષણ સમિતિ (NCIVE)ને દેશમાં વ્યાવસાયિક શિક્ષણ માટે ગઠિત કરવામાં આવશે.
- 'લોકવિદ્યા' - અગત્યના વ્યાવસાયિક જ્ઞાનમાં નિર્માણ માટે.

7. શ્રેષ્ઠ શિક્ષણ વાતાવરણ :

- સંસ્થાઓને અભ્યાસક્રમ, શિક્ષણ અને આંકલન માટે સ્વાયત્તા આપવી.
- માત્ર પરીક્ષાલક્ષી વાતાવરણ બદલીને જ્ઞાન અને વ્યાપકતાનું મૂલ્યાંકન કરવું.
- લર્નિંગ આધારિત પ્રોગ્રામ અને લક્ષ્યોને પામવાં.
- ઉચ્ચ અભ્યાસમાં વિદ્યાર્થી નોંધણી દર વધારવો-ઉચ્ચ અભ્યાસમાં નોંધણી દર 50% સુધી લઈ જવા માટે યુવાનોને ઉચ્ચ અભ્યાસ માટે પ્રેરિત કરવા જોઈએ.

8. શિક્ષણ સાથે સંશોધન

- ભારતીય ઉચ્ચ અભ્યાસને વિશ્વકક્ષાએ સ્પર્ધાત્મક બનાવવા માટે શિક્ષણ સાથે સંશોધનને પ્રાધાન્ય આપવું જોઈએ.
- ભારતમાં સંશોધન માટે વિશિષ્ટ ફંડની વ્યવસ્થા પણ કરવી જોઈએ.

9. આંતરમાળખાકીય વિકાસ

- દેશમાં ઉચ્ચ અભ્યાસ સંસ્થાઓમાં પ્રયોગશાળાઓ, કમ્પ્યુટર લેબ, તકનીકી વ્યવસ્થા, રમત-ગમતનું માળખું વગેરે તૈયાર કરવું જોઈએ.

10. આંતરરાષ્ટ્રીય સહકાર વધારવો

- અમેરિકા, કેનેડા, જર્મની, ઓસ્ટ્રેલિયા વગેરે જેવા દેશો સાથે સહકાર વધારી, આપણા ઉચ્ચ અભ્યાસમાં નિખાર લાવવો જોઈએ. આ સહકારમાં શૈક્ષણિક, તકનીકી સંશોધન, જ્ઞાન-વહેંચણી વગેરેનો સમાવેશ થવો જોઈએ.

11. તમામ સંસ્થાઓને મહત્વ

- દર વર્ષે Q5 રેન્કિંગમાં માત્ર અમુક યુનિવર્સિટીઓ જ ટોપ કરે છે. ભારતમાં આ અમુક યુનિવર્સિટીઓનું શિક્ષણ-મોડલ તમામ ઉચ્ચ સંસ્થાઓમાં સમાન રીતે લાગુ કરવું જોઈએ.

ભારત ઉચ્ચ શિક્ષણમાં 'વિશ્વ ગુરૂ' તરીકે ઓળખ સ્થાપી શકશે

- ભારતમાં શિક્ષણ પાછળનો ઓછો ખર્ચ અને તકનીકી શિક્ષણની સુવિધા તેને વિશ્વગુરૂ બનવામાં મદદ કરશે.

રસપ્રદ અને વિશિષ્ટ કોર્સ : યોગ, આયુર્વેદ

ઉદ્યોગસાહસિકતા અને તકનીકી ઈકોસિસ્ટમ : બેંગલોર અને હૈદરાબાદ હવે લર્નિંગ સેન્ટર બનવાની દિશામાં.

સરળ સંદેશા - વ્યવહાર :

અંગ્રેજી ભાષાને કારણે વિશ્વ સાથે સરળ રીતે જોડાણ.

સમૃદ્ધ સંસ્કૃતિ અને સુંદર દૃશ્ય : ભારતમાં નવી તકો, પ્રવાસન, નવા અનુભવોને સમજવામાં મદદરૂપ થશે.

Qs Ranking

Q5 વિશ્વ યુનિવર્સિટી (વિશ્વ વિદ્યાલય) સૂચકાંક રિપોર્ટ વાર્ષિક ધોરણે 'ક્વેકવેરેલી સાયમન્ડ્સ (Quacararelli Symonds) દ્વારા પ્રકાશિત કરવામાં આવે છે.

Q5 વિશ્વ યુનિવર્સિટીમાં વિશ્વની ઉચ્ચ યુનિવર્સિટીઓનો અભ્યાસક્રમ અને બીજા અન્ય પાસાઓને આવરી લેવામાં આવે છે.

ક્વેકવેરેલી સાયમન્ડ્સ એ યુ.કે.માં સ્થિત વિશ્વની ઉચ્ચ શિક્ષણ સંસ્થાઓના રિપોર્ટ પ્રકાશિત કરતી સંસ્થા છે. જેની શરૂઆત વર્ષ 1990માં થઈ હતી.

Q5 રેન્કિંગમાં વિશ્વમાં આફ્રિકા, યુરોપ, મધ્ય એશિયા, લેટિન અમેરિકા અને અરબ વિસ્તારનો પણ સમાવેશ થાય છે.

Calendar Special

01 જુલાઈ
રાષ્ટ્રીય
ડૉક્ટર દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Family Doctors on
the front line

01 જુલાઈ
રાષ્ટ્રીય ચાર્ટર્ડ
એકાઉન્ટન્ટ
દિવસ

જુલાઈ મહિનાનો પ્રથમ શનિવાર
જુલાઈ મહિનાનો પ્રથમ શનિવાર :
આંતરરાષ્ટ્રીય સહકારી દિવસ
થીમ :
Cooperative Build a Better World

06 જુલાઈ
વિશ્વ
ઝૂનોસિસ
દિવસ

11 જુલાઈ
વિશ્વ વસતી દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
A World of a 8 billion :
Towards a resilient future
for all-Harnessing Opport-
unities and ensuring rights
and choices for all.

15 જુલાઈ
વિશ્વ યુવા
કૌશલ્ય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Transforming youth
skills for the future

17 જુલાઈ
આંતરરાષ્ટ્રીય ન્યાય
માટે વિશ્વ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Achieving Social Justice
through formal employment

18 જુલાઈ
નેલ્સન મંડેલા
આંતરરાષ્ટ્રીય દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Do what you can,
with what You have,
where you are

20 જુલાઈ
વિશ્વ ચેસ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Women in chess

26 જુલાઈ
કારગિલ
વિજય દિવસ

28 જુલાઈ
મેન્ગ્રોવ
ઇકોસિસ્ટમ્સના
સંરક્ષણ માટેનો
આંતરરાષ્ટ્રીય
દિવસ

28 જુલાઈ
વિશ્વ હિપેટાઇટીસ દિવસ
વર્ષ 2022 ની થીમ :
Bring Hepatitis
Care Closer to you.

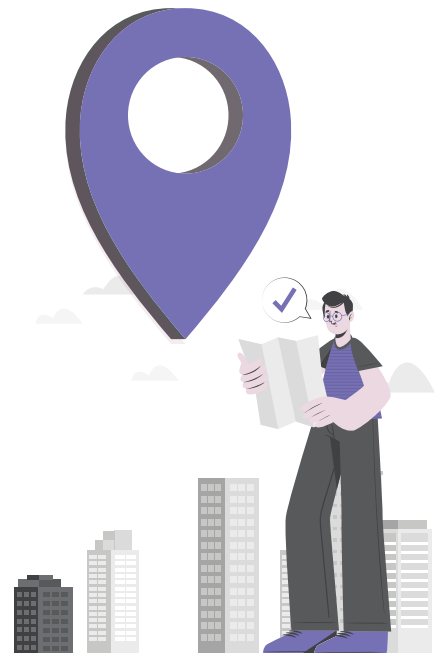
28 જુલાઈ
વિશ્વ
પ્રકૃતિ
દિવસ

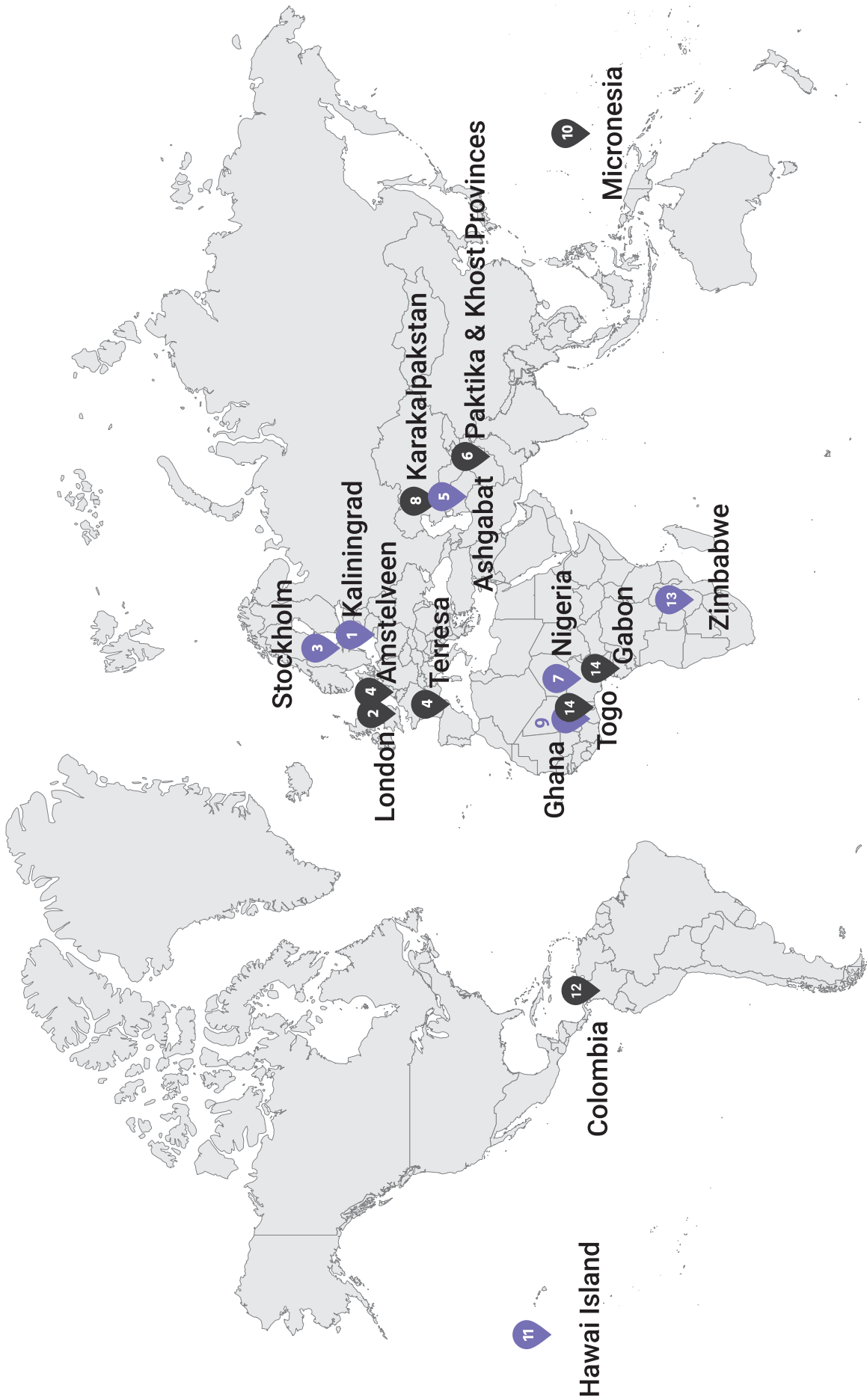
29 જુલાઈ
આંતરરાષ્ટ્રીય
વાઘ દિવસ

નોલેજ જંકશન : MAP

For More Info on
Map Locations
[Scan QR Code](#)

For More Info on
 Map Locations
 Scan QR Code

WebSankul Libraries

GANDHINAGAR

306, Capital Icon, Infront Of Aashka Hospital, Sarghasan, Gandhinagar
6353999188, 7575087561

3rd Floor, Radhe Square, Nr. Reliance Cross Road, Kudasani, Gandhinagar
7990562373

301, 3rd Floor, Above Rajwadi Bhojanalay Sector 6/A, Gandhinagar
9714630112

159/2, Above Kabir World, Sector 21 Gandhinagar
9316103341, 6353999188

104, First Floor, Above Patel Parlour Pramukhnagar, B/h Sarthak Mall, Sarghasan Cross road, Gandhinagar
9601747246

309, Second Floor, Shiv Complex, ICICI Bank, Above Shraddhadip, Blood Sector 16, Gandhinagar
7433843443

3rd Floor, 1533, Umaplus Building Above Patanjli Store, Opp. Iscon Gathiya, Sector 6/A, Gandhinagar
9726698525

FIA Bhavan, Green city, Beside D-Mart, Sector 26, Gandhinagar
9724388788

21, Shalin Galleria Complex, Nr. G-1 Circle Opp. Gandhinagar RTO, Gandhinagar
9327830287

26, Ground Floor Shalin Galleria Complex, Opp. Modern Nasta House, Nr. G-1 Circle, Gandhinagar
7567597898

117, First Floor, Saundarya 444, Kh Road, Sargasan, Gandhinagar.
93278 30287, 81285 47772

AHMEDABAD

Celler, Shree Vardhman Complex Vijay Cross Road, Navrangpura, Ahmedabad
8000056636

3rd Floor, Gitanjali Shopping Center, Darpan Six Road, Navrangpura, Ahmedabad
9427677773

305, 3rd floor, APM Mall Above OM children & dental hospital, Sattadhar cross road, Thaltej, Ahmedabad
9925847262

35, Shalin Compelx, Opp. Paldi Post Office, Fatehpura, Paldi, Ahmedabad
9427318277

BHAVNAGAR

Shop no. 109, Shyam Arcade,
Opp. Bhangli Gate, Sanskar Mandal to
Rammantra Road, Bhavnagar
8238928061, 7405252578

B/h B.N.Virani School, Nr. Virani Circle,
Jagdeep Virani Marg,
KALIYABID, Bhavnagar
8154000951

3rd Floor, Ashok Arcade, Above PHD Mall,
Kuberbag, Mahuva, Bhavnagar
6351712515

Ground Floor, K. K. Plaza, Opp. Ram
Mantr Mandir, Azadnagar, Bhavnagar
9157522121

Second Floor, Shop No. 203, Shree Alekh
Complex, Nr. Leela Circle, Bhavnagar
8140733928, 9106801030

102, First Floor, Rushikesh Complex,
Above Pandya Mithai Shop, Matresh
Circle, Gogha Road, Bhavnagar
9601474146

MAHESANA

S/1, 2 Vimal Arcade, Asopalav Market,
Nr. Vimal Party Plot, Above Dr. Navnitbhai
ni Hospital, Modhera Char rasta, Mahesana
9724305349

RAJKOT

On Bus Station, 3rd Floor,
Shop no. 8 to 15, Dhebar Road, Rajkot
9173275078, 9173375078

PALANPUR

Shilp Arcade, Beside Hotal Lila Grand,
Opp. Bihari Bag, Abu road Highway,
Palanpur
9429291414

F-9, Lakshmi Vishnu Building, SBI Bank,
Nr. Maunt Wah Hotal,
Ahmedabad-Palanpur Highway, Palanpur
9409322693, 9157333544, 8238237788

KUTCH

Above Mahila Mandal, Nr. Divine Life
Hospital, Gurumandir, Post Office Road
Adipur, Kutch
9601647480

SURENDRANAGAR

2nd Floor, Planate Square 1, Nr. Gokul
Hotel, 80 feet Ring Road, Surendranagar
9016698788

PATAN

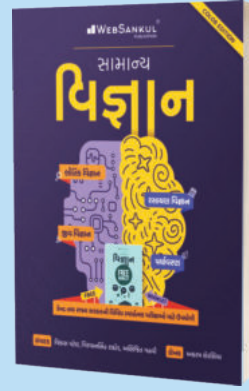
T-1/2, Sarsawati library, Shivalika
complex, T.b. 3 Rasta, Patan
7600515274, 9662331235

1008 ટેબલ્સ

- સામાન્ય જ્ઞાન સાથે અંગ્રેજી, ગુજરાતી વ્યાકરણ અને ગણિત જેવા વિષયોની કોષ્ટકરૂપે સરળ રજૂઆત
- કેન્દ્ર તથા રાજ્ય સરકારની વિવિધ સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

સામાન્ય વિજ્ઞાન

- GPSC (Class 1-2), Dy. So, નાયબ મામલતદાર, STI, GSSSB, પોલીસ ભરતી બોર્ડ (PSI-કોન્સ્ટેબલ) તથા ગુજરાત સરકાર દ્વારા યોજાતી દરેક સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

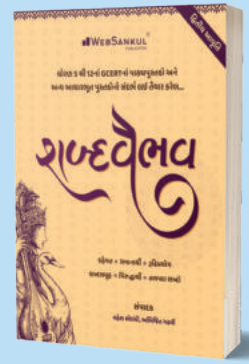
Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતના જિલ્લા

- ગુજરાતનો ઇતિહાસ, સાંસ્કૃતિક વારસો, આર્થિક અને પ્રાદેશિક ભૂગોળ, જિલ્લાઓનો રાજકીય ઇતિહાસ વગેરે મુદ્દાઓનું રસસભર વર્ણન

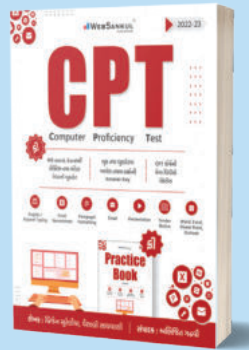
Scan to
Download
Demo Copy

શબ્દવૈભવ - દ્વિતીય આવૃત્તિ

- બિનસચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI મુખ્ય પરીક્ષા, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, મહા નગરપાલિકા ક્લાર્કની પરીક્ષા, TET/TATની પરીક્ષા, GPSCની મુખ્ય પરીક્ષાના ગુજરાતી વિષય માટે ઉપયોગી પુસ્તક

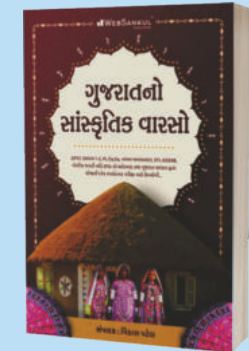
Scan to
Download
Demo Copy

CPT

- GSSSB દ્વારા લેવામાં આવતી બીજા તબક્કાની કમ્પ્યુટરની પરીક્ષાઓ જેવી કે બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, ATDO, સિનિયર ક્લાર્ક જેવી વર્ગ 3 ની સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાતનો સાંસ્કૃતિક વારસો

- ગુજરાતની લોકસંસ્કૃતિ, કળા-કસબ, શિલ્પ અને સ્થાપત્યકળા, નાટ્યકળા, રંગમંચ, ચિત્રકળા, આદિવાસી સંસ્કૃતિ અને પરંપરાઓનું શબ્દરૂપે તલસ્પર્શી ચિત્રણ.

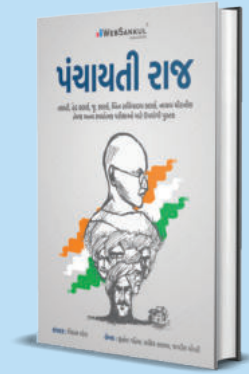
Scan to
Download
Demo Copy

તલાટી કમ મંત્રી તથા જુ. ક્લાર્ક

- તલાટી-કમ-મંત્રી અને જુનિયર ક્લાર્કની પરીક્ષાને ધ્યાનમાં રાખીને તૈયાર કરેલ પ્રશ્નપત્રોનું પુસ્તક
- નવા અભ્યાસક્રમ મુજબ તૈયાર થયેલ 50 પ્રશ્નપત્રો

Scan to
Download
Demo Copy

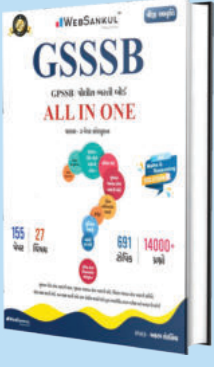

પંચાયતી રાજ

- NCERT, GCERT, સરકારી વેબસાઇટોનો સંદર્ભ લઈને તૈયાર કરાયેલ પુસ્તક. નવી પદ્ધતિ અનુસાર તથ્યાત્મક માહિતીનો સમાવેશ.

Scan to
Download
Demo Copy

GSSSB

- 2011 થી 2021 સુધીના પ્રશ્નોપત્રો નું વિષયવાદસ, તેમજ ટોપિક વાદસ સોલ્યુશન
- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ વગેરે માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

કમ્પ્યુટર

- GSSSB+GPSSB+પોલીસ ભરતી બોર્ડમાં પૂછાયેલા 800+ પ્રશ્નોનો ચેપ્ટરવાઈઝ સમાવેશ
- બિનસચિવાલય, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ, PSI / ASI માટે ઉપયોગી પુસ્તક

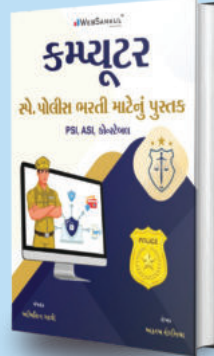
Scan to
Download
Demo Copy

કાયદો

- PSI / ASI ની મુખ્ય પરીક્ષા તથા કોન્સ્ટેબલની પરીક્ષા માટે કાયદાની વિસ્તૃત તૈયારી કરવામાં અતિ ઉપયોગી એવું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

કમ્પ્યુટર

(સ્પે. પોલીસ ભરતી માટે)

- કોન્સ્ટેબલ અને PSI/ASI ની પરીક્ષાઓના અભ્યાસક્રમને ધ્યાનમાં લઈને સંક્ષિપ્તમાં અને મહત્વની બાબતો સમાવીને તૈયાર કરેલું પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા

- પ્રાથમિક અને મુખ્ય પરીક્ષાના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક
- 100 થી વધુ ટેબલ અને ચાર્ટના ઉપયોગ દ્વારા માહિતીની સરળ સમજૂતી

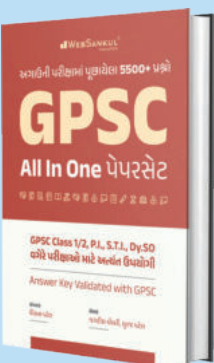
Scan to
Download
Demo Copy

પર્યાવરણ

- UPSC, GPSC, RFO, ACF, PI, Dy.SO., STI અને GSSSB જેવી સ્પર્ધાત્મક પરીક્ષા માટે અતિમહત્વપૂર્ણ પુસ્તક

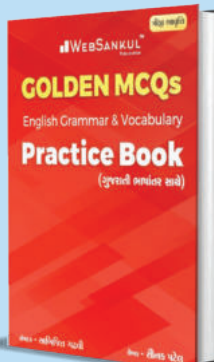
Scan to
Download
Demo Copy

All in One પેપર સેટ

- વર્ષ 2016થી અત્યાર સુધીમાં GPSC દ્વારા લેવાયેલ સિવિલ સેવાની પ્રાથમિક પરીક્ષાઓના 5500+ પ્રશ્નો
- GPSC Class 1/2, P.I., S.T.I., Dy.SO વગેરે પરીક્ષા માટે અત્યંત ઉપયોગી

Scan to
Download
Demo Copy

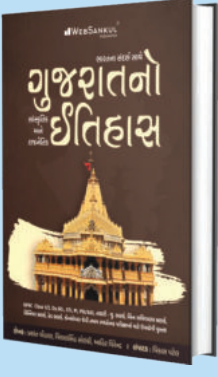
English Golden MCQ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહા નગરપાલિકાની પરીક્ષા વગેરે માટે English Grammarની પ્રેક્ટિસ કરવા માટે ખૂબ જ ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to
Download
Demo Copy

ગુજરાત ઇતિહાસ

- ગુજરાતના ઇતિહાસની ભારતીય ઇતિહાસના સંદર્ભ સાથે સુવ્યવસ્થિત રજૂઆત
- GPSC Class 1/2, Dy. So, PI, PSI/ASI, તલાટી, જુ. ક્લાર્ક, બિન સચિવાલય ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, કોન્સ્ટેબલ માટે ઉપયોગી

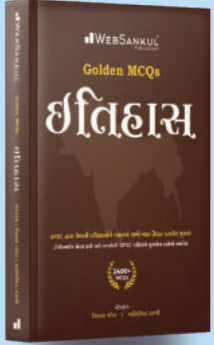
Scan to Download Demo Copy

ભૂગોળ (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ભૂગોળ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ઇતિહાસ(Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના ઇતિહાસ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

Scan to Download Demo Copy

ભારતીય બંધારણ અને રાજ્ય વ્યવસ્થા (Golden MCQ)

- GPSC ની 2017 થી અત્યાર સુધી 2021 લેવાયેલ, Class 1-2, DySO, STI, PI, RFO વગેરેના બંધારણ વિષયના પ્રશ્નોનું ટોપીકવાઈઝ/વિષયાનુસાર સોલ્યુશન

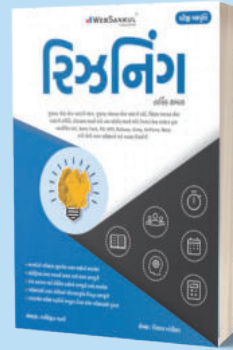
Scan to Download Demo Copy

Maths

- ગુજરાતમાં પ્રથમ વખત સૌથી વધુ (60+) પ્રકરણનો સમાવેશ કરતું સંપૂર્ણ પુસ્તક
- 3200+ પ્રેક્ટિસ પ્રશ્નોનો સોલ્યુશન સાથે સમાવેશ

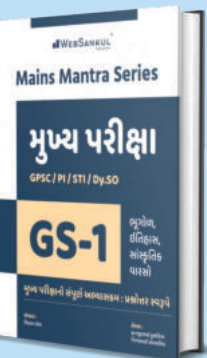
Scan to Download Demo Copy

રિઝનિંગ

- બિન સચિવાલય, તલાટી-કમ-મંત્રી, PSI/ASI, કોન્સ્ટેબલ, જુનિયર ક્લાર્ક, સિનિયર ક્લાર્ક, હેડ ક્લાર્ક, મહાનગરપાલિકાની વિવિધ પરીક્ષા, ફોરેસ્ટ ગાર્ડ, GPSC દ્વારા લેવાતી વિવિધ પ્રાથમિક પરીક્ષાઓ માટે

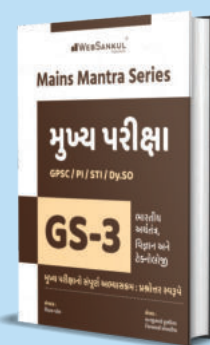
Scan to Download Demo Copy

GS 1

- GS-1 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 ની પરીક્ષા તથા તકનીકી પોસ્ટના મુખ્ય પરીક્ષાના સામાન્ય અભ્યાસ વિષયની તૈયારી માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

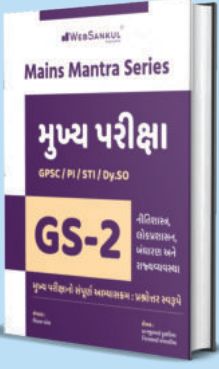

GS 3

- GS - 3 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- GPSC દ્વારા લેવામાં આવતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષા માટે ઉપયોગી પુસ્તક

Scan to Download Demo Copy

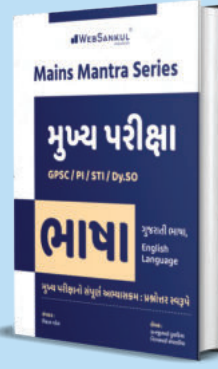

GS 2

- GS - 2 ના સમગ્ર અભ્યાસક્રમને આવરી લેતું પુસ્તક.
- ભારતીય રાજ્યવ્યવસ્થા અને બંધારણના અગત્યના મુદ્દાઓ જેમ કે, સંઘવાઈ, મૂળભૂત અધિકાર, DPSP, રાષ્ટ્રપતિ, રાજ્યપાલ, કેન્દ્ર અને રાજ્ય સરકારો, વિવિધ સંસ્થાઓ વગેરેનો સમાવેશ.

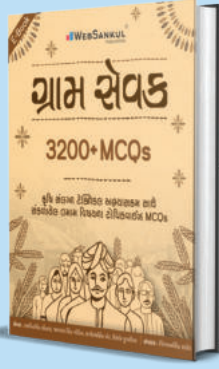
Scan to
Download
Demo Copy

મુખ્ય પરીક્ષા ભાષા

- GPSC દ્વારા લેવાતી DySO, STI, ચીફ ઓફિસર, ક્લાસ 1 & 2 તથા તકનીકી પોસ્ટની મુખ્ય પરીક્ષાઓમાં ગુજરાતી અને English વિષયોની તૈયારી કરતાં ઉમેદવારોને ઉપયોગી થાય તેવું પુસ્તક

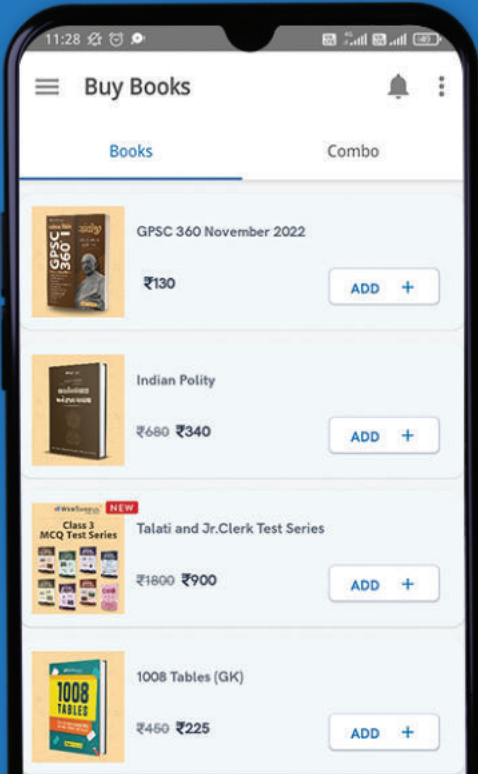
Scan to
Download
Demo Copy

ગ્રામ સેવક (E-Book)

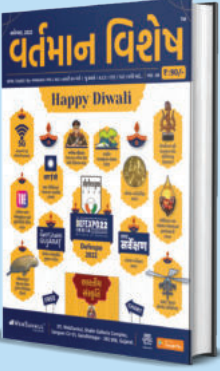
- કૃષિ નિષ્ણાંતો દ્વારા તૈયાર કરવામાં આવેલ અતિ મહત્વના 3000+ MCQ
- ખેતી, બાગાયત અને પશુપાલન વિષયના અગત્યના તમામ પ્રશ્નોનું સંકલન

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

વર્તમાન વિશેષ નવેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતીય સંસ્કૃતિ (ચાર્ટ ફી)

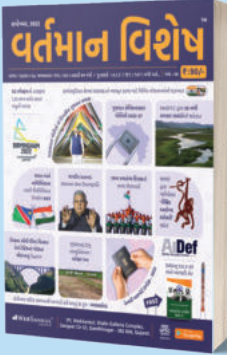
Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓક્ટોબર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન Dy.so / ACF 555 આદર્શ પ્રશ્નો (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ સપ્ટેમ્બર

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ-2 (ફી બુકલેટ)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ ઓગસ્ટ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન આઝાદીના લડવૈયા ભાગ - 1 (બુકલેટ ફી)

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જુલાઈ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન પર્યાવરણ વિશેષ બુકલેટ ફી

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ જૂન

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન ભારતનું બંધારણ : એક નજર

Scan to
Download
Demo Copy

વર્તમાન વિશેષ મે

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન કરંટ સુપરફાસ્ટ (છેલ્લા 3 મહિનાનું)

Scan to
Download
Demo Copy

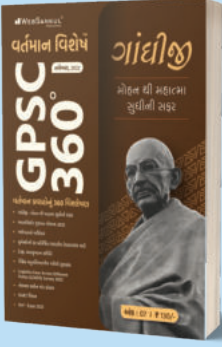
વર્તમાન વિશેષ એપ્રિલ

વર્ગ 3 અને GPSC ની તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી એવું મલ્ટિકલર મેગેઝિન વિશેષ મુદ્દો - ગુજરાતનું વાવસ્થાપત્ય

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° નવેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

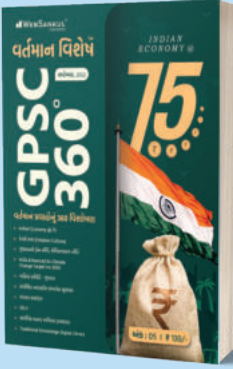
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓક્ટોબર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° સપ્ટેમ્બર

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

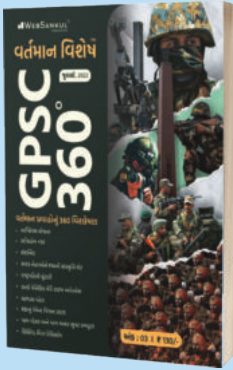
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° ઓગસ્ટ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

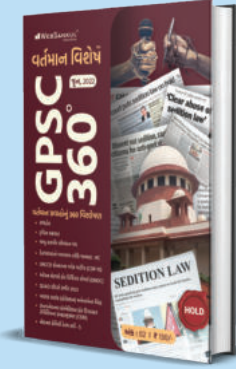
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જુલાઈ

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° જૂન

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

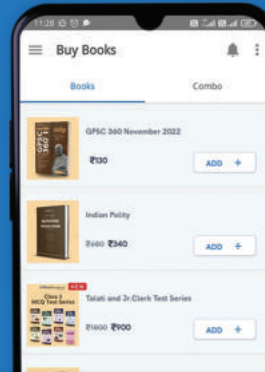
Scan to
Download
Demo Copy

GPSC 360° મે

GPSC દ્વારા લેવાતી તમામ પરીક્ષાઓ માટે ઉપયોગી વર્તમાન પ્રવાહોનું 360°એનાલિસિસ

Scan to
Download
Demo Copy

બુક ઓર્ડર કરવા
આજે જ ડાઉનલોડ કરો
વેબસંકુલ એપ્લિકેશન

Scan QR